

શ્રેજયંતે પ્રવચનકાર પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા.

જ્યોતી ઉદ્ધર લાગણી - ભાવનાથી અન્થલેખન અને પ્રકાશન શક્ય બન્યા

સમર્પણ

પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી મુઘર્મસાગરજી મહારાજ સાહેબ

જેઓની દાર્શિક ભાવના - અંતઃકરણ પૂર્વકની પ્રેરણા - ઉત્કૃષ્ટ લાગણી
બીજા ભણે તે માટે કંઈક કરવાની તમન્ના - કાર્યબોજી વલન
ક્ષમતા-આર્થિક આયોજન માટેનો દૃઢ વિદ્યાસ - કાર્યપૂર્ણ
કરાવતા માટેની ધીરજ - વિદ્યા વ્યાખ્યાન - તેમજ નિષ્કપટ
અને સરસ સ્વભાવજન્ય સંબંધોથી આ મન્ય
લેખન પ્રકાશન શક્ય બન્યા.

તેઓશ્રીને કોટી કોટી વંદન સાથે સમર્પણ

તથા

હેવાને દુર્લભ, મનુષ્ય ભરમાં જ જેને પ્રગટ કરવાનો રાજમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય
એવા સમૃદ્ધ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાદિ ભવ્ય-દિવ્યગુણ પ્રાગદ્ય માટે
બાહ્યકાલથી સવમ પ્રાપ્ત કરતા ભાગ્યવત બનેલ અને નિરુપદ
ભાવે વ્યાકરણ પ્રત્યેના પ્રેમથી જ પોતાનું કામ માની ત્રીજા
ભાગની પ્રેક્ષ કોપી-સંદર્ભ સાહિત્ય સામે રાખીને-
અક્ષરજ્ઞઃ તપાસી કૃતિરહિત બનાવતા પ્રયત્ન
કરનાર, પહેલેથી વચનબદ્ધ કરેલ હોઈ જેનું
નામ નિર્દેશન ન કરી શકવાનું અત્યંત
દુઃખ રહે છે તેવા હીક્ષિત આત્માને
શનિશઃ આભારીની સાથે

સાદર સમર્પણ

૦ મુદ્રક *
જલિયાણ પ્રિન્ટર્સ
અનંદીયા કે એન્ડર
રિપન રોડ પાસે
જામનગર

* પ્રકાશક *
અમિનવ શુભ પ્રકાશન
પ્રવિણચંદ્ર જે. મહેતા
રેલ્વે "નિવાસ"
દેડ પેડે એકિમ પાળા
જામનગર

પ્રકાશકનું નિવેદન

સગભગ હજાર વર્ષ પૂર્વે પૂ હસિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવંતે સ્વેચ્છા પ્રિયપદ્મ વ્યાકરણને, જામનગર ગયા ત્રણેલા વર્ષ પૂર્વે પ્રકાશ કરી દેવા પડીને મહર્ષિ-વિવરણ મદિતનું આ પુસ્તક ગુજરાતી પ્રકાશન છે જે કિશોરોદી સાથે પ્રેમપૂર્વક થયેલા અમારા પૂજ્ય મુનિશાસ્ત્રી શ્રી પુષ્પભાગચંદ્ર મ. સા. ની અનન્ય પ્રવૃત્તિ-અંતઃકરણ પૂર્વકની વાચના/સામગ્રી તથા તેમના દેવ પૂ મુનિ દીપગ્નભાગચંદ્રની મહેનતનો પરિણામ છે.

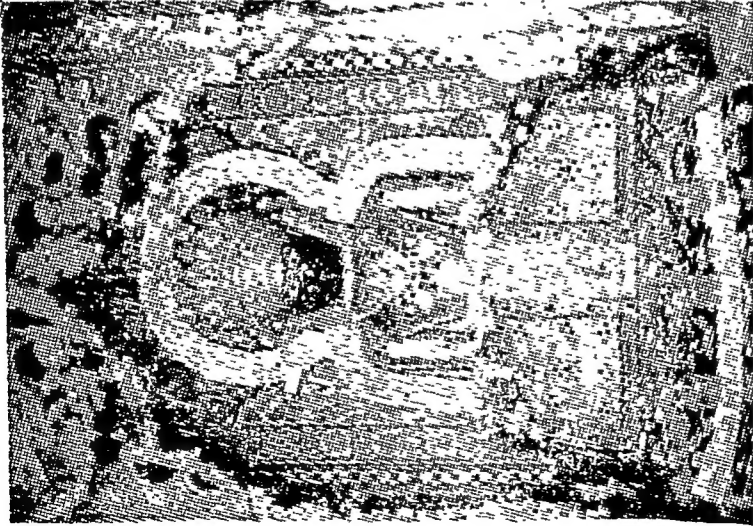
પ્રથમ બે ભાગના પ્રકાશન બાદ ખુબજ મુંઝવે અભિપ્રાયો અને મદદકાર મળતા હક મયમાં ત્રીજા ભાગ સરૂ કરનાં અમે ખુબજ આનંદ અનુભવીએ છીએ. આ વ્યાકરણના ત્રીજા ભાગ પદ મિધ્યનું મુંઝવે જ્ઞાન પામી શાસ્ત્રના અર્થની વિચારણા-ચિંતન. મનન દ્વારા પગથિ માર્ગન મુખને પામે એજ મુખેચ્છા.

પુસ્તક પ્રકાશનમાં અન્યંત ઉપયોગી બનેલા અને તબ મન મનથી સદાકાર આપનારા દાનિભાષ-દર્પ-દ્વાષ-વિદ્વાષ, વદીવદી દાર્પવાદીમાં મદદરૂપ બનેલા મહેન્દ્રભાષ તથા મનનીયભાર્ગ દ્વારદાર્ય કાળો આપનાર શ્રી જામનગર જેનસથ મમસ્તના આભારી છીએ.

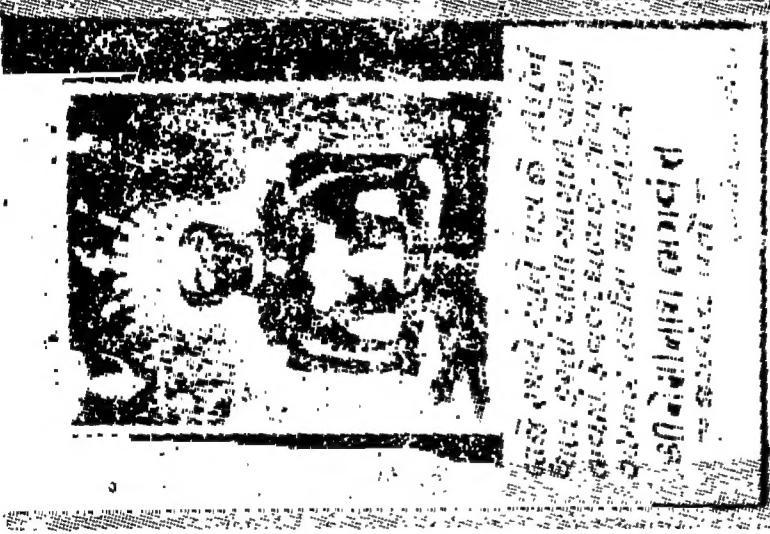
આ સમગ્ર ત્રીજા ભાગના કોગળના દ્રવ્ય સદાચક્ર શ્રી વિશાશ્રીભાગી તપગચ્છ જેન સ્વેચ્છ-જામનગર ના આભાર સદ

પ્રવિણચંદ્ર જે. મહેતા
અમિનવ શુભ પ્રકાશન વતી

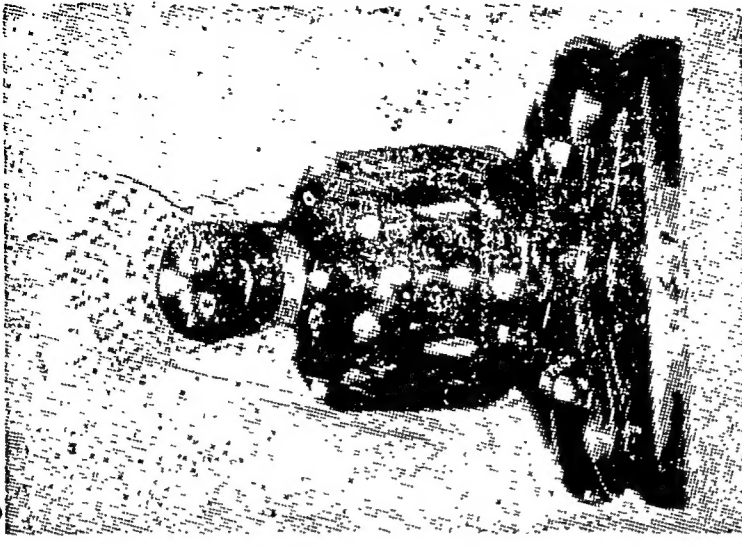
શ્રી નેમિનાથ ભગવાન

ફૂળે બદલદળ પૂજત કસોડીના પ્રતિમાજી
(જે દહિરાસરજીને બારણું મોઢું થઈ નથી
અને શિખર થઈ નથી)

શ્રી નેમિનાથ ભગવાન

અમનગરના શેઠના દહિરાસરજીના
જૂના મૂળનાચકલ
(હાલ અરિહંત રૂપે ઉપર બિરાજમાન
કરી પુનઃ પ્રતિષ્ઠા થયેલ છે)

બાલ બ્રહ્મચારી પ્રભુના દર્શન પૂર્વક અલ્યાસ કરતાં - અલ્યાસક નિર્મલ બ્રહ્મચર્ય પાળી પરંપરાએ શાદ્યત સુખને પામો એ શુભેચ્છા

અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠાંક

૦ ૦	પ્રસ્તાવના	6
૦	વ્યાકરણ અભ્યાસ શા માટે ?	7
૦	આ અભિનવ હેમ લઘુ પ્રક્રિયા-અભ્યાસનું મહત્ત્વ	7
૦	અન્યનો ઉપયોગ કય રીતે કરશે	9
૦ ૦	ઋણ સ્વીકાર	10
૦ ૦	લઘુપ્રક્રિયા એટલે માત્ર બે યુક નહીં	11
૦ ૦	પૂ. ગરજાધિપતિશ્રીના આશીર્વાદ અને શુભેચ્છા	12

૦ ૦	વિષય સૂચિ	મૂળસૂત્રો	અંતર્ગતસૂત્રો	
૧	ક્રાદિ ગણ	૧૯૩	૪૦	૧
૨	અદાદિ ગણ	૬૫	૫	૮૩
૩	હ્રાદિ ગણ	૧૫	-	૧૧૦
૪	ઙિવાદિ ગણ	૧૩	૩	૧૧૭
૫	સ્વાદિ ગણ	૬	-	૧૨૪
૬	ઉદાદિ ગણ	૮	૫	૧૨૮
૭	રુધાદિ ગણ	૫	-	૧૩૪
૮	તનાદિ ગણ	૨	-	૧૩૭
૯	કયાદિ ગણ	૬	૨	૧૩૮
૦	સ્વાર્થિક પ્રત્યય	૨	૩	૧૪૨
૧૦	ચુરાદિ ગણ	૮	-	૧૪૩

૦ ૦	પરિશિષ્ટ :-	
૦	અકારાદિ સૂત્રક્રમ	૧૪૭
૦	સિદ્ધહેમ સૂત્રક્રમ	૧૫૩
૦	શુદ્ધિપત્રક	૧૫૯
૦	ધાતુરૂપાવલી-કર્તૃરીપ્રક્રિયા	૧૬૧
૦	સંદર્ભસૂચિ	૨૮૨
૦ ૦	કુલ્ય સહાયકો-નામાવલી	૨૮૪

૧૯૮૩-૮૫ ના સમય ગાળામાં પૂ. કલિકાસ સર્વેશ ભગવંત શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યે સિદ્ધકેમ રાષ્ટ્રાનુશાસનની રચના કરી. પછી તત્સંગ-ધી અન્ય સંસ્કૃત સાહિત્યની રચનાઓ થઇ, જુદાજુદા વિદ્વાનોએ અષ્ટાધ્યાયી ક્રમમાં રહેલા રાષ્ટ્રાનુશાસનને પ્રક્રિયા ક્રમમાં ફેરવેલો પણ તે બધામાં પૂ. મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી દ્વારા ૧૭૧૦ માં રચાયેલ “દ્વૈમલઘુપ્રક્રિયા” વધુ પ્રચલીન બની. આજ પર્વંત તેનો અપારા પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓ કરી રહ્યા છે. લગભગ ૩૨૫ વર્ષ થયા તેનું કોઈ બાપાનંતર થયું નથી. તેથી લઘુપ્રક્રિયાનો અનુવાદ તથા વિવિધ ગ્રંથોના નિઘોષરૂપ એવો મંદર્ભ-વિવરણુ યુક્ત મન્ય તૈયાર કરવાની યોજનાના ભાગરૂપે— “અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૩” પ્રગટ કરાય છે.

બીજા ભાગનું વિમોચન અનન્ય ઉપકારી પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી સુધર્મસાગરજી મહારાજ સાહેબની નિશ્રામાં - જનસંઘ - જામનગરના પ્રમુખ બાનુભાઈ દોશી ના અધ્યક્ષ સ્થાને રાષ્ટ્રપતિ સુવર્ણચંદ્રકે પ્રાપ્ત કરતાં પંડિતવચ્ચે લાલજીભાઈ મોદાના હસ્તે થયું.

પૂ. ગુરુદેવ મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી અનન્ય પ્રેરણા, દૃઢવિશ્વાસ, કાર્યબોજ પોતાને ખસે શાળીને મને લેખન કાર્યની સમવડ કરી આપવાનો ઉત્સાહ આ અન્ય પ્રકાશનમાં સંપૂર્ણ જવાબદાર છે જ - છતાં જે તેઓએ બાનુભાઈ દોશી સાથે મુંઢર અને સચોટ આયોજનપૂર્વક તથા જામનગર શિક્ષક સંઘના સેક્રેટરી વિજય આશર અને સુવર્ણચંદ્રકે ધારક લક્ષ્મણભાઈ ગઢવીના હાર્દિક સહકાર યુક્ત સ્વાભાવિક વાતાવરણનું સર્જન ન કર્યું હોત તો ભાગ-૨ નું વિમોચન કઈ રીતે શક્ય બનત ?

રાષ્ટ્રપતિ સુવર્ણચંદ્રકે પ્રાપ્ત કરતાં પંડિત લાલજીભાઈના હસ્તે વિમોચન સમયે તેમની વાગ્ધારાથી પ્રસન્ન ગાંભીર્ય છવાયું હિસ્ટ્રીક જજ તથા અન્ય સંસ્કૃત વિદ્વાનો એ વૈવિધ્ય સભર છતાં વિભિન્ન શબ્દોમાં સંસ્કૃત સાહિત્યના મહત્ત્વ દ્વારા અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા ભા-૨ નું મહત્ત્વ પ્રતિપાદિત કર્યું, સંઘ સેક્રેટરી અને કોમર્સ કોલેજના પ્રિન્સીપાલ ભોગીભાઈ મહેતાએ ગારુડીય દૃષ્ટાન્ત સભર વિમોચન કાર્યક્રમની જણાવ અને રજૂઆત કહી. આ રીતે ક્રમશઃ ભાગ-૩ પ્રગટ્ય માટે પગરજુ મરાયા.

આ તકે બીજા ભાગ માટે અતિમદ્દરૂપ બનેલા શ્રી જામનગર સંઘ તથા પાઠશાળાના ટ્રસ્ટી - વીકેનભાઈ - બી.પી.નભાઈ કેમ ભૂલાય ?

લઘુવૃત્તિના અભ્યાસકેા પણ જે સંદર્ભ સાહિત્યનો ઉપયોગ ભાગ્યેજ કરતા હોય તેના બૃહન્ન્યાસ ન્યાય સંમત. અન્ય પાંચિક પ્રક્રિયા ગ્રંથો. કોશ વગેરેના યોગ્ય અવતરણો અને વિવરણો સહિતનો આ ત્રીજો ભાગ અને ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમ દ્વારા કરાયેલી સરળ અને સ્પષ્ટ રજૂઆત પ્રક્રિયા અભ્યાસના અધ્યયન-અધ્યાપન તથા સિદ્ધકેમ રાષ્ટ્રાનુશાસનનું સાન પ્રાપ્ત કરવામાં મદાયક બનશે તેવી અનુદ અધ્યા સહ ...

વ્યાકરણ અભ્યાસ શામાંટે

વિદ્યાવ્યાસંગી પૂ. ગુરુદેવશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ની અંતકરણની પ્રેરણાથી આ અભિનવ “હેમ” લઘુપ્રક્રિયા. તૈયાર તો થઈ-પણ-વ્યાકરણ અભ્યાસની આવશ્યકતા સમજ્યા વિના માત્ર ગતાનુગતિક રીતે બે ભુકથી વ્યુત્પત્તિનાં અભ્યાસને આપણાં નિસ્પૃહી પંડિતવર્ગ શ્રીવજ્રુમાઈ “કાળીમજુરી” સમાન ગણે છે—તેથી વ્યાકરણ અભ્યાસનું મહત્વ માનસમાં પ્રતિપાલિત કરીને ધ્યેય સિદ્ધિની દિશામાં કદમ માંડવા ઉચિત ગણાય.

કોષપણ ભાષાનાં પ્રમાણિત અને સર્વાંગસંપૂર્ણ અભ્યાસ માટે તેના વ્યાકરણનું જ્ઞાન નિતાન્ત આવશ્યક છે. વાણી દ્વારા માનવ પોતાના વિચારોને આકાર આપે છે—વાણીનું નિયમન વ્યાકરણ થકી થાય છે તેથી વ્યાકરણના અભ્યાસ વિના શિષ્ટ વાણી વ્યવહાર મુશ્કેલ બને શાસ્ત્ર ગ્રન્થોના અધ્યયન અને પરિશીલન માટે વ્યાકરણ જ્ઞાન આવશ્યક છે. તેથી જ કહેવાય છે કે :-

0 “વ્યાકરણ એ ભાષાનું વ્યુત્પાદક શાસ્ત્ર છે. પ્રયોગનું શુદ્ધ સાચું જ્ઞાન કરાવનાર છે. ભાવમાં મૂલં જ્યેષ્ઠ પ્રગટાવનાર છે. સકલ શાસ્ત્રમાં દીપક સમાન છે.. શબ્દ ધાતુરૂપ દરિયો છે સંજ્ઞા-પરિ-ભાષા-ન્યાયો-ગણો-ધાતુઓ-કારકો-અવ્યયો-પ્રત્યયો આદિને પ્રતિપાદન કરનાર અનુષ્ઠાન બળનો છે. ગ્રન્થ રચનામાં સહાયક છે. ગ્રન્થ માર્ગમાં મુસાફરી કરનારને ભોમિયા તુલ્ય છે.”

0 “લોકમાં અને શાસ્ત્રમાં આવતા શબ્દો જેના વડે સધાય એવું જે શબ્દ શાસ્ત્ર તેનું નામ વ્યાકરણ”
— આવશ્યકવૃત્તિ-પૂ. હરિભદ્રસૂરજી

0 “વ્યાકરણ ભણવાથી પદની સિદ્ધિ થાય છે. પદની સિધ્ધિથી અર્થનો નિર્ણય થાય છે. અર્થ નિર્ણયથી તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે તત્ત્વજ્ઞાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.”
શ્રીપ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર

વાણી-વ્યવહારમાં પરોક્ષ બનેલી એવી સંસ્કૃત ભાષાના પથ પર કદમ માંડવા વ્યાકરણ એક માત્ર સાધન છે.

આ અભિનવ “હેમ” લઘુપ્રક્રિયાના અભ્યાસનું મહત્વ

જે રીતે અષ્ટાધ્યાયી (સિદ્ધહેમમાં સાત અધ્યાય) ક્રમમાં રચાયેલ વ્યાકરણોને ઠાણક્રમે પ્રક્રિયા ક્રમમાં પરિવર્તિત કરવાની આવશ્યકતા ઉદ્ભવી અને જુદા જુદા પ્રક્રિયા પુસ્તકોની રચના થઈ, હેમ લઘુપ્રક્રિયાને પણ મુદ્રિત કરાવતા તેમાં “ટીપ્પણો” મુકી સ્પષ્ટીકરણો માટેનો પ્રયાસ થયો તે રીતે આ અનુરાદ સ્વઅધ્યયન અધ્યાપન કાર્યમાં તો ઉપયોગી થશે-તદ્ઉપરાંત તેમાં નિમ્નલિખિત વિશેષતાઓ સમાવિષ્ટ છે જેના વડે અભ્યાસ સાધન બનશે.

- 0 માત્ર બે થુક કરતાં વિશેષ બાજુકારી મળે
- 0 સંદિગ્ધતા નિવારણ :- લઘુવૃત્તિના અભ્યાસમાં પણ ઉદ્ભવતી કેટલીક સમસ્યાઓનું અહીં અદ્ભુત ન્યાસ, કે.શ જેવા સદ્ભોમાંથી થયેલ ગુજરાતી અવતરણ સંદિગ્ધતા નિવારવા મદદરૂપ બને.

II અપૂર્ણવૃત્તિ કે વૃત્તિ અભાવે પૂરનો ગુણર્થ પૂરો પાડ :- પ્રક્રિયાકારે કેટલાંક મુત્રોની વૃત્તિ અશુભ રાખી છે જેને- જ્વાદિ પરસ્પરી મુત્ર: ૭૬ સ્વસ્વદેશાનુ ની વૃત્તિમાં અમાદા શબ્દની વૃત્તિ નોંધાયે ૪ નથી ત્યાં જુલ્લભ દ્વારા વૃત્તિની અપૂર્ણતા નિવારણ છે જ્વાદિ પરસ્પરી મુત્ર: ૭૭ ક્રતાં વિદ્યાર માં વૃત્તિ ૪ નથી ત્યાં આ અન્ય જુલ્લભ દ્વારા વૃત્તિ પૂરી પાડે છે.

0 અનુ વગ્નતે જેવા શબ્દો પ્રક્રિયાની વૃત્તિમાં છોડી દેવાયા છે પણ અર્થની દૃષ્ટિએ ૪૩રી ૪૪ણાતા તે શબ્દોને યોગ્ય સ્થાન આપેલ છે

0 એક ક્રતાં વધારે મુત્રોની વૃત્તિમાં યોગ્ય પૃથક્કરણ :- જુલ્લભ: મુત્ર ૮ મત્તે: સ: માં ખીલ ૨ અન્ય મુત્રો જોડેલ છે પ્રક્રિયા મા આશ કેટલાય મુત્રોમાં એક કરતા વધુ મુત્રો આવે છે ત્યાં અવ્યાસકરને જોડાતા ન માવ તે માટે 'શૈવવૃત્તિ' નામક અન્ય રિખગમા આ મુત્રો પૃથક્કર દર્શી છે

0 મુત્ર કે વૃત્તિના અભાવનું નિવારણ :- જ્વાદિ મુત્ર: ૫૦ મા: પરોક્ષાનુ મા એક વધારાનું મુત્ર જોઈ ૮ વૃત્તિ ગેરવેશ છે પણ વૃત્તિ નથી ત્યાં સિદ્ધદેમ ૨૧ દરજ્જાધરે વૃત્તિ નોંધી છે- એ રીતે દર્શાવે મુત્રમાં વધારાની મુત્રની વૃત્તિ છે પણ મુત્ર નથી ત્યાં અન્ય પેદા કરાઈ આપી મુત્ર નોંધેલ છે

0 મુગ મુત્ર બદલી દેવાયુ હોય ત્યાં મુગ મુત્ર આપણું - જેમકે હોત્રમિ વા જ્વાદિ મુત્ર: ૪૦ માં ખરેખર મુગ મુત્ર છે જન. ૨/૩/૮૨ અને વર્તિમા ૨/૩/૮૩

0 મુત્ર મગ્નધી આમ કેમ જેવા પ્રત્યેક નિવારણ:- જ્વાદિ મુત્ર: ૪ જોગલિટિ માં વિવિધ મંદરને ધાતુ નોંધેલ છે ખરેખર અહીં રખણના છે ધાતુ વિવિધ મંદરને છે અને તે પણ આત્મને પડી છે

ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ ઉપરાંત નીચેની વ્યાખ્યાત નોંધપાત્ર છે.

0 મદર્મ સાદિત્ય:- જ્વાદિ, સિંગુલાસનથી સિંગ નિર્ણય, પ્રસંગોચિત ઉચ્ચાદિ વગેરેની મુગ સાંજો સદિત નોંધ કરેલ છે.

0 મુગવૃત્તિ:- સધુ પ્રક્રિયાની મુગ વૃત્તિ દેવાથી મુગમયની આવરવકતા ન રહે

0 માધનિકા:- ૪૩રી સાધનિકાને કીચે સ ૫ પિત મુત્ર સ ૫ ધો રખાઈ બને

II પદ્ધિગીટ:- આ શબ્દો અને સિદ્ધદેમ મુત્ર ક્રમથી પ્રક્રિયા અને જીવુતરિ જ નેના અવ્યાસીઓને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળે ધાતુ કપાવવી - તૈવાર કપો પૂર્વ પડે છે

મંદેરમાં આ અનુવાદ અથવા પ્રક્રિયા ઉપરાંત વ્યાકરણ ના પાંચે અંગોના યથોચિત યોગ કરાયે છે જે અધ્યાપકને પણ ઉપયોગી થશે.

આ ગ્રંથનો ઉપયોગ કઈ રીતે કરશો

પૂ. ગુરુદેવશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી કેટલાંક દિશા સૂચનો

- (૧) મૂળ સૂત્રના ત્રણ ક્રમાંકનો :- (૧) સૂત્ર પૂર્વે પ્રસ્થાનુસાર ક્રમાંક ૧, ૨, ૩, (૨) સૂત્ર પછી સિદ્ધહેમનો ક્રમ (૩) સૂત્ર પુર્ણ થતાં નીચે સળંગ ક્રમ દા. ત. છુતેરિ: સૂત્રનો ક્રમ ૧૧૮ છે. સિદ્ધહેમનો ક્રમ ૪/૧/૪૧ છે. અને સૂત્ર પુરૂ થતાં નીચે [૭૬૬] લઘુપ્રક્રિયાનો સળંગ સૂત્ર ક્રમાંક છે
- (૨) સૂત્ર પૃથક્કરણ :- સૂત્ર પછી સૂત્ર પૃથક્કરણ વિભાગ છે જેમાં સન્ધિ રહિત સૂત્રોની નોંધ છે જેથી વૃત્તિની મદદ વિના પણ સૂત્ર મહદ્ અંશે સ્પષ્ટ બનશે. જેમકે ગુરુનામ્યાદેરનૃચ્છૂર્ણો-ગુરુ નામિ આદે: અન-ઋચ્છૂર્ણો: ક્યુ'.
- (૩) વૃત્તિ :- ત્રીજો વૃત્તિ વિભાગ પ્રક્રિયા વૃત્તિ દર્શાવે છે જે અપ્રાપ્ય બનતી જતી હેમ લઘુપ્રક્રિયાની જરૂરિયાત પુર્ણ કરશે.
- (૪) વૃત્ત્યર્થ :- લઘુપ્રક્રિયાની મૂળ વૃત્તિ (શેષવૃત્તિ સિવાયની) નો અનુવાદ દર્શાવે છે છતાં પ્રક્રિયામાં મૂળ વૃત્તિનો અભાવ, અપુર્ણતા કે અન્ય સંદિગ્ધતા હોય ત્યાં આ વિભાગ દ્વારા સિદ્ધહેમ શબ્દાનુગ્રાસનની મદદ વડે પ્રત્યેક સૂત્રની વૃત્તિનો સરળ-સ્પષ્ટ પુરો અર્થ અપાય છે
- (૫) અનુવૃત્તિ :- આ વિભાગ કેવળ જ્ઞાસુઓ માટે છે સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ પરથી બનેલી પ્રક્રિયાઓમાં અનુવૃત્તિક્રમ જળવાતો નથી. તેથી કેટલાંક સૂત્રોમાં ન જણાતી બાબત વૃત્તિમાં જેવા મળતાં અભ્યાસક્રમે સંશય થાય કે આ બાબત વૃત્તિમાં કેમ ? જેમકે જ્વાદી સૂત્ર ૧૮૮ ઘસ્વસ: માં નામ્યાદે: લખ્યુ. તેથી પૂર્વની અનુવૃત્તિ દર્શાવવા નામિ અન્તસ્થા ક વર્ગીત નોંધવું પડ્યું આ સંજોગોમાં અનુવૃત્તિ વિભાગના સૂત્રો જિજ્ઞાસા સંતોષવા દિશાસુચક છે.
- (૬) વિશેષ વિભાગ:- વિશેષ હકિકતો માટે જ છે. સંદર્ભ સૂચિ મુજબના સાહિત્ય પરથી સૂત્ર સંબંધિ પ્રશ્નો, ખુલાસા વિશેષતા, ન્યાયો, વ્યુત્પત્તિ વગેરેની નોંધ છે જેના અભ્યાસથી સૂત્રો વધુ સ્પષ્ટ થશે, સારો અવબોધ થશે, સંશય નિવારણ શક્ય બનશે છતાં વૃત્ત્યર્થ બરાબર સમજી ને આ વિભાગ વાંચવો કેમ કે જે રીતે મધ્યમવૃત્તિ કે આનંદ બોધિની ટીકામાં અવચુરો છે અને બૃહત્રયાસમાં ન્યા. સ. વિભાગ છે તે રીતે અહીં 'વિશેષ' છે.....આ ઉપરાંત વિશેષ ઉદાહરણો પ્રક્રિયા સાથે સંબંધ ન હોવા માત્રથી છોડી દેવાયેલા સૂત્ર સંબંધિ દ્રષ્ટાંતો ને બૃહદ્વૃત્તિમાંથી અત્રે સ્થાન અપાયેલ છે... બૃહદ્હેમપ્રક્રિયામાંથી ગણ પાઠોની નોંધ લીધેલી છે જેના વડે સૂત્રના બાકી કાર્યક્ષેત્રનો બોધ શક્ય બનશે.
- (૭) પાદનોંધ:- સંદર્ભોની પૃષ્ઠાંક સહિતની નોંધ છે જે વિશેષ માહિતી માટે અભ્યાસને મુગ જોત પૂરોપાડે પાદનોંધ નિશાની ૦.૦.૦.૦.૦. આ રીતે છે.
- (૮) શેષવૃત્તિ:- મૂળ સૂત્ર ઉપરાંતના અન્ય સૂત્રો કે સંબંધિત અન્ય હકિકતો અહીં નોંધેલ છે આંતર્ગત સૂત્રો [] આ કૌંસમાં સળંગ ક્રમ આપી નોંધેલ છે જે કે લંબાણ લયે શેષવૃત્તિના સૂત્રોમાં માત્ર વૃત્ત્યર્થ આપેલ છે.

આ ગ્રંથ માં નાં સંક્ષેપે :- વ્યા - વ્યાકરણ. કારા-કારાન્ત. એ. વ.-એકવચન, દિવ.-દ્વિવચન, બ. વ.-બહુવચન, પ્ર.-પ્રથમા' દ્વિ-દ્વિતીયા. તૃ-તૃતીયા
૧-વ વર્તમાના ૨-સ સપ્તમી ૩-પં પંચમી ૪-જ લક્ષ્મી ૫-અ અઘતની
૬-પ પરેક્ષા ૭આ આશી: ૮શ્ચ શ્વસ્તની ૯મ ભવિષ્યન્તી ૧૦ક્ષિ ક્રિયાતિપતિ

આટલી સૂચનાથી સ્વઅધ્યયન શક્ય બને તે શુભેચ્છા

-દીપરત્નસાગર

કચ્છ સ્વીકાર

પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મહારાજ સાહેબ

જેમની અનન્ય પ્રેરણા, પરિશ્રમ ઉત્કટ સાગળી, કાર્યબોજ વહનશક્તિ, કૃપા આદિથી આ ગ્રંથ લેખન અને પ્રકાશન શક્ય બન્યા

પૂ. આ. દેવ સૂર્યોદયસાગર સૂરિજી મ. સા.
સ સ્મૃત માર્ગપદેશિકાનો અભ્યાસ કરાવી વ્યાખ્યાનો
મગ્ધુન પાંચે નાખ્યો, પુસ્તકો આપ્યા

પૂ. આ. દેવ વિજય સૂર્યોદયસૂરિજી મ. સા.
પેતાના વિનિત ચિત્તને આગ્રા કરતા
'ન્યાય સંગ્રહ'ને મુંદર અજામ થયો

પૂ. આ. દેવ વિજય યશોદેવ સુરીચંદ્રજી મ. સા.

જેમની નિમિટ્ટ પ્રેરણા અને આદી દર્શા સિદ્ધિએ વ્યાખ્યાન અજામ

પૂ. મુનિશ્રી જિતરંભસાગરજી. પૂ. મુનિશ્રી સુકિતરંભસાગરજી, માદેવી શ્રી રમણશ્રીજી
જેઓએ પેતાની નોખપોષીઓ એકાદ વધે જેમ લાગા સમય માટે પૂર્વ વિચારણા લાગ્યા આપી,

પૂ. મુનિશ્રી નરિયોપવિજયજી:- પુસ્તકો સમય-મુંદર છતાંય પૂર્વક 'ન્યાય સંગ્રહ' બહુબોધો

નિસ્પૃહિ વિદ્વત્ય પંડિતજી વૃજલાજી લાલજી ઉપાધ્યાય

સશય નિવારણ પત્રોના તાત્કાલિક ઉત્તરો આપ્યા, પેતાને મુશ્કેલી અભિપ્રાય આપી નિષ્ણાંત છાપ મારી
પર્યાંગી વ્યાખ્યાનો બોધ કરાવ્યો આ ગ્રંથની પ્રેસ કોપી તપાસતા મુંદરતમ વ્યવસ્થા કરાવી.

પંડિતવર પંડીતલાલજી સિદ્ધિએમના સૂત્રોની વિશેષતા જણાવી અભિનય પ્રકાશ પાડ્યો

પંડિતશ્રી ધીરજી (મોના), ધીરજી (નાના), મદાદરજી-જેમનાથી સિદ્ધિએમનું યાન મગ્ધુ

શ્રી લાલવરસૂરિ જ્ઞાનમંદિર. અધિકારી મુજરાતી સંઘ અભ્યાસ માટે પુસ્તકો આપ્યા

શ્રી ખુશાલભવન જૈન સંઘ અમદાવાદ

શ્રાવક પંડિતની ૮ મામ માટે સગવડ આપી જરૂરી લખામ પુસ્તકો, ખરીદી આપ્યા, એક, ન મળતા પુસ્તકની
આપ મેળે પ્રેરણા કરાવી આ ગ્રંથ-છાપાગત રતબો મુશ્કેલી

સાધુ-બ્રહ્માન વિવેક પુરંકે ગત કરવાની પદ્ધતિ જાણુની અનુકૂળતા પ્રતિકૂળતા મુજબ સગવડ કરવાની વૃત્તિ-
પ્રતિષ્ઠા ખુશાલ ભવન જૈન ઉપાધ્યાયના દુર્ગી જેટલી બદ્ધ એ જા મથના દરેકીમા દર્શો !!!

[] પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મદાયક અથવા તમામ પૂ થમજી ભગવતો તેમજ વ્યક્તિઓ અને સંઘો

શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગરજી જૈન સંઘ જામનગર
આ સમયે જામ-૩ ના તમામ કામગીરી માટે ઉદાર હાથે દ્રવ્ય મદાય કરી

[એક બ્રામકે માન્યતાનું નિરસન]

લઘુપ્રક્રિયા એટલે માત્ર બે બુક નહીં

કેટલાક વિદ્વાન પદરથે, શ્રાવક પંડિતો વગેરે એવો મત ધરાવે છે કે લઘુપ્રક્રિયાનો અભ્યાસ હવે નિરર્થક છે કેમકે લઘુપ્રક્રિયા માત્ર બે બુકથી વિશેષ કંઈ નથી પણ હૈમ સંસ્કૃત પ્રવેશિકા પ્રથમા અને મધ્યમાં કે માર્ગોપદેશિકા અને મદિરાન્ત પ્રવેશિકા કરતાં હૈમ લઘુપ્રક્રિયામાં નીચેની વિશેષતાઓ છે.

- ૧ ચક્રાન્ત ક્રિયા, ચક્રાન્ત પ્રક્રિયા તથા નામધાતુ પ્રક્રિયાનો બોધ થાય છે
- ૨ તદ્દિત પ્રત્યયોની (મુખ્ય તથા અંતર્ગત કુલ ૩૯૦ જેટલા સૂત્રો દ્વારા) વ્યવસ્થિત વિભાગીકરણ સહિતયર્થા
- ૩ બસો જેટલા સૂત્રો દ્વારા કૃદન્ત પ્રક્રિયાની ઝીણવટ ભરી છણાવટ
- ૪ સૂત્રોના અંતર્ગત રદસ્યોને પ્રગટ કરતી પરિભાષાઓનું સ્પષ્ટીકરણ
- ૫ ધાતુઓની અનુબંધ સાથે રજુઆત-દા.ત. કથળ્ માં જ્ અનુબંધન (૧૦) ચુરાદી ગણ સુચવે છે. ક્રધ્ચ માં ચ્ અનુબંધન (૪) દિવાદિ ગણ સુચવે છે
- ૬ ધાતુ પારાયણના ક્રમાનુસાર ધાતુઓનું જ્ઞાન - જે ધાતુરત્નાકર આદિ જેવામાં તથા “ ધાતુપાઠ ” તૈયાર કરવામાં મદદ ૩૫ બને છે
- ૭ સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાનના અભ્યાસ માટે સૂત્રોનું યોગ્ય તાદાત્મ્ય
- ૮ બે બુકમાં માત્ર ૮૦૦ જેટલા સૂત્રોનો સમાવેશ થાય છે. લઘુપ્રક્રિયામાં લગભગ ૧૭૦૦ થી ૧૮૦૦ જેટલા સૂત્રો સમાયા છે જેથી બુક કરતાં બમણાં સૂત્રોનું જ્ઞાન થાય છે.
- ૯ લગભગ પોણાત્રણસો જેટલી ધાતુઓનું ધાતુરત્નાકરના ભાગોમાં થયેલ વિભાજન મુજબની પ્રક્રિયાઓ અનુસાર જ્ઞાન - સમજ.
- ૧૦ સંસ્કૃત માધ્યમના પ્રયોગ દ્વારા સંસ્કૃત વાંચન ક્ષમતાની ખીતવણી.

બે બુક એ “બ્રામર - ટ્રાન્સલેશન મેથડ” અનુસાર તૈયાર થયેલ પુસ્તક છે. જે સંસ્કૃત ભાષાને વ્યવહારમાં પ્રયોજવાની પ્રાથમિક ભૂમિકા ૩૫ છે. તેની અને પ્રક્રિયા વ્યાકરણની તુલનાજ અસ્થાને ગણાય

વળી કેટલાંક માને છે કે લઘુવૃત્તિ ' [સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાન એટલે લઘુવૃત્તિ-માત્ર એવો ભ્રમ પ્રવર્તે છે.] જ લણ્વી જોડ્યે પ્રક્રિયા નહી - મુધન્ય વિદ્વાનોને જ્ઞાન હશે જ કે લઘુવૃત્તિ એ પૂર્ણાન્ત્ર નથી પણ પૂર્ણતા તરફ ગતિ કરાવતો અન્ત્ર છે લઘુપ્રક્રિયાની જેમ લઘુવૃત્તિ એ પણ માત્ર નિર્દર્શન અન્ત્ર છે. એટલેજ આ અનુવાદ અન્ત્રમાં બૃહદ્વૃત્તિ, ન્યાયસંગ્રહ, ત્રિગાનુશાસન જેવા અન્ત્રોના અવતરણો લીધાં છે લઘુપ્રક્રિયા એટલે માત્ર બે બુક માનીને લઘુવૃત્તિ તરફ અંગુલી નિર્દેશ કરતા વિદ્વાનોને એટલીજ વિશ્વસિ કે જે સિદ્ધહૈમનું સુવ્યવસ્થિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એજ એક માત્ર લક્ષ્ય હોય તો બૃહદ્વૃત્તિ ના સ્પષ્ટ જ્ઞાન અને સમજ વિના માત્ર લઘુવૃત્તિનું અધ્યાપન અથવા તો માત્ર લઘુવૃત્તિના અભ્યાસથી પૂર્ણ વ્યાકરણનો બોધ થવાની માન્યતા એ પણ લઘુપ્રક્રિયા એટલે માત્ર બે બુક જેવોજ ભ્રમ છે એ વાત નિર્વિવાદ સ્વીકારવી રહી.

ખંભાતમાં પડિતવર્ચ છખીલદાસજી એ સાધુના દૃષ્ટાંત થકી દહેલુ કે લઘુવૃત્તિ લણ્યા બાદ એમ થાય કે (અજ મુજે કુછ નહીં આતા) હવે મને વ્યાકરણમાં કંઈ ખબર પડતી નથી તો માનવું તેઓ સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન વીશે કંઈ જાણના થયા છે.

-દીપરત્નસાગર

પ્રાચીનપદ

માનિશુવન વનમનગર

વેદાન્તાચાર્ય

દીપરત્નસાગર દ્વારા સપાદીત આ અમિતનવ
લઘુપ્રક્રિયાની મહેનત પ્રસાસનીય છે કાર્ય
નિર્દિષ્ટને પરિપૂર્ણતાને પામી અને વધુને વધુ શ્રુત
ભક્તિ દ્વારા બાલજીવને માર્ગે લાવવા પ્રયત્ન-
શીલ રહે એજ ભાવના.

— આ. દેવેન્દ્રસાગર સૂરિ

આપત્રીની અમિતનવ કૃતિનાં દર્શનમયાં, વિદ્યુગાવચ્ચેકન કર્ણ અને લેખકની વિશિષ્ટ દ્રષ્ટી
અને સીધેસા પરિચય, વિવિધ વિશેષતાઓ લેખ વખી પ્રસન્નતા અનુભવી. છેલ્લા ૩૦/૪૦
વરસથી ઉગતા વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ જ્યારે વ્યાધીકરણ જેવું થઈ પડ્યું છે અને આતું
મુખ્ય ક્ષેત્ર ગણના આપત્રા અમર મંઘમાં તેનું મહાત્મ વિસરાતું અપણે ત્યારે અનેક શાસ્ત્રોની
પ્રાથમિક ચાવી જેવી આ વિદ્યાની જ્યોત જલતી રહે એના માટે જે કાંઈ પ્રયત્નો થાય તે
આની ચિંતા કરનારાઓ માટે આવકાર્થ બની રહે છે.

ગુરુનિશ્ચા-કૃપા-વિદ્યાની લગન, બીજને ઉપકારક બનવાની તમન્ના લેખકના ને અન્ય
ના દિનમઃ ઉપયોગી બની રહેશે - ધન્યવાદ-જ્ઞાનક્ષેત્રે કષ્ટક લાલ આપવા વિનંતી.

—યશોદેવ સૂરિની વંદના

પૂ. કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવન્ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિભ્યો નમઃ

॥ અર્હમ્ ॥

૦ આખ્યાર પ્રક્રિયા ભવાદયઃ ૦

આ વિભાગમાં આખ્યાત પ્રક્રિયાનું નિરૂપણ કરવાનું છે. આખ્યાત - ક્રિયાપદ સામાન્ય વ્યવહારમાં આખ્યાત - ક્રિયાપદ તરીકે ઓળખાય છે વ્યાકરણ અભ્યાસની ભાષામાં તેના મૂળ રૂપને “ધાતુ” તરીકે ઓળખાવાય છે. જેમકે “નમવું” એ નમવાની ક્રિયા દર્શાવતું પદ છે. તેને સંસ્કૃતમાં “નમ” ધાતુ (ગણ: ૧ - પરસ્મૈપદ) કહેવાય છે.

સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં કુલ ૧૦ કાળ અને ૧૦ (નવ) ગણ આવે છે. દશે (નવે) ગણની મળીને કુલ ૨૦૦૦ જેટલી ધાતુ તથા અન્ય (કણ્ઠ વગેરે) ધાતુ મળીને ૨૨૦૦ ધાતુનો સમાવેશ થયો છે. જેમાંથી આ પ્રકરણમાં માત્ર ભ્રાદિ (મૂ વગેરે ધાતુના - પહેલા ગણ) નું અધ્યયન આવે છે.

પ્રત્યેક ધાતુને કર્તૃરી - કર્મણી - સ્વન્ત - ચડન્ત, યજ્ઞલુપ્ત વગેરે પ્રક્રિયા અનુસાર સિન્નસિન્ન રૂપો તૈયાર થઈ શકે જેમાંથી આ ત્રીજા સમગ્ર વિભાગમાં માત્ર કર્તૃરી પ્રક્રિયામાં જ દશે ગણના રૂપોને લાગના સૂત્રો પ્રક્રિયાકારે ગુંથેલ છે.

ગણ :- ભ્રાદિ, અદાદિ-હ્રાદિ, દિવાદિ, સ્વાદિ, તુદાદિ, રુધાદિ, તનાદિ, ક્રયાદિ, ચુરાદિ (કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવંતે ગણ-નવ લખ્યા છે. જેમાં ગણ ૨-૩ સાથે છે. વ્યવહારમાં “દશ-ગણ” શબ્દ વધુ પ્રચલિત છે. પ્રક્રિયામાં પણ હ્રાદય ધાતુનો અલગ ભાગ છે માટે દશ ગણ રૂપેજ આ ગ્રન્થમાં નિરૂપણ કર્યું છે.)

કાળ :- વર્તમાન, સત્તમી (વિધ્યર્થ), પંચમી (આજ્ઞાર્થ), હિસ્તતની, અધતની પરોક્ષા, આશિર્વાદ, ચિસ્તતની, ભવિષ્યન્તિ, ક્રિયાતિપત્તિ.

સંક્ષેપમાં કહીએતો આ પ્રકરણમાં ભ્રાદિ ગણના પરસ્મૈપદી - આત્મનેપદી તથા ઉસયપદી - ધાતુઓના રૂપોને ૧૦ કાળની કર્તૃરી પ્રક્રિયામાં શીખવાના છે.

કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવંતે હેમચંદ્રસૂરિભ્યો નમઃ
શ્રીમદભયનુજ ઓલાપીએ પદમણ્ય

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આ સર્વ ત્યાદિ (વર્તમાના)

વગેરે વિભક્તિઓનાં પૂર્વના નવ-નવ પ્રત્યયો તેમજ (કૃદન્તના) શત્રુ અને ક્વસૂ પ્રત્યયોની પરસ્મૈપદ સંજ્ઞા થાય છે.

❧ વિશેષ :- ૦ શત્રાનશાવેષ્યતિ તુ સસ્યો

૫/૦/૨૦ થી શત્રુ પ્રત્યય

૦ તત્ર ક્વસુકાનૌ ત્વત્ ૫/૨/૨ થી ક્વસુ પ્રત્યય

૦ આદ્ય નવ :- કુલ ૧૮ પ્રત્યયો સાથે આવશે(જુઓ સૂત્ર : ૪) તેમાંના પહેલાંના નવ-નવ પ્રત્યયો તે આદ્ય -તેને પરસ્મૈપદ સમજવા અને પછીના નવ તે આત્મ-નેપદ સમજવા

૦ ધાતુપાઠ :- ગણ - (૧) મ્વાદિ માં ક્રમાંક ૧ થી ૫૮૫ ધાતુ પરસ્મૈપદી છે.

❧ શેષવૃત્તિ :- (૧) પરાણિ કાનાનશૌ ચાત્મનેપદમ્ ૩/૩/૨૦ વર્તમાના વગેરે દશે વિભક્તિઓના બાકી રહેલા નવ-નવ પ્રત્યયો અને (કૃદન્ત ના) કાન્-આનશ્ચ પ્રત્યયોની આત્મનેપદ સંજ્ઞા થાય. [૪૫૮]

[૪૫૩]

(૩) ત્રીણિ ત્રીણ્યન્યયુષ્મદ્સમદિ ૩/૩/૧૭

★ સૂત્રપૃથક :- ત્રીણિ ત્રીણિ અન્ય યુષ્મદ્ અસ્મદિ

★ વૃત્તિ :- સર્વાસાં વિમક્તિનાં ત્રીણિ ત્રીણ્યેક-દ્વિ-વહુ-વચનાન્યન્યદયે યુષ્મદયે ડસ્મદયે ચ યથાક્રમં સ્યુઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સર્વ (વર્તમાના વગેરે દશ) વિભક્તિઓના ત્રણ ત્રણ વચનો અનુક્રમે એકવચન - દિવચન - બહુવચન ત્રણે * અન્ય (ત્રીજો પુરુષ) યુષ્મદ્ (બીજો પુરુષ) અસ્મદ્ (પહેલો પુરુષ) ના સમજવા

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રારંભમાં જણાવ્યા મુજબ વિભક્તિઓ દશ છે. વર્તમાના, સપ્તમી, પંચમી, હસ્તતી, અદ્યતની, પરાક્ષા, આશીઃ, શ્વસ્તતી, ભવિ-ષ્યતી, ક્રિયાતિપત્તિ - તેના ત્રણ વચનો, ત્રણ પુરુષો - તે સમજવા સૂત્ર : ૪ માં વર્તમાના માં જણાવ્યા મુજબ જેવા જેમકે :-

અન્યદ્ (ત્રીજો પુરુષ) એ.વ. - તિવ્, દિ.વ. :- તસ્ બ.વ. : અન્તિ

૦ અન્યદ્ = ત્રીજો પુરુષ = તે, તેઓ

૦ યુષ્મદ્ = બીજો પુરુષ = જેમની સાથે વાત થતી હોય તે - તું - તમે

૦ અસ્મદ્ = પહેલો પુરુષ = પોતાને માટે-હું-આપણે

[૪૫૪]

(૪) સતિ ૫/૨/૧૯

★ વૃત્તિ :- આરંભ સમાપ્તવસ્તુવિષયઃ કાલઃ સન્ વર્તમાનસ્તદર્થાદ્ ધાતો વર્તમાના સ્યાત્ ।

❧ વર્તમાના ૩/૩/૬

પરમૈપદાનિ

આત્મનેપદાનિ

તિવ્	તસ્	અન્તિ	તે	આતે	અન્તે
સિવ્	થસ્	થ	સે	આથે	ધ્વે
મિવ્	વસ્	મસ્	ए	વહે	મહે

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આરંભ થયો છે. પણ પૂર્ણ થયો નથી તેવો વસ્તુ વિષય તે કાળ. તેને "સન્" વર્તમાન કહેવાય છે. વર્તમાન બનાવને સૂચવતા ધાતુથી વર્તમાન કાળ અર્થમાં વર્તમાના ના પ્રત્યયો લાગે.

★ અનુવૃત્તિ :- સ્મે ચ વર્તમાના ૫/૨/૧૬ થી વર્તમાના

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રત્યયોમાં "વ્" હતું છે શિદ્ અવિત્ ૪/૩/૨૦ સૂત્ર માટે વિત્ પ્રત્યયો ક્યાં છે ૦ વર્તમાન કાળ ચાર અર્થમાં સમજવો * 1 (૧) પ્રવૃત્તોપરત :- જેમકે-હમણાં જવ ધાત કરતો નથી. (૨) વૃત્તાવિરત :- આ કુમારો રમે છે. (૩) નિત્ય પ્રવૃત :- પવંતો ઉભા છે. (૪) સામીપ્ય :- આ હું આવું છું એટલે કે આંબો અથવા આવીશ

❧ શેષવૃત્તિ :- (૨) વર્તમાના ૩/૩/૬ નીચે મુજબ વર્તમાના વિભક્તિના પ્રત્યયો છે.

પુરુષ	એ.વ	દિ.વ.	બ.વ.	એ.વ.	દિ.વ.	બ.વ.
ત્રીજા	તિવ્	તસ્	અન્તિ	તે	આતે	અન્તે
બીજો	સિવ્	થસ્	થ	સે	આથે	ધ્વે
પહેલો	મિવ્	વસ્	મસ્	ए	વહે	મહે

દા.ત. નમતિ - હી નમ્ ધાતુને 'તે નમે છે'

* અન્ય, યુષ્મદ્, અસ્મદ્ ત્રણે અનુક્રમે ત્રીજો, બીજો, પહેલો પુરુષ તરીકે વ્યવહારમાં પ્રચલિત છે. અહીં પણ તેજ રીતે નોંધ્યા છે.

* 1 ચાર અર્થ :- હેમપ્રકાશ - ઉત્તરાધ - પૃ. ૪૭૭

* 2 વર્તમાના ની જેમ દશે કાળના અલગ અલગ પ્રત્યયો આગળના સૂત્રોમાં આવશે.

એવા અર્થમાં વર્તમાના નો ત્રીજો પુણ્ય એકવચનનો
પરમેશ્વર પ્રત્યક્ષ "તિરુ" સાચો છે - એ જ રીતે
આત્મને તો પાનુમાં વચ્ચે થાય [૪૧૦]

[૭૫૫]

(૫) પત્તા: સિત: ૩/૩/૧૦

★ પૂર્ણ :- વર્તમાના મળ્યા વચ્ચેના દ્વિત્વ: સિતે
મેળા: । 'મૂ મનાયામ' । મૂ તિરુ સિતે મિતે ।

✠ પૂર્ણ :- વર્તમાના, મળ્યા (વિદ્ય) પત્તા (આત્મા), વચ્ચેના એ આગેની "તિરુ" નાના થાય છે

0 મૂ મનાયામ (મળ ૧) આદિ પરમેશ્વર - હંમાં
1 મના દોની, વિદ્યમાના દોની.

0 પાનુ મૂ + પ્રત્યક્ષ તિરુ એ સિધિ છે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) વર્તમાના ૩/૩/૬ (૨) મળ્યા ૩/૩/૭ (૩) વચ્ચે ૩/૩/૮ (૪) દ્વિત્વ ૩/૩/૯

✠ વિદ્ય :- 0 મૂ વર્તમાના ૩/૩/૬ માં
વર્તમાના ના પ્રત્યક્ષે દર્શાવાયા એ જ રીતે મૂ ૩/૩/૭
થી ૩/૩/૯ માં અનુક્રમે મળ્યા, વચ્ચે, દ્વિત્વ ના
પ્રત્યક્ષે દર્શાવાયે.

0 મૂ + તિરુ એ સિધિનો અર્થ મૂ પાનુને વર્તમાના
-પરમેશ્વર - ત્રીજો પુણ્ય એકવચન નો તિરુ સાને

ત્યારે મૂ ૩૫ થાય તેની સાધનિકાનો પ્રારંભ દર્શાવે છે.

0 તિરુ પ્રત્યક્ષે એટલે 'શ' અનુપંધવાળા પ્રત્યક્ષે જે
તિરુ ૬૫ માટે છે એટલે કે આ આ ૬૫ તિરુ છે

આત્માના ૭ ૬૫ અર્થે અનુપંધવા

0 મૂ પાનુ મળ્યા પ્રથમ મનસિકરે માટે છે. *

[૭૫૬]

(૬) વર્તમાનાદ્ય: ઘટ ૩ ૪/૭૧

પ્રત્યક્ષ વાગે છે ઘટ માં ઘટ ૬૨ ૭ ૬૨ બને છે

★ અનુવૃત્તિ :- વચ: સિતે ૩/૪/૭૦ થી સિતે ૩/૪/૭૧

✠ વિદ્ય :- 0 ઘટ પ્રત્યક્ષમાં ઘટ ૬૨ ૭ ૬૨
બને તિરુ અને તિરુ ૬૫ માટે છે

0 અનુ-અર્થ :- મળ ૩ આદિ (૬ અનુપંધવાળા)
(મળ ૨ અને અનુપંધ મળ ૩ બને) ના તમામ
પાનુઓના વર્તમાના અનુપંધ - (પરમેશ્વરે આ. ૧ ૪.
૨૫૦ પર આદિ અનુપંધ આપેલ છે ૬૫ ૮૫ પાનુ છે
અર્થ થી વિદ્ય સુધી)

0 અત્રી અનુપંધ: જ ૬૫ થાય છે ૫૫ વાચનવિદ્ય રીતે
તેનાં મળ - ૧ આદિ અને મળ - ૧૦ મળદિ માં
મળ [અ] સાથે આત્માના મળે માટેના પ્રત્યક્ષોના
દેશરે દેવે પત્તાના મળેમાં દેવેવાશે.

0 કર્તાર દેવે હવે ?

વચ્ચે - હંમાંથી પ્રયાગ છે માટે 'શ' ન સાચે

0 અનુપંધ: દેવે હવે ?

અર્થ = તે આપેલે. - અર્થ પાનુ છે

[૭૫૭]

(૭) નામિનો મળાઽ કિદિત ૪/૩/૧

★ મૂળપૂર્ણ :- નામિ: મળ: અનુપંધ

★ પૂર્ણ :- તિરુ-તિરુ વચ્ચે પ્રત્યક્ષે વર્તે નામ્ય-તત્ત્વ
પાનુ મળ: અર્થ ।

પરમેશ્વરે । મ પાર્મિકે મળિ । હી મળ: ।
"મૂળપૂર્ણ" દર્શાવેલે, તે મળિ । ત્વ મળિ ।
મૂળ મળ: । મૂ મળ: ।

મૂ પૂર્ણ :- તિરુ, તિરુ (૬ અને ૬-
૬ છે ૬૫) પ્રત્યક્ષે વર્તિત અન્ય પ્રત્યક્ષે સાથે ત્યારે
(નામ્ય-તત્ત્વ) અન્ય નામી અર્થ દેવા તેના પાનુઓનાં નામી
અર્થ નો પ્રમુ થાય છે

(મૂ + મળ + તિ એ સિધિ છે તેમાં આ મૂળથી
મૂ ના ૭ નો મૂળ થતાં મો થશે. મો + શ' (અ)

= ઓરોગાર ૧/૭/૭૪ થી મો નું મળ + અર્થ)

0 મ પાર્મિકે મળિ = તે પાર્મિક છે.

0 હી મળ: = તે એ છે.

0 તે મળ: = તે એ છે.

(નોંધ :- મૂ પાનુના વર્તમાના ૬૫ના રૂપેની અર્થ
શાઆન છે - તેથી તેની સાધનિકા "વિદ્ય" માં મૂળે)

✠ વિદ્ય :- 0 મૂળ થવા માટે મૂળાડેવાલ

★ મૂળપૂર્ણ :- કર્તાર અનુ - અર્થ ઘટ

★ પૂર્ણ :- આદિ વર્તમાના કર્તાર વિદ્યે સિધિ
ઘટ પ્રત્યક્ષ આનુ । ઘટાર-૨૬ મળિ: ।

✠ પૂર્ણ :- આદિ મળ મળ: ૨) ના
પાનુઓને દોરીને (અન્ય નામી પાનુઓને) કર્તાર
પ્રયાગમાં તિરુ (વર્તમાના, મળ્યા પત્તા, વચ્ચેના)
પ્રત્યક્ષે સાને તે પદ્ધતિ [વિદ્ય] પ્રત્યક્ષે મૂળ [અ]

• "નામ્ય-તત્ત્વ પ્રત્યક્ષે પ્રયાગ." પાનુપાનુપૂર્ણ ૫. ૧

★ અનુપ્રયોગ :- વિધિ નિમ્નજા શ્રાવણ સર્વોચ્ચ સમયન માધ્યમે ।

★ વૃત્તિ :- વિધિ: ક્રિયાના પ્રેરણ । વિચારિણી સ્વચ્છતા સ્વચ્છ ।

□ સંમતિપાત્રિય સ્વચ્છતા । સ્વચ્છતા ૩/૩/૩ ।

સમયોપરિત:	અન્યોપરિતન.
વાત્ વાત્ વાત્	દેવ દેવતામ્ દેવત્
વાત્ વાત્ વાત્	દેવતામ્ દેવતામ્ દેવતામ્
વાત્ વાત્ વાત્	દેવ દેવતામ્ દેવતામ્

❖ વૃત્ત્યર્થ :- વિધિ :- ક્રિયાના પ્રેરણા દેવતા ૦ (નિમ્ન જગત :- પ્રેરણા દેવતા ૧૨૧ નેમ ન દેવતા) નેમ દેવતા જાગે વિચારણા આવરણ કુચાત્ - ઉચ્ચકાલ આવરણ દેવતા ૦ આસ્ત્રા - પ્રેરણા ૭ના ૭ના અનુ-મારે વર્તી સ્થાપ. દેવ આસ્ત્રા - અર્ધી એના ૦ અર્ધાત - અર્ધારે પૂર્વદની પ્રેરણા. જગત્ સ્થેત - નવનું સ્થાપ દેવતા. ૦ સમય - પ્રેરણા દેવતાની પાસેજાને લગે. પ્રત્ય - મું ૬ વ્યાજાત્ જાગુ કે ન્યાય ? પ્રાથના = વિનંતી) ૦ વિધિ વર્તેમ્ અર્ધામી (અને પચમી) થ.૫.

★ અનુવૃત્તિ :- દેવતામ્ સ્વચ્છતા ૫/૪/૨૭

❖ વિશેષ :- ૦ સ્વચ્છતા (વિષય) ના અંગે નિર્દેશ વ્યા. માં ૫/૪/૨૧ થી ૫/૮/૨૮ સુત્રોમાં વિધાતો છે

□ સ્વપ્રવૃત્તિ :- (૩) સમમારેન સ્વચ્છતા નિર્દેશાનુસારે ૫/૮/૨૮ ક્રિયા દેવતાની સ્વચ્છતા ના આપના ૭/૭/૨૧ દેવતા અને અર્ધામ્ અર્ધના મુચક સ્વચ્છતામી સ્વચ્છતા પ્રેરણ ન નેમ નેમ તમામ દેવતામાં પાતુને સ્વચ્છતા ના પ્રત્યથા સને

□ અર્ધ મમ્મ. સ્વચ્છતા = મદિનાના ઉપવાસ દેવતા સ્થે [૪૬૧]

(૮) સ્વચ્છતા ૩/૩/૭ સ્વચ્છતા એકેકેકે વિષયના વલે વચન અને વલે પુષ્ટના પ્રત્યથા :-

પરોપરિત:	આત્મનેપરિત
વાત્ વાત્ વાત્	દેવ દેવતામ્ દેવત્
વાત્ વાત્ વાત્	દેવતામ્ દેવતામ્ દેવતામ્
વાત્ વાત્ વાત્	દેવ દેવતામ્ દેવતામ્

આ પ્રત્યથા વિધિ નિમ્નજા ... ૫/૪/૨૮ માં ૭/૭/૨૧ મુજબ વિધિ વર્તેરે અર્ધીમા થાય છે [૪૬૨]

[૧૦] ય: સત્ત્વ્યા: ૪/૨/૧૨૨

★ વૃત્તિ :- આત્મ સ્વચ્છતા સ્વચ્છતા યા સ્વચ્છતા દ: સ્વચ્છતા । વિધિ: મુચ્છતા મચ્છતા । મચ્છતામચ્છતા: આદ્યના । મચ્છતામ્ ।

□ આત્મ સ્વચ્છતામ્ મુચ્છતામ્ મુચ્છતામ્ । મચ્છતા: । મચ્છતા: મચ્છતા મચ્છતા । મચ્છતામ્ મચ્છતા મચ્છતા ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- અ થી ૫૨ દેવતા સ્વચ્છતા ન યા નો ૬ થાય છે

૦ વિધિ: મુચ્છતા મચ્છતા - વિધિ: મુચ્છતા મચ્છતા થાય. ૦ મચ્છતામ્ મચ્છતા મચ્છતામ્ । આદ્યનામ્ આ લઘુ થાય બન્ને ઉદાહરણમાં મુચ્છતાને વાત્ પ્રત્યથા લાગ્યો છે મૂ + ઘા + વાત્ - અર્ધી (મચ્છતા) અ થી ૫૨ વાત્ દેવતામ્ યા નો ૬ થયો - મચ્છતા + ઇત્ ૦ મચ્છતામ્ = મૂ + વાત્મ્ = મૂ + અ + ઇત્મ્ = મચ્છતા + ઇત્મ્ થયે મચ્છતામ્ બન્નુ.

★ અનુવૃત્તિ :- આત્માને આત્માને આદિ: ૪/૨/૧૨૧ થી આદિ:

❖ વિશેષ :- અ થી ૫૨ દેવ દેવતામ્ ।

અર્ધા - અર્ધ પાતુ વ્યવસ્થાના છે. ૦ મૂ પાતુના સ્વચ્છતા [વિષય] ના રૂપો (સ્વચ્છતાવાસાસુત્રો પુષ્ટા સાધનિશ)

- (૧) મચ્છતા - (સી.પુ. એ.વ.) મૂ પાતુ - (૧) વિધિ નિમ્નજા ... ૫/૪/૨૮ થી સ્વચ્છતા, સ્વચ્છતા ૩/૩/૭ થી પ્રત્યથા વાત્ વર્તેરે મૂ + વાત્ (૨) કર્તવ્ય... ઘા ૩/૪/૭૨ થી મૂ + ઘા + વાત્ (૩) મચ્છતા + અ + વાત્ (મૂ નો મુચ્છતા થયે અર્ધ) (૪) ય: સ્વચ્છતા ૪/૨/૧૨૨ થી મચ્છતા + ઇત્ (૫) મચ્છતામ્ ... ૪/૨/૧૨૧ થી મચ્છતા
- (૨) મચ્છતામ્ (સી.પુ. દિ.વ.) (૧) મૂ + વાત્મ્
- (૩) મચ્છતા (સી.પુ. બ.વ.) (૧) મૂ + મુચ્છતા
- (૪) વાત્મ્મ: ... ૪/૨/૧૨૨ થી મૂ + અ + ઇત્મ્
- [૪] મચ્છતા (સી.પુ. એ.વ.) [૧] મૂ + વાત્
- [૨] મૂ + ઘા + ઇત્ [૨] મચ્છતા + ઇત્ [૪] મચ્છતા
- [૫] મચ્છતા ૩/૧/૭૨, ૭. પદાને... યો ૧/૩/૫૮ થી મચ્છતા
- [૫] મચ્છતા (સી.પુ. દિ.વ.) મૂ + વાત્મ્
- [૬] મચ્છતા (સી.પુ. બ.વ.) મૂ + વાત્
- [૬] મચ્છતા [૫.પુ. એ.વ.] [૧] મૂ + વાત્ (૨) મૂ + વાત્ + વાત્ (૩) વાત્મ્મ: ... ૪/૨/૧૨૨ થી મૂ + વાત્ + ઇત્મ્ (૪) મચ્છતા

५. पु भवेयम् भवेव भवेम

[४१३]

[५५२]

* ધાતુરત્નાકર માં ઉપર મુજબ રૂપો છે. અબ્યાસકે
પણ આ રીતે તમામ ધાતુ માટે રૂપો તૈયાર કરવા.

[५५२]

❧ વિશેષ :- ૦ અ થી પર કેમ રહ્યું ?
પ્રાણુહિ = તું મેળવ - અહીં હ દાર પછી હિ છે
માટે લોપ ન થાય

(4) મર (મી.પુ એ.વ) ની સાધનિકા (1) નં.હિ
[૨] મૂંચવ [અ] + હિ [૩] મર + અ [૪] મર
વિશ્લેષ માત્ર - મૂ + તત્વ. આદિપિ. ૨૬.
૪/૨/૧૯ થી તાત

□ શેષવૃત્તિ :- (5) મરત્ (મી.પુ - ડિ.વ.) મૂંચવ

(6) મરત - (મી.પુ એ.વ) - મૂ + મ

(7) મરાતિ - (પ.પુ. એ.વ) મૂંચામિ. અહીં વ.
અપ્રયાગી છે

(8) મગર (પ.પુ ડિ.વ.) = મૂ + આદ.૧

(9) મગમ (પ.પુ એ.વ) = મુ + આદ.૧

[૪૪૩]

(૧૩) અન્યત્રને દાખલની ૫/૨/૭

★ મુત્રપૃથક :- અન્ - અન્યત્રને દાખલની

★ વૃત્તિ :- આન્યદગ્ધાધાના દાન્યાધ્યાય નં.૬ના-
દૃઢમયન. નાથં યન ધાન્યનઃ કાન્મનંતોઽન્યોઽન્ય-
ન્નરતરિનન મૂલાર્થદ્ ધાન્યાર્મ્મની ૧૫૨.

□ ત્યાન હંચે ભેદાર્થમાયને પ્રયોગનુઃ દાન્યદદશન
વંતોઽવિ કુત્તાન્યત્રને દાખલની વ્યાજ. ૦ દાખલની ૩/૩/૨
પરસ્પરવિનઃ :- દિવ, તામ, અન્, સિ, ન્મ, ત. ૧
અન્ ય મ. આન્યત્રવિનઃ ત આતમ્, અઠ. ૧ યસ્,
આપામ્, ધ્વન્, ૧૩, જહિ, મહિ.

❖ પૂરવર્થ :- [ધર્મ - નીતિ ચ રત્નાસાર] ૧
ન્યાય પૂર્વક ચત્પાત્યાય [ઉદ્ધૃત] થી ન્યાયપૂર્વક ચત્પા
મદ્ધુ [પ્રતુ] દાહ તે અચ્છન કાલ અથવા આગની
અધીં નારિ એટલે આગ વાગ્યાથી આગની ગરિના
આગ વાગ્યાનો અર્થ તે અચ્છન કાલ - તેથી અન્ય
તે અન્યત્રન કાલ કહેવાય. તે દાખલે બૂતકાળના
અર્થવાળા પાત્રને દાખલની ના પ્રત્યયો બાને છે

❖ વિશેષ :- ૦ સ્વેશ = ઘણા

૦ ઘણની મા દસ = વ્યતીત દાખ

□ ગપવૃત્તિ. - (૧૮) ત્યાને હંચે ૫/૨/૮ ક્રિયા
પ્રત્યક્ષ ન હોય તો પછુ પ્રક્રિય દોષ અને પ્રયોગ દર-
નારથી ભેદ યદ્ય તો દોષ તો તે પરીદાક્ષિણ સ્વ-
વના ધાતુને લક્ષનીના પ્રત્યયો બાને [૪૬૬]

(૯) દાખલની ૩/૩/૯ લક્ષન બૂતકાળના પ્રત્યયો તથા
વચન અને તથા પુઃ૫

પરસ્પરવિ

આત્મનેપદી

દિવ	તામ	અન્	ત	આપામ	અન્
સિ	નન	ત	યામ	આપામ	ધ્વન્
અમ્	વ	મ	૬	વાદ	મહિ

લક્ષનીના હાત અમત્ [૪૬૭]

[૪૪૪]

(૧૪) અહિંનાંતરવિસ્તર્યાં ચામાઠા ૪/૪/૨૯

★ મુત્રપૃથક :- અહિં ધાતાઃ આદિઃ દાખલના ચ
અ-ધાતા.

★ વૃત્તિ :- ઘન્ય-ધામનની ક્રિયાતિ-વર્યોઽથ વિવર્યે
ધાન્યદિરદ્ વ્યાત્ન ને માદ્ યોગે. ૧ અમત્ દ્યો જિનાર્વા.
વિગમે વા. ૧ અમત્, અમત્તામ અમત્. અમરઃ,
અમવત્, અમરઝ અમત્. અમગઝ, અમગમ.

❖ પૂરવર્થ :- પરસ્પરવિ, અચ્છનની, ક્રિયાતિ-
પતિના લપ્પા-ધાતુની આદિમાં-પૂર્વે અદ્ (અ)
આગમ થાય છે. ને માદ્ નો યોગ ન હોયતો.

૦ અમત્ દ્યો જિનાર્વા - ગદ્યકારે ગિત-પૂન ૫૪.
(વિગમે વા ૧ ૩/૫૧ થી નિઃકર્યે પ્રથમ અક્ષર થાય)
અમવત્-તિ દ્યો) વચેરે મૂ ધાતુના લક્ષન બૂતકાળના
દાખ છે - એની માપનિકા - "વિશેષ" માં જુઓ

★ અનુવૃત્તિ :- યાદ્યની ક્રિયાતિરસ્યોઃ માદ્ ૪/૪/૨૯
થી અચ્છનની ક્રિયાતિરસ્યોઃ

❖ વિશેષ :- ૦ માદ્ અન્ય છે - (જુઓ
ચાત્યોઽસ્તે ૧/૧/૨૧)

૦ માદ્ નિરેષ કેમ ?

મા સ્મ કાર્વિ - તેણે ન ક્યું. માદ્ યોગે અકા-
ર્વિ ન થયું.

૦ યાત્યોઽસ્તિઃ કેમ ક્યું ?

પ્રાપ્તઃ = પ્ર + અ + પાઃ = પ્તું ગયો અહીં પ્ર
એ ધાતુ નથી, પછુ યા ધાતુ છે.

મૂ ધાતુના લક્ષનીના ૩યોની સાધનિકા (1) અમત્
(મી.પુ એ.વ) તે દ્યો. (૧) મૂંચિવ (૨) દિવ્ મા
વ અપ્રયોગી છે અને ૬ દાર ઉચ્ચાગ્ય માટે છે તેથી
મૂંચ્ "૩" કર્તવ્ય... ચવ્-મૂંચાન્ત (૪) નામ્નિ ગુણો
મૂંચ-અન્ (૫) અહિંનાં ૪/૪/૨૯ થી અન્-અન્
(2) અમત્તામ (મી.પુ. ડિ.વ.) મૂંચામ

• અહીં અને અન્ય દ્યો ત્ સપ્થો છે તે માત્ર જુએ
અનુભાગની આવીને છે. અરેખર દ્યન્ બને લેવા.

• આલિપાન ચિન્તામણી દેવકાજી શ્રેણી : ૩૧૩
નિત્રા પ્રમાણ યતનં મેચે...યાઃ

(૩) અમન્ (ત્રી.પુ બ.વ.) મૂન-અન્ (૧) ઉપર મુજબ-અમવ્+અ+અન્ (૨) હ્રાસ્યા દે થા અ લોપ-અમવ્+અન્ (૯) અમવામ=મૂ+મ (૧) અમવ્+અ+મ (૨) મળ્યસ્યા: ૪,૪/૧૧૩ થી આ થતા અમવ્+આ+મ હિસ્તની-મ્ ધાતુના રૂપો

પુરુષ	એ. વ	દ્વિ. વ.	ત્રી. વ.
ત્રી.	અમવત્	અમવતામ્	અમવન્
બી.	અમવઃ	અમવતમ્	અમવત
પ.	અમવમ્	અમવાવ	અમવામ

[૬૬૫]

(૧૫) અવિવક્ષિતે ૫/૨/૧૪

★ વૃત્તિ :- પરોક્ષત્વેનાવિવક્ષિતે પરોક્ષે મૂતાનચત્તને હ્યસ્તની સ્યાત્ । અમવદ્ વીર: ।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- પરોક્ષાની વિવક્ષા ન કરી હેય ત્યારે પરોક્ષ બનાવ હોયતો પણ અનચતન કાળમાં ધાતુને હ્યસ્તનીના પ્રત્યયો લગાડવા.

૦ અમવદ્ વીર:- વીર લગવાન થયા (પરોક્ષ ધટના છે. છતાં વિવક્ષા નથી કરી માટે હ્યસ્તની લાગ્યું)

★ અનુવૃત્તિ :- પરોક્ષે

✠ વિશેષ :- સ્પષ્ટ.

[૬૬૬]

(૧૬) સ્મે ચ વર્તમાના ૫/૨/૧૬

★ વૃત્તિ :- મૂતાનચત્તને વર્તમાનાદ્ ઘાતો: સ્મે પુગદૌ ચોપપદે વર્તમાના સ્યાત્ । શિષ્યાસ્તવ ભવન્તિ સ્મ । પુરા ભવતિ

✠ વૃત્ત્યર્થ :- અનચતન ભૂતકાળમાં વર્તમાના ધાતુની સાથે જો સ્મ અને પુરા વગેરે શબ્દોને સંયોગ હોય તો (ભૂતકાળ છતાં) વર્તમાના ના પ્રત્યયો લાગે છે પુરા ભવતિ-પહેલાં હટું, શિષ્યાસ્તવ ભવન્તિ સ્મ = તારા શિષ્યો હતા (બંને ઉદાહરણોમાં ભૂતકાળ અર્થ છે પુરા ભવતિ એટલે અમવત્ અર્થ થાય.)

★ અનુવૃત્તિ :- વાચતની પુરાદૌ ૫/૨/૧૫થી-પુરા વગેરે

✠ વિશેષ :- ૦ પુરાદૌમાં આદિ શબ્દનું

અહણ પ્રયોગ અનુસરણ માટે છે. *

[૬૬૭]

* આદિ-મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરી લા. ૨, ૫ ૧૯૩

(૧૭) અચતની ૫/૨/૪

★ વૃત્તિ :- અચતનકાલે મૂતાર્થાદ્ ઘાતોરચતની સ્યાત્ ।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- * અચતન કાળમાં ભૂત અર્થમાં ધાતુને અચતની ના પ્રત્યયો લાગે.

✠ વિશેષ :- ૦ અચતન કાળનો અર્થ સૂત્ર

૧૩ અનચતને હ્યસ્તની માં જણાવ્યા મુજબનો સમજવો - હુ કમાં કરીએ તો અચતન એટલે “આજનો ભૂતકાળ”

[૬૬૮]

(૧૮) વિશેષાઽવિવક્ષાઽવ્યામિશ્રો ૫/૨/૫

★ સૂત્રપૃથ્ઠ :- વિશેષ અ-વિવક્ષા-વ્યામિશ્રો

★ વૃત્તિ :- અચતનાદિ વિશેષા ઽવિવક્ષાયાં ઽવ્યામિશ્રણે ચ સતિ મૂતાર્થાદ્ ઘાતોરચતની સ્યાત્ ।

■ અચતની ૩/૩/૧૧

પરસ્મૈપદિન:-દિ. તામ્, અન્ । સિ. તમ્, ત । અમ્, વ, મ । આત્મનેપદિન:- ત. આતામ્, અન્ત । યાસ્ આથામ્, ધ્વમ્ । ઇ, વહિ, મહિ ।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- અચતન. હ્યસ્તન કે પરોક્ષાની વિશેષ વિવક્ષા ન હોય ત્યારે અને વ્યામિશ્ર - એ કાળ ભેગા થયેલા જણાવવા માટે - ભૂત અર્થમાં ધાતુને અચતની ના પ્રત્યયો લાગે.

✠ વિશેષ :- ૦ વ્યામિશ્રકાળ :- અચ હ્યો

વા અમુક્મહિ - આજે અથવા કાલે અમે ખાધું

૦ વિશેષાવિવક્ષા કેમ કર્યું ?

અપિવામ પયઃ - અમે દુધ પીધું અહીં હ્યસ્તની છે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧૦) અચતની...૩/૩/૧૧ અચતનીમાં નીચેના પ્રત્યયો લાગે.

પરસ્મૈપદી

આત્મનેપદી

દિ તામ્ અન્ ત આતામ્ અન્ત
સિ તમ્ ત યાસ્ આથામ્ ધ્વમ્
અમ્ વ મ ઇ વહિ મહિ
નોંધ :- અચતની ના પ્રત્યયો હ્યસ્તની જેવા જ છે. પણ વાસ્તવમાં વપરાય ત્યારે ધણા ફેરફારો થાય છે. [૪૬૮]

[૬૬૯]

* અચતન - હ્યસ્તની મુંથી ચારે કાળ શિત કાળ હતા - હવેના છ કાળ અશિત કાળ છે.

(૧૯) સિત્તયત્ત્યામ ૩/૬/૫૩

★ મુત્રપૃથક :- સિન્ અપ્પન્ન્યામ્

★ વૃત્તિ :- અપ્પન્ના પક્ષા ધાતોઃ વગઃ સિન્ સ્વાત્ ।
દ્વાર ઠન્વાત્પાઘં, ન કરો વિશેષાઘં.✠ વૃત્ત્યર્થ :- અપ્પન્ની ના પ્રત્યયો લાગ્યા
દોઃ ત્યારે ધાતુની ૫૦ (મુજાણુ પામે) સિન્ (મ્)
લગનાય છે. - સિન્ મા ૬ હાર ઠન્વાત્પ્ માટે છે,
અને ચૂ હાર વિગેય અર્થમાં છે. (મ્ પાતુ મ્ + મ્
+ ડિ એ રીતે અપ્પન્નુ)

★ અનુટ્ટાનિ :- ધાતો ... નક્કમ્ ૩ ૪/૪૬ થી ધાતોઃ

✠ વિશ્લેષ :- ૦ મુત્રન :- અપ્પન્ની ના રૂપોના
સિન્ નો આગમ-સોપ લગેરે થયા ત્યારે ૩૫૦ ૬૪ ગેને
ગેય + ધાપ તે આગમના મુત્રોમાં દર્શાવેલ છે. ૭ના
તેની વ્યવસ્થિત સમજ માટે '૦૬૯ મ્ સંસ્કૃત પ્રવેશિકા' ૨
મધ્યમા - પાઠ ૨૭-૨૮-૨૯ માં આપેલા ૭ પ્રકારો
એક ૪/૧૧

[૫૭૦]

(૨૦) વિશ્લેષિતા મૂલ્યઃ સિન્નો લુટ્ પામી ન વેદ
૪/૩/૬૬★ મુત્રપૃથક :- સિન્-ઈન્-દા-મ્-અપ્પ-અપ્પઃ સિન્ઃ લુટ્
પામી ન થઈ★ વૃત્તિ :- દેવ દા મજા ધાતવઃ । ઇન્ઃ પક્ષ્ય
સિન્ પક્ષ્યોત્તે લુટ્ સ્વાત્, લુટ્ લોગ ન વેદ✠ વૃત્ત્યર્થ :- સિન્ આદેયવાળી વા ધાતુ (વા-
નાઠિ - વગ્ગ ૬૨૭ નહીં) ઇન્, ઇન્, ઇન્ ધાતુ, દા
ન ધાવાળા ધાતુ, મ્ અને સ્વા ધાતુઓને બાજેલ સિન્ નો
સોપ ધાપ છે અને લુપ થવાથી ઇન્ આગમ થયો નથી.
(અપ્પન્નિયા-અપ્પન્નિયા-ઈન્ થી ઇન્ની પ્રાપ્તિ હતી)✠ વિશ્લેષ :- સ્વત્માં લુટ્ ન કરતા લુટ્ મ્
તે ધાનિવત્ બાવની અપ્રાપ્તિ માટે છે૦ દા સંઘા વાળા ધાતુ :- દામ્ = દેવ, દેવ = પાલન
દેવું દુઘામ્ = આપતુ, દેવ = છેલ્લે કરતુ, દેવ =
મળાવતું, દુઘામ્ = ધાન્નુ ૬૨૭

૦ પદગે એમ કેમ મ્ ?

અપ્પન્ન પદગિ રોગ - ૬૪૬ થી પ્રયોગ - અભ-
નેય છે માટે સ્ સોપ ન થયો.

૦ દા અઘઠ કેમ મ્ ?

અપ્પન્નિ મોક્ષમ્

૦ ઉદાહરણ :- (સિન્ સોપ ન કરેના)

વા - વ + વા + મ્ + ત્ = અપ્પન્ન = તેણે પીધું

દા - વ + દા + મ્ + ત્ = અપ્પન્ન = તેણે પીધું

સ્વા - વ + સ્વા + મ્ + ત્ = અપ્પન્ન = તે ૨૬૫૦

(૫૭૧)

(૧) મત્તે. સિન્નુલુપિ ૪/૩/૧૨

★ મુત્રપૃથક - માત્. સિન્ લુપિ

★ વૃત્તિ - સિન્નો લુપિ મત્તેગુંલો ન સ્વાત્ । અપ્પ-
પ્પન્નાપ્પન્નામ્ । અમ્, અપ્પ રૂપઃ । અમ્મામ્✠ વૃત્ત્યર્થ :- સિન્ નો સોપ ધાતુ મ્ પાતુ
ને મુળ થતા નથી. અપ્પન્ન ૪/૪/૨૯ થી અપ્પન્ન
થતા અમ્ ૩૫ ૧-૫૫ અપ્પન્ન અપ્પન્નઃ આને લગ્ગા
થયો (૬૧)★ અનુટ્ટાનિ :- (૧) નક્કિંતો મુત્તોડનિદિદ્ ૪/૩/૧ થી
ગુન (૨) ન જુદે ૪ ૩/૧૧ થી ન✠ વિશ્લેષ :- અપ્પન્ના સિન્ પ્રત્યયનો સોપ
થયે છે માટે મ્ નો ધાપ નહીં૦ મત્તેઃ મુત્તમા સિન્ પ્રત્યયાન્ મત્તે ઇન્ મુત્તમા
૦-૫૭૫૫ પ્રયેગ્મા આ નવ બાજેલ નહીં. એટલે
કે મ્ નો મુળ ધાપ થયો.

:- મ્ અપ્પન્ની ની આપનિકા :-

- (૧) અમ્માઃ સી.પુ. એ.વ. મ્ + ડિ (ત્) (૧) સિન્નુલુપિ
૪/૪/૫૩ થી મ્ + સિન્ + ત્ (૨) સિન્નિ દા મ્ + ત્...
૪/૨/૬૬ થી સિન્ સોપ-મ્ + ત્ (૩) મત્તેઃ સિન્નુલુપિ
૪/૩/૧૦ થી મુળ ન ધાપ. (૪) અપ્પન્ના...દા
૪/૪/૨૯ થી અપ્પન્ન આગમ થતા અપ્પન્ન
- (૨) અમ્મામ્ મુત્તમા-૬૪૨ મુત્તમા.

[૫૭૨]

(૨) મુત્તો વઃ પદોક્તોડનિદિદ્ ૪/૨/૬૩

★ મુત્રપૃથક :- મુત્તઃ વઃ પદોક્તો-અપ્પન્નાઃ

★ વૃત્તિ :- મુત્તો વઃ પદોક્તો-અપ્પન્નાઃ પદોક્તો-અપ્પન્નાઃ
સ્વાત્ । અમ્ ન

✠ અમ્. અમ્મામ્, અમ્મા । અમ્મામ્, અમ્મા, અમ્મા ।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- મ્ અને છે તેના મ્ પાતુ

* ન્યાય :- સિન્ ગાત્રુન્ન્યેન... ન વદ્ લુપિ-ન્યાય-

ના ઉપાન્ત્ય સ્વરનો ઝૂત (ઝૂ) થાયછે. — પરાક્ષા-
અદ્યતનીમાં જેમકે :- અમૂવન્ તેઓ હતા અહીં મૂ
ધાતુનું પ્રથમ ધાતોરિવર્ણો ૨/૧/૫૦ થી મુવ્ થયું
અને આ સૂત્રથી મૂવ્ થશે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઝૂદ્ દુવો જો ૪/૨/૪૦ થી ઝૂ
(૨) ઉપાન્ત્યસ્ય ૪/૨/૩૫

❧ વિશેષ :- ૦ વ્ અન્ત્ય કેમ કહ્યું ?

અમૂવ્ :- અહીં વ્ અન્ત્ય નથી માટે આ નિયમ ન લાગ્યો
૦ પરાક્ષાઽદ્યતન્યોઃ કેમ કહ્યું ?

મવિષ્યતિ - થશે. ભવિષ્યકાળ છે.

★ શેષવૃત્તિ :- (૩) અમૂવન્ - ત્રી.પુ બ.વ. મૂ +
અન્ [૧] સિજદ્યતન્યામ્ ૩/૪/૫૩ થી મૂ + સિચૂ + અન્
[૨] પિતૃતિદા...ચેદ્ ૪/૩/૬૬ થી મૂ + અન્ [૩]
ધાતોરિવર્ણો ૨/૧/૫૦ થી મુવ્ + અન્ [૪] મુવો વઃ
યોઃ ૪/૨/૪૩ થી મૂવન્ થયું. [૫] અઙ્ધાતો...હા
૪/૪/૨૯ થી અ + મૂવન્

(૪) અમૂઃ ખી.પુ. એ.વ. - મૂ + સિ

(૫) અમૂતમ્ ખી.પુ. દ્વિ.વ. મૂ + તમ્

(૭) અમૂવમ્ પ.પુ. એ.વ. મૂ + અમ્

સાધનિકા અમૂવન્ મુજબ આ રીતે નવે ૩૫૦ સમજી લેવા

[૬૭૩]

(૨૩) પરાક્ષે ૫/૨/૧૨

★ વૃત્તિ :- મૂતાનદ્યતને પરાક્ષાર્થાદ્ ધાતોઃ પરાક્ષા સ્યાત્ ।

❧ પરાક્ષા ૩/૩/૧૨

પરસ્મૈપદિનઃ - જવ્, અતુસ્, ડસ્ । થવ્, અથુસ્ અ ।
જવ્, વ, મ ।

આત્મનેપદિનઃ - એ, આતે, ફેરે । સે, આથે, ધ્વે । એ,
વહે, મહે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અનદ્યતન ભૂતકાળમાં પરાક્ષ
અર્થમાં ધાતુને પરાક્ષા ના પ્રત્યયો લાગે છે. (પરાક્ષ-
ભૂતકાળનો એવો બનાવ જે કોઈ રીતે જોઈ શકાતો ન
હોય તે અક્ષણોઃ પરઃ - આંખથી પર) (ઉદાહરણ-૨૭
માં સૂત્રમાં)

★ અનુવૃત્તિ :- અનદ્યતને હાસ્તની ૫/૨/૭ થી
અનદ્યતને

❧ વિશેષ :- ૦ પરાક્ષાની વિવક્ષા ન હોય
તો હાસ્તની કે અદ્યતની નો પ્રયોગ થાય.

૦ ફરેલી વાત છૂપાવવા કે વિસ્મરણ થતાં પરાક્ષ ન
હોવા છતાં પરાક્ષા ના પ્રત્યયો લાગે છે * ૧

❧ શેષવૃત્તિ :- (૧૧) પરાક્ષા...૩/૩/૧૨ પરાક્ષા
માં તથો વચન - પુરૂષના પ્રત્યયો

પરસ્મૈપદી

આત્મનેપદી

જવ્ અતુસ્ ડસ્ એ આતે ફેરે

થવ્ અથુસ્ અ સે આથે ધ્વે

જવ્ વ મ એ વહે મહે

મૂ + જવ્ - એ સ્થિતિ થશે.

[૪૧૯]

[૬૭૪]

(૨૪) દ્વિર્ધાતુઃ પરાક્ષ હે પ્રાક્રુ તુ સ્વરે સ્વરવિધેઃ
૪/૧/૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- દ્વિઃ ધાતુઃ પરાક્ષા-હે પ્રાક્રુ તુ સ્વરે
સ્વરવિધેઃ

★ વૃત્તિ :- પરાક્ષાયાં હે ચ પરે ધાતુ- દ્વિઃ સ્યાત્ ।
સ્વરાદૌ દ્વિત્વનિમિત્તે સ્વરસ્ય કાર્યાત્ પ્રાગેવ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પરાક્ષા પ્રત્યયો લાગ્યા હોય,
તથા હ (અ) પ્રત્યય (જિ ક્ષિ દ્રુ...હઃ તથા દ્વે શ્રવેર્વા-
૩/૪/૫૮-૫૯) લાગ્યો હોય ત્યારે ધાતુનો દ્વિર્ભાવ થાય
છે. એટલે કે એ વખત બોલાય છે.-જે સ્વરાદિ પ્રત્યય
લાગ્યા હોય તો સ્વરનું કાય* ફરતા પૂર્વે દ્વિર્ભાવ ફરવો
પછી સ્વર નિમત્તક કાય* ફરવું જેમકે :- મૂ + જવ્
(અ) = મૂમૂ + જવ્

❧ વિશેષ :- ૦ દ્વિર્ભાવ ધાતુનો થાય -

ઉપસર્ગનો ન થાય.

૦ સ્વર કાય* પૂર્વે જ દ્વિર્ભાવ થવાથી ગુણ - વૃદ્ધિથી
અનિષ્ટરૂપ ન થાય. જેમકે :- નિનાય-ની તું નિની થયું.
જે સ્વરકાય*થી વૃદ્ધિ ફરે તો નૈનૈ થાય.

૦ પ્રાક્રુત સ્વરે સ્વરવિધે - એ * અધિકાર વચન છે જે
સિદ્ધહૈમ વ્યા. ના ૪/૧/૧૨ સૂત્ર મુધી સમજવાનું છે.

૦ પ્રાક્રુત્સ્વરે કેમ કહ્યું ?

જેઘ્રીયને-તે ધણું મુઠ્ઠે છે. - જેઘ્રીનયન્તે અહીં યજ્ઞ-
પ્રત્યય છે-સ્વરાદિ નથી તેથી પ્રાના આને પ્રાશ્મોર્ધકી
૪/૩/૬૮ થી ફે ફરી પછી દ્વિર્ભાવ ક્યો.

* ૧ બૃહદ્વૃત્તિ - ન્યાસાદિ યુક્ત - પંચમોધ્યાય સૂત્ર
- ૫/૨/૧૨

૨ અધિકાર - હૈમપ્રદાશ ઉત્તરાધ - ૫. ૪૮૫

(૨૫) મૂ સ્વોત્ક્રાંતી ૪/૧/૭૦

★ સુત્રપૃથક :- મૂ-સ્વપાઃ અદ્-ક્રો

★ પૃતિ :- મૂસ્વપાઃ પેરોશાયા દિવિ પૂર્વસ્ય વર્ણાન્-
મ્યમદુતો મ્યાતામ્ ।❧ વૃત્તર્થ :- મૂ અને સ્વર ધાતુને પેરોશા
વિભક્તિના પ્રત્યયો લાગના દિર્ઘાંત ધાતુ તારે અનુ-
ક્રમે મૂ, જ, ધાતુ છે.(મૂ + જ = અમૂ + જ - આ સુત્ર લાગી મ
ધાતુ) - એમ રીતે સ્વર ધ મુલ્ય ધાતુ છે.

★ અનુક્રમિત :- પેરોશાયામ્...૪/૧/૬૯

❧ વિશેષ :- ૦ પેરોશા મા જ કેમ હતું ?
હુમૃતિ - મનત્ત નો પ્રયોગ છે. જન થી દિર્ઘાંત
થશે માટે વ ન થયો.

[૬૭૬]

(૨૬) દ્વિતીયતુર્વિયોઃ પૂર્વો ૪/૧/૪૨

★ વૃત્તિ :- દ્વિવે ઘનિ પૂર્વોદ્વિતીય-તુર્વ-વોર્વ-યા-
મગમગ-તુર્વિયો-મ્યમદુતોમ્ ।❧ વૃત્તર્થ :- દિવિ થયે ૭ને (દિર્ઘાંતમાના)
પૂર્વના ખીભ અને ચોથા વર્ણનો અનુક્રમે પ્રથમ અને
તૃતીય (વર્ણિય વ્યંજન) ધાતુ દા. ત. મૂનો દિર્ઘાંત
મૂર થયો તેથી પૂર્વનો તૃતીય વૃત્ત ધાતુ.★ અનુક્રમિત :- પૂર્વસ્ય અસ્વં સ્વરં સ્વાઃ હ્યુ
૪/૧/૩૭ થી પુર્વસ્ય❧ વિશેષ :- ૦ તુર્વ :- યંચોવ છુ વ
૭ ૧/૧૬૪ થી તુર્વને વ પ્રત્યય લાગીને ચાનો લોપ
થતા તુર્વ ન્યું.

૦ દ્વિતીય-તુર્વિયોઃ કેમ હતું ?

પરાવ-અર્ધા પ્રથમ વર્ણનો દિર્ઘાંત થયો છે

[૬૭૭]

(૨૭) નામિનો ૬ કાલિ દ્વલેઃ ૪/૩/૫૧

★ સુત્રપૃથક :- નામિનઃ અ-કલિ-દ્વલેઃ

★ પૃતિ :- નામ્યસ્ય ધોતોર્નોમો વા કલિ દ્વલિ
વર્ણસ્ય કલિ વૃદ્ધિઃ સ્યાત્ । તત્ત આવાદેને મુલો વ
હ્યુને વ । મૂરુત્ત્રી વીરઃ । મૂરુત્ત્રી. મૂરુત્ત્રી. ।

* દ્વિતીય...૪/૬૬૨૬

❧ વૃત્તર્થ :- નામ્યસ્ય ધાતુ અને કલિ દ્વલિ

વર્ણિત નામ ધાતુનો ક્લિ કે ક્લિ પ્રત્યય લાગના ધાતુના
અન્ય નામિ સ્વ-ની વૃદ્ધિ ધાતુ છે.મૂ ધાતુ-ત્ત્રીમઃ (જ) - આ સુત્રથી વૃદ્ધિ થતાં ચમોત્ત્ર
(ઓતોતોત્રીયા) ચમોત્ત્ર (મૂના વઃ પેરોશા...) ચમોત્ત્ર-
ત્રી વીર કયા (ગ્રાત્રીયા જાત્રીયા છીએ પણ પેરોશા છે.)
-સાધનિશ બુઆ "વિશેષ" મા★ અનુક્રમિત :- (૧) ક્લિતિ ૪/૩/૫૦ (૨) મૂત્રોડસ્ય
વૃદ્ધિ ૪/૩/૪૨ થી વૃદ્ધિ❧ વિશેષ :- ૦ કલિ, દ્વલિનું વર્ણન કેમ હતું ?
અવકાશ તે કલિ એવો સજ્ઞ એલોતો દ્વલો - અર્ધો
ક ની વૃદ્ધિ થઈ જા ન થયો

❧ મૂ પેરોશા ના રૂપોની સાધનિશ :-

(૧) ચમોત્ત્ર :- ત્રી.પુ. એ.વ. (૧) પેરોશા ૫/૨/૧૨ થી
પેરોશા નો પ્રત્યય - મૂ + જા (અ)

(૨) દિર્ઘાંત પેરોશા ૪/૧/૧ થી મૂમૂ + અ

(૩) મૂસ્વો તો ૪/૧ ૭૦ થી મૂમૂ + અ

(૪) દ્વિતીય તુર્વિય ૪/૧/૪૨ થી ચમો + અ

(૫) નામિનો...૪/૩/૫૧ - જ હાર થી વૃદ્ધિ, ચમો+અ

(૬) ઓતોતો...ગ - ચમોત્ત્ર

(૭) મૂત્રોડઃ પેરોશા ૫/૨/૪૩ થી ચમોત્ત્ર

(૮) ચમોત્ત્રુઃ - મૂ + અત્ત્ર - ત્રી.પુ. દિ.વ.

ચમો + અત્ત્રુ = (નિવૃત્ત થતા ધાતોત્રીયો) થી ચમો
દાખા ચમો + અત્ત્રુ(૩) ચમોત્ત્રુઃ - મૂ+અ - ૭/૧૨ મુજા મૂ નો ૨ (સિકઃ
૨/૧/૭૮), ૨ નો વિમગ્ન (રા પદાન્તે . ૧/૩/૫૩ થી)

[૬૭૮]

(૨૮) અમૃત્તુમૃત્તુઃ મુસોર્વજનાદેઃ પેરોશાયાઃ
૪/૬/૮૧★ સુત્રપૃથક :- સ્ક અ-મૃત્તુ મૃત્તુ મૃત્તુ મૃત્તુ મૃત્તુ
મૃત્તુનાદેઃ પેરોશાયાઃ★ પૃતિ :- સ્કયાઃ યાદિવતેન્ન્યથ સ્વધાતુન્યઃ પરમ્યા
વ્યજનાદેઃ પેરોશાયા આદિરિદ્ધિઃ સ્યાત્ । ક્લુવિય

❧ ચમોત્ત્રુઃ ચમોત્ત્રુઃ । ક્લુવ, ચમોત્ત્રુ, ચમોત્ત્રુમ્ ।

❧ વૃત્તર્થ :- સ્ક, ટ, ટ, સ્ક, ટ, સ્ક અને
સુ લિપાયાના તમામ ધાતુઓને તેમજ મૂ હાર મુક્ત ક
(સ્ક) ધાતુને પેરોશાના વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે

પ્રત્યયની આદિમાં હ્રદ થાય છે. વમુ+હ+ય=વમુવિથ-તું થયો હતો.

★ અનુવૃત્તિ:- ક્રુ વૃ વ્યે અદ: હ્રદ ૪/૪/૮૧ થી હ્રદ

❧ વિશેષ :- સ્કુ એવા નિદેશથી સૂ વાળી ક્રુ ધાતુનું ગ્રહણ થશે માત્ર ક્રુ ધાતુનું નહીં. જેમકે ચક્રવ માં હ ન લાગ્યો.

0 અસુ વગેરે કેમ કહ્યું ?

સસુવ-અમે એ (સ્વપ્નમાં) સર્સા અહીં વ-પરોક્ષાનો વ્યંજનાદિ પ્રત્યય છે. પણ સુનું વળન છે માટે હ ન થાય.

0 મૂ ધાતુના બાકીના રૂપોની સાધનિકા

(4) વમુવિથ :- મૂ+ચ્ - બી પુ એ વ.

(૧) દ્વિર્ઘાતુ પરોક્ષા...૪/૧/૧ થી મૂમૂ + ચ્

(૨) ત્રિતીય તુયંયો...૪/૧/૪૨ થી વૂમૂ + ચ્

(૩) મૂસ્વપો...તૌ - ૪/૧/૭૦ થી વમૂ + ચ્

(૪) સ્કસુવૃ...યા: ૪/૪/૮૧ થી વમૂ+હ + ચ

(૫) નામિનોગુણો - ઓદૌતોવાન્ વમૂ + હ ચ

(૬) મૂવો વ: પરોક્ષા ૪/૨/૪૩ થી વમૂવિથ

(5) વમૂવથુ: બી.પુ. દિ.વ. - મૂ + અથુસ્-મૂમૂ

+ અથુસ્ = વૂમૂ + અથુસ્ = વમૂ + અથુસ્ = વમુવ

+ અથુસ્ = વમૂવથુસ્ = વમૂવથુ:

ઉપર મુજબ સાધનિકા સમજવી.

(6) (7) વમૂવ - બી પુ. બ.વ. અને ૫ પુ એ.વ.

- બન્ને ત્રી.પુ એ વ મુજબ

(8) - વમૂવિવ. (૧) વમૂવિમ - બન્ને ઉપર મુજબ

(ક્ર નો ડ્વ - ધાતોરિવર્ણો - ૨/૧/૫૦ થી)

[૪૭૮]

(૨૮) કૃતાસ્મરણાડતિનિહવે પરોક્ષા ૫/૨/૧૧

★ સુત્રપૃથક :- કૃત અસ્મરણ અતિ નિહવે પરોક્ષા

★ વૃત્તિ :- અનયોરથયોરપરોક્ષેડપિ મૂતે પરોક્ષા સ્વાત્ ।

સુપ્તોડહ કિલ ત્રિલ્લપ । નાહં કલિઙ્ગં જગમ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (જાતે) કરેલ (ક્રિયા વગેરેનું)

નિસ્ખંણુ (ભૂજાપ જવું) તથા અતિ જુહું બોલવું,

એ બન્ને અર્થમાં અપરોક્ષ હોવા છતાં પણ ભૂતકાળ

માં પરોક્ષા ના પ્રત્યયો લાગે છે.

0 સુપ્તોડહ કિલ ત્રિલ્લપ । ખરેખર । સુતા એવા મેં

વિલાપ કર્યો હોય. (અહીં ઉંઘમાં થયેલ રૂદનનું સ્મ-

રણ રૂત્તાને નથી)

0 નાડહં કલિઙ્ગં જગમ - હું કલિંગ ગયો જ નથી *

★ અનુવૃત્તિ :- અનચતને હ્યસ્તની ૫/૨/૭ થી અનચતને

❧ વિશેષ :- 0 સિદ્ધહેમ વ્યા.ની વૃત્તિમાં જણાવ્યા મુજબ અનચતન મૂત અર્થમાં પરોક્ષાના પ્રત્યયો થાય

0 વિલ્લાપ- વિ+લ્પ ધાતુ ૫ પુ. એ.વ (૧) વિ+લ્પલ્પ

(૨) વ્યજ્ઞનસ્વ...લક્ ૪/૧/૪૪ થી વિ+લ્પલ્પ+ળવ્

(૩) વૃદ્ધિ થતાં વિલ્લાપ થયું.

0 જગમ - ગમ્ ધાતુ (૧) ગમમ્+અ (૨) ગદોર્જ:

૪/૧/૪૦ થી જગમ્+અ (૩) વૃદ્ધિ થતાં જગમ થયું.

0 પહેલા પુરુષ એ.વ.માં પરોક્ષાના ક્ષેત્રને શક્ય

બનાવવા માટેનો આ વિદેશ છે.

[૪૮૦]

(૩૦) આશિશ્યાશી: પચ્ચમ્યૌ ૫/૪/૩૮

★ સુત્રપૃથક :- આશિષિ આશી:- પચ્ચમ્યૌ

★ વૃત્તિ :- પરસ્પૃષ્ટાશં સનમાશીસ્તદર્થાદ ધાતોરાશી:

પચ્ચમ્યૌ સ્યાતામ્ ।

■ આશી: ૩/૩/૧૩

પરસ્પૃષ્ટાનિ:- ક્યાત્, ક્યાસ્તાં, ક્યાસુસ્, ક્યાસ્,

ક્યાસ્તં, ક્યાસ્ત, ક્યાસં, ક્યાસ્વ, ક્યાસ્મ ।

આત્મને પદાનિ :- સીઘટ સીયાસ્તાં સીગન્ સીષ્ટાસ્, સીયા-

સ્થાં, સીધ્વં । સીય, સીવહિ સીમહિ ।

કકારો ગુણનિપેધાર્થ: । મૂયાદ મદ્ર સદ્મ્ય: ।

મૂયાસ્તામ્, મૂયાસુ: । મૂયા:, મૂયાસ્તમ્, મૂયાસ્ત । મૂયા-

સમ્, મૂયાસ્વ, મૂયાસ્મ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અન્યના ઈષ્ટની ઇચ્છા અને

આશીર્વાદ અર્થમાં ધાતુને આશી: વિભક્તિના (આશી:

૩/૩/૧૩) તથા ૫/૨/૫ થી વિભક્તિના (પચ્ચમી ૩/૩/૮)

પ્રત્યયો લાગે છે. જેમકે :-

મૂયાદ મદ્ર સદ્મ્ય: - સંત પુરુષોનું કલ્યાણ થાઓ

મદ્ર ના યોગે ચતુર્થાં થય છે ।

❧ વિશેષ - 0 આશિ: કેમ કહ્યું ?

ચિરં જિવતિ મૈત્ર:-મૈત્ર લાંબુ જીવે છે. અહીં આશીર્વાદ નથી

* ઠાપ પ્રશ્ન કરે કે તારા વડે કલિંગમાં આહાણુ હણાયો

-તો તારાં કહે કે હું ગયો જ નથી. (જુહું બોલવું)-

લઘુપ્રક્રિયા ટીપ્પણુ - ૨૨૮

□ ચૈત્રવૃત્તિ :- (૧૨) આઘાતો...૩/૩/૧૩ આઘાતી
વાદ મુદત પ્રત્યયો તથા પુરુષ-વચન

પરમેષ્ઠી		
કચાન્,	કચામ્	કચામુ
કચામ્	કચામ્	કચામ્
કચામ્	કચામ્	કચામ્

આત્મનેષ્ઠી		
મંચ	મંચામ્	મંચમ્
મંચામ્	મંચામ્	મંચમ્
મંચ	મંચ	મંચ

૦ મૂના રૂપોની આધનિકા :

નોંધ :- મૂ ધાતુને આ પ્રત્યયો મીવાજ સાગરો
દેહ દેહારો થશે નહીં. પ્રત્યયમાં મુદ્દેશો 'ક' હાજર થયું
નિર્ણય માટે છે તેથી મૂ+કચાન્ = મૂચાન્ આજ રીતે
તેને રૂપે અપ્રાપ્તવા.

	મં. વ.	દિ. વ.	અ. વ.
મી. પુ.	મૂચાન્	મૂચામ્	મૂચામુ
મી. પુ.	મૂચાન્	મૂચામ્	મૂચામ્
પ. પુ.	મૂચામ્	મૂચામ્	મૂચામ્

[૭૮૨]

(૩૧) અનગતને ચમ્તની ૫/૩/૫

★ વૃત્તિ :- અનગતનેમિષ્ઠદર્શક ધાતોઃ ચમ્તની સ્વાત્.

□ ચમ્તની ૩/૩/૧૪

ચમ્તોરવિન - ટા, તમે, તમ્, તમિ તમ્મ, તમ્મ.
ચમિ, તમ્મ, તમ્મ
આમતરવિન તા, તારો, તમ્, તમે, તમ્મ, તમે.
તમે, તમ્મ, તમ્મ.

❧ વૃત્તિ :- ૦ અનગતને અવિધ્ય અર્થમાં
ધાતુને ચમ્તની (૩/૩/૧૪)ના પ્રત્યયો લાગે છે.
(અનગત - આવતી શક્તિ શાળ)

❧ વિશેષ :- ❧ વ્યક્તિએ-અવિધ્યની અને
વચનની અપવા આવા ૨૪ દશાઃ અને તેની પત્રીનો
દિવસ બંને ગ્રંથે દેખાતો તે વચનની ન થાય.

* નિર્ણયે અનગતને વચ દર્શક અનગત

□ ચૈત્રવૃત્તિ :- (૧૩) ચમ્તની...૩/૩/૧૪ ચમ્તની

ના તથા પુરુષ અને વચનના પ્રત્યયો

પરમેષ્ઠી			આત્મનેષ્ઠી		
તા	તમે	તમ્	તા	તમે	તમ્
તમિ	તમ્મ	તમ્મ	તમિ	તમ્મ	તમ્મ
તમિ	તમ્મ	તમ્મ	તમિ	તમ્મ	તમ્મ

[૪૭૧]

[૭૮૨]

(૩૨) નાચરિતો-ગ્રોણાદેવિટ ૪/૮/૩૧

★ મુનપૃથઃ :- મ-ન-ગ્રાદિ-મચિતઃ અમ ટાગરોઃ રૂઢ

★ વૃત્તિ :- ધાતોઃ વચ્ચે મુદ્દેશો આદિરિદ્ધ
સ્વાત્. ન તુ વ પ્રત્યયે રજાદિપુ વા. મચિતા શ્વઃ પૂજો-
સ્વરઃ. મચિત્તો, મચિત્તઃ મચિત્તમિ, મચિત્તમ્, મચિ
તમ્મ મચિત્તમ્, મચિત્તમ્, મચિત્તમ્.

❧ વૃત્તિ :- ધાતુને લગેલા મ્ હાગદિ
ત્ હાગદિ અર્થાત્ પ્રત્યયોની આદિમાં રૂઢ (ર) થાય છે
પણ 'મ' પ્રત્યય તથા ઉગ્રાદિ પ્રત્યયોને હોડીને

૦ મચિતા શ્વઃ પૂજો-સ્વરઃ આવતી શક્તિ પૂજનો ઉત્પન્ન થશે
અહીં મ ધાતુને ત્ હાગદિ એવા ના પ્રત્યય લાગ્યા છે
માટે મુનપૃથઃ થઈને મચિતા બન્યું.

❧ વિશેષ :- ૦ નોંધ :- ત્ હાગદિ ઉલ્લાસજી
નેથું - ત્ હાગદિ માટે જુઓ મુન : ૩૩

૦ મનુ વચન દેખ થયું.

મનુ+મ=મનમ (ની રાજ રાજા પદ ૫/૨/૮૮)

૦ ઉગ્રાદિ વચન દેખ થયું.

વદ+મ=વદમઃ *

૦ ચમ્તનીના રૂપોની આધનિકા

નોંધ :- દરેક રૂપની પૂર્વે ૩ વાગીને માધિા પ્રત્યય લાગે.
મચિતા ત્રી પુ એ.વ. (૧) અનગતને ચમ્તની થી મૂ+ના
(૨) મ્નાચરિતો. ૪/૮/૨૨ થી મૂ + ન + ટા
(૩) નાચરિતો ૪/૮/૨૨ થી મો + ન + ટા
(૪) અંશેતોચાત્ થી મનુ + ન + ત- (એ-ત-રી-તે)

	મં. વ.	દિ. વ.	અ. વ.
ત્રી. પુ.	મચિતા	મચિતામ્	મચિતામુ
ત્રી. પુ.	મચિતામિ	મચિતામ્	મચિતામ્
પ. પુ.	મચિતામિ	મચિતામ્	મચિતામ્

[૭૮૩]

(૩૩) મવિષ્યન્તી ૫/૩/૪

★ વૃત્તિ :- સામાન્યતો મવિષ્યદર્શાદ્ ધાતોઃ મવિષ્યન્તી સ્યાત્ ।

■ મવિષ્યન્તી ૩/૩/૧૫

પરસ્મેપદિનઃ સ્યતિ, સ્યતસ્, સ્યન્તિ । સ્યસિ, સ્યથસ્, સ્યથ । સ્યામિ, સ્યાવસ્, સ્યામસ્ । આત્મનેપદિનઃ સ્યતે, સ્યેતે, સ્યન્તે । સ્યસે, સ્યેથે, સ્યથ્વે । સ્યે, સ્યાવહે, સ્યામહે ।

હઙ્ગમે । મવિષ્યતિ, મવિષ્યતઃ મવિષ્યન્તિ-ઇત્યાદિ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- સામાન્ય રીતે ધાતુઓને ભવિષ્ય-કાળના અર્થમાં મવિષ્યન્તીના પ્રત્યયો લાગે. (ભાવિ માટે ભવિષ્ય કાળ વપરાય) જ્યેષ્ઠકે :- મવિષ્યતિ-તે થશે.

■ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

■ શેષવૃત્તિ :- (૧૪) મવિષ્યન્તી...૩/૩/૧૫

ભવિષ્યન્તીના ત્રણે પુરુષ અને વચનના પ્રત્યયો
પરસ્મેપદી આત્મનેપદી

સ્યતિ	સ્યતસ્	સ્યન્તિ	સ્યતે	સ્યેતે	સ્યન્તે
સ્યસિ	સ્યથસ્	સ્યથ	સ્યસે	સ્યેથે	સ્યથ્વે
સ્યામિ	સ્યાવસ્	સ્યામસ્	સ્યે	સ્યાવહે	સ્યામહે

મૂ ધાતુના ભવિષ્યન્તીના રૂપો :-

(૧) મવિષ્યતિ ત્રી પુ. એ.વ. (૧) મવિષ્યન્તી ૫/૩/૪થી મૂ+સ્યતિ (૨) સ્તાદ્યશિતો...૪/૪/૩૮ થી મૂ+ઇ+સ્યતિ (૩) નામિનો ગુણો...૪/૩/૧ થી મૂ+ઇ+સ્યતિ (૪) ઓદૌ-તોવા઼ ૧/૨/૨૪ થી મૂ+ઇ+સ્યતિ (૫) નામ્યન્તસ્થા... ૨/૩/૧૫-મવિષ્યતિ આજ રીતે દરેક રૂપો સાધી શકાય.

ત્રી પુ.	મવિષ્યતિ	મવિષ્યતઃ	મવિષ્યન્તિ
ત્રી પુ.	મવિષ્યસિ	મવિષ્યથઃ	મવિષ્યથ
પં પુ.	મવિષ્યામિ	મવિષ્યાવઃ	મવિષ્યામઃ

૦ સામાન્યથી એટલું જ યાદ રાખવું કે વર્તમાનાના પ્રત્યય પૂર્વે સ્ય લાગતા ભવિષ્યન્તીના પ્રત્યયો થાય.

[૭૮૪]

(૩૪) પુરાયાવતોર્વર્તમાના ૫/૩/૭

★ સુત્રપૃથો :- પુરા-યાવતોઃ વર્તમાના

★ વૃત્તિ :- અનયોરુપપદયોર્મવિષ્યદર્શાદ્ ધાતોર્વર્તમાના સ્યાત્ । પુરા ભવતિ । યાવદ્ ભવતિ । મવિષ્યતીત્યર્થઃ

■ કદાકલ્પોનંવા । કદા ભવતિ । કદા મવિષ્યતિ । કહિં ભવતિ । કહિં મવિષ્યતિ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુની સાથે 'પુરા' અને 'યાવત્' શબ્દનો સંબંધ હોય તો ભવિષ્યકાળ અર્થમાં પણ

વર્તમાનાના પ્રત્યયો લાગે છે. - પુરા ભવતિ-પહેલા છે (થશે) યાવદ્ ભવતિ-જ્યાં સુધી છે (થશે)

★ અનુવૃત્તિ :- મવિષ્યન્તી ૫/૩/૪

■ વિશેષ :- ૦ * પુરા શબ્દ અદ્યતન કાળમાં

અને યાવત્ શબ્દ ક્રમાર્થમાં વર્તે છે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧૫) કદા-કલ્પોઃ નવા ૫/૩/૮ કદા અને કહિં શબ્દોનાં સંબંધમાં ભવિષ્યકાળના અર્થમાં ધાતુને વર્તમાનાના પ્રત્યયો વિદ્યે થાય. કદા ભવતિ-ક્યારે થનાર છે વિદ્યે કદા મવિષ્યતિ ક્યારે થશે. એજ રીતે કહિં ભવતિ કે મવિષ્યતિ ક્યારે થનાર છે કે થશે. [૪૭૩]

[૭૮૫]

(૩૫) માઙ્-અદ્યતની ૫/૪/૩૯

★ સુત્રપૃથો :- માઙિ અદ્યતની

★ વૃત્તિ :- માઙ્યુપપદે ધાતોરઅદ્યતની સ્યાત્ । સર્વવિભ-ક્ત્યપવાદઃ માઙ્-યોગેડઙ્ગમાભાવઃ । મા ભૂત્ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- માઙ્- (મા અવ્યય ચાદયોડસત્ત્વે ૧/૧/૩૧) નો યોગ હોય તો ધાતુને અદ્યતનીના પ્રત્યયો લાગે. આ સત્ર સર્વ વિભક્તિનો અપવાદ છે. મા અવયવના યોગે અદ્ આગમ થતો નથી.

મા ભૂત્ = ન હોય. - અદ્યતની ત્રી.પુ. એ.વ. નો વિ પ્રત્યય લાગ્યો છે.

■ વિશેષ :- ૦ (૧) મૂ + દિ (૨) સિજ-

અત્યામ્ ૩/૪/૫૩ થી મૂ + સિચ્ + દિ (૩) વિગૈતિદા ...ચેદ્ ૪/૩/૬૬ થી સિચ્ લોપ થતા મૂ + દિ = મૂત્ થયું

[૭૮૬]

(૩૬) સસ્મે હ્યસ્તની ચ ૫/૪/૪૦

★ વૃત્તિ :- સસ્મે માઙ્-યુપપદે હ્યસ્તની અદ્યતની ચ સ્યાત્ । મા સ્મ ભવત્ । મા સ્મ ભૂત્ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- સ્મ સહિત માઙ્- (મા) ના યોગમાં હ્યસ્તની, અદ્યતનીના પ્રત્યયો લાગે. મા સ્મ ભવત્ । મા સ્મ ભૂત્ = ન હેય

★ અનુવૃત્તિ :- માઙિ અદ્યતની ૫/૪/૩૯

■ વિશેષ :- ૦ મૂ + દિવ્ (હ્યસ્તની)

* પુરા...મધ્યમશક્તિ અવચૂરિ - ૨, પૃ. ૨૧૦

(૬૧) શ્રીતિ કુચુધિવુપાગ્રામાશ્વાનાદામુદ્દયાતિગદ્મદઃ
કુચુધિવિવનિપ્રયમનિષ્ઠમનચ્છપદ્યચ્છ ધીય મીદમ
૪/૨/૧૦૮

★ વૃત્તિ :- શ્રીવાર્તાના વંશોદયાના સિતિ શ્રુ પ્રમત્તય
સ્વસોદયાદેશાઃ સ્થુઃ ।

વિન્ન, વિન્નઃ, વિન્નિ ૧ । વિન્ન, વિન્નમ, વિન્નયુઃ ।
વિન્ન, વિન્નમ, વિન્નઃ । વિન્નમ, વિન્ન, વિન્નમ ૨ ।
વિન્ન । વિન્નત્, વિન્નમ, વિન્નતુ । વિન્ । વિન્નત્,
વિન્નમ, વિન્ન ૩ । અવિન્ન, અવિન્નમ, અવિન્ન ૮ ।
વિન્નિદેનિ વિન્નયેન અન્ન, વ્રજાન ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષિત્ત પ્રત્યયોભાષ્યા દેશ ત્યારે
શ્રુ (શ્રી) નો શ્રુ, ક્ષુ નો ક્ષ, વિન્ નો વિ, વા નો
વિન્, યા નો યિન્, ય્મા નો યમ્, ય્યા નો યિષ્, ય્મા
નો યન, ઠા નો યષ્ઠ, ઠ્ય નો ધવ, ક નો કષ્ઠ
ઠા નો ઠિષ્ઠ અને મદ નો મીદ આદેશ થાયછે.

૦ વાનુ : વાં-વાને=પીતું (મજુ : ૧-આદિ ૫૨૨નો
ક્રમ - ૨) ના રૂપો આ શ્રુત અંગતર્ગત અભાવાથી છે.

૦ ૧ : વર્તમાના :- વિવિત્ - તે પીએ છે.

૨ : મખમી :- વિવિત્ - તેણે પીતું નેહ્યે

૩ : પમમી :- વિવિત્ - તે પીએ

૪ : વખમની :- અવિન્ન - તેણે પીધું

આ ગીતે ન ની રેવા બધા રૂપો થયે

★ અનુવૃત્તિ :- અન. કિયુતુ ૪/૨/૮૯ થી સિતિ

❖ વિશેષ :- ૦ * વદ પ્રત્યયનો સોપ થયો
૧૫૫ ત્યા આ આદેશ થતા નથી, માટે શ્રુ અને ક ને
ત્રિ પ્રત્યય નથા ક્ષિ, ઠા, ઠ્ય એ અનુપંધયુક્ત લીધાછે.

૦ વાનુચ્ચા :-

વાનુ	અર્થ	મજુ	ક્રમ
શ્રુદ-અરંગ	સાતમી	૫-૨વાદિ	1296
કુચુદ-રિકાકર્મ	દિશા ૬૨૧ી	૫-૨વાદિ	1310
વિન્ન-ગતો	ગતિ ૬૨૧ી	૫-૨વાદિ	1311
વા-વાને	પીતું	૧-૭વાદિ	2
મ-મવંચાદને	મુધવું	૧-૭વાદિ	3
ય્મા-યષ્ઠાદિ	યમવું	૧-૭વાદિ	4

મંદોદયોઃ

વાનુ	અર્થ	મજુ	ક્રમ
ય્મા-ગતિ નિરૂપી	ઉત્તરું	૧-૭વાદિ	1
ય્મા-અરંગ	અભ્યામ ૬૨૧ો	૧-૭વાદિ	6
દામ દાને	આપતુ	૧-૭વાદિ	7
દમુ-દેવંગ	નેતુ	૧-૭વાદિ	45
ક-કારંગ	મેળવતું	૧-૭વાદિ	21
મદ્દ-ગાતન	ઠેલવું	૧-૭વાદિ	96
મદ્દ-વિગમ્ય ગત્યવ	મદ્દવું-મીદવું	૧-૭વાદિ	99

વાં-વાને આપનિદા

(૧) વર્તમાના :- વાન્નિ - (મૂની જેમજ)

(૧) શ્રીકૃષ્ણ મંદમ ૪/૨/૧૦૮ થી વિન્નિ (૨) વિન્ન

(અ) + નિ (૧) અનઃ થી અ સોપ વિન્ + અ + નિ

(૪) વિવિત્ - ત્રી. પુ એ વ

(૨) મખમી :- વિવિત્ - ત્રી. પુ એ. વ. વાન્નત્

(૧) શ્રીકૃષ્ણ ૪/૨/૧૦૮ થી વિન્ન + વાન્ (૨) વિન્ન + વાન્

(અ) + વાન્ (૪) વાઃ મનઃવાઃ ૪/૨/૧૨૨ થી વિન્ન + વાન્

(૩) પમમી :- વિવિત્ - ત્રી. પુ એ. પુ

(૪) વખમની :- અવિન્ન - ત્રી. પુ એ. વ. વાન્નિ

(૧) = (૧) વિન્ન + વાન્ (૨) અદ્વાનોઃ થી અ-અવિન્ન

(૫) અવનની :- અગત્ ત્રી. પુ એ. વ. વાન્નિ (૧)

નિવિગમ્યમ ૩/૪/૫૩ થી વાન્નિ + વાન્ (૨) વિગિતિ...

૪/૩/૧૬ વાન્નિ + વિન્ન સોપ (૩) અદ્વાનોઃ ૪/૪/૨૬

અગત્ + વિન્ન દામ નથી માટે વિન્ન આદેશ ન થાય.

૦ અગત્મા :- ત્રી. પુ ડિ. વ. વા + દામ

[૪૮૨]

(૪૦) મિત્રિવેદોઃ મુચઃ ૪/૨/૬૨

★ મુચપૃથક :- વિન્ - વિદઃ કમુચઃ

★ વૃત્તિ :- અનુચઃ કિચ્ચમ્યગગાદ્ વિદશ્ચ વાનોઃ

વચ્ચાનઃ પુસ્ સ્વત્

❖ વૃત્ત્યર્થ :- મ્ પ્રત્યય સિરાય વિન્ પ્રત્યય

વળા ત્યા વિદ્ વાનુચી પર અન્ ને. પુસ્ (અમ્)

આદેશ થાય છે

★ અનુવૃત્તિ :- વા દિગતઃ અનઃ પુસ્ ૪/૨/૬૨

થી અનઃ પુસ્

• નિઃ ઘવાનુચ્ચેન...વદન્તિ ન્યાય સંપ્રદ, ન્યાય :
૧૮, ૫ ૧૮

• વખમની અવનનીમાં પદેશા દ્વારા એ રૂપ તેવાર થયા બાદ
ત્ મુદ્ધાવ-અર્થો અર્થો અર્થો આશ્રમે પદેસેથી ત્ હ્યો.

❧ વિશેષ :- ૦ અમુવઃ કેમ કહ્યું ?

ત્રી પુ. બ.વ. મૂ ધાતુમાં અમૂવન્ ૩૫ થાય.

૦ વિદ્ - હસ્તની ત્રી.પુ. બ.વ - અવિદુઃ અહીં
વિદ્ + અન્ નો વિદ્ + પુસ્ થયો છે.

[૭૯૩]

(૪૩) ઇડેત્પુસિ ચાતો લુક્ ૪/૩/૯૪

★ સુત્રપૃથઃ :- ઇદ્-ઇત્-પુસિ ચ આતઃ લુક્

★ વૃત્તિ :- ક્ષિણ્યશિતિ સ્વરે ઇટિ ઇતિ પુસિ ચ પરે
આદન્તસ્ય ધાતોરન્તસ્ય લુક્ સ્યાત્ । અપુઃ

❧ અપાઃ, અપાત્, અપાત । અપામ્, અપાવ, અપામ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અશિત્ (પ્રતાઃ શિતઃ ૩/૩/
૧૦ સિવાયના) એવા સ્વરાદિ કિત્, કિત્ પ્રત્યયો તેમજ
ઇદ્, ઇત્ અને પુસ્ પ્રત્યયો લાગ્યા હોય ત્યારે આ
દારાન્ત ધાતુના આ નો લોપ થાય છે. દા.ત. અપુઃ -
ત્રી.પુ. બ.વ. - અદતની પા + અન્ = પા + પુસ્
= અ + પા + પુસ્ આ સૂત્રથી આ લોપ થતાં અ
+ પૂ + પુસ્ = અપુઃ = તેઓએ પીધું

★ અનુવૃત્તિ :- વીચ્ વીઙઃ કિઙિતિ સ્વરે ૪/૩/૯૩ થી
કિઙિતિ સ્વરે

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વરાદિ અશિત્ કિત્ પપુઃ

(પરોક્ષા ત્રી પુ. બ.વ.) પા + પુસ્

૦ ઇદ્ :- પપિથ (પરોક્ષા ત્રી પુ. બ.વ.) પપા + ઇ
+ થવ્ = પપ્ + ઇથ = પપિથ

૦ અશિત્ કેમ કહ્યું ?

યા + અન્તિ = યાન્તિ - તેઓ જાય છે. અહીં વર્તમાના
(શિત્) નો પ્રત્યય છે.

૦ સ્વર જ કેમ કહ્યું ?

ગ્લ યતે - ગ્લા + ય + તે - સ્વર નથી.

૦ * અપુઃ અદતની ત્રી પુ. બ.વ. સાધનિકા

(૧) પા + અન્ (૨) સિજઘતન્યામ્ ૩/૪/૫૩ - પા +
સિચ્ + અન્ (૩) સિઙ્વિદો...૪/૨/૯૨ પા + સિચ્
+ પુસ્ (૪) પિવૈતિ...ચેદ્ ૪/૩/૬૬ પા + પુસ્ (૫)
અદ્ધાતો ૪/૪/૨૯ અ + પા + પુસ્ (૬) ઇડેત્પુસિ
...૪/૩/૯૪ અ + પૂ + પુસ્ (૭) અપુઃ

❧ શેષવૃત્તિ :- અદતની માં પા ધાતુના અન્ય રૂપો
ની સાધનિકા :-

અપાઃ - ત્રી.પુ. બ.વ. - પા + સિ (૧) પા + સિચ્
+ સિ (૨) પા + સિ (૩) અ + પા + પુ
આજ રીતે બાકાના રૂપો સાધવા.

[૭૯૪]

(૪૪) હ્રસ્વઃ ૪/૧/૩૯

★ વૃત્તિ :- દિત્વે સતિ પૂર્વસ્ય હ્રસ્વઃ સ્યાત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દિત્વ થયા પછી પૂર્વમાં
આવેલા દીર્ઘસ્વનો હ્રસ્વ સ્વર થાય છે. (ઉદા. બુઓ
સૂત્ર : ૪૬ માં)

★ અનુવૃત્તિ :- દ્વિર્ધાતુ પરોક્ષા...૪/૧/૧ થી દ્વિર્ધાવ,
પૂર્વસ્યાસ્વે સ્વરે યોઃ ઇયુઙ્ ૪/૧/૩૭ થી પૂર્વસ્ય

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ

[૭૯૫]

(૪૫) આતો જવઃ ઔઃ ૪/૨/૧૨૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- આતઃ જવઃ ઔઃ

★ વૃત્તિ :- આતઃ પરસ્ય જવઃ ઔઃ સ્યાત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુના આ થી પર જવ્
પ્રત્યયનો (પરોક્ષાના) ઔ થાય છે.

૦ પા ધાતુ+જવ્ પ્રત્યય=પાપા-દિત્વ થયા બાદ આ સૂત્રથી
ઔ-પાપા+ઔ હ્રસ્વઃ ૪/૧/૩૯ થી પપૌ થશે (બુઓ
સૂત્ર : ૪૬)

❧ વિશેષ :- ૦ આ કેમ કહ્યું ?

૦ વમૂવ-પરોક્ષા ત્રી.પુ. બ.વ. અહીં મૂમાં ડ છે મારે
જવ્ નો ઔ ન થાય.

[૭૯૬]

(૪૬) હ્રસ્વસંયોગાન્ પરોક્ષા કિઙ્વત ૪/૩/૨૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- હ્રસ્વ-અસંયોગાન્ પરોક્ષા કિત્ વત્

★ વૃત્તિ :- હ્રસ્વસંયોગાન્તાન્ચ પરા અવિત્પરોક્ષા કિઙ્વત
સ્યાદિતિ કિત્વાદિડેત્પુસીત્યલુક્ । પપૌ, પપનુઃ પપુઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હ્રસ્વ અને (અન્તે સંયોગ
વગરના) અસંયોગાન્ ધાતુથી પર હેલા અગિત્ પરોક્ષાના
પ્રત્યયો કિત્ જેવા થાય છે. કિત્ થવાથી ઇડેત્પુસિચાતોલુક્
૪/૩/૯૪ સૂત્ર લાગી અન્ત્ય આ નો લોપ થાય છે.

★ અનુવૃત્તિ :- શિત્ અવિત્ ૪/૩/૨૦ થી અવિત્

❧ વિશેષ :- ૦ અવિત્ કેમ કહ્યું ?

વિત્ પ્રત્યય હોયતો કિત્ વત્ થતા નથી દા.ત નિનયિથ
- ની + યવ્ = નિની + યવ્ = નિને + ઇ + યવ્

૦ ધાતુ પરિચય :-

- (૧) ગૈ - ગીત ગાવું ૧-બ્વાદિ - 37
 (૨) પાં - પાને - પીવું ૧-બ્વાદિ - 2
 (૨) નૈ - શોષણે - શોષણુ ૨૨વું ૧-બ્વાદિ - 47
 (૩) સ્થા - ગતિનિવૃત્તૌ: ઉભા રહેવું ૧-બ્વાદિ - 5
 (૪) કૈ - ક્ષયે - ક્ષય: પામવું ૧-બ્વાદિ - 44
 (૪) ષોં - અન્ત-કર્મણી વિનાશ કરવો ૪-દિવાદિ - 1150
 (૫) દાં - દાને - આપવું ૧-બ્વાદિ - 7
 (૬) માંક - માને - માપ કરવું ૨-અદાદિ - 1073
 (૭) ઓહાંક - ત્યાગે - ત્યજવું ૩-અદાદિ-હાદિ - 1131
 ૦ પેયાત્ વગેરે (૬) આશિ: વિભક્તિના ૩પોની સાધ-
 નિકામાં આ એકમ સૂત્ર-મહત્ત્વ છે. આ નો એ થાય છે.

[૪૮૮]

(૪૮) એકસ્વરાદનુસ્વારેત: ૪/૪/૫૬

★ સૂત્રપૃથઃ :- એકસ્વાત્ અનુસ્વારેત:

★ વૃત્તિ :- એકસ્વારાદનુસ્વારેતો ધાતોસ્તાદ્યશિત્ત્વે ન સ્યાત્ । પાતા, પાતારી, પાતાર: । પાસ્યન્તિ, પાસ્યતઃ, પાસ્યન્તિ અપાસ્યત્, અપાસ્યતામ્, અપાસ્યન્ત્વિત્યાદિવત્
 ■ ગ્રાં ગન્ધોપાદને । જિઘ્રતિ ૧ । જિઘ્રેત્ ૨ । જિઘ્રતુ । જિઘ્રાત્ ૩ । અજિઘ્રત્ ૪ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- જે ધાતુ એક સ્વરવાળો હોય અને (ધાતુપાઠમાં) અનુસ્વારેત્વાળો હોય તેવા ધાતુ-ઓને અશિત્ત્વે એવા સૂ કરાદિ ત્ કરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે આગમ થતો નથી. જેમકે:- (૮-અસ્તની) પાન્તા = પાતા - તે પીશે: ત્ કરાદિ પ્રત્યય છે: સ્તાદ્યશિતો ...૪/૪/૩૨ થી રૂઢની પ્રાપ્તિને આ સૂત્ર નિષેધ કરે છે: (૯-અવિષ્યન્તિ) પા + સ્યતિ = પાસ્યતે તે પીશે. - સૂ કરાદિ પ્રત્યય છે: માટે રૂઢ ન થાય.

(૧૦-ક્રિયાતિપત્તિ) પા + સ્યત્ = અપાસ્યત્ - જે ...તો તેણે પીધું હોત.

(આ રીતે સૂત્ર ૪૧, ૪૩, ૪૬ થી ૪૯ મળીને પા-ધાતુના દશે કાળના ૩પો પૂરા થયા)

★ અનુવૃત્તિ :- સ્તાદ્યશિતોડોષોનાદેરિદ્ ૪/૪/૩૨ થી રૂઢ, ન વૃદ્ધ્ય: ૪/૪/૫૫ થી ન.

■ વિશેષ :- ૦ એકસ્વાત્ કેમ હતું? અવધીત્ - તેણે વધ કર્યો.

૦ 1*અનુસ્વારેત્ કેમ હતું? શ્વિ - શ્રવિતા

■ શેષવૃત્તિ :- 2*ગ્રાં ગન્ધોપાદને સુંધવું-ગણુ-૧-બ્વાદિ પરસ્મૈ: ક્રમાંક-૩: શ્રોતિ... ૪/૨/૧૦૮ થી ગ્રા નો જિઘ્ર આદેશ શિન્ કાળોમાં થાય.

(૧-વર્તમાના) જિઘ્રતિ તે સુંધે છે.

ગ્રા + શવ્ (અ) + તિવ્ (મૂની જેમજ)

(૨ સપ્તમી) જિઘ્રેત - ગ્રા + યાત્, જિઘ્ર+શવ્ (અ) + યાત્, જિઘ્ર+અ+અત્ (ય: સતમ્યા: ૪/૨/૧૨૨ થી યાનો રૂઢ)

(૩-૫મી) જિઘ્રતુ પક્ષે જિઘ્રતાત્

ગ્રા+તુન્=જિઘ્ર+શવ્+તુન્ વિદ્યે (આશિપિ તુ-હોસ્તાત્ ૪/૨/૧૧૬ થી) જિઘ્ર+શવ્+તાત્

(૪-હસ્તની) અજિઘ્રત્ - તેણે સુંધ્યું.

[૭૦૦]

(૫૦) દ્રૂષે ધ્રાશાચ્છાસો વા ૪/૩/૬૭

★ સુત્રપૃથઃ :- દ્રૂષે - ધ્રા - શા - ચ્છા - સઃ વા

★ વૃત્તિ :- અમ્ય: પદ્મમ્ય: પરસ્ય સિચઃ પરસ્મૈપદે હ્રુ વા સ્યાત્ । અગ્રાત્ । પક્ષે સઃ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- દ્રૂષે, (ધા), ધ્રા, શા, છા અને સા ધાતુને પરસ્મૈપદમાં લાગેલ સિચ્ પ્રત્યયનો વિદ્યે લોપ થાય છે: અગ્રાત્ - ગ્રા + દિ (ત્) (સિચ્ અદ્યતન્યામ્ થી) અદ્યતનીમાં સિચ્ (સ્) લાગે. ગ્રા+સા: નન્-આ સૂત્રથી વિદ્યે લોપ થાયતો અગ્રાત્ ૩પ થાય: લોપ ન થાયતો અગ્રાસિન્ ૩પ થાય: (જુઓ સૂત્ર: ૫૩)

★ અનુવૃત્તિ :- સિચો હ્રૂ પરસ્મૈ ન ચેદ્ ૪/૩/૬૬ થી સિચ્

■ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્રથી વિદ્યે સિચ્ ન લાગે તો રૂઢ પદ્ય ન લાગે.

૦ ધાતુ પરિચય :-

- (૧) દ્રૂષે-યાને - પીવું - ધાવવું (૧) - બ્વાદિ 28
 (૨) ગ્રાં-ગન્ધોપાદને-સુંધવું(૧)-બ્વાદિ-પરસ્મૈ 3
 (૩) શોં-તક્ષણે-છોલવું (૪) દિવાદિ-પરસ્મૈ 7
 (૪) છોં-છેદને - છેદવું (૪) દિવાદિ-પરસ્મૈ 1149
 (૫) ષોં-અગ્ન કર્મણી - વિનાશ કરવો (૪) દિવાદિ-પરસ્મૈ 1150 [૭૦૨]

1* અનુસ્વાર-સેટ-અનિટ ઠારિકાનું પરિશિષ્ટ ખાસ જોવું.

2* ધાતુ પારાયણમ - પૃ. ૭ ધાતુ - ૩

(૫૧) મઃ મિત્રમ્નેરિન્ધ્યોઃ ૪/૩/૬૫

★ મુત્રપૃથઃ :- મ મિત્-અ-મ્નેઃ ટિ-મ્નેઃ

★ વૃત્તિ - મિત્ત્વાન્ ધાનોગ્મનશ્ચ પર્યોરિન્ધ્યોગિન્ત્વ મ્નાન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મ અને દોષ તેવા મિત્ત્વ અન્તગામી ધાનુષી તેમજ અમ્ ધાનુષી - ટિ અને મિ પ્રત્યય બાગે ત્યારે તે પ્રત્યયોની પૂર્વે ઇન્ આગમ થાય છે (ઉદા. મુત્ર ૫૩ માં)

★ અનુવૃત્તિ :- મઃ મ્નાન્ ઇન્ ૪/૩/૬૨ થી ઇન્

❧ વિશેષ :- ૦ નોષ :- ઇટ પ્રત્યય હતા અસગ પ્રાપ્ય દર્શાવવા જુ કારવાળો ઇન્ પ્રત્યય દર્શો છે ૦ મિત્ત્વ અને દેમ દ્યુ ?

અમ્ - ન પડી મ્ નથી.

૦ અમ્ ધાનુ મ્નાન્ : ૨-અદાદિ નો ભેષો.

અમ્ - અ + મિ (ન) અત્રતી ત્રી. પુ એ. વ.

અમ્ + ઇ + મ્ = આર્મિન્ = તે દનો

[૭૦૨]

(૫૨) યમિતમિત્ત્યાતઃ સોઽન્નશ્ચ ૪/૪/૮૬

★ મુત્રપૃથઃ :- યમિ નમિ રમિ આતઃ મઃ અન્નઃ ચ

★ વૃત્તિ :- યમિદિવ્યન્નિત્ત્ય આદન્તેવ્યશ્ચ પર્યોરિન્ધ્યોગિન્ત્વ મ્નાન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- યમ્, મમ્, નમ્ ધાનુ તથા આ હાન્તા ધાનુઆને લાગેલા પદમેપદના મિત્ત્વ પ્રત્યયની આભિા ઇટ ધાપકે અને મ્ તથા આ પડી જુ કહેવાય છે. ઉદા. મુત્ર : ૫૩ માં

★ અનુવૃત્તિ :- યમ્ મ્નાન્ અદ ઇટ ૪/૪/૮૦ થી ઇટ

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદા. :- અત્તર્મીન્તે નર્યો નનન્ અત્રતી ત્રી. પુ. એ. વ. નમ્ + મિત્ત્વ (મ્) મ્નાન્, નમ્ + મ્નાન્ + મિત્ત્વ (અ. મુત્રથી મિત્ત્વ પૂર્વે ઇટ અને મ્ આગમ) અ + ન + મ્ + ટ + ડિવ્ + ઇ + મ્ અર્તર્મીન્ (મિત્ત્વ નો ઇટ રૂપ થી લોપ)

[૭૦૩]

(૫૩) ઇટ રૂપિ ૪/૩/૭૧

★ વૃત્તિ :- ઇટઃ કન્થ મિત્ત્વ રૂપિ પરે વ્ઙ્ઙ મ્નાન્ ।

અત્રતી

❧ અત્રતમ્ અત્રતિત્ત્યમ્, અત્રુઃ અત્રતિત્ત્યુઃ । અત્રઃ ।

અત્રામા.. અત્રાન્મ । અત્રાનિત્ત્યમ્, અત્રાત્, અત્રામિત્ત્ય, અત્રામ । અત્રમિત્ત્ય । પંચાશર્પાં ત્રાત્રા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઇટ પડી મિત્ત્વ આવેતો દોષ અને પડી ઇટ પ્રત્યય દોષ તો મિત્ત્વ નો લોપ થાય છે જેમકે અત્રાત્ત-તેડે મ્નાન્-અર્ધી અદન્તનીના ત્રી. પુ એ. વ નું ૩૫ છે તેમા મિત્ત્વ પુર્વે ઇટ અને પડી ઇટ પ્રત્યય દોષાર્પાં મિત્ત્વ નો લોપ થયો છે. (સાધનિદા-વિગેશા)

★ અનુવૃત્તિ :- યમ્ મ્નાન્ ૪/૩/૭૦ થી ઇટ

❧ વિશેષ :- ૦ મિત્ત્વ નો લોપ થવા છતાં ઇટ ૫૦ થી તે આનીત્ત્વ હતા મટે નહીં તો મિત્ત્વ લોપ થતા ને નિમિત્તનો ઇન્ પળ લોપાય ૦ આ મુત્ર માત્ર મેઢ ધાનુઓને જ લાગશે ૦ ઇટ દેમ દ્યુ ? અત્રાત્ત-ત્રાત્રા અત્રિદ છે તેથી ઇટ ન લાગતા મિત્ત્વ ૫૦ ન લોપાય

❧ યેવૃત્તિ :- * ત્રા - અત્રતી - કાપનિગ ।

(૧) અત્રાન્ વિદેષે અત્રામીત - ત્રી. પુ એ. વ.

(૧) ત્રા + ટિર (ત)

(૨) ત્રા + મિત્ત્વ + ત - મિત્ત્વત્રાત્રામ્ ૩/૪/૫૩

(૩) અ + ત્રા + મિત્ત્વ + ત - અત્રાત્રાત્રામ્ ૪/૪/૨૬

(૪) અત્રાન્-ઈન્-ત્રા-ત્રા ૪/૩/૬૦ થી મિત્ત્વ નો લોપ

(૫) અત્રા + મિત્ત્વ + ઇન્ - મઃ મિત્ત્વ ૪/૩/૬૫

(૫) અત્રા + મ્ + ઇટ + મિત્ત્વ + ઇન્ + ત

યમિત્ત્વ...અ-૪/૪/૮૬ થી મ્-ઇટ

(૬) અત્રા + મ્ + ઇ + ઇ + ત - ઇટ રૂપિ ૪/૩/૭૧

(૭) અત્રામીત

(૨) અત્રાત્રામ પદે - અત્રામિત્રામ્ ત્રી. પુ. ટિ. વ.

ત્રા + ત્રમ - (અત્રાન્ ત્રી જેમ) - વિદેષે

(૧) ત્રા + ત્રમ

(૨) અ + ત્રા + મિત્ત્વ + ત્રમ (ઉપર મુજબ)

(૩) અત્રાત્રામ્ + ઇટ + મિત્ત્વ + ત્રમ - યમિત્ત્વ...૪/૪/૮૬

થી મ્ - ઇટ

(૪) અત્રામિત્ત્વ + ત્રમ - ત્રામિત્ત્વ ત્રી. પુ

(૫) અત્રામિત્રામ - ત્રામિત્રામ્ થી ઇટ

(૩) અત્રાઃ વિદેષે અત્રામિત્ત્વુઃ ત્રી. પુ બ. વ.

* ત્રા - અત્રતી - રિયાત્ત લઘુપ્રક્રિયા.

- (૧) ગ્રા + અન્
(૨) અ + ગ્રા + સિચ્ + અન્ (ઉપર મુજબ)
(૩) અગ્રા+સિચ્+પુસ્ (સિચ્વિદો ૪/૩/૬૨થી)અન્નોપુસ્
(૪) અગ્ર+અસ્-દ્વ્યે ગ્રાશા...૪/૩/૬૭ વિઠ્ઠલે સિચ્ લોપ
(૫) અગ્રુ:-ઈટેપુસિ...૪/૩/૬૪ આ લોપ વિઠ્ઠલે
(૪) અગ્રા+સ્+ઈટ્+સિચ્+અસ્-યમિરમિ...૪/૪/૮૬
સ્-ઈટ્
(૫) અગ્રાસિપુ: - સ્ નો ૨ નો વિસર્ગ
આ રીતે બધા ૩યો સમજવા

પરોક્ષા - ગ્રા તું દિત્વ ગ્રાગ્રા

[૭૦૪]

(૫૪) (દ્વિત્વે) વ્યજ્ઞનસ્યાનાદેલુક ૪/૧/૪૪

- ★ સુત્રપૃથક :- દ્વિત્વે વ્યજ્ઞનસ્ય અન્આદે: લુક્
★ વૃત્તિ :- દ્વિત્વે પૂર્વસ્યાનાદેવ્યજ્ઞનસ્ય લુક્ સ્યાત્ ।
દ્વિતીય-તુચ્ચો: પૂર્વો ઇતિ ઘસ્ય ગત્વે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (પરોક્ષા વગેરેમાં) ધાતુનો દ્વિર્ભાવ થયા બાદ પૂર્વમાં આવેલા અનાદિ વ્યંજનનો લોપ થાયછે. (દ્વિતીય-તુચ્ચોપૂર્વો ૪/૧/૪૨ થી વ નો ગ થશે) ધાતુ :- ગ્રા, દિત્વ ગ્રાગ્રા - હસ્વ - ગ્રાગ્રા, આ સૂત્રથી લાગી અનાદિ વ્યંજન (ઘ + ર) ૨ નો લોપ થતાં - ગ્રાગ્રા, ગ્રાગ્રા થયું.

- ★ અનુવૃત્તિ:- (૧) દ્વિર્ધાતુ પરોક્ષા...૪/૧/૧ થી દ્વિ:
(૨) પૂર્વસ્યાસ્વે ૪/૧/૩૭ થી પૂર્વસ્ય

❧ વિશેષ :- ૦ નોંધ :- સિદ્ધહેમ વ્યા. માં દ્વિત્વે શબ્દ સૂત્રમાં નથી. પ્રક્રિયાકારે અનુવૃત્તિ માટે મુકેલછે ૦ અનાદિ વ્યંજનનો લોપ કેમ કહ્યું ?
પચ્ - પચ્પચ્ - પપચ્ અહીં ચ્ લોપાયો પ નહીં કેમકે તે આદિ છે.
૦ વ્યંજનનો જ લોપ થાય સ્વરનો નહીં.

[૭૦૫]

(૫૫) મહોજ્ઞ: ૪/૧/૪૦

- ★ સૂત્રપૃથક :- ગ-હો: જ:
★ વૃત્તિ :- દ્વિત્વે સતિ પૂર્વયોગ'હોજ્ઞ: સ્યાત્ । જગ્રૌ જગ્રતુ: જગ્રુ: ।
❧ વૃત્ત્યર્થ :- દિત્વ થયા પછી પુર્વના ગ અને હ નો જ થાયછે.
(૧-પરોક્ષા) ગ્રા તું ત્રી.પુ. એ.વ. જગ્રૌ - તેણે સુધ્ય

હતું (પુર્વસૂત્ર : ૫૪ માં) ગ્રાગ્રા ૩૫ હતું. આ સૂત્રથી ગ નો જ થતાં જગ્રા + ઔ પ્રત્યયથી જગ્રૌ થયું

★ અનુવૃત્તિ:- દ્વિર્ધાતુ પરોક્ષા ૪/૧/૧ થી દ્વિ:

- ❧ વિશેષ :- ૦ ઉદાહરણ :- ધાતુ હસ્ દિત્વ - હહમ્ + ગ = જહાસ્ - તે હસ્યો.
(૧-પરોક્ષા) - ગ્રા ની સાધનિદા
જગ્રૌ - ગ્રા + ગર્ ત્રી.પુ એ.વ.
(૧) દ્વિર્ધાતુ પરોક્ષા ૪/૧/૧ - ગ્રાગ્રા + ગર્
(૨) હસ્વ: ૪/૧/૪૬ - ગ્રાગ્રા + ગર્
(૩) વ્યજ્ઞનસ્યા - ૪/૧/૪૪ - ગ્રાગ્રા + ગર્
(૪) દ્વિતીય તુચ્ચો - ૪/૧/૪૨ - ગ્રાગ્રા + ગર્
(૫) મહોજ્ઞ: ૪/૧/૪૦ જગ્રા + ગર્
(૬) આતોગર્ ૪/૧/૧૨૦ જગ્રા + ઔ
(૭) જગ્રૌ - ૧/૨/૧૨ એદૌત્ સન્ધ્ય.
2 - જગ્રતુ: - ગ્રા + અતુસ્ - ત્રી. પુ. દિ. વ.
(૧) જગ્રા + અતુસ્ - ઉપર મુજબ
(૨) ઇન્ધ્યસંયોગા ૪/૩/૨૧ થી કિત્વત્
ઈટેપુસિ ૪/૩/૬૪ થી જગ્ર્ + અતુસ્
3 - જગ્રુ: - ગ્રા + અસ્ ત્રી.પુ. બ વ. ઉપર મુજબ

[૭૦૬]

(૫૬) સંયોગાદેર્વાશિષ્યે: ૪/૩/૯૫

- ★ સૂત્રપૃથક :- સંયોગાદે: વા આશિષિ એ:
★ વૃત્તિ :- સંયોગાદેરાદન્તસ્ય વિઠ્ઠલ્યાશિષ્યેર્વા સ્યાત્ ।
ગ્રેયાત્ / ગ્રાયાત્, ગ્રેયાસ્તામ્ / ગ્રાયાસ્તામ્, ગ્રેયાસુ: ।
ગ્રાયાસુ: । ૭
❧ ગ્રાતા ૮ । ગ્રાસ્યતિ ૯ । અગ્રાસ્યન્ ૧૦ ।
ધ્માંશબ્દાગ્નિસંયોગયો: । ધમતિ ૧ । ધમેત્ ૨ । ધમતુ ।
ધમતાત્ ૩ । અધમત્ ૪ । અધ્માસીત્ ૫ । દધ્મૌ ૬ ।
ધ્મેયાત્ / ધ્માયાત્ ૭ । ધ્માતા ૮ । ધ્માસ્યતિ ૯ ।
અધ્માસ્યત્ ૧૦ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આદિના સંયોગવાળા એવા આ કારનાત ધાતુને આશિ: વિભક્તિના દિત્-હિ-ત્ પ્રત્યયો લાગે ત્યારે અન્ત્ય આ નો એ વિઠ્ઠલે થાય છે. જેમકે ગ્રા+ગ્રાત્-આશી-ત્રી પુ એ.વ.-ગ્રાયાત્ વિઠ્ઠલે ગ્રેયાત્ (આદિમાં ગ્ર એ ઘૂ+૨ સંયોગ છે. ધાતુ આ કારના છે. ક્યાત્ એ-દિત્ પ્રત્યય છે, માટે આ નો એ વિઠ્ઠલ થયો.) એ જ રીતે ત્રી. પુ. દિ. વ માં ગ્રાયાસ્તામ્ પક્ષે ગ્રેયાસ્તામ્ થશે.

★ અનુવૃત્તિ :- સંસ્કૃતમિતિના ઠીક ૪/૩/૯૪ થી આવે,
કેવુ વાટ: વિદિતે રતે ૪/૩/૯૪ થી વિદિતે

❧ વિશેષ :- ૦ મહેગ કેમ હતું ?

ચારાન-ને તપ ચા ધાનુમા સંયોગ નથી

૦ કારણ: ગિખડિ કેમ હતું ?

પ્રાગ-અમલી છે. માટે વિદ્ય ૩૫ ન થાય

૦ સ્વર્ગ કેમ હતું ?

સ્વાર્ગ - સ્વર્ગ પ્રત્યક્ષ દિન દિન નથી.

❧ શેષવૃત્તિ :- પ્રા (૭) આથી વિશિષ્ટતા રૂપો :-
દેશમાં દિન પ્રત્યક્ષ છે નથી અધાર અખે રૂપો થશે
પ્રેક્ષા / પ્રાચાર જેવા.

(૮) અમલી :- પ્રા + પ્રા + દા

(૯) અવિષ્ણી - પ્રા + પ્રા + પ્રા

(૧૦) કિયાનિપતિ :- અન્નમ્ - પ્રા + પ્રા

આ ગીતે પ્રા ના રૂપો અમાપ થાય છે સુત :-
૯૯ થી ૫૬ મેવાર રૂપો-રૂપાવસી પશિષ્ટિમાં જુઓ.

૦ ધ્મા - પ્રાચાર - પ્રાચાર :- ધમ્મ ગણ ની

૦ વાદિ પરસ્પરીપદી - ક્રમ ૪

૦ ધ્મા - "પ્રાચાર - મુખથી વગાડુ" જેમકે - ધમ્મ
અધિભાગ - ધમ્મ - જેમકે મોની મોનાને ધમે છે.

૧ - ધ્મા ના રૂપો પ્રાચાર થાય છે. માત્ર અધારમાં
ક્રમ ૬. તેમાં જે વિદ્યે મિત્ર સોપાય છે તે ધ્મા
ન સોપાતા માત્ર એક - એક રૂપ ન થશે. જેમકે :-
અધાર, અધારિયામ વગેરે

૨ - રૂપ ૯૫માં ધ્મા નો ધમ્મ આદેશ થશે - અધિકૃત
૯/૧/૧૦૮ સુધી.

૩ - ધમ્મ, ધમ્મ, વગેરે જગિયા દર્શાવ્યા મુજબના
રૂપો રૂપોના રૂપો છે પશિષ્ટિમાં આપ્યા છે.

[૭૭૭]

(૫૬) વ. મોડરોટિયરકઃ ૨/૩/૯૮

★ સુતપૃથક :- વ: ધ: અ - ધ્મા - ધ્મા - ધ્મા - ધ્મા

★ વૃત્તિ :- વાટે વગાડે: વ: ધ: અન્ન વુ વૃત્તિ
અધાર. (નિમિત્તામાં નિમિત્તિકમ્પ્ય માત્ર રતિ)
તથા વર્તે રા. ૧

❧ વિદિતે ૧ | વિદિતે ૨ | વિદિત / વિદિત ૩ /
અધાર ૪ | અધાર અધાર, અધાર: ૫. ૧

❧ વૃત્તિ :- ધનુષામાં ધાનુની આદિના

મુખ-વ વૃત્તે રહેતે અન્ન મ્ અધાર, આ નિમિત્ત રહે.
ધ્મા અને વાટને લાગેના નથી ("નિમિત્તના અધારે
નિમિત્તને ૫૫ અધાર થાય છે) મુખ-વને રથાને અન્ન
સુ થતા રૂપો. ૫૫ (અન્ન) મુખ-વ ધાનુ-અધાર-અન્ન.

❧ વૃત્તિ ગતિ નિવૃત્તિ કિમ્ અધાર :- (૧) - વાદિ -
૫૫/૧૫૧ - ક્રમ ૬

૦ ક્રોન વૃત્ત .. ૪/૧/૧૦૮ થી ક્રોન ૬/૧/૧૦૮ થી
૧૦૮ આદેશ થશે નેથી (૧ - વર્તમાન) નિવૃત્તિ વગેરે
આદેશમાં રૂપો ગતિ મુજબ થશે

★ અનુવૃત્તિ :- વાટે વગાડે: વ: ૨/૩/૯૭ થી
વાટે વાટ: વૃત્ત

❧ વિશેષ - ૦ આદિમાં વુ કેમ હતું ?

અધાર - ને અધાર. રહે છે અર્ધા આદિમાં વ નથી

૦ અધાર કેમ હતું ?

પ્રાચાર - ને વૃત્ત તપ છે.. અર્ધા મુનો મૂ ન થશે.

૦ ધાનુ પરિચય -

(૧) વૃત્ત - વત વ-અધાર ૧-૫૫/૧૦૮ ૫૨૧ ૩૭

(૨) વિદિત-વિદિત-મુખ ૧-૫૫/૧૦૮-૫૨૨ ૪૬૩

(૩) વૃત્ત - વત = વૃત્ત ૧-૫૫/૧૦૮-૫૨૩ ૬૨૭

૦ અવતની રથા ની અધારિયા :-

વૃત્ત (૧) - અધાર ૫/૩/૪

રથા + વ - વ: મા. ... ૨/૩/૯૮

રથા + મિત્ર + વ - મિત્ર-અધાર ૩/૪/૫૩

રથા + વ - વિદિત વા..... ૪/૩/૧૬

અધાર - અધાર ગતિ ૪/૪/૨૬

આતી અધારિયા મૂ ની જેમ અધારિયા ત્રી પુ
૧૧ માં વિદિતો વૃત્ત: ૪/૨/૯૨ થી વૃત્ત પ્રત્યક્ષ થતા -
(૫-અધાર) અધાર - અધાર - અધાર:

[૭૭૮]

(૫૮) અધારિયા મિત્ર-અધાર વિદિત ૨/૩/૯૦

★ સુતપૃથક :- રથા મેલિ કેવુ મુજાં વિદિતે અધાર

★ વૃત્તિ :- અધારિયાના વાટે: વૃત્તના અધારિયા માં વ:
અધાર વિદિતે વૃત્તિ | અધાર, અધારિયા અધાર:

❧ વૃત્તિ :- ઉપરનામાં ગીતો નામીસ્વર
અન્નથા અને ક વર્તે પદી આવેલા અન્ન, મેલિ, વિદિત, મિત્ર,

* નિમિત્તાધાર - ૧૫૧ ૨૬, ૫. ૨૭

તા મનસાલ વિરેન્દ્રભાદિના મિ દ્વિ । અઠાત્ વિદજ્જનાલ
દાત દે વ દ્વિયદિનં દામજા

□ દરો ૬ । તારાસ્વામાદામિલેન્દ્ર, દેવાત્ ૩ । દાના ૮ ।
દામજિ ૦ । અદામ્યત્ ૧૦

જિ અમિમ્બે । જવતિ ૨ । તંત્ર ૨ । જયત્/
જયત્ ૩ । અવત્ ૬ ।

ફ વૃત્ત્યર્થ :- અતિ (૪ જેમા દત્ત નથી તે)
એવા દા અને ધા સ્વરૂપ ધાનુઆની દા મ જા ધાયછે
દા મ જા ધવાથી - (વિરેન્દ્ર ૪, ૩/૬૬ મુત્રથી)
અધતનીના મિત્ત પ્રત્યયનો યોષ થયે અઠાત્ - તંત્ર
આપુ દા + મિત્ત + ત - યોષ થતા દા + ત
મુત્રદાના સ્થાવતા અ + દાત્ થયું

મિત્ત નું વર્ગન કરવાથી દાત્ અને દેવ બન્ને
ધાનુની દા સંજા ન થાય

ફ વિશેષ :- ૦ * દા મ જા પ તુઓ :-

(૧) દા-દાન-આપવું (૧) જ્ઞાતિ-પરંમે 7

(૨) દાદાત્ દાને આપવું (૩) દાદિ પરંમે 1138

(૪) દેવ દેવાન્ત-પાળવું ૧ જ્ઞાતિ-આત્મે 604

(૪) દાવગ્ધન પાલિત દેવ (૪) દિવાદિ પરંમે 1148

(૫) દંવે પાત-પીવું (૧) જ્ઞાતિ-પરંમે 28

(૧) જ્ઞાતિ (ધા) ધારણ દેવ ૩) દાદિ-પરંમે 1139

૦ દા ધાનુના કયા કયા જેવા છે તેથી તેની આધનિદા
સ્વાતી જેવી થયે. માત્ર સંયોગ ન દેવાયથી કિંચત્માં
લોપ ન થાય - વૃત્તિમાં (૬ થી ૧૦) - અવતનીથી
કિવાતિપાલિત્ત્રી, પુ એ વ નુ ૩૫ આપેલ છે

૦ જિ - અમિમ્બે - ૪૫ પામવું - (પગલે દેવો
૧-૭) દિ-પરંમે કમાલ ૪ (અનુવાદ દ્વ દેવાથી
દત્ત (મદ) થયે નથી.

૦ નીત્ત દાળતા કયા મુ-મગ્ગિ જેવા થયે. જેમકે :-

(૧) વર્ગમાના - જવતિ

[૭૧૧]

(૬૧) મિતિપરંમે સમાનમ્યાદિતિ ૪/૩ ૪૬

★ મુત્રપૃથક :- મિતિ પરંમે સમાનમ્ય અ-દિતિ

★ વૃત્તિ :- સમાનમ્ય ધાનો પરંમેદત્ત તિપયે મિતિ
અદિતિ કદિઃ સ્વાત્ત્રીય, અંગદમ, અંગવુઃ ।
અંગાઃ અંગદમ, અંગદ, અંગમ, અંગર, અંગમ્યા

★ દા મપમવૃત્તિ - અવચુઃ - બા ૨, ૫, ૩.

ફ વૃત્ત્યર્થ :- અમાન મંગાદાઓ ૨૨૨ જેને
પને દેવ તેને પરંમેપદી વિષયમાં અદિતિ એવો મિત્ત
પ્રત્યય લાગ્યો દેવ તે તે અમાન મંગાની ગદિ થાય છે.
અંગેયીન જિત્તિ (ત્) અવતની ત્રીપુ એ વ અ-
જિત્તિચુત્ત-અદી મિત્ત લાગ્યો દેવાથી જિના ફની
વૃદ્ધિ થતા (પ થયે) અંગેયીનચુત્ત (મઃ મિત્તેન્દ્રિયોઃ
૪/૩ ૬૫ થી ૩૨) - અંગેયીનચુત્ત-અંગેયીન એ
રીને અંગેયીન-ત્રીપુ દિ ૦ જિત્તિમાં અંગેયીનચુત્તમાં
વગેરેમાં જિની વૃદ્ધિ આ મુત્ર વડે ધષ

★ અનુવૃત્તિ :- મંગાદમ્ય કદિ ૪/૩/૬૨ થી વૃદ્ધિ

ફ વિશેષ :- ૦ વૃદ્ધિ :- કદિગરેદાળ ૩/૩/૧

આ - ખાર - ઇન્ - ગોન્

૦ અમાન :- નૃદમ્યા ગમાનાઃ ૧/૧/૭ થી અ-આ લ્હ
(૧૦) મરે

૦ આ મુત્રની વૃત્તિમાં અવતની ના જિ ધાનુના કયા
આપેલા છે જેમા વૃદ્ધિ થવાનું મુત્ર ૦ નવું છે.

૦ આગળ પરિભાષા મુત્રમ વૃદ્ધિ લેવી તેથી કનો
૦ થયે

[૭૧૨]

(૬૨) જિર્ગિઃ મન પરંમેયોઃ ૪/૧/૩૫

★ મુત્રપૃથક :- પંઃ મિઃ સન્-પરંમેયોઃ

★ વૃત્તિ :- મન - પરંમેયોઃ પરંમેયોઃ મનિ પૂર્વત્
પરમ્ય જિર્ગિઃ સ્વાત્ત્રીય । (નામિનાડકદિગરેદાળ વૃદ્ધિઃ) જિગાય

□ યાડનેકમ્યમ્ય । જિગયત્ । જિગાયેવ જિગય, જિગયુઃ
જિગય ।

ફ વૃત્ત્યર્થ :- મન્ પ્રત્યય અને પરંમેયોઃ
પ્રત્યયો લાગ્યા દેવ ત્યારે દિત્વ ધયેલા અને પૂર્વથી
પરંમેયો એવા જિ નો મિ થાય છે. (નામિનાડકદિગરેદાળ
૫૧ થી ૫૨ ગદિય ધષ દે નો આયુ થયે) જિ + જન્ પરંમેયો
ત્રીપુ એ વ - દિત્વ થતા જિત્તિ + અ આ મુત્ર લાગી
જ્ઞાતિના જિ નો મિ થયે તેથી જિત્તિ + અ - વૃદ્ધિ થતા
જિર્ગે + અ = જિગાય - તે નિત્યો દેનો.

ફ વિશેષ :- ૦ મન્ પુઃ ઉદાદાળ :-

જેમુદ્દાળ-જિત્તિચુત્ત-મિ આ મુત્રથી જિતિવતે ધયે
૦ મન્-પરંમેયોઃ કેમ દેયું ?

જેમિયને

□ રાપટ્ટિન :- જિ પરંમેયોઃ આધનિદા જિગાય-
જિ + જન્ ત્રીપુ એ. વ

- (૧) જિજિ + જ્ઞ - દ્વિધાતુ પરોક્ષા ૪/૧/૧
 (૨) જિગિ + જ્ઞ - જર્ગિ: સન્ ૪/૧/૩૫
 (૩) જિગૈ + અ - નામિનો...૪/૩/૫૧
 (૪) જિગાય - એદૈતોયાય - ૧/૨/૨૩
 જિગયિથ / જિગેય ખી. પુ. એ. વ.

- (૧) જિ + થવ્
 (૨) જિગિ + થ - ઉપર મુજબ
 (૩) જિગિ + ઇદ્ + થ - સુજિદ્ધશિ...૪/૪/૭૮
 પક્ષે - ઇદ્ ન લાગે તો જિગિ + થજ રહે.
 (૪) જિગે + ઇથ પક્ષે જિગે + થ - નામિનો...૪/૩/૧
 (૫) જિગયિથ પક્ષે જિગેય.
 જિગ્ય - ખી. પુ. બ. વ. - જિ + અ
 (૧) જિગિ + અ - ઉપર મુજબ
 (૨) જિગ્ય - યોડનેકસ્વરસ્ય ૨/૧/૪૬

[૭૧૩]

(૬૩) ણિદ્વાન્ત્યો જ્ઞ ૪/૩/૫૮

- ★ સુત્રપૃથઃ :- જિદ્ વા અન્ય: જ્ઞ
 ★ વૃત્તિ :- પરોક્ષાયા અન્યો જ્ઞ ણિદ્વા સ્યાત્ ।
 જિગાય / જિગય
 ■ જિગ્યિવ, જિગ્યમ ૬ । દીર્ઘશ્ચીતિ દીર્ઘે જીયાત્
 જીયાસ્તામ્ જીયાસુઃ ૭ । જેતા ૮ । જેસ્યતિ ૯ ।
 અજેષ્યત્ ૧૦ ।

સ્મૃ ચિન્તાયામ્ સ્મરતિ ૧ । સ્મરેત્ ૨ । સ્મરતુ/
 સ્મરતાત્ ૩ । અસ્મરત્ ૪ । અસ્મરીત્, અસ્માર્ષ્ટમ્,
 અસ્માર્ષ્ઃ । અસ્માર્ષાઃ, અસ્માર્ષ્ટમ્, અસ્માર્ષ્ટ ।
 અસ્માર્ષમ્, અસ્માર્ષ્વ, અસ્માર્ષ્

■ વૃત્ત્યર્થ :- પરોક્ષા વિભક્તિના અન્ય
 ૫ પુ. એ. વ. જ્ઞ વિદ્ધે પિત્ થાય છે. (વિદ્ધે વૃદ્ધિ
 પામે છે.) જિગાય પક્ષે જિગય ને પિત્ છે તેમ
 ગણીએ તો (નામિનો...૪/૩/૬૧ થી) વૃદ્ધિ થતાં મિનું
 ને થઇ જિગાય બને. ને પિત્ ન હોય તો મિ નો ગુણ
 થઇ ને થતા જિગય બને.

■ વિશેષ :- ૦ પરોક્ષા ત્રી. પુ. એ. વ. મા જ્ઞ
 ની પ્રાપ્તિ ને નિત્ય હતી તે આ સુત્રથી ૫ પુ. એ. વ.
 માં વિદ્ધે થઇ.
 ૦ અન્ય કેમ કહ્યું ?
 સ પગલ = તેણીએ રાંધ્યુ - અહીં ત્રી. પુ. છે. અન્ય
 (૫. પુ.) નહીં.

૦ જિગાય / જિગય ની સાધનિકા :-

- જિ + જ્ઞ - ૫. પુ. એ. વ.
 (૧) જિજિ + જ્ઞ - દ્વિધાતુ પરોક્ષા ૪/૧/૧
 (૨) જિગિ + જ્ઞ - જર્ગિ સન્-પરોક્ષયોઃ ૪/૧/૩૫
 (૩) જિગૈ + જ્ઞ - ણિદ્વાન્ત્યો ૪/૩/૫૮ નામિનોડકલિહલે
 (૪) જિગાય + અ - એદૈતોયાય
 (૩) જિગે + જ્ઞ - વિદ્ધે પિત્ ન થાયતો
 (૪) જિગ્ય + અ - એદૈતોયાય ૧/૨/૨૬

■ શેષવૃત્તિ :- સાધનિકા

૦ જિગ્યિવ + જિ + વ - ૫. પુ. દ્વિ. વ.

- (૧) જિગિ + વ - ઉપર મુજબ
 (૨) જિગિ + ઇ + વ - સ્કસ્ટ્વ...૪/૪/૮૧
 (૩) જિગ્ય + ઇ + વ - યોડનેક...૨/૧/૫૬
 (૪) જિગ્યિવ

આજ રીતે વૃત્તિ મુજબ - ૭ આશી દીર્ઘશ્ચિ ૪/૩/૧૦૮
 થી જી દીર્ઘ ૮ અસ્તની

૦ જિ + તા - ગુણ થતા જેતા (એક સ્વરાત્ ૪/૪/૫૬
 થી હ આગમ ન થયો.

સ્મૃ ચિન્તાયામ્-ચિંતન કરવું. સ્મરણ કરવું (૧) જ્વાદિ
 પરસ્મૈ-૧૮ (ઋન્ત ધાતુ) (૧) વર્તમાના-સ્મરતિ-તે
 સ્મરણ કરે છે. એજ રીતે (૨) સપ્તમી-સ્મરેત્ વગેરે
 (૫) સ્મૃ અઘતનીના રૂપો

સ્મૃ + વિ (ત્) - સ્મૃ + સિચ્ + ત્
 (સઃ સિજસ્તે ૪/૩/૩૫) - સ્મૃ + સ્ + ઇ + ત્
 (સિચિ પરસ્મૈ ૪/૩/૪૪) સ્માર + ધ્ + ઇત્
 (અઙ્ઘાતો - ૪/૪/૨૯) અરમાર્ષિત્
 આ રીતે જ અસ્માર્ષ્ટમ્ વગેરે રૂપો થાય.

[૭૧૪]

(૬૪) ઋતોડત્ ૪/૧/૩૮

★ સુત્રપૃથઃ :- ઋતઃ અત્

★ વૃત્તિ :- દ્વિત્વેસતિ પૂર્વસ્ય ઋતોડત્ । સસ્માર ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- દ્વિત્વ થયા પછી પૂર્વના ક્ર
 દારનો અ થાયછે જેમકે-સ્મૃ ધાતુ - દ્વિત્વ થતા સ્મૃસ્મૃ
 થશે. (દ્વિત્વે ઇન્જનસ્ય...૪/૧/૪૪) સ્મૃસ્મૃ થયુ. આ
 સુત્ર લાગી ક્ર નો અ - સસ્મૃ + જ્ઞ વૃદ્ધિ થતાં -
 સસ્માર + અ = સસ્માર થશે.

★ અપવૃત્તિ :- પૂર્વસ્યા સ્વે સ્વરે...૪/૧/૩૭ થી પૂર્વસ્ય

■ વિશેષ :- ૦ સ્પટ [૭૧૫]

(૬૫) મયોગાદ્યન્તે ૪/૩/૯૧

★ મુતપૃથક :- મયોગાત્ ક્ષ્મ્ અન્તે

★ વૃત્તિ :- મયોગાત્ પંચા ય ક્ષ્મ્ તદ્વ્યાનં આદિ પંચાસ્યા ગુણઃ સ્વાત્ । સમસ્તુઃ, સમસ્તઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુને અતે મયોગ(એકાદશ)
૫/૧ જે (૬૫) ક્ષ્મ્ દોષ અથવા ક્ષ્મ્ ધાતુ દોષ તેને
પરોક્ષાનો અર્થ (ફિર ન દોષ તેવો) પ્રત્ય લાગેનો
તેનો ગુણ ધાયકે ૦ સ્મ્ + અનુસ્મ્ પરોક્ષા ત્રી પુ ઢિ વ.
= સમ્ + અનુસ્મ્ = સમસ્ + અનુસ્ (આ મુત્ત્ર લાગી
અન્ય ક્ષ્મ્ નો ગુણ થયો) + સમસ્તુઃ - તે બેએ
અન્ય ક્ષ્મ્ - અદી અનુસ્મ્ પ્રત્ય ફિર
૦ સ્મ્ + અનુસ્મ્ = સમસ્ + અનુસ્ = સમસ્તઃ તેઓએ
સમસ્તુ ક્ષ્મ્.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) રુ-કરુ-ન અદિ પંચાસ્યામ્
૪/૩/૮ - એકિ પંચાસ્યામ્
(૨) નામિતો ૪/૩/૧ થી ગુણઃ

❧ વિશેષ :- ૦ અયોગાત્ કેમ ક્ષ્મ્ ?
ચર્ચે : તેને ક્ષ્મ્. રુ-ધાતુ-અયોગ નથી
૦ ક્ષ્મ્ મનક પરોક્ષા પ્રત્યયો-ગાન ક્યનુ
૦ ગુણપ્રતિવદને અટકાવવા આ મુત્ત્ર છે.
૦ ઉપાદાન - ક્ષ્મ્ ધાતુ - ક્ષ્મ્ + અનુસ્મ્ = અનુસ્મ્ આદિ
તેઓ મયા.
૦ સમસ્તુ પરોક્ષા ત્રી પુ ઢિ વ માપનિકા સ્મ્ + અનુસ્
(૧) દિવ થના-અનુસ્મ્ + અનુસ્
(૨) સમ્ + અનુસ્મ્ - અનુસ્મ્... ૪/૧/૪૮
(૩) સમ્ + અનુસ્મ્ - અનુસ્મ્... ૮/૧/૩૮
(૪) સમસ્ + અનુસ્મ્ - અનુસ્મ્... ૮/૩/૯
(૫) સમસ્તુઃ - મોદઃ - રઃ વગને

[૭૨૬]

(૬૬) કતઃ ૪/૪/૯૯

★ વૃત્તિ :- કદન્તા ત્વિ કિન્તા ડ નિચે વિહિત્ય ચ વ
આદિરિદ્ધ ન સ્વાત્ । સમસ્તઃ

❑ સમસ્તુઃ, સમસ્ । સમ્ + સમસ્, સમ્ + સમસ્, સમ્ + સમસ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ત્વ્ પર જાનાં નિત્ય અનિદ્ધ
(જેને રૂ લાગેના નથી) તેવા કદન્તા ક્ષ્મ્ દોષાન્ત
ધાતુથી વિદિત મ્ (પરોક્ષા ત્રી પુ એ વ)ની આદિમાં
રૂ થતો નથી. સમસ્ - સ્મ્ - અનુસ્ (અનુસ્નાદિ પ્રત્ય

પૂર્વે રૂની આદિ હતી તેનો અર્થ નિર્ણય થયો.)

★ અનુવૃત્તિ :- મુ-રુ-નિ-ક-મ-પ-ત-નઃ ત્વનિત્યનિદ્ધઃ
યઃ ૮/૪/૯૮ થી ત્વનિત્યનિદ્ધઃ યઃ (૨) ન કદન્તાઃ
૮/૪/૫૫ થી ન

❧ વિશેષ :- ૦ નિત્ય અનિદ્ધ કેમ ? (નોંધ-
પરિશિષ્ટમાં નંદ અનિદ્ધ શબ્દો જોડી) - સ્મ્ + અનુસ્મ્ = દિવ
સમસ્ + અનુસ્મ્ = સમસ્તુઃ - તે અનુસ્મ્ થયો. - અનુસ્મ્ સ્મ્
ધાતુ ઓ-અનુસ્મ્ ધાતુથી છે તેથી વિદ્યે રૂ ધાય છે.
(જુઓ મુત્ત્ર ગુણોત્તરઃ ૪/૪/૩૮)

૦ કતઃ કેમ ક્ષ્મ્ ?
વિમલિચ-તે એનું કનુ - મિદ્ધ ધાતુ ક્ષ્મ્ દોષ નથી.
૦ ય્ કેમ ક્ષ્મ્ ?
સમસ્ + અનુસ્મ્ - અનુસ્મ્ પ્રત્યયનુ વાત નથી માટે રૂ લાગ્યો

૦ પરોક્ષા - સ્મ્ ધાતુ = માપનિકા
સમસ્ - ત્રી પુ એ. વ. - સ્મ્ + ય્

(૧) સમ્ + ય - ઉપર મુત્ત્ર
(૨) સમસ્ + ય - મયોગા... ૪/૩/૯
(૩) સમસ્ - કતઃ ૪/૪/૭૬ થી રૂ ન લાગે
સમસ્ પરોક્ષા સમસ્ - સ્મ્ + ય્ - ૫ પુ. એ. વ.
(૧) રુ - સ્મ્ + ય્ સ્મ્ + ય્ સ્મ્ + ય્
(૨) મિદ્ધાન્તો ય્ થી વિદ્યે ધનાં, વૃદ્ધિ ધાય તે
સમસ્ + ય્ અને ત્વિ ન ધાય તો ગુણ ધનાં-સમસ્ + ય્
અ થશે

સમસ્ + ય - ૫ પુ ઢિ. વ. - સ્મ્ + ય
સમસ્ + ય - (ઉપર મુત્ત્ર), સમસ્ + ઈ + ય
(સ્ક્ર મ રુ... ૪/૪/૮૧ થી રૂ

- સ્મ્ પરોક્ષાના રૂનો પૂરા મુત્ત્ર ૧૩ થી ૧૬ :-

[૭૨૭]

(૬૭) કયયદ્વાત્રીયે ૪/૩/૧૦

★ મુતપૃથક :- કય-પદ-આત્તીઃ યે

★ વૃત્તિ :- સયોગાત્ પંચા ય ક્ષ્મ્ તદ્વ્યાનં આદિ પંચાસ્યા ગુણઃ સ્વાત્ । સમસ્તુઃ, સમસ્તઃ

❑ સમસ્તુઃ, સમસ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સયોગથી પર એવો
કદન્તા ધાતુ ત્યા દેવળ શ્રુ ધાતુનો કય (કમ્) અનુ-
મયક પ્રત્યય, વદ્-પ્રત્યય અને આત્તીઃ વિભક્તિનો
દોષાદિ પ્રત્યય લાગે તો ક્ષ્મ્ નો ગુણ ધાય છે (૭) આદિ
સ્મ્ + કયાત્ ત્રી પુ એ. વ. આ મુત્ત્રથી ગુણ સમસ્ + યાત્

સ્મર્યાન્ - તે સ્મરણ કરે એજ રીતે ત્રી.પુ. દિ.વ.

સ્મર્યાસ્તામ્, ય. વ. સ્મર્યાસુ:

★ અનુવૃત્તિ :- સંયાગાદર્શો: ૪/૩/૯

❖ વિશેષ :- ૦ નામિનો ગુણો ૪/૩/૧ સૂત્રથી કિન્ પ્રત્યયનો પ્રતિષેધ હોતો તેનો અહીં અપવાદ કરેછે. ૦ * અતે: માં તિવ્ નિદેશ કર્યો તેથી યદ્યુગ્ચન્તમાં આ સૂત્ર ન લાગે.

૦ ઉદાહરણ :-

ઋ + યાત્ = અર્ચાત્

૦ આશી: નો ય કેમ હત્યું ?

સ્મૃપ્રીઠ - આશીર્વિલકિત છે - ય નથી.

■ શેષવૃત્તિ :- સ્મર્તા - સ્મૃ + તા અસ્તની ત્રી.પુ. એ.વ. - ઋનો ગુણુ અર થયો.

[૭૧૮]

(૬૮) હનૃત: સ્યસ્ય ૪/૪/૪૯

★ સુત્રપૃથક :- હન્ ઋત: સ્યસ્ય

★ વૃત્તિ :- હન્તેઋદન્તાચ પરસ્ય સ્યસ્યાદિરિદ્ સ્યાત્ | સ્મરિષ્યતિ ૯ | અસ્મરિષ્યત ૧૦ |

■ તૃ પ્લાવન તરણયો: તરતિ ૪ | અતારીત્, અતારિષ્ટમ્ | અતારિપુ: ૫ | તતાર |

❖ વૃત્યર્થ :- હન્ ધાતુ અને હસ્વ ઋઋાન્ત ધાતુને (ભવિષ્યન્ત અને ક્રિયાતિપત્તિના) સ્ય આદિવાળા પ્રત્યય લાગતાં હ્ ધાય છે.

(હ-ભવિષ્યન્તી) સ્મરિસ્યતિ ત્રી.પુ. એ.વ. સ્મૃ+સ્યતિ-આ સૂત્રથી હ્ લાગતાં સ્મૃ+હ+સ્યતિ-ઋ નો ગુણુ સ્મર+હ+સ્યતિ-તે યાદ કરશે.

(૧૦-ક્રિયાતિપત્તિ)-અસ્મરિસ્યત્ ત્રી.પુ. એ.વ. સ્મૃ+સ્યતિ-(ઉપર મુજબ)

★ અનુવૃત્તિ :- સ્તાદ્યશિતો ડત્રોણદેરિદ્ ૪/૪/૩૨ થી હ્

❖ વિશેષ :- ૦ ત્ ઠારનો સૂત્રમાં નિદેશ કરવાથી (અતે) ઋ નું પ્રલથ્ય થશે નથી.

૦ હન્-હનંઋ-હિસાગત્યો: હણ્ણું ગણુ: ૨ - અદાદિ ઋમ 1100.

હનિષ્યતિ-હન્ + સ્યતિ - આ સૂત્રથી હ

.....

* અતે: = બ્રહ્મવૃત્તિ લા. ૧, પ. ૨૯૨

■ અંવૃત્તિ :- તૃ - પ્લાવન - તરણયો: = તરણું-કુણું ગણુ - ૧ બ્વાદિ-પરસ્મૈ. - 27

(૧) વર્તમાના - તરતિ (૨) સપ્તમી - તરેત્

(૩) પંચમી - તરતુ, (૪) દ્વિસ્તની - અતરત્

(૫) અઘતનીની સાધનિકા :-

અતારીન્ - ત્રી.પુ. એ.વ. - તૃ + દિ (ત્)

(૧) તૃ + સિચ્ + ત્ - સિજઘતન્યામ્ ૩/૪/૫૩

(૨) તૃ + સિચ્ + ઈત્ + ત્ - સ: સિજસ્તે ૪/૩/૬૫

(૩) તૃ + હ્ + સિચ્ + ઈત્ + ત્ - સ્તાદ્યશિતો ૪/૪/૩૨

(૪) તૃ + હ્ + ઈત્ + ત્ - હ્ ઈતિ ૪/૩/૭૧

(૫) તાર + હ + ઈ + ત્ - સિચિપરસ્મે ૪/૩/૪૪

(૬) અતારીન્ અહ્ધાતો ૪/૪/૨૯

૦ અંતારિષ્ટામ્ - અ + તૃ + હ્ + સિચ્ + તામ્ - ઉપર મુજબ સાધનિકા

૦ અંતારિપુ: તૃ + અન્ - અ + તૃ + હ્ + સિચ્ + ઉસ્

(સિચ્વિદો... ૪/૨/૯૨ થી પુસ્ - ઉસ્)

(૧) તતાર - પરોક્ષા ત્રી.પુ. એ.વ. તૃ+ળ્ - તૃતૃ+ળ્. તતાર - (સસાર - ની જેમ થશે.)

[૭૧૯]

(૬૯) સ્કૃચ્છતો ડકિ પરોક્ષાયમ્ ૪/૩/૮

★ સુત્રપૃથક :- સ્કૃ ઋચ્છઋ ઋત: અ - કિ પરોક્ષાયમ્

★ વૃત્તિ :- સ્કૃ ઋચ્છોઋદન્તાનાં ચ પરોક્ષાયાં ગુણ: સ્થાન્ન તુ કોપલક્ષિતાયાં તસ્યામ્ | તર્ હિતિ જાતે

❖ વૃત્યર્થ :- સ્કૃ (સ્કૃ યુક્ત ક્), ઋચ્છઋ અને દીર્ઘ ઋ ઠારાન્ત ધાતુઓનો (અન્ય સ્વરનો) પરોક્ષા ના પ્રત્યયો લાગતા ગુણુ ધાય છે. પણ ક ઉપલક્ષિત (કિન્ સંસાર પરોક્ષાના પ્રત્યયો હોયતો નહીં

(કિન્ - કવનુ, કાન)

૦ તૃ - ધાતુનો ગુણુ તર થશે. (નુઓ યત્ર-૭૦ તેઃ - તેઓ તર્થા

★ અનુવૃત્તિ :- નામિનો ગુણો ૪/૩/૧

❖ વિશેષ :- ૦ ધાતુઓ :- સ્કૃ-હુકુંગ્ કાણે-

કૃ-હર્યું (૧) બ્વાદિ-888 સૂ પૂર્વક ઋ

ઋચ્છઋ - (ઋચ્છઋ - ક્રિય પ્રત્યય) અન્દિયા પ્રલય-(૬)

નુદાદિ-1342

* कृष्ण - पृष्ठद्वयति ला २ अधु-यास

ધેવાન્ ૭ । ધાતા ૮ । ધામ્નિ ૯ । અધાસન્ ૧૦ ।
ધે ચિન્તાભામ્ ધ્યાયતિ ૪ અધ્યાસીન્ ૫ દધૌ, દણ્યતુઃ, દણ્યુઃ ।
દધિય ૬ । ધેવાન્ ધ્યાવાન્ ૭ । અર્ચં પૂજ્યામ્ । અર્ચંતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દષ્ટ અને ત્રિ ધાતુને ક્તારિ પ્રયોગમા અચતની ના પ્રત્યયો લાગે ત્યારે પ્રત્યય પૂર્વે
ક (અ) વિદ્યે થાય છે...એ ક થાય તો -

(૧) દ્વિષાન્ પરાશ ૪/૧/૧ થી દ્વિષ્ થતા ધાતુ ધાધા
(૨) ક્રત્વઃ ૪/૧/૩૯ થી ધધા (૩) ક્રિત્વિય તુર્યવા
૪/૧/૪૨ થી દધા - આ સ્ત્રથી ક લાગના અદધન્
(તેજે પીધું) ૧૫ થયું અદી આનો લોપ ફટેલુસિ
વાનો ૪/૩/૯૪ થી ધધો છે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ગિ ષિ ક્તુ કમઃ કર્તારિ
કઃ ૪/૩/૫૮ થી કર્તારિ કઃ
(૨) નિજમ્ન્યામ્ ૩/૪/૫૩ થી અજમ્ન્યામ્

❧ વિશેષ - ૦ ધાતુ :- શિ-દ્રોષિ ગતિ-
દ્રુદ્યો :- ગતિ વૃદ્ધિ અર્થ (૧) બ્વાદિ-પરસ્મે ૧૧૭

❧ શેષવૃત્તિ :- અચતની ના રૂપો દૃષ્ ધાતુમા
વિદ્યેતે તથા પ્રકારે છે

(૧) ક લાગે-દિત્વ થાય (૨) નિત્વ લાગે (૩) મિત્વ
લાગીને લોપાય.

અદધન્ પહે અધાસીન્ પહે અવાન્
૦ સાધનિકા - 'ધ' + દિ (ત્) - આત્ સ્વ્ય ૪/૨/૧ થી
ધા + ત્ - તથા વિદ્યેપો (૧) ક- લાગે - ધા + ક- (અ) + ત્
(૨) દિષાન્... કે. ૪/૧/૧ ધાધા + અત્ (૩) ક્રત્વઃ
૪/૧/૩૯ થી ધાધા + અન્ (૪) ક્રિત્વિય તુર્યવા ૪/૧/૪૨
થી દધા + અન્ (૫) ફટેલુસિ વાનો ૪/૩/૯૪ થી દધ્ +
અત્ (૬) અદધાનો ૪/૪/૨૯ થી અદધન્ - વિદ્યે
(૨) અધાસીન્ વિદ્યે (૩) અધાત્ બન્નેની સાધનિકા
ધા ની જેમ સમજવી.

વિદ્યે - ૨ :- અધાસીન્ અર્ચાવ્યટામ્ અધાસિન્
વિદ્યે - ૩ :- અધાત્ અધાતામ્ અધુઃ
(૧-૫) દધૌ - ધા + જર્ ત્રી પુ એ વ
(૭-આ) ધેવાન્ - ધા + ક્યાર્ ત્રી પુ એ વ
(૮-ધ) ધાતા - ધા + તા - ત્રી પુ એ. વ.
(૯-અ) ધારયતિ - ધા + યતિ - ત્રી પુ એ. વ.
(૧૦-કિ) અધાસ્યન્ - અ + ધા + સ્સન્ ત્રી પુ એ વ
ઉપરોક્ત બધા રૂપો સ્થા જેવા થશે પ્રત્યયની
માર્ગમાં ફર ન ઉમેરાય દારણ કે એકમ્વાદનુસ્વારેતઃ
૪/૪/૫૬

ધ્યોચિન્તાયામ્-ધ્યાન-ચિન્તા ૬૨૫ (૧) બ્વાદિ
પરસ્મે - ૩૦

**❧ ધ્યાયતિ-એ+અ+તિ=(૧-વ ત્રી પુ એ.વ.)=ધ્યાન્ +
અ+તિ=ધ્યાયતિ ચીતકામિના રૂપો "શેષવૃત્તિ" મુજબ
અને આદિત કામિના રૂપો ધ્યા ધાતુની જેમ જાણવા**
"સ્વરાન્ત બ્વાદય ધાતુઆ પૂર્ણ"

અર્ચં પૂજાયામ્-પૂજા કરવી-(૧) બ્વાદિ પરસ્મે-૧૦૪
અર્ચંતિ - તે પૂજા કરે છે.

(૧-વ) અર્ચંતિ (૨ + સ) અર્ચં
(૩-પ) અર્ચંતુ / તાર્ - વગેરે મૂ જેવા થશે.

[૭૨૪]

(૭૬) સ્વરાદેતામ્ ૪/૪/૩૧

★ સુત્રપૃથક :- સ્વરાદેઃ તામ્

★ વૃત્તિ :- સ્વરાદેધાતિરાદેત્યનની-લક્ષ્મીની ક્રિયાનિવૃત્તિયુ
વૃદ્ધિઃ સ્વાન્ । આર્ચંત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વરાદિ ધાતુને અચતની, અસતની
અને ક્રિયાનિવૃત્તિ ના પ્રત્યયો લાગે ત્યારે બાદ
સ્વરાની વૃદ્ધિ થાય છે. જેમકે :- અર્ચં + દિવ્ (ત્)
= આર્ચંત્ તેજે પૂજા કરી - આદ્યમ્ અ નો આ ધધો
૦ (૫ અ.) અર્ચં + દિ (ત્) ત્રી પુ. એ.વ. = આર્ચંત્ ।
અર્ચં + તામ ત્રી પુ દિ.વ. આર્ચિષ્ટામ્

★ અનુવૃત્તિ :- ત્વદો વૃદ્ધિઃ ૪/૪/૩૦
(૨) અદ્ ધાતોગદિઃ લક્ષ્મ્યા ચામાદા ૪/૪/૨૯
(૩) (યા) અચતની - ત્રિધાતિરાદોઃ ૪/૪/૨૮

❧ વિશેષ :- ૦ વૃદ્ધિ આગત્ પરિકાપાધી
નીકલના સ્વરામાં થાય જેમકે અ ની આ, ઇ ની દે વગેરે
**❧ સુત્રમાં અમાદા ની નોંધ થઈ નથી પણ સિદ્ધિએ
બા. ની વૃત્તિમાં નોંધ છે. તેથી મા સ્મ મગન્ અદ્ધ
માં અ નો આ ન થાય.**

૦ સાધનિકા :-
(૧-અ) (૧) અર્ચં + દિ (ત્) =
(૨) સિજગ્ન્યામ્ ૩/૪/૫૩ થી અર્ચં + ર્ (૩) સઃ
સિજ્જતે... ૪/૩/૬૫ અર્ચં + સ્ + ર્ + ર્ (૪) સ્થા-
સિતો ૪/૪/૩૯ - અર્ચં + ક્ + સ્ + ર્ + ર્
(૫) ફટ ફિતિ ૪/૩/૭૧ - અર્ચં + ર્ + ર્
(૬) સ્વરાદે... ૪/૪/૩૧ - આર્ચંત્

[૭૨૭]

(૭૭) અનાતો નશ્વાન્તઃ કદાચશૌ સંયોગસ્ય ૪/૧/૬૯

★ સૂત્રપૃથો :- અન્ - આતઃ નઃ ચ અન્તઃ ક્ષ્ - આદિ - અશૌ સંયોગસ્ય

★ વૃત્તિ :- કદાદેરશ્નોતે: સંયોગાન્તસ્ય ચ પેરોક્ષાયાં દ્વિત્વે પૂર્વસ્થાદેરત આત્થાનાદન્યસ્ય આઃ સ્થાત્ કૃતાતો નોન્તશ્ચ । આનર્ચા આનર્ચતુઃ આનર્ચુઃ ૬ ।

■ અર્ચ્યાત્ ૭ । અર્ચિતા ૮ । અર્ચિષ્યતિ ૯ અર્ચિષ્યત્ ૧૦ ત્યજં હાનો । ત્યજતિ ૪ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જેની આદિમાં ઋ છે તેવા ધાતુ, પાંચમાગણુનો અશ્ ધાતુ તથા સંયોગાન્ત ધાતુનો પેરોક્ષામાં દ્વિત્વ થયે છે તે પૂર્વમાં-આદિમાં નહેવા અને આ થાય છે... પણ તે અ એ દ્રવ્યઃ સૂત્રથી દેરાયેત આનો અ ન હોવો જોઈએ. આ દેરાયેત આને અન્તે ન વ્યંજનનો આગમ થાય છે. (કુંઠમાં આન્ પ્રત્યય થશે.) (૬-૫) અર્ચુ ધાતુ - દ્વિત્વ અર્ચુઅર્ચુ+ણ્વ - અનાદિ લોપ - અ અર્ચુ + અ આ સૂત્રથી આનર્ચ થશે. એજ રીતે પેરોક્ષા ત્રી પુ. દિ. વ. આનર્ચતુઃ ૫. વ. આનર્ચુઃ થશે.

(અહીં પૂર્વનો અ દ્વિત્વનોજ છે તેથી આન્ મુદ્ધું.)

★ અનુવૃત્તિ :- અસ્યાદેરાઃ પેરોક્ષાયમ્ ૪/૧/૬૯

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદાહરણ :-

ઋધ્ - વધવું - ઋધ્ + ડસ = ઋઋધ્ + ડસ = અઋધ્ + ડસ = આનૃધ્ - તેઓ વધ્યા
અશ્-વ્યાપવું - અઅશ્+અ = આનશ્ + અ = આનશે - તે વ્યાપ્ત થયો.

૦ કદાદેઃ કેમ કહ્યું ?

ઋ-આરતુઃ તે બે ગયા-અહીં ધાતુ ઋ છે. આદિમાંઋ નથી

૦ * અશૌ - ઔ દાર કેમ કહ્યું ?

પાંચમાં ગણુનોજ અશ્ ધાતુ લેવો છે

૦ સંયોગાન્ત કેમ કહ્યું ?

આટલુ. - અદ્ ધાતુ સંયોગાન્ત નથી.

૦ અનાત - કેમ કહ્યું ?

આઞ્ - ભાણું કરવું - અહીં ધાતુનો દ્વિત્વ થયા બાદ હ્રસ્વ થતા અ થયો છે. આઞ્=આઆઞ્ = અ આઞ્ થશે.

★ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ) અર્ચ્યાત - અર્ચ + યાત્

• • • • •

* અશૌ - પૃહ્લવૃત્તિ લા. ૧, - ૫. ૨૬૬

(૮-ધ) અર્ચિતા - અર્ચ + તા (૬-ભ) અર્ચિષ્યતિ - અર્ચ + સ્યતિ (૧૦-કિ) આર્ચિષ્યત્ - અર્ચ + સ્યત્ ૦ ત્યજં હાનો - ત્યાગ કરવો (૧) બવાદિ ૫૨૨૨૧-૧૭૨ ત્યજતિ - તે તજે છે - * ૧ અનુસ્વારેત્ હોવાથી અનિદ્ ધાતુ છે.

[૭૨૮]

(૭૮) વ્યજ્જનાનામનિદિ ૪/૩/૪૫

★ સૂત્રપૃથો :- વ્યજ્જનાનામ્ અનિદિ

★ વૃત્તિ :- વ્યજ્જનાન્તસ્ય ધાતોઃ પરસ્મૈપદવિષયેડનિદિ ત્રિચિ સમાનસ્ય વૃદ્ધિઃ સ્થાત્ । ચ જઃ ક્રગમિતિ જસ્ય ગત્વે, અઘોષે પ્રથમો શિટિ ઇતિ ગસ્ય કત્વે, નામ્યન્તસ્યેતિ સસ્ય પત્વે, અત્યાક્ષીન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વ્યંજનાન્ત ધાતુને પરસ્મૈપદમાં અનિદ્ સિન્ (પ્રત્યય) લાગે ત્યારે સમાન સંજ્ઞા વાળા સ્વરની વૃદ્ધિ થાય છે.

(ચજઃ ક્રગમ્ ૨/૧/૮૬ થી જનો ગૂ, અઘોષે પ્રથમોડશિદ્ઃ ૧/૩/૫૦ થી ગૂનો ક્, નામ્યન્તસ્યા ક વર્ગ ૨/૩/૧૫ થી સૂનો ષ્ દેરાતી)

૦ ત્યજ્ + ત્ (૫ - અ - ત્રી. પુ. એ વ.)

(૧) સિઙ્ઘતન્યામ્ ૩/૪/૫૩ થી સિન્ (સૂ) પ્રત્યય લાગશે. ધાતુ અનિદ્ છે માટે અનિદ્ સિન્ થતા-ત્ય ના અનો

આ થશે - અત્યાજ્ + સૂ + ત્ - અત્યાક્ષીન્

(૨) સિઙ્ઘસ્તેદિસ્યો ૪/૩/૬૫ થી ઈ લાગ્યો છે.)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સિચિ પરસ્મૈ સમાનસ્ય ૪/૩/૪૪

(૨) મૃજોડસ્ય વૃદ્ધિ ૪/૩/૪૨ થી વૃદ્ધિ

❧ વિશેષ :- ૦ વ્યજ્જનાનામ્ ૫.વ. કેમ કહ્યું ?

બહુવચન જાતિ અર્થમાં છે તેના વડે અનેક

વ્યંજનાન્તનું વ્યવધાન સમજવું

૦ અનિદ્ સિન્ કહ્યું હોવાથી સેટ સિન્ માં આ સૂત્ર

ન લાગે - અતક્ષીન્ તક્ષૌ * ઔ અનુબંધ છે. માટે

વેદ્ ધાતુ થશે

૦ સમાનસ્ય કેમ કહ્યું ?

અ થી ઋ મુખીના સૂત્રોમાંજ આ નિયમ લાગે. સન્ધ્ય-

ક્ષમાં નહીં. ઉદવોદામ તે બે જણે વિવાહ કર્યો. વહુ

તું વોદ્ધ થયું છે.

[૭૨૯]

• • • • •

* ૧ અનુસ્વારેત્તાદ્-ધાતુપાગમણુ-રવોપસ વિવરણ પૃ. ૨૫

* ૨ ઔ-અનુબંધ-દાગિદા-મધુવૃત્તિ-પૂ દક્ષસૂત્રિય સંપાદિત

થી इद् લાગતા પતિતા - પત્ + ઇ + તા
૦ (ગદ્) ગદ્ વ્યક્તાયાં વાચિ - બોલવું. (૧) ભ્વાદિ
પરસ્મૈ - ૨૯૭ ગદતિ - તે બોલે છે.

[૭૩૬]

(૮૬) વ્યજ્ઞનાદેર્વોપાન્ત્યસ્યાત્: ૪/૩/૪૭

★ સૂત્રપૃથઃ :- વ્યજ્ઞન-આદે: વા ઉપાન્ત્યસ્ય-અત:

★ વૃત્તિ :- વ્યજ્ઞનાદેર્વોપાન્ત્યસ્યાત્: સેટિ સિચિ
પરસ્મૈપદે વૃદ્ધિર્વા સ્યાત્ । અગાદીત્ - અગદીત્, અગાદિ-
ષ્ટામ્ અગદિષ્ટામ્, અગાદિપુ: - અગદિપુ: ૫ ।

■ જગાદ ૬ । ગદ્યાત્ ૭ । ગદિતાં ૮ । ગદિષ્યતિ ૯ ।
અગદિષ્યત્ ૧૦ । ણિદુ કુત્સાયામ્ । પાઠે ધાત્વાદેર્જોન: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- બે પરસ્મૈપદનો સેટ્ર સિચ્
લાગ્યો હોય તો આદિમાં વ્યંજનવાળા ધાતુઓના
ઉપાન્ત્ય અની વૃદ્ધિ વિઠ્ઠપે થાય છે. જેમકે ગદ્ ધાતુ
અઘ્તત્તી ત્રી. પુ. એ. વ. ગદ્ + દિ (ત્) - અગદીત્
વિઠ્ઠપે વૃદ્ધિ થાય તો અગાદીત્ તે બોલ્યો. એ-જ-
રી-તે અગાદિષ્ટામ્ વિઠ્ઠપે અગદિષ્ટામ્ અને ત્રી. પુ.
ખ. વ. માં અગદિપુ: પક્ષે અગાદિપુ: તેઓ બોલ્યા
(અહીં અનૂનો પુસ્ આદેશ થયો છે.)

★ અનુવૃત્તિ :- મુજોડસ્ય વૃદ્ધિ: ૪/૩/૪૨

❧ વિશેષ :- ૦ વ્યંજનાદિ કેમ ઠહ્યું ?

મા મયાન્ અટિત્-ભટકો નહીં. અહીં અટ્ર સ્વરાદિ ધાતુ છે.
૦ ઉપાન્ત્ય અ કેમ ઠહ્યું ?

અવધીત્ વધ ધાતુ અ ઠારા છે તેથી ઉપાન્ત્ય ધૂ થશે.
૦ સેટ્ર સિચ્ કેમ ઠહ્યું

અનિદ્ ધાતુને આ નિયમ ન લાગે

૦ ગદ્ ના રૂપોની સાધનિકા :-

(૫-અ) અગદીન્ પક્ષે અગાદીન્ - ગદ્ + દિ = અ + ગદ્ +
ઇ + સ્ + ઈ + ત્ = અ + ગદ્ + ઈ + ઈ + ત્ - આ સૂત્રથી વૃદ્ધિ વિઠ્ઠપે
થશે. તેથી અગાદીત્ પક્ષે અગદીત્ થાય.

૦ અગદિષ્ટામ્ પક્ષે અગાદિષ્ટમ્ - ગદ્ + તામ્ - અ + ગદ્ +
ઇ + સ્ + તામ્ - અગદિ + ષ્ + ટામ્ = આ સૂત્રથી વિઠ્ઠપે
અનો આ

■ શેષવૃત્તિ :- (૬-પ.) જગાદ - તે બોલ્યો.
ગદ્ + ણ્વ = ગદ્ગદ્ + ણ્વ - ગગદ્ + ણ્વ = (ગહોર્જ: ૪/૧/૪૦
થી) જગદ્ + ણ્વ = (ઙિગિતિ ૪/૩/૫૦) = જગાદ્ + અ
(૭-આ) ગદ્યાત્ - ગદ્ + યાત્
(૮-થ.) ગદિતા - ગદ્ + ઇ + તા

૦ અદ્-ગતિ યાચનયો: (૧-ભ્વાદિ) પરસ્મૈ ૩૦૧
યાચના કરવી, માંગવું

(૧-વ) અદ્-તિ - તે માંગે છે. વગેરે દશે કાળના રૂપો
અર્ચૂ ધાતુ (૧૦૪) સુત્ર ૭૬-૭૭ મુજબ સમજવા

૦ ણિદુ કુત્સાયામ્ (નિન્દ) નિંદા કરવી (૧) ભ્વાદિ
પરસ્મૈ ૩૧૧

(૨૧) પાઠે ધાત્વાદેર્જોન: ૨/૩/૮૭ ધાતુ પાઠમાં આદિમાં
જૂ કરવાળા ધાતુઓના આદિ જૂનો ન કરવો જેમકે
ણિદુ - નું નિદુ થાય. [૪૭૯]

[૭૩૭]

(૮૮) ઉદિત: સ્વરાન્નોડન્ત: ૪/૪/૯૮

★ સૂત્રપૃથઃ :- ઉદિત: સ્વરાત્ ન અન્ત:

★ વૃત્તિ :- ઉદિતો ધાતો: સ્વરાત્ પેરા નોડન્ત: ।
મ્નાં ધુઙ્વોન્ત્યોડપદાન્તે । નિન્દતિ ૪

■ ઇટ્ ઈતીતિ સિઙ્લોપે । અનિન્દીત્, અનિન્દિષ્ટામ્,
અનિન્દિપુ:, અનિન્દિષ્મ ૫ । અનિન્દિ ૬ । નિન્દ્યાત્ ૭ । નિન્દિતા ૮ ।
અર્ણુનદુ સમુદ્ધૌ ૯ । નન્દતીત્યાદિ ૧૦ । જમં પ્રહ્લત્વે । નમતિ ૪ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉદિત્ (ધાતુપાઠમાં) ઉચ્ચો
હોય પણ તે ઇત્ - અપ્રયોગી હોય) ધાતુના સ્વર પછી
ન આગમ થાય છે. (મ્નાં ધુઙ્વોન્ત્યો... ૧/૩/૩૯ થી
વર્ગીય ધુદ્ વ્યંજન મુજબનો અનુનાસિક મુઠવો)

ણિદુ ધાતુપાઠમાં ઉ - ઇત્ છે. તેથી આ સૂત્રાનુસાર ન
આગમ થતા નિન્દ્ થશે. (સ્વર ઇ પછી ન આગમ થશે)

(૧-વ) નિન્દતિ - તે નિંદે છે. એજ રીતે

(૨-સ) નિન્દેત્ - (૩૨) નિન્દતુ / તાત્

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ છે

■ શેષવૃત્તિ :- (૫-અ.) અનિન્દીત્ = ત્રી પુ એ. વ.
અ + નિન્દ્ + ઇદ્ + ચૂસિ + ઈત્ + ત્ = (ઇદ્ઈતિ
૪/૩/૭૧ - સિચ્ લોપ) અ + નિન્દ્ + ઇ + ઈ + ત્
= અનિન્દીત્ થયું.

(૫-અ.) ત્રી પુ. દ્વિ વ. અનિન્દિષ્ટામ્
નિન્દ્ + તામ્ = અ + નિન્દ્ + ઇદ્ + સિચ્ + તામ્
= અ + નિન્દ્ + ઇ + પૂ + ટામ્

(૬-પ.) નિનિન્દ - નિન્દ્ + ણ્વ = નિન્દ નિન્દ + ણ્વ (વ્યજ્ઞ-
નસ્યડનાદેર્જક્ર) ૪/૧/૪૪ થી) નિનિન્દ્ + અ = નિનિન્દ
(૭-આ.) નિન્યાન્ = નિન્દ્ + યાત્

(૮-થ.) નિનિદિતા = નિન્દ્ + ઇ + તા (સ્તાદ્યશિતો... ઇદ્
૪/૪/૩૨ થી ઇ)

- (1) દુષ્ટ (નન્દ) સમુદ્રી - મધ્યક થયું (1) બ્વાદિ
પરમે-312-બ્વાદિ ૩૧૫ બિન્દુ ના ૩૧૫ બ્વાદિ ૩૧૫
(1) ૪મું (નમ) * 1 પ્રવર્તે-નમ (1) બ્વાદિ-૫૨૨મે-
883 (1-7) નર્મ - તે નમે છે.

[૭૩૮]

(૮૮) અદુષ્ટપતર્ગાન્વરણદિનુર્માનન: ૨/૩/૭૭

* મુદ્રપૃથક :- મ-દુર કામળ-અન્ન-ગ-દિનુ-
મીનાડના:

★ વૃત્ત :- મુદ્રપતર્ગાન્વરણ: કાલમ્બચ રાંદ.
પરમેવા ના જુ મ્યાત્ । જેનિ જોપદેશા ધાનવ: । પ્રમતિ ।

□ મિતર્ગાન્વરણ: સામં । શિદેડનુગ્માર ક્યનુગ્માર ।
મીનાત્, અમિતર્ગાન્વરણ, અમિતર્ગાન્વરણ: ૫ । નનામ, નેમુ,
ન્યા. । નમિય, નન-થ ૬ । નમ્યાત્ ૭ । નમ્યા ૮ ।
નમ્યા * અમ્યાત્ ૧૦ । નમ્ ગતી

✠ વૃત્ત :- દુર કિવાયના ઉપરગોળા અને
નાર ગણના ગ્રેહ ૨ પ-૭૬ ૫૬૧ આવેલા જોપદેશ
ધાતુ તથા જનુ અને મીના ધાતુના તથા આનિ પ્રત્યયના
નનો જો ધાય છે 0 જોપદેશ-ધાતુપાઠના આદિમા જ
દોષ તેવા ધાતુ જેમકે :- પ્રમતિ-પ્રતનમ્+તિ-તે નમેછે
(પ ઉપર) પૂરક નમ ધાતુ છે) મુજ ધાતુ જમ છે
અનુસાર અનિદ માટે છે આદિ જુ નો ન - પાટે
પાસાંના ન: ૨/૩/૬૭ થી થયો છે)

★ અનુવૃત્તિ :- મુદ્રપતર્ગાન્વરણ: કાલમ્બચ ૨/૩/૭૭

✠ વિશેષ :- 0 (જો) વારનાપદ: = વારનાપદ:

- = ૫૫૫નારો-ગી ધાતુને કદ્દ પ્રત્યય લાગી નાવત થયું છે
(1) દિનુ-પ્ર+દિનુ+ત: = પ્રદિનુ: જે જે બોલ્યે છે
(1) કાદુર કેમ હતું ?

દુર+નમ: = નુર્મ+અમ્યા નીતિ, અદી દુર ઉપર
છે માટે જુ ન થયો

0 કામળા કેમ હતું ?

નર્મ - તે સધ ન્યા છે. - ઉપરના ન્યા.

0 જ નિર્માના કેમ હતું ?

પ્રમતિ - પ્રમ્યાથી એક નથી

0 નિર્માનાના પ્રત્યક્ષ * 2 જપદેશ મિતર્ગાન્વરણ

ન્યાપાનુસાર પ્રદિનુતિ તેમજ પ્રમિતિ:

□ કૌપત્તિ :- (૫-અ) અનર્મીન ત્રી. પુ. એ. ૫
નમ્+તિ=(1) રાંદનામ ન્તઅ ૪/૪/૮૬ થી મ. આશમ
થશે નમ + સ્ + કટ + મિચ્ + કં + ત્

(૨) નિર્મુદ્ડનુ ગાય: ૧/૩/૪૦ થી મ. નો અનુસાર -

અન + નમ્ + કટ + મિચ્ (નિચ્ લેપ કટકંતિ થી થયો છે) =

(૩) અનર્મીન (૫-અ) ત્રી પુ દિ. ૫ - અનર્મિતર્ગાન્વરણ -

નમ્ + તામ્ = અ + નમ્ + સ્ + કટ + મિચ્ + તામ્ =

(૬-૫) નનમ - નમ + નર્ ત્રી પુ. એ. ૫.

= નમનમ્ + નર્ = નનમ્ + નર્ = (નિતિ થી વૃદ્ધિ)

= નનામ્ + અ

નેમુ: ત્રી પુ દિ. ૫. નમ્ + અનુ =

(અનાદેશા .. આ: ૪/૧/૨૪ થી) નેમ્ + અનુ = નેમુ:

(૬) નેમિય / નન-થ ત્રી પુ. એ. ૫.

નમ + ન - (ગતિ દૃશિ રુ... ૪/૪/૭૮ થી વિદ્યે

કટ) = નમ્ + ક + ધ - (અનાદેશા .. અત: ૪/૧/૨૪

= નેમિય વિદ્યે નમ્ + થમ્ = નનમ્ + થ = (મા

પુટ વર્ગ) ૧/૩/૩૯ થી) = નનમ્

(૧-૫) નનામ / નનમ્ - નમ્ + ન - નિદ્વાન્વે જરૂ
૪/૩/૫૮ થી વિદ્યે વૃદ્ધિ થશે.

(૭-આ.) નમ્યાત્ (૮-અ.) નના

(૯-બ.) નર્મતિ (૧૦-ક.) અન સ્વર્

0 ગમ્ (ગમ) મની-જુ (૧-૭વાદિ) ૫૨૨મે-૩૯૬

[૭૩૮]

મિતર્ગાન્વરણ: ૪/૧/૧૦૬

★ મુદ્રપૃથક :- મ-દુર કામળ - અન્ન: ૪/૧/૧૦૬

★ વૃત્ત :- જ્યાં શિતિ ૪/૧/૧૦૬ થયેલું

□ મિતર્ગાન્વરણ: અમ્યાત્, અમ્યાનામ, અમ્યા ૫ ।
જ્યામ્ ।

✠ વૃત્ત :- મ, કામળ, યમ્ ને મિત્
પ્રત્યે લાગ્યા દોષ ત્યારે આ ધાતુના અન્ત્યેનો ૪
ધાય છે. (વિશેષમા પૂજારી ભુજો 'કટ' કેમ ?)

0 મમ્ ન ગ-કટ 0 મમ્ ન ચ-કટ

0 (કામ) કામ્ ન ક-કટ

0 ગચ્છતિ - તે ન્યા છે. (૧-૫ ત્રી. પુ. એ. ૫)

★ અનુવૃત્તિ :- અન્ન: શિતિ ૪/૧/૮૬ થી શિતિ

✠ વિશેષ :- 0 શિતિ જ કેમ હતું ?

મમ્+તા=મન્તા ૫ ત્રી પુ એ. ૫. અશિત્ પ્રત્યય છે.

* 1 પ્રત્યક્ષ = નર્મ - ધાતુપાઠના ૫ - ૫૦.

* 2 ન્યા - જપદેશ - ન્યા ૭, ૫. ૮

૦ ચ્ઠ્ઠ કેમ કહ્યું ?

સિદ્ધહેમ વ્યા. મુજબ ગમિષ્યમચ્છ: સૂત્રથી માત્ર છ એવો આદેશ છે અને સ્વરેભ્ય: ૧/૩/૩૦ થી છનું દિત્વ ચ્ઠ્ઠ થાય અને * અવોષે પ્રથમો ૧/૩/૫૦ થી ચ્ઠ્ઠ થાય તેને બદલે અહીં સાધો જ ચ્ઠ્ઠ આદેશ કર્યો છે તે પ્રક્રિયા લાઘવ માટે છે.

૦ ધાતુ - યમ્ (યમ્) ઉપરમે - અટકવું (૧) બ્વાદિ પરસ્મૈ ૩૮૬

૦ ઇપ્ (ઇપ્) ઇચ્છાયામ્ - ઇચ્છવું (૧) તુદાદિ પરસ્મૈ ૧૪૧૯

■ શેષવૃત્તિ :- (૫-અ) ત્રી.પુ એ વ. અગમન્ તે ગયો. ગમ્=ત્-લદિદ્યુતાદિ...અહ ૩/૪/૧૪ થી અહ્-ગમ્ + અ + ત્

(૬-પ) ત્રી.પુ. એ. વ. ગમ્ + ણ્વ = જગામ્

[૭૪૦]

(૮૦) ગમહનજનચનચસ: ચરેડનકિ કિઙતિ લુક્ર ૪/૨/૪૪

★ સૂત્રપૃથક :- ગમ - હન - જન - ચન - ઘસ: સ્વરે અન્ - અકિ કિઙતિ લુક્ર

★ વૃત્તિ :- ઇપામુપાન્યસ્યાહ્વજે સ્વરાદૌ કિઙતિ પરે લુક્ર સ્યાત્ । જમ્મતુ: , જમ્મુ: ૬ ।

■ ગમ્યાત્ ૭ । ગન્તા ૮ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- ગમ્, હન્, જન્, ચન્, ઘસ, ધાતુઓના ઉપાન્ત્યનો જો સ્વરાદિ એગ અહ્ સિવાયના કિન્તુદિત્ પ્રત્યયો લાગે તો લોપથાય છે. (૬-પ.) ત્રી.પુ દિ.વ. જમ્મતુ: ગમ્+અતુસ્=(દિત્વ) જગમ્+અતુસ્=(આ સૂત્રથી ઉપાન્ત્યનો સ્વર અ લોપ) જમ્મ્+અતુમ્ એ-જ-રી-તે જમ્મુ: (ત્રી. પુ. બ. વ.)

■ વિશેષ :- ૦ હન્ = હણ્વ - હન્+અસ્=હહન્ +અસ્=જહન્+અસ્=જઘ્ન+અસ્=જ્ઞન્= તેઓએ હણ્યા... હન્+અન્તિ=ઘન્તિ તેઓ હણ્યે છે (હનો હો ઘ્ન: ૪/૧/૧૨) ૦ સ્વર કેમ કહ્યું ?

ગમ્ + ય + તે = ગમ્યતે - ય કારાદિ પ્રત્યય છે.

૦ અનકિ કેમ કહ્યું ?

* અવોષે-નોંધ :- હણ્યુપ્રક્રિયા-ટીપ્પણ તથા હૈમપ્રકાશમાં અવોષે ૧/૩/૫૦ ને બદલે તૃતીયસ્તૃતીય ૧/૩/૪૬ લખ્યું છે તે અનુચિત છે.

અગમત્=ગયો.-ગમ્+અહ્+ત્ છે માટે આ સૂત્ર ન લાગે.

૦ ધાતુ :- હન્(હનંક) હિંસાગત્યો:=હણ્યુ. (૨) અદાદિ-પરસ્મૈ - ૧૩૦૦

૦ જન્ (જનૈચિ) પ્રાદુર્ભવિ - જન્મવું. (૪) દિવાદિ-પરસ્મૈ - ૧૨૬૬

૦ ઘસ (ઘસલ) અદને=ખાવું (૧) બ્વાદિ પરસ્મૈ-૬૪૪

૦ ચન્ (ચનમ્) અવદારણે = ખોદવું (૧) બ્વાદિ-પરસ્મૈ - ૯૧૩

■ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ) ગમ્યાત્ - ગમ્ + યાત્ (૮-ધ) ગન્તા-ગમ્+તા-તે જશે (માં ઘુઙ્વમે'...૧/૩/૩૬ થી મ્ નો ન્) [૭૪૧]

(૮૧) ગમેડનાત્મને ૪/૪/૫૧

★ સૂત્રપૃથક :- ગમ: અન્ - આત્મને

★ વૃત્તિ :- ગમ: પરસ્ય સ્યાદેરિદ્ નત્વાત્મનેપદે । ગમિષ્યતિ, ગમિષ્યતઃ, ગમિષ્યન્તિ ૯ । અગમિષ્યન્, અગમિષ્યતામ્, અગમિષ્યન્ । ૧૦

■ ક્રમ પાદવિશેષે ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- ગમ્ ધાતુને લાગેલા ૧ સ્યાતિ (આદિમાં સ્વ હોય તેવા) પ્રત્યયો પૂર્વે ઇદ્ ઉમેરાય છે. (હણ્યુ) પથ આત્મનેપદમાં આ સૂત્ર ન લાગે.

૦ (૮-ભવિ.) ગમ્ + સ્યતિ = ગમ્ + ઇદ્ + સ્યતિ = ગમિષ્યતિ = તે જશે (આજ રીતે બધા રૂપો સમજવા)

૦ (૧૦-ક્રિયા) ગમ્ + સ્યત્ = ગમ્ + ઇદ્ + સ્યત્ = અગમિષ્યત્ (એજ રીતે બધા રૂપો સમજવા)

★ અનુવૃત્તિ :- કૃત-ચૃત-નૃતમચ્છૈદ તુદ: અસિચ: સાદેર્વા ૪/૪/૫૦ થી અસિચ: સાદે:

■ વિશેષ :- ૦ ૧ સ્યાદિ-નોંધ :- સિદ્ધહેમ વ્યા.માં સ્યાદિ પ્રત્યય પૂર્વે લખેલ નથી. પણ સ્ કારાદિ અશિત્ પ્રત્યયો પૂર્વે ઇદ્ લાગે તેમ લખેલ છે. તેથી સ્યાદિ અને સન્ બન્ને પ્રત્યયો પૂર્વે ઇદ્ થશે.

૦ ગમ્ અનિટ ધાતુ છે અપવાદરૂપે ઇદ્ ગ્રહણ કરવા આ સૂત્ર બનાવેલ છે.

૦ ગમ્ એટલો ઉલ્લેખ હોવાથી ગમ્ ઉપરાંત સનિ ઇદ્ચ ૪/૪/૨૫ થી ઇદ્, ઇણ, ઇક્ ના ગમ્ આદેશને પણ ગ્રહણ કરવો.

૦ અનાત્મ કેમ કહ્યું ?

ગંસ્યતે ગ્રામ: વડે ગામ જવાશે.

[૭૪૨]

★ વૃત્તિ :- एषां ह्रस्वन्तानामेदितां च परस्मैपदे सेटी सिचि वृद्धिर्न स्यात् । अक्रमीत्, अक्रमिष्टाम् ५ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શ્વિ, જાગૃ, શાસ્, ક્ષણુ, ધાતુ-ઓને તથા હ ઠારા, મ ઠારા, યૂ ઠારા અને દદિત્ (ધાતુપાઠમાં લાગેલો એ-ઇત્ હોય) ધાતુઓને પરસ્મૈપદનો સેટ્ સિચ્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય તો વૃદ્ધિ થતી નથી. અક્રમીત્-ત્રી.પુ એ.વ.-તે આલ્યો. અ+ક્રમ+ઇત્+સિચ્ +ઈત્+ત્=(ઇત્+ઈતિ ૪/૩/૭૧ થી સિચ્ લોપ) અ+ક્રમ+ઈ +ઈત્+ત્=અક્રમીત્ સિચ્ લોપ થયો છે. પણ સેટ સિચ્ છે તેથી ક્રમ ના અની વૃદ્ધિ ન થઈ.

0 અક્રમિષ્ટામ્ - તે એ આલ્યા. માં પણ વૃદ્ધિ ન થઈ.
(૨) સિચિ પરસ્મૈ. ૪/૩/૪૪

❧ વિશેષ :- 0 શ્વિજાગ્રો: સિચિ પરસ્મૈ ..હિતિ ૪/૩/૪૪ તથા અન્ય ધાતુઓને વ્યજ્જનાદે: વોપાન્ત્યસ્ય અતઃ ૪/૩/૪૭ સૂત્રથી વિદ્યેપે પ્રાપ્તિ હતી, તેનાં નિષેધ માટે આ સૂત્ર બનાવેલ છે.

0 યદ્ હવન્ત પ્રત્યયમાં પણ આ નિયમ ચાલુ રહેશે.

*-એ અનુષંધવાળા ધાતુઓમાં આ સૂત્ર નહીં લાગે

0 ધાતુ :- શ્વિ (દ્વોશ્વિ-ગતિ વૃદ્ધયો.) સ્મૃત્વું
(૧) બ્વાદિ પરસ્મૈ. 997

જાગૃ-જાગૃક્-નિદ્રાક્ષયે) જાગૃત્વું (૧) અદાદિ પરસ્મૈ 1093

શાસ્-હિંસાયાં-હિંસા કરી (૧) બ્વાદિ પરસ્મૈ 549

ક્ષણુ (ક્ષણમુ હિંસાયામ) હિંસા કરી (૮) તનાદિ-1501

0 ઉદાહરણ :-

શ્વિ :- અશ્વરીત્ - તે સૂઝી ગયો.

જાગૃ - અજાગરીત્ - તે જાગ્યો.

શાસ્ - અશાસીત્ - તેણે હિંસા કરી.

ગ્રહ - અગ્રહીત્ - તેણે ગ્રહણ કર્યું.

[૭૪૬]

(૮૬) કઙ્કશ્ચઞ્ ૪/૧/૪૬

★ સુત્રપૃથઃ :- કઙ્ક: ચ ચ

★ વૃત્તિ :- द्वित्वे पूर्वयोः कङोश्चञौ स्याताम् । चक्राम् चक्रमिथ ६

❧ ક્રમ્યાત્ ૭ । ક્રમિતા ૮ । ક્રમિષ્યતિ ૯ । અક્રમિષ્યત્ ૧૦ ।

દૃશુ પ્રેક્ષણે । પશ્યતિ ૪

❧ વૃત્ત્યર્થ :- द्विर्लान् यया पञ्ची पूर्वना क

.....

* બૃહદ્વૃત્તિ - ભા. ૧, પ. ૨૯૭

નો ચૂ અને જૂ નો જૂ થાય છે. દા.ત. ચક્રામ્ - તે આલ્યો (પરોક્ષા ત્રી.પુ. એ.વ.) ક્રમ્ + જવ્ - ક્રમ્+ક્રમ્ + જવ્ = ક્રમ્ + જવ્ = આ સૂત્રથી પૂર્વના ક નો ચ થતાં ચક્રમ્ = જવ્ = ચક્રામ્ + અ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) द्विर्धातुः परोक्षा ..४/१/१ થી द्विर्धातु (૨) पूर्वस्य...४/१/३७

❧ વિશેષ :- 0 ૨૫૪ છે.

❧ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ.) ક્રમ્યાત્ -ક્રમ્ + ચાત્

(૮-ભ) ક્રમિતા - ક્રમ્ + તા

(૯-શ્વ) ક્રમિષ્યતિ - ક્રમ્ + સ્યતિ

(૧૦-કિ.) અક્રમિષ્યત્ - ક્રમ્ + સ્યત્

(૧૧-ક્રામ) ક્રામઃ...૪/૩/૫૪ થી ત્રણે રૂપોમાં થઈ છે.)

0 દૃશુ-પ્રેક્ષણે - (દૃશ) - જોવું

(૧) બ્વાદિ - પરસ્મૈ - 495 -

0 પશ્યતિ - તે જુએ છે. (૧-વ- ત્રી.પુ. એ.વ.)

દૃશ + તિવ્ = શ્રૌતિકૃત્વિ...સીદમ્ ૪/૨/૧૦૮ થી દૃશ નો પદ્ય આદેશ થયો.

[૭૪૭]

(૮૭) ऋदिच्छ्वस्तुम्भू (स्तम्भू) मुचूम्लुचू-मुचू
ग्लुचू-ग्लुञ्चुजोवा 3/4/14

★ સૂત્રપૃથઃ :- ऋदित्-श्चि-स्तम्भू-मुचू-ग्लुचू-मुचू-
-ग्लुचु-ग्लुञ्चु-जोवा

★ વૃત્તિ :- ऋदितः ख्यादीनां च परस्मैपदेऽद्यतन्ग्रामश्च वा स्यात् ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ऋदित् (ऋ-इत् होय तेवा धातु), चि, स्तम्भू, मुच्, ग्लुच्, मुच्, ग्लुच्, ग्लुञ् તથા જૂ ધાતુને પરસ્મૈપદમાં અદ્યતની ના પ્રત્યયો લાગે ત્યારે વિદ્યેપે અઙ્ (અ) થાય છે. (ઉદાહરણ સૂત્ર ૬૮ માં જુઓ.)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) लदिद् द्युतादि पुण्णदेः परस्मै 3/4/14 થી પરસ્મૈ

(૨) शास्त्वसू वकित-ख्यातेरङ् 3/4/10 થી અઙ્.

(૩) सिजद्यतन्ग्राम् 3/4/43

❧ વિશેષ :- 0 ધાતુ પરિચય :-

અ (દ્વોશ્વિ-ગતિ વૃદ્ધયો:) સ્મૃત્વું (૧) બ્વાદિ પરસ્મૈ. 997

0 સ્તમ્ભૂ - સૂત્ર ધાતુ - ૧ - રોહિત્-થંભયું

- (૦) મુન્ન મન્ન મનો) - ગણે (૧) ૫૧ દિ-પરમે 113
 (૦) મન્ન (મન્ન-મનો)-અર્થ () ૫૧ દિ-પરમે -114
 (૦) મુન્ન મુન્ન રાય)-ગોપુ ૧) ૫૧ દિ-પરમે -117
 (૦) મુન્ન (મુન્ન-મનો)-ગોપુ (૧) ૫૧ દિ-પરમે -118
 (૦) મન્ન (મન્ન-મનો) ગણે (૧) ૫૧ દિ-પરમે 115
 (૦) ૧ (૧-મયાદનો) ૭૫ મુ. (૪) દિવાદિ
 પરમે 1145

(૦) ૧ (૧-મયાદનો) ૭૫ મુ. (૪) દિવાદિ

(૬) ૫૧ દિ 1530

(૦) કિશકમુ

માર - મામલ - તેમે બેયુ

* મામ - અદમમ - થી બી ગયુ (નો વચનનાથ.

થી મ બેયુ)

મુન્ન - મન્ન - ગોરી ગયા

૧ મન્ન ૭૫ મુ.

[૭૪૮]

(૬૮) ૧.૧૧૧૧૧ ૬૬ ૬/૩ ૭

* મુન્નપૃથો - ૫૧૧ - ૬૬. ગિટિ

* મુન્ન :- પાળો-નાના રજાગિટિ પરે મુન્ન રજા. રજા. ૧
 અદમ, અદમનાથ, અદમનાથ. ૧. ૧૧૧૧૧ -

❧ વૃત્ત્ય :- ૧૬ વર્ષના પાતુઓનો દર
 પાતુ ૫૬૧ દિ. ગણે અદ. આવેતો તેનો મુન્ન થાય છે
 રજા + ૧૧ (૫ મ) થી ૫૫ મ. અદમ+અદમ
 = (આ મન્ન મુન્ન થના) = અદમ - તેમે બેયુ
 એ ૭૬ - ૧૧ - તે અદમનાથ

* અનુવૃત્તિ :- નામનો મુન્ન ૪/૩/૧ થી મુન્ન

❧ વિશેષ :- ૦ નેથ - ૬૬૬૬ ૬૩/૪ ૬૫
 થી અદ પ્રત્યય લાગેતો ઉપર મુન્ન અદમ
 ૩૫ થાય વિદ્યેભિન્ન પ્રત્યયલાગેતો અદમ ૩૫ થાય
 - મુન્ન ૬૬ ૧૦૦

[૭૪૮]

(૬૬) અ. મુન્ન દરે મિતિ ૪/૪/૧૧૧

* મુન્નપૃથો - અ મુન્ન - દર અનિતિ

* મુન્ન :- અનિતિ રજા તે હુન્ન પ્રવેડરજા
 રજા ન હુન્ન. દર હુન્ન = ૬૬૬૬૬૬૬૬

* મુન્ન મિતિ રજા મુન્ન ૫ ૨૮૭

મુન્ન, મુન્ન મિતિ રજા મુન્ન.

❧ વૃત્ત્ય :- મુન્ન - દર પાતુને રજા
 ૫૨ (૬૫૬) અદમ થાય છે (અ-ઉપેરાય છે) તે અદમ
 અદમ આદિમા મુન્ન વાળા પ્રત્યય લાગેતો - દર (મિન્ન
 પ્રત્યય અદમ છે તેથી) દુન્ન+અ+અ એ રિથિત થયે
 દર (વચનનામનિટિ ૪/૩/૬૫ થી વૃદ્ધિ) દર (વચ
 મુન્ન મુન્ન ૨/૧/૮૭ થી ૫) દર થશે

* અનુવૃત્તિ :- નથા મુન્ન ૪/૪/૧૦૮

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદા. મુન્ન+ના=મુન્ન+અ+ન
 +ના = મન્ન = સમન્નદર.

૦ અદમ દેમ હુન્ન ૧

મુન્ન+અ+અ - અદ પ્રત્યય છે તેથી આ મુન્ન ન લાગે

૦ મુન્ન દેમ હુન્ન ૧

મુન્ન - દર મુન્ન

૦ પાતુ :- મુન્ન (મુન્ન-વિષય) સમન્ન.

(૧) મુન્ન - પરમે - 1349

૦ મુન્ન - અદમનાથોમુન્ન ૧/૧/૧૧

[૭૫૦]

(૧૦૦) પદોઃ કઃ સિ ૨/૧/૬૨

* મુન્ન :- તે પરે પદોઃ ક. મુન્ન. નામન્ટર્યેતિ
 મુન્ન પાતે. અદમનાથ. અદમનાથ, અદમનાથ. ૫.

❧ વિદ્યેભિન્ન : વિદ્યેભિન્ન.

❧ વૃત્ત્ય :- મુન્ન પાતુ ત્યારે મુન્ન અને
 દર નામનાથ ૭ (નામન્ટર્યા...૨/૩/૧૫ થી મુન્ન પાતુ)

૦ અદમનાથ - દરમુન્ન (અદ. મુ. મુ. એ. વ.)

અદમ + મ + મ - (આ સમન્ન મુન્ન નો મુ)

અદમ + મ + મ - (મુન્ન સિત્તે...૪/૪/૬૫ થી મુ)
 = અદમનાથ - તેમે બેયુ એ-અ-રી-તે

અદમનાથ મુન્ન મુન્ન નો મુ થયે છે.

૦ અદમનાથ દેમ મુન્ન

૬૬૬૬ પ્રત્યય પૂર્વે-મુન્ન દરમુન્ન ૪/૩/૭૦ થી
 મિન્ન લેખ થાય તેથી અદમનાથ+મુન્ન રજા મુન્ન નો ક
 થશે નહીં.

❧ વિશેષ :- ૦ સામનાથ :- *
 (૫-અ) મુન્ન + મ (મુ. મુ. એ.)
 (૧) અદમનાથ ૪/૪/૧૧

૧ + મુન્ન + મ
 * સામનાથ : વિદ્યેભિન્ન

દ્રશ્ + ત્ (૩) વ્યજ્ઞનાનામ્...૪/૩/૯૫ દ્રાશ્ + ત્
(૪) યજસૃજ...૨/૧/૮૭ થી જ્ = દ્રાશ્ + ત્
(૫) સિજઘત...૩/૪/૫૩ દ્રાશ્ + સિચ્ (સ્) + ત્ (૧) પઠો:
ક: સિચી. - દ્રાક્ + જ્ + ત્ (૭) સ: સિજઘતે ..
૪/૩/૧૫ થી ઈ - દ્રાક્ + જ્ + ઈ + ત્ (૮) અઙ-
ઘાતોરાદિ...૪,૪/૨૯ અ + દ્રાક્ + જ્ + ઈ + ત્
= અદ્રાક્ષીન્

(૫-અ) ત્રી પુ. બ.વ. - દશ્ + અન્

સિજ્વિદોડમુવ: ૪/૨/૬૨ થી અન્ નો ઉત્પાદી ઉપર

મુજ્બ - અદ્રાક્ + જ્ + ઉન્ = અદ્રાક્ષુ:

૦ નોંધ :- દશ્ ધાતુના બે-બે રૂપો થશે.

(૧) અવ માં અઙ્ પ્રત્યય લાગેતો અદર્શત્

(૨) સિચ્ લાગેતો અદ્રાક્ષીત્

૦ નિવોક્ષ્યતિ* - અહીં ઢ ના (ગુઢ) સ્થાને ક્ થયો
હોવા છતાં અસત્ અધિકાર ચાલુ હોવાથી ક અસત્
થતાં આદિ અક્ષ:નો ચોથો વર્ણ ધર્ષ થયો.

[૭૫૨]

(૧૦૧) લઘોરૂપાન્ત્યસ્ય ૪/૩/૪

★ સૂત્રપૃથો :- લઘો: ઉપાન્ત્યસ્ય

★ વૃત્ત :- ધાતોરૂપાન્ત્યસ્ય નામિનો લઘોરક્ષિતિ ગુણ:
સ્વાત્ । દદશ*

■ દદશતુ: દદશુ: । સુજિદશીત્યાદિનેઙ્વિકલ્પે દદ્રઘ્, દદર્શિથ ૬ । દદ્યાત્ ૭ । દ્રઘા ૮ । દ્રક્ષ્યતિ ૯ । અદ્રક્ષ્યત્ ૧૦ । દંશં દશને । દંશ સજ્ઞ: શવિ હુક્ । દશતિ ૪ । અદાઙ્ક્ષીત્ ૫ । દદશ ૬ । સંયોગાન્ત્વાદ-વિત્પરોક્ષાયા: કિત્વાભાવે ન લોભાભાવ: દદંશતુ: ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુના ઉપાન્ત્ય એવા લઘુ (હસ્વ) નામિ સ્વરનો કિત્ ઢિત્ સ્વાયના પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે ગુણ થાય છે. -દદર્શ -પરોક્ષા ત્રી પુ એ વ. દશ+જ્-દદશ+જ્ (આ સૂત્રથી ઝનો ગુણ અર થતાં) દદશ્+અ - તેણે બોધું.

★ અનુવૃત્તિ :- નામિનો ગુણોડક્ષિતિ

■ વિશેષ :- ૦ સંયુક્ત વ્યંજન પૂર્વનો સ્વર હસ્વ હોય તો પછી ગુરુ ગણાય.

૦ લઘુ સ્વર કેમ કહ્યું :-

ઈહ+તે=ઈહતે - તે ધ્રુએ છે. ઉપાન્ત્ય સ્વર દીધ' છે

* અસત્ અધિકાર - બૃહદ્વૃત્તિ - ૧, ૫ ૬૧

૦ નામિન કેમ કહ્યું :-

મિનત્+તિ=મિનત્તિ-તે ભેદે છે અહીં ઉપાન્ત્ય સ્વર અ છે.

૦ અક્ષિતિ કેમ કહ્યું ?

મિન + ક્ત: = મિન્ન: અહીં ક્ત પ્રત્યય કિત્ છે.

૦ દદશતુ: (પરોક્ષા ત્રી. પુ. દ્વિ વ.)

દદશુ: (પરોક્ષા ત્રી. પુ. બ.વ.) - અન્નેમાં ગુણ કેમ ન થયો? - ઇન્ધ્યસંયોગાત્ પરોક્ષા કિંદ્રત્ ૪/૩/૨૧ થી અવિત્ પરોક્ષા કિત્ વત્ થાય છે. તેથી ઉપાન્ત્યનો ગુણ ન થાય.

■ શેષવૃત્તિ :- સુજિદશીસ્ક... સ્થવ: ૪/૪/૭૮ થી વિઠ્ઠ્વે દદ્ થશે. તેથી (૧) દદ્ લાગે તો-દદર્શિથ-દશ્ + થ્ = દદશ્ + ઇ + થ્ = દદશ્ + ઇ + થ્ વિઠ્ઠ્વે (૨) દદ્રઘ્-દશ્ + થ્ = દદશ્ + થ્ = (અ: સુજિદશો... ૪/૪/૧૧૧ થી અ આગમ) દદશ્ + થ્ = (યજસૃજિ... ૨/૧/૮૭ થી જ્) દદશ્ + થ્ = દદ્રઘ્ - તે બોધું.

(૭-આ) દદ્યાત્ = દશ્ + યાત્ (કિત્ છે)

(૮-અ) દ્રઘા = દશ્ + તા

(૯-બ) દ્રક્ષ્યતિ - દશ્ + સ્યતિ = (યજસૃજ ૨/૧/૮૭ દશ્ + સ્યતિ = (પઠો: ક: સિ ૨/૧/૬૨) દક્ + સ્યતિ = દક્ + ષ્યતિ = (અસૃજિ ૪/૪/૧૧૧ થી અ આગમ) દ્રક્ + ષ્યતિ

(૧૦-કિ.) અદ્રક્ષ્યત્ - દશ્ + સ્યત્ ઉપર મુજ્બ

૦ દંશ (દંશ-દશને) ડસપું (૧) બ્વાદિ-૫૨૨મૈ-496 * સાધ.નકા :-

(૨૨) દંશસજ્ઞ: શવિ ૪/૨/૪૯ દંશ અને સજ્ઞ ધાતુને શળ્ (કર્તૃયંનદ્ભ્ય: શવ્) પ્રત્યય લાગે ત્યારે ઉપાન્ત્ય ન્ નો લોપ થાય છે.

(૧-૧.) દંશ + તિ = દંશ્ + શવ્ + તિ = દશ્ + અ + તિ = દશતિ - ડંખે છે. એ-જ-રી-તે

દશેત્ વગેરે ચારે રૂપ થાય

[૪૮૦]

(૫-અ) અદાઙ્ક્ષીન્ - તે ડસ્યો દંશ્+ન્+દંશ્+ન્+ઈ+ન્=દંશ્+ન્+ઈ+ન્+ત્=દંશ્+ન્+ઈ+ન્+ત્=(મ્નાં ધ્રુહવર્ગે ૧/૩/૩૯) દદ્ક+ન્+ઈ+ન્+ત્=(વ્યજ્ઞનાનામ્ ૪/૩/૪૫) દાઙ્ક્ષીત્=(અઙ્ઘાતોરાદિ) અદાઙ્ક્ષીત્

(૬-પ) દદંશ-દંશ્+જ્-સંયોગાન્ત ધાતુ હોવાથી ઇન્ધ્યસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ સૂત્ર લાગી કિત્વત્ થશે નહીં-તેથી ન નો લોપ પછી થશે નહીં.

[૭૫૨]

* સાધનિકા :- ધાતુપારાયણમ્ ૬૩

સિચ્, સઃસિજસ્તેર્દિસ્યો થી રૂં) અ+કૃષ્+સિચ્+ઈ+ત્
(મૃશાદિસપોવા ૪/૪/૧૧૨ થી) અ+કૃ+અ+ખ્+મ્+ઈ+ત્
ત્=અકૃષ્+સીન્=(પઢો: કઃ સિ થી) અક્રક્+પીત્=
(વ્યજ્ઞનાનામ્ ૪/૪/૪૫ થી) અક્રાક્ષીત્ એ-જ-રી-તે
(૫-અ.) ત્રી.પુ દ્વિ.વ. અક્રાષ્ટામ્ - કૃષ્ + તામ્
(ધુઙ્ દ્રસ્વાલ્લુમ્ ૪/૩/૭૦ થી સિચ્ લોપ થયો છે. તેથી
ઈ નો ક ન થાય)

વિદ્દય : ૨: અકાર્ક્ષીત્ કૃષ્ + ત્
વ્યજ્ઞનાનામનિટિ થી વૃદ્ધિ આપી (ઉપર મુજબ) -
અકાર્ + ક + પીત્

૦ વિદ્દય : ૩: (સૂત્ર : ૧૦૫ માં) અકૃક્ષન્
કૃષ્ + ત્ = અ + કૃષ્ + સક + ત્ = (સૂત્ર : ૧૦૦
અકૃક્ + સ + ત્ = અકૃક્ + પ + ત્

[૭૫૫]

(૧૦૫) હશિટો નામ્યુપાન્ત્યાદદ્વશોઽનિટઃ સક્ર ૩/૪/૫૫

★ સૂત્રપૃથક :- હ-શિટઃ નામિ-ઉપાન્ત્યાચ્ અ-દ્વશઃ
અનિટઃ સક્ર

★ વૃત્તિ :- હાન્તાચ્છિડચ્ચન્તાચ્ચ નામ્યુપાન્ત્યાદૃશ્વર્જાદનિટો
ડચ્ચત્ન.ં સક્ર રજાત્ । સિજપવાદઃ । અકૃક્ષત્, અકૃક્ષતામ્
અકૃક્ષન્ ૫ ।

■ ચકર્ષ, ચકૃષતુઃ ૬ । કૃષ્યાત્ ૭ । ક્રષ્ટા/કર્ષ્ટા । ૮
ક્રક્ષ્યતિ/કર્ષ્યતિ ૯ । અક્રક્ષ્યત્/અકર્ષ્યત્ ૧૦
હસ - હસને । હસતિ ૪ એદિ ત્વાદ્ વૃદ્ધ્યમાવે । અહસીત્,
અહમિષ્ટામ્, અહસિપુઃ ૫ । જહાસ ૬ । હસ્યાત્ ૭ ।
હસિતા ૮ । હમિષ્યતિ ૯ । અહસિષ્યત્ ૧૦ ।
દહ્ ભસ્મીકરણે । દહતિ ૪ । ‘‘શ્વાદેર્દાદેર્ઘઃ’’ એનિ હસ્ય
ઘત્વે; ‘‘ગઙ્દવાહેઃ’’ એનિ દસ્ય ઘત્વે, ‘‘અંગાવે પ્રથમોઽશિટ’’
એનિ ઘસ્ય કત્વે, અધાક્ષીત્ ધુઙ્ દ્રસ્વાદિતિ સિજ્લુપિ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- જે ધાતુને અન્તે હ છે અથવા
શિદ્ (શ્-ખ્-મ્) છે. તેમજ નામિ સ્વઃ ઉપાન્ત્ માં છે.
તેવા દ્વશ્ વર્ગિત અનિદ્ ધાતુઓને અચ્ચતનીના પ્રત્યયો
લાગે ત્યારે પૂર્વે સક્ર (સ્) ઉમેરાય છે. (અચ્ચતની-
પ્રકાર : ૩) આ સૂત્ર સિચ્ નો અપવાદ છે.-અક્ષકૃત્-
તેણે ખેડ્યું. અ+કૃષ્+સક+ત્ (નોંધ :- આ વિદ્દય (૩)
ના સાધનિકા ઉપરોક્ત સૂત્ર : ૧૦૪માં દેહવાઈ છે.)

★ અનુવૃત્તિ :- સિજચ્ચત્ન્યામ્ થી અચ્ચત્ન્યામ્

૦ હશિટો કેમ કહ્યું ?

મિદ્ અમૈત્સીત્ - તેણે બેહુ અહીં નામિ-ઉપાન્ત્ય છે
પણ અન્તે હ શિદ્ નથી.

૦ અદ્વશ્ કેમ કહ્યું ?

અદ્વાક્ષીત્ - દ્વશ્ ધાતુ વળ્યું છે.

૦ અનિદ્ કેમ કહ્યું ?

અકોપીત્ - કુષ્ ધાતુ સેદ્ છે.

■ શેષવૃત્તિ :- સાધનિકાઓ :-

(૧-વ) ત્રી.પુ એ.વ. ચકર્ષ - તેણે ખેડ્યું હતું
કૃષ્ + યવ્ - કૃષ્ + અ = કર્ષ + અ (કદ્-શ્ચજ્
૪ ૧/૪૬) - ચકર્ષ

ત્રી.પુ.દ્વિ.વ. ચકૃષતુઃ - કૃષ્ + અતુસ્ (અધ્યસંયોગાત્...
૪/૩/૨૧થી અવિત્ પરોક્ષા કિંત્ જેવા થતાં ગુણ ન થાય)

(૭-આ.) કૃષ્યાત્ - કૃષ્ + યાત્ -

(૮-ધ) કર્ષ્ટા - કૃષ્ + તા = કર્ષ + તા વિદ્દયે
ક્રષ્ટા - કૃ + અ + પ + તા (સ્પૃશાદિ...૪/૪/૧૧૨ થી
અ આગમ)

(૯-ભ.) કર્ષ્યતિ વિદ્દયે ક્રક્ષ્યતિ

કર્ષ + સ્યતિ = કર્ + ષ્યતિ વિદ્દયે

કૃ + અ + ખ્ + સ્યતિ = ક્રક + ષ્યતિ

૦ હસ (હસે-હસને) હસ્યું. (૧) બ્વાદિ-પરસ્મૈ-545

(૧-વ.) હસતિ

(૨-સ.) હસેત્

(૩-પ.) હસતુ / તાત્

(૪-લ.) અહસત્.

* (૫-અ) આ ધાતુમાં એ અનુબંધ છે તેથી સિચ્
પર છતાં વૃદ્ધિનો અભાવ થશે. તેથી અહસીત્ - હસ+
દિ (ત્)=અ+હસ+ઈદ્+સિચ્+ઈત્+ત્=અ+હસ+ઈ+ઈ+ત્
(નોંધ :- વ્યજ્ઞનાદેર્વો...૪/૩/૪૭થી વૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ હતી)
(૬-વ) જહાસ હસ+ખ્-હહસ+ખ્ (ગહોર્જઃ)-જહસ+
ખ્ (ઙિગતિ) જહાસ+અ.
એ - જ - રી - તે હસ્યાત્ વગેરે સમજવા.

૦ દહ્ (દહ્ ભસ્મીકરણે) આળયું. (૧) બ્વાદિ
પરસ્મૈ - 552

(૧-વ) દહતિ-દ્હ+શ્ચ+તિવ્-તે આળે છે. શ્વાદેર્દાદેર્ઘઃ
૨/૧/૮૩ થી હ નો ધ્ થશે અને ગઙ્દવાદેઃ ૨/૧/૭૭થી
દ્ નો ધ્ થશે. અંગાવેપ્રથમો ૧/૩/૫૦ થી અધોપ પરમાં
હોય તો તે વળ્યું નો પ્રથમ અક્ષર થતાં ધ્ નો ક થશે.

• • • • •
* એ કાર લઘુવૃત્તિ-દક્ષમુરિચ સંપાદિત પરિશિષ્ટ-૨,
અનુબંધ દારિકા.

■ વિશેષ :- ૦ । અનિદ્ - ઇદ્ ન લેતા હોય
તેવા ધાતુઓ

- તેથી (૫-અ) દટ્ + ત્ (૧) ઉપર મુજબ - ધટ્ + ત્
(૨) અ + ધટ્ + ત્ + ઙ્ + ત્ (૩) વ્યંજનાનામ -
/ ૩/૪૫ થી વદિ - અધાટ્ + ત્ + ઙ્ + ત્
(૪) અવાક્રીન

[૭૫૬]

(૧૦૬) અવશ્યતુર્થાત્ તથોર્વ. ૨/૧/૬૮

★ મુત્રપૃથો :- અથઃ ચતુર્થાત્ તથા. ષ

★ વૃત્તિ - ચતુર્થાત્ વર્ણધર્મવર્ણાદ્ ધાર્તાર્થિતયોલ્

ધાર્. જ્ઞાત્ । અદાધામ
□ અધામુ ૫ । દહાદ્, વેહતુઃ, વેહુઃ ૬ । દગ્ધા ૭ ।
દાધા ૮ । ઘટ્થતિ ૯ । અઘટ્થત્ ૧૦ । મિહ મંચને ।
મેહત્ ૧૧ દિગિટ્ ઇતિ મર્તિ, અમિહત્ ૫ । મિનેહ, મિમિ-
હત્ ૬ । મિઘાત્ ૭ ।

❧ વૃત્ત્યર્થઃ :- ધા ધાતુ મિવાય વગીય ચોધા
અક્ષર પછી આવેલા અને ધાતુથી વિદિન એવા ત્ અને
ત્ નો છૂટકો (૫-અ) ની પુ. ટિ. વ. - ૧ અદાધામ

❧ વિશેષ :- ૦ અદાધામ - (૧) દહ+તામ
(૨) મિત્ર+તામ દહ+મિત્+તામ (૩) ધુદ્ધ+તામ
દહ+તામ (૪) મ્હાદેરા ૨/૧/૮૩ દઘ-તામ (૫) આ
મુત્રથી ત્ નો ષ ધરો-તેથી દગ્ધ+ધામ (૬) તૃતીય સ્તૃતીય
૧/૩/૪૯ દગ્ધ+ધામ (૭) વ્યંજનાનામ ૪/૩/૪૫ દાગ્ધ+
ધામ ૮) અદધાતોરાદિ - અદાધામ

૦ ધા વળ્ ન કેમ ક્યું ?

ધત્ :- ધા છે માટે ત્ નો છૂ ન થય.

૦ ધાતુથી કેમ ક્યું ?

જાનમ્યમ - જાનનુર્ + ત્મ નામથી પર પ્રત્યય છે માટે
ત્ નો છૂ ન થયો

□ શેષવૃત્તિ :- (૫-અ) અધાતુઃ ત્રી. પુ. બ. વ.
દટ્ + અન્ - (મિત્રિયોઽવુઃ ૪/૨/૨) દઘ + ડવ્ - અન્ + દટ્ +
અન્ : અ + ધાવ + ડવ્ + અન્ (ઉપર મુજબ) દ્ નો છૂ અને
હ્ નો છૂ ધધ ક્ થયો છે.)

(૧-૫) દહાદ્ - વેહતુઃ વગેરે વર્ણના જેવા રૂપો ધરો.
બુજો સુત ૮૪ - ૮૫

(૭-આ) દગ્ધાત્ - દટ્ + યાત્

(૮-ધ) દાધા - દટ્ + ધા - દઘ + ધા - દગ્ધ + ધા (અચળી
મુજબ ગાધનિશ)

(૯-અ) ઘટ્થતિ - દટ્ + ઘટ્થતિ - વટ્ + ઘટ્થતિ ધત્ + ઘટ્થતિ

૦ મિહ (મિહ - મંચને) - છાંદસુ (૧) બ્વાદિ - પરરૂ

551 (૧-૨) મેહતિ - તે સિંચે છે. (મિહ + ઘટ્ + તિવ્ =
(લંબ રુગ્નસ્ય થી યુજ્ય) મેહ + અ + તિ
(૫ અ) અમિશ્નન્ = મિહ - દિ (ત્) અ + મિહ + ઘટ્ + ત્
અમિશ્ન + ત્ = અમિશ્ન + પત્

(૬-૫) મિમેહ - મિહ - જર્ - ડિવ્, યુજ્ય.

(૭ આ) મિઘાત્ - મિહ + યાત્

[૭૫૭]

(૧૦૭) ટસ્તદ્વે ૧/૩/૪૧

★ મુત્રપૃથો :- દ. દટ્ કે

★ વૃત્તિ :- તત્તિમિને કે પરે દસ્યાતુ દટ્ મ્યાત્, દર્પ-
આદિદુત્ । મેદા ૮

□ મેશ્યતે ૯ અમશ્યત્ ૧૦ । અહંમહ પૂજાયામ ।
અહંનિ ૪ અર્હત્ ૫ । આનહં ૬ । અચત્ ૭ ।
અર્હિ ૮ । અર્હિયતિ ૯ અર્હિપત્ ૧૦ । મહતિ ૪ ।
અમર્ત્ ૫ । મમહ, મેહતુઃ ૬ । મયાત્ ૭ । મહિતા ૮
નરિયતિ ૯ । અમહિયત્ ૧૦ । અધીયાતી ચ ।

❧ વૃત્ત્યર્થઃ :- ટ (ઉચ્ચારણ) થવામાં નિમિત્ત
રૂપ એવા દ ધી પૂરમાં આવેલા દ નો લોપ થાય છે.
ગુરુત્વ પૂરમાં આવેલા સ્વર અ નો આ, હ નો હ, ડ
નો ડ થાય છે. - મેદા - તે સિંચશે. મિહ + તા
(હા ધુદ્ધ પદાને ૨/૧/૮૨ થી) મિદ્ + ધા (તથા અવગ)
મિદ્ + ટા (લંબરુપાત્) મેદ્ + ટા - આ મુત્રથી
દ નો લોપ થશે - મેદા

★ અનુવૃત્તિ :- (ચોર) લ્હાંદર્પ આદિદુત્ ૧/૩/૪૧

❧ વિશેષ :- ૦ અનુ - ખીન કાર્યો ક્યાં
પછી લોપનુ ક્યાં કરવું - મેદા - પહેલા યુજ્ય ન
કરેતા - હ દીધં ધધ મીદા ધધ જાન
૦ નિમિત્ત રૂપ દ્ લોપ તોજ લોપ અન્ય રીતે દ્ લોપ
તો નહીં મરુદિટ્ દોક્તે
૦ અદ ડ દીધં થાય તેમ ક્યું તેથી જ, લ્હ દીધં
થાય નહીં. આવુદમ્

□ શેષવૃત્તિ :- (૬-અ) મિશ્યતિ - તે સિંચશે. મિદ્ + સ્વતિ
= (ઉપર મુજબ) મેદ + સ્વતિ (પંડાઃ કઃવિ) મેદ્ + સ્વતિ
(૧૦-કિ) અહં, મહં (અહંમહ પૂજાયામ પૂજતું.
(૧) બ્વાદિ પરરૂ 564 અને 565

(૧-વ) અહંનિ તે પૂજે છે. - અહંના ને રૂપો અર્હો
રૂપમાં આવેલ છે તેની સાધનિશ અચ્ - (104)
સુત ૭૬-૭૭ મુજબ સમજ સેવી.

૦ મહુ - પૂજવું ના રૂપો સરળજ છે. વૃત્તિમાં આપ્યાં મુજબ ક્રમ ૧ થી ૧૦ કાળો ગણવા (૧-વ.) મહત્તિ-તે પૂજે છે.

૦ અક્ષ (અક્ષૌ-વ્યાપ્તૌ ચ) ફેલાવું (૧) ભ્વાદિ-પરસ્મે ૫૭૦

[૭૫૮]

(૧૦૮) વાઙ્મય: ૩/૪/૭૬

★ સૂત્રપૃથક :- વા અક્ષ:

★ વૃત્તિ :- અસ્માત્ કર્તૃરિ શિતિ શ્નુર્વા સ્યાત્ ।

❧ વૃત્યર્થ :- અક્ષ ધાતુને કર્તારિ પ્રયોગમાં શિત્ કાળમાં 'શ્નુ' પ્રત્યય વિકલ્પે થાય છે (ઉદા. : સૂત્ર - ૧૦૮ જુઓ.)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્વાદે શ્નુ: ૩/૪/૭૫ શ્નુ:

(૨) કર્તૃયન્દ્રમ્ય: શ્નુ ૩/૪/૭૧ થી કર્તૃરિ

❧ વિશેષ :- ૦ 'શ્નુ' (પાંચમાં ગણનો) સ્વાદિ ગણનો પ્રત્યય છે. આ સૂત્રથી અક્ષ ધાતુના વિકલ્પે એ-એ રૂપો થશે. (૧) ભ્વાદિ ગણના (૨) સ્વાદિગણના

[૭૫૮]

(૧૦૮) ઉચ્ચો: ૪/૩/૨

★ સૂત્રપૃથક :- ૩ - શ્નો:

★ વૃત્તિ :- ધાતો: પરચારકિતિ ગુણ: સ્યાત્ અક્ષોતિ ।

❧ વૃત્યર્થ :- ધાતુને લાગેલા ૩ અને શ્નુ પ્રત્યયોના ગુણ થાય છે. - અક્ષિત્ પ્રત્યયો પરમાં હોય ત્યારે - જેમકે :- અક્ષોતિ - અક્ષ + શ્નુ + તિવ્ (આ સૂત્રથી ગુણ) - અક્ષ + નો + તિ = ન્ નો ન્ અક્ષોતિ - તે ફેલાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (નામિનો) ગુણોઽવિઙ્ગિનિ ૪/૩/૧

❧ વિશેષ :- ૦ સિદ્ધહેમ વ્યા. મુજબ માત્ર અક્ષિત્ - ઢિત્ પ્રત્યય પરમાં હોયતો આ સૂત્ર લાગે એમ કહ્યું છે માત્ર અક્ષિત્ નહીં.

૦ વિકલ્પે એ રૂપ (૧) અક્ષતિ (૨) અક્ષોતિ

૦ અક્ષિત્ ક્રિત્ ક્રમ કહ્યું ?

કુરુત: (સૂત્ર ૧૧૦ મુજબ ઢિત્ થશે)

[૭૫૯]

(૧૧૦) શિદ્ધિવિત્ ૪/૩/૨૦

★ સૂત્રપૃથક :- શિત્ - અવિત્

★ વૃત્તિ :- ધાતો: પરોઽવિત્ શિત્યત્યયો ઢિદ્વિત્ સ્યાત્ । અક્ષણત: ।

■ શ્રુતોરિત્યુવાદેશે । અક્ષણવન્તિ ૧ અક્ષણ્યાત્ ૨ ।

અક્ષણોત-અક્ષણોત્ અક્ષણોત્ ૩ આક્ષણોત્ ૪ પક્ષે અક્ષતિ

❧ વૃત્યર્થ :- ધાતુથી પર લાગતા અવિત્ (વ-ઇત્ ન હોય તેવા) શિત્ ૧ પ્રત્યયો ૨ ઢિત્ વાંચાયાં (૧-વ.) ત્રી. પુ ઢિ. વ - અક્ષણત: તે એ ફેલાવે છે.

અક્ષ+શ્નુ+તસ-અહીં તસ પ્રત્યય - અવિત્ શિત્ છે માટે ઢિત્ જેવો થતા ગુણ ન થયો.

★ અનુવૃત્તિ :- (કુટાદે:) ઢિદ્વિત્ ૪/૩/૧૭

❧ વિશેષ :- ૦ ૧ શિત્-આતા: શિત: ૩/૩/૧૦ થી

વર્તમાના, સંપત્તિ, પંચમી, હસ્તની ચારે કાળ.

૨ ઢિત્ ત્ :- ઢિત્ સંપ્રદ-ઢિત્ કાર્યોના જે જે આદેશ હોય તે અહીં લાગુ પડે છે.

૦ અવિત્ ક્રમ કહ્યું ?

અનિ - ઇ + તિવ્ - વ્ ઇત્ છે માટે ગુણ થયો.

૦ શિત્ ક્રમ કહ્યું ?

ચેપીષ્ટ = ચિ + સીષ્ટ - શિત્ પ્રત્યય નથી.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧-વ.) ત્રી. પુ. બ. વ. અક્ષણવન્તિ

અક્ષ+શ્નુ+અન્તિ (શ્રુતો: ૨/૧/૫૩) અક્ષ+શ્નુ+અન્તિ

(રૂપવર્ણનો ૨/૩/૬૩ થી ન્) અક્ષ+શ્નુ+અન્તિ

(૨-સ) અક્ષણ્યાત્-અક્ષ+શ્નુ+ચાત્ (અહીં ય: સતમ્યા ૪/૨/૧૨૨ ન લાગ્યા કેમકે અ થી પર ચાત્ નથી.)

(૩-પ) અક્ષણોત (ગુણ થયો) વિકલ્પે અક્ષણોત્

(તાત્ક - ઢિત્ છે માટે ગુણ ન થાય.)

(૪-હ) આક્ષણોત - અક્ષ+શ્નુ+ત્ (પૂર્વના અ ની વૃદ્ધિ સ્વાદેસ્તાનુથી) વિકલ્પે પહેલો છે માટે અક્ષતિ વગેરે થાય.

[૭૫૯]

(૧૧૧) ધૂગૌદિત: ૪/૪/૩૮

★ સૂત્રપૃથક :- ધૂગ - ઔત્ - ઇત:

★ વૃત્તિ :- ધૂગ ઔદિદમ્યશ્ચ પરસ્ય સ્તાચશિત આદિરિઙ્ગ વા સ્યાત્ । ઇટિ આક્ષીત્ ।

■ તક્ષૌ ત્વક્ષૌ ત્નૂકરણે । (તક્ષ: સ્વાયે વા શ્નુ: શિતિ તક્ષોતિ, ન્દણત: ૪ । ઇતિ અતક્ષીત્ । પક્ષે વ્યજ્ઞનાના-

મનિદીતિ વૃદ્ધો. સંયોગસ્વાદાવિતિ - ક. લુકિ, પરસ્ય કત્વે

અતાક્ષીત્ અન્ધિગ્રામ / અતાપ્તામ્, અતક્ષિપુ: / અતાહુ:

તતક્ષ ૬ । ન્દણત્ ૭ । તક્ષિના / તપ્ષ્યા તક્ષિવ્યતિ / તક્ષ્યતિ

૯ । અતક્ષિણત્ / અતક્ષ્યત્ ૧૦ ।

❧ વૃત્યર્થ :- ધૂગ ધાતુને તથા ઔ - ઇત્

(ધ તુપાડમાં ઔ હોય-પણ અપ્રયોગી હોય) ધાતુએને

મ્ કાનાદિ ત્ કારાદિ અશિત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે

(અથ ત્રી પુ એ વ) આવીત પક્ષે આવીત (૧) અન+દિ(ત્)
 (૨) અઙ + સિચ્ (સ્) + ઇં + ત્ (૩) સંયોગમ્યાદો
 ૧/૧/૮૮ વ્ લોપ અપ્ + સ્ + ઇંત્ (૪) પટ્ટો. ક.
 મિ ૨/૧/૧૬૨ - અક્ + પ્ + ઇંત્ (૫) સ્વરંદેવ્યામ્
 = અક્ષિન્ વિદ્યેયે ઇંદ સામેતો અક્ષ + ઇદ્ + સિચ્
 + ઇંત્ + ત્ = ઇદ્ ઇતિ થી સિચ્ લોપ - અઙ +
 ઇ + ઇ + ત્ = આક્ષિન્

★ અનુવૃત્તિ :- માત્રશિતોઽયોગદેવિદ્ ૪/૪/૩૨ થી ઇદ્

❧ વિશેષ :- ૦ જુ કે શ્વ (વક્ષ્ય પ્રત્યયો
 મિત્રાગમા ૦ જાગતા હોવાથી અક્ષિન્ જાગમા તેને
 વિદ્યેય તરીકે વિચારવાના રહેશે નહીં.

૦ જો અનુવંધનાળા ખાતુ વિદ્યેયે ઇદ્ વાળા એટલે કે
 ઘંટ મળ્યા પછી.

❑ શપ્તવૃત્તિ - તદ્દલ-સ્વલ (તશ્ચો સ્વશ્ચો તનૂસ્થળે
 હાંયવુ (૧) બ્વાદિ પંચમી 571 અને 572
 (૨) તદ્દલઃ સ્વાયેં યા ૩/૪/૭૭ બ્રહ્મવુ-તીલ્લુ ૬૨૯
 -યંને યયવનાં તદ્દલ ખાતુને કનરિ પ્રયોગમાં કિન્ પ્રત્યયો
 પૂર્વે જુ પ્રત્યય વિદ્યેયે યાય છે તદ્દલ+જુ+નિવ=

તદ્દેગાનિ પક્ષે તદ્દનિ (મણુ : ૧ છે માટે શ્વ હાને) [૪૮૧]
 (૧-વ) ત્રી પુ દિ.વ તદ્દનુત્ = તદ્ + જુ + તમ્
 વિદ્યેયે તલત્ :

(૫-અ) અતર્ક્ષિન્ (ચેદ્ હોયતો) અનાધીન (અનિદ્ હોયતો)
 (વ્યગ્રનાનામનિદિ થી તદ્દિ)

- અથ ત્રી પુ દિ.વ. અતર્ક્ષિન્માં પક્ષે અનાટમ્
 - અ + તદ્ + ઇદ્ + સિચ્ + તામ્ (સંયોગમ્યાદો
 થી વ્ લોપ અને ધુદ્ધસ્વાત્ ૪/૩/૭૦ થી સિચ્ લોપ)

અ+તદ્+તામ્=(વ્યગ્રનાનામ ૪/૩/૪૫ થી તદ્દિ અનાટમ્
 એજ રીતે (૫-અ) ત્રી.પુ એ.વ. અતર્ક્ષિનુઃ પક્ષે અતાનુઃ

(૬-વ) તનથ - તદ્ + જુ
 (૭-આ) તર્યાત્ + તદ્ + યાત્ ચરની વગેરેમાં
 વિદ્યેયે ઇદ્

(૮-અ) તદ્દનુતા (૬) તથિતા વિદ્યેયે તદ્દનુતા-તદ્+તા=તથા

[૭૫૨]

આ રીતે બ્વાદિ-પંચમી પદ ખાતુના રૂપે અમામ
 સિદ્ધિદેખાં ૫૮૫ ખાતુ પદચીપદ છે તેમાંથી ૬૫ નો
 અર્ધો સમાવેશ છે.

અમામ ઉપકારી આતા - પિતા

નારાયણેન કાંતિલાલ ૬૬૨

કાંતિલાલ લલિતચંદ ૬૬૨

॥ અર્હમ્ ॥

બ્વાદિય - આત્મનેપદિન:

સંસ્કૃત શાષામાં બે પ્રકારના પ્રત્યયો લાગે છે. પરસ્મૈપદી અને આત્મનેપદી-૩/૩/૬ થી સૂત્રોમાં વર્તમાના વગેરેના પ્રત્યયો આપેલ છે. તેમાં આદ્ય નવ - નવ પરસ્મૈપદના પ્રત્યયો જોયા-આ પ્રકરણમાં પછીના નવ-નવ પ્રત્યયોથી ચતાં રૂપોની ચર્ચા કરેલ છે. પરાણિ કાનાનશૌ ચ આત્મનેપદમ્ ૩/૩/૨૦ સૂત્રથી આ પ્રત્યયો લાગે છે.

આત્મનેપદી ધાતુને સૂચવવા હ. અને ઇત્ અનુબંધનો ઉપયોગ થયો છે. બ્વાદિ-આત્મનેપદી ક્રમાંક ૫૮૬ થી ૮૮૨ અંક કુલ ૨૯૭ ધાતુઓ છે.

૦ ઇધ્ (ઇધિ વૃદ્ધૌ) વધતું. (૧) બ્વાદિ - આત્મને ૭૪૧
શવિ-ઇધતે ધર્મત: સુખમ્ - ધર્મથી સુખ વધે છે. ઇધ્ + શવ્
(અ) + તે - વર્તમાના ત્રી.પુ. એ.વ - કર્તૃર્જનદ્વ્ય: શવ્ ૩/૪/૭૧

(૧૧૨) આતામાતે આથામાથે આદિ: ૪/૨/૧૨૧

★ સુત્રપૃથગ :- આતામ્ - આતે આથામ્ - આથે આત્ - ઇ:

★ વૃત્તિ :- આત્તરેષામિષાં ચતુર્ણામાત્ ઇ: સ્થાત્ । ઇધેતે
■ ઇધન્તે । ઇધસે, ઇધેયે, ઇધધ્વે । ઇધે, ઇધાવહે, ઇધામહે । ૧ । ઇધેત, ઇધેયાતામ્, ઇધેરન્, ઇધેથાઃ; ઇધેયાથામ્, ઇધેધ્વમ્, ઇધેય, ઇધેવહિ । ૨ । ઇધતામ્, ઇધેતામ્, ઇધન્તામ્, ઇધસ્વ, ઇધેથામ્, ઇધધ્વમ્, ઇધૈ, ઇધાવહે, ઇધામહે । ૩ । સ્વરાદેસ્તાસ્થિતિ વૃદ્ધૌ । ઇધેત, ઇધેતામ્, ઇધન્ત । ઇધેથાઃ, ઇધેથામ્, ઇધેધ્વમ્, ઇધે, ઇધાવહિ, ઇધામહિ । ૪ । ઇધિષ્ઠ, ઇધિષાતામ્ -

卐 વૃત્ત્યર્થ :- અ થી ૫૨ આતામ્, આતે, આથામ્ આથે ચારે પ્રત્યયોના પૂર્વના આ નો ઈ થાયછે.
(૧૧) ત્રી.પુ. દિ.વ. - ઇધેતે - ઇધ્ + આતે=ઇધ્ + શવ્ + આતે (આ સૂત્રથી આ નો ઇ) ઇધ્ + અ + ઇતે (અવર્ણસ્યે...૧/૨/૬ થી) ઇધ્ + એતે-તે બે વધેછે.

★ અનુવૃત્તિ :- આતો નવ્ર ઔ: ૪/૨/૧૨૦ આત:

卐 વિશેષ :- ૦ આત: એ ૪/૨/૧૨૦ ની અનુવૃત્તિ છે. ત્યાં આત: પંચમી હતી પણ અહીં તે ૫મી અર્થમાં છે. તે * અર્થવશાત્ વિભક્તિ પરીણામ એ ન્યાયે સમજવું

* અર્થવશાત્ - ન્યાય ૧૩, ૫ ૧૩

૦ અ દાર થી પર કેમ કહ્યું ?

મિમાતામ્ - તે બે માપો - અહીં મિમા + આતામ્ છે.

૦ નોંધ : આત્મનેપદી પ્રત્યયો માટે બ્વાદિ - પરસ્મૈ સૂત્ર ૪, ૯, ૧૧, ૧૩, ૧૮, ૨૩, ૩૦, ૩૧, ૩૩, ૪૦ જુઓ

૦ પ્રત્યય પરીચય :- (અ થી પર માટે જ)

(૧) આતામ્ - પંચમી, હસ્તની, ત્રી.પુ દિ.વ.

(૨) આતે - વર્તમાના, ત્રી.પુ દિ.વ.

(૩) આથામ્ - પંચમી, હસ્તની, બી.પુ. દિ.વ.

(૪) આથે - વર્તમાના, બી.પુ. દિ.વ.

■ શેષવૃત્તિ :- વૃત્તિમાં ઇધન્તે વગેરે ચારે કાળમાં રૂપો અનુક્રમે આપેલ છે.

૧-વ	એ.વ	દિ.વ.	બ.વ.
ત્રી પુ.	ઇધતે	ઇધેતે	ઇધન્તે
બી.પુ.	ઇધસે	ઇધેયે	ઇધધ્વે
૫ પુ	ઇધે	ઇધાવહે	ઇધામહે

આ રીતે - સપ્તમી - પંચમી - હસ્તનીમાં સમજવું
- જુઓ પરિશિષ્ટ - રૂપાવલી -
(૫-અ) ઈધિષ્ઠ-ઇધ્ + ઇ + સિચ્ + ત્ - ઇધ્ + ઇ + ઈ + દ્

[૭૫૩]

(૧૧૩) અન્તોડન્તોડાત્મને ૪/૨/૧૧૪

★ સુત્રપૃથગ :- અન્-અત: અન્ત: અત્-આત્મને

★ વૃત્તિ :- અનત: ધરસ્વાત્મનેપદસ્યાન્તોડત્ સ્યાત્ ।
ઇધિષત્

★ **વૃત્તિ** :- આમ: પરાદનપ્રયુક્તાન્ ક્રૂગ આમ એવ પ્રાગૂ
યો ધાતુસ્તસ્માદિવ કર્તૃયાત્મનેપદં સ્યાત્, સ ચેદાત્મનેપદાર્હસ્ત-
સ્મત્ તત્પ્રયોજ્યમન્યથા પરસ્મૈપદમિતિ । એધાંચક્રે । એધામાસ ।
■ એધિપ્રીષ્ટ, એધિપ્રીયાસ્તામ્, એધિપ્રીરન્ । એધિપ્રીષ્ઠા: ।
એધિપ્રીયાસ્યામ્, એધિપ્રીધ્વમ્ । એધિપ્રીય, એધિષાવહિ,
એધિપામહિ । ૭ એધિતા, એધિતારૌ, એધિતાર: । એધિતાસે,
એધિતાસાયે, એધિતાઁવે । એધિતાહે, એધિતાસ્વહે, એધિતા-
સ્મહે । ૮ । એધિષ્યતે, એધિષ્યેતે, એધિષ્યન્તે । એધિષ્યસે,
એધિષ્યેયે, એધિષ્યઁવે । એધિષ્યે, એધિષ્યાવહે, એધિષ્યામહે । ૯ ।
એધિયન્, એધિયેતામ્, એધિયન્ત । એધિયથા:,
એધિયેથામ્, એધિયધ્વમ્ । એધિયે, એધિયાવહિ,
એધિયામહિ । ૧૦ ।

દ્યુતિ દીપ્તૌ । લઘોરૂપાન્ત્યસ્યેતિ ગુણે દ્યોતતે । ૧ ।
દ્યોતેત । ૨ । દ્યોતતામ્ । ૩ । અદ્યોતત । ૪ ।

■ **વૃત્યર્થ** :- આમ્ પછી પ્રયોગ કરાયેલ ક્રૂગ
ધાતુ અમ્ લાગ્યા પૂર્વે જે ધાતુ જેવી હોય તેવીજ
કર્તામાં આત્મનેપદી થાય છે - જે ધાતુ આત્મનેપદી
હોય તો -જે ધાતુ પરસ્મૈપદી હોય તો આમ્ પછી ક્રૂ
પણ પરસ્મૈપદી થાય. (દુઃકમાં આમ્ પછી ક્રૂ-પૂર્વધાતુ
અનુસાર આત્મને કે પરસ્મેપદી થાય, પણ મૂ કે અસ
જેહાય તો પરસ્મેપદી જ થાય)

૦ એધાંચક્રે - એધ્+આમ્+ક્રુન્ પરાક્ષા ત્રી. પુ. એ. વ
ચક્રે - એધ્ આત્મનેપદી છે માટે ક્રુન્ આત્મનેપદી રૂપ
મુદ્યુ (અસ) - એધામાસ - એધ્+આમ્+અસ તું પરાક્ષા
ત્રી પુ. એ. વ તું રૂપ આસ

★ **અનુવૃત્તિ** :- પ્રાગ્વન્ ૩/૩/૭૪

■ **વિશેષ** :- ૦ આમ્ + ક્રુ નો પ્રયોગ મૂળ
ધાતુ અનુસાર કરવાનો છે.

- (૧) ધાતુ પરસ્મૈપદી હોય તો પરસ્મૈ
- (૨) ધાતુ આત્મનેપદી હોય તો આત્મને
- (૩) ધાતુ ઉભયપદી હોય તો તે બંને

■ **શેષવૃત્તિ** :- નોંધ :- વૃત્તિમાં અધિપ્રીષ્ટ વગેરે જે
રૂપો છે તે અનુક્રમે આશી:, (૭) શ્વસ્ત્રી, (૮) મવિષ્યતી
(૯) અને ક્રિયાતિમત્તિ: (૧૦) ના એધ્ ધાતુના રૂપો છે.
જે રૂપાવલી - પરિશિષ્ટમાં બોધવી આપેલ છે.

૦ દ્યુત્ (દ્યુતિ-દિપ્તૌ) દીપ્યું (૧) જ્ઞાદિ આત્મને-૯૩૭
(લઘોરૂપાન્ત્યસ્ય ૪/૩/૪ થી ગુણ)

- (૧-વ.) દ્યોતતે - તે પ્રદર્શિ છે. (૨ સ.) દ્યોતેત
- (૩-વ.) દ્યોતતામ્ (૪-લ) અદ્યોતત

આ શીતશળના ચારે રૂપો એધ્ જેવા બાણવા.

[૭૫૭]

(૧૧૭) દ્યુદ્ભ્યોઽદ્યતન્યામ્ ૩/૩/૪૪

★ **સુત્રપૃથઃ** :- દ્યુદ્ભ્ય: અદ્યતન્યામ્

★ **વૃત્તિ** :- દ્યુતાદિભ્યોઽદ્યતનીવિષયે કર્તૃયાત્મનેપદં વા
સ્યાત્ । અદ્યોતિષ્ટા પક્ષે લૃદિદ્યુતાદિપુન્યાદે: પરસ્મૈ હત્યઙ્
અદ્યુત્ ।

■ અદ્યોતિષ્ઠાતામ્ । અદ્યુતતામ્, અદ્યોતિષ્ઠા/અદ્યુતન્ ।
અદ્યોતિષ્ઠા: । અદ્યુત:, અદ્યોતિષ્ઠાથામ્ । અદ્યુતતામ્,
અદ્યોતિધ્વમ્/અદ્યુતત । અદ્યોતિપિ/અદ્યુતમ્, અદ્યોતિષ્ઠાહિ/
અદ્યુતાવ, અદ્યોતિષ્ઠમહિ, અદ્યતામ્ । ૫ ।

■ **વૃત્યર્થ** :- દ્યુતાદિ ગણમાં આવેલા દ્યુત
વગેરે ધાતુઓને અદ્યતની માં કર્તારિ પ્રયોગમાં આત્મનેપદ
વિદ્યે થાય છે. અદ્યોતિષ્ટ પક્ષે અદ્યતન્

(૧) આત્મને :- અદ્યોતિષ્ટ - દ્યુત+ત = અ+દ્યોત્ + ઇ +
સિચ્+ત (લઘોરૂપાન્ત્ય થી ગુણ) પક્ષે (૨) પરસ્મૈ :-
અદ્યુત્ લૃદિતદ્યુતાદિ ૩/૪/૬૪ થી પરસ્મૈપદે અઙ્
પ્રત્યય - અ + દ્યુત્ + અઙ્ + ત

★ **અનુવૃત્તિ** :- ક્યઙ્લોનવા ૩/૩/૪૩ થી નવા (૨)
પરાણિ કાનાનશૌ ચાત્મનેપદમ્ ૩/૩/૨૦ થી આત્મનેપદમ્

■ **વિશેષ** :- ૦ દ્યુતાદિ ગણ :- ધાતુ ક્રમાંક
૯૩૭ થી ૯૫૯ સુધી - બુદ્ધો સુત્ર : ૮૩-લૃદિદ્યુતાદિ
૦ અદ્યતની કેમ કહ્યું ?

દ્યોતતે - પ્રદર્શિ છે. - વર્તમાના છે માટે આ સુત્ર ન લાગે.
૦ સુત્રમાં દ્યુદ્ભ્ય: બ.વ ક્યુ તે ગણ માટે છે.

■ **શેષવૃત્તિ** :- વૃત્તિમાં આપેલા અદ્યતની ના રૂપો
રૂપાવલીમાં ગોઠવેલ છે વિદ્યે બબ્બે રૂપો છે. (૧)
આત્મનેપદી (૨) પરસ્મેપદી - ખ્યાતમાં ખાસ એ રાખવું
કે સિચ્ પ્રત્યય આત્મને માં અને અઙ્ પ્રત્યય પરસ્મે
માં લાગ્યો છે.

[૭૫૮]

(૧૧૭) દ્યુતેરિ: ૪/૧/૪૧

★ **સુત્રપૃથઃ** :- દ્યુતે: ઇ:

★ **વૃત્તિ** :- દ્યુતેરિત્વે પૂર્વસ્ય ઇ: સ્યાત્ । દિદ્યુતે,
દિદ્યુતાતે, દિદ્યુતિરે । દિદ્યુતિપે હત્યાદિ । ૬ ।

■ ધ્યોતિષ્ટા ૭ । ધ્યોતિતા ૮ । ધ્યોતિષ્યતે ૯ ।
અદ્યોતિષ્યત ૧૦ રુચિ અમિપ્રીત્યાં ચ । રોચતે હત્યાદિ ।
એવં દ્યુતાદયઙ્લયોવિંશતિસ્ત્ર વૃદાદિ પદ્ધતો વિશેષ: ।

૦ (કપુહ્. ચલને) કમ્પ્ કંપુ (૧) બ્વાદિ-આત્મને 757

- આ ધાતુ ઉદિત છે ઉદિત: સ્વા ૪/૪/૯૮ થી

ન આગમ, મ્નાં ધુહ્વગે... ૧/૩/૩૯ થી ન નો મ્ થયો તેથી કમ્પ નું કમ્પ થયું. (૧-વ) કમ્પતે તે કંપે છે.

(૨-સ) કમ્પેત્ (૩-પ) કમ્પતામ્ (૪-ભ.) અકમ્પત

(૫-અ) અકમ્પિષ્ટ (૬-પ) ચકમ્પે (૭-આ) કમ્પિષ્ટ

(૮-શ્વ.) કમ્પિતાં (૯-શ્વ) કમ્પિષ્યતે (૧૦-કિ.)

અકમ્પિષ્યત - આ રીતે બધા પ્રત્યયો લાગશે - માત્ર ધાતુ સેદ્દ હોવાથી હ આગમ થયો છે.

૦ (ક્ષમ્) ક્ષમૌપિ સહને - સહન કરવું. (૧) બ્વાદિ - આત્મને 788

(૧-વ) ક્ષમતે - તે સહન કરે છે (૨-સ) ક્ષમેત્

(૩-પ) ક્ષમતામ્ (૪-ભ.) અક્ષમત્ (૫-અ) ઔ ઇત્ છે.

ધુગૌદિત: ૪/૪/૩૮ થી વિઠલ્પે હદ્ - અક્ષમિષ્ટ પક્ષે

અક્ષસ્ત (અ+ક્ષમ+સ+ત્ - શિદ્ધેડનુસ્વાર થી અ+ક્ષ+સ્ત

(૬-પ) ચક્ષમે (ક્ષમ+એ=ક્ષમક્ષમ+એ=ક્ષક્ષમ+એ=ક્ષક્ષમ+એ

= ચક્ષમ + એ)

(૭ આ) ક્ષમિષ્ટ પક્ષે ક્ષંમિષ્ટ.

(૮-શ્વ.) ક્ષમિતા પક્ષે ક્ષન્તા

(૯-ભ.) ક્ષમેષ્યતે પક્ષે ક્ષંસ્યતે

(૧૦-કિ) અક્ષમિષ્યત્ પક્ષે અક્ષંસ્યત્

૦ રમ્ (રમિ ક્રિડાયામ્) રમવું. (૧) બ્વાદિ-આત્મને

989 - અનિદ્ ધાતુ

(૧-વ.) રમતે - તે રમે છે. - સંધાંજ પ્રત્યયો લાગશે.

- હદ્ નહીં લાગે.

(૨-સ) રમેત (૩-પ) રમતામ્ (૪-ભ.) અરમત

(૫-અ) અરસ્ત - અ + રમ્ + સિચ્ + ત

(૬-પ) રેમે - અનાદેશારેક... ૪/૧/૨૪ થી એ થશે -

દ્વિભાવ નહીં. - સ્કસ્ટુષ્ટ... ૪/૪/૮૧ - વ્યંજનાદિ

પૂર્વે હદ્ થશે.

(૭-આ) રંસીષ્ટ (૮-શ્વ.) રન્તા - મ્નાં ધુહ્વગે ૧/૪/૩૯

થી મ્ નો ન્ (૯-ભ) રંસ્યતે (૧૦-કિ) - અરંસ્યત્

(૨૪) વ્યાહ્.પરે રમ: ૩/૩/૧૦૫ વિ, આહ્ ક પરિ

પૂર્વે રમ્ ધાતુ દર્તારિમાં પરસ્મેપદી થાય છે. વિરમતિ

- તે અટકે છે. [૪૮૨]

૦ હુલમિં પ્રાપ્તૌ (લમ્) મેળવવું (૧). બ્વાદિ-આત્મને

785 લમતે - તે મેળવે છે. અષશ્વનુચારિતયોષ:

૨/૧/૭૯ થી ત્ અને થ નો ધ્ થશે.

(૫-અ) અલઘ્ લમ્ + ત્ = લમ્ + ધ્ = તૃતીયસ્તૃતીય

૧/૩/૪૯ થી લઘ્ + ધ્ = અ + લઘ્ + ધ્

(૫-અ. ત્રી. પુ. દ્વિ. વ) અલ્પસાતામ્ લમ્ + સિચ્ + આતામ્

- (અગ્રોષે પ્રથમો ૧/૩/૫૦ થી મ્ નો પ્ - લપ્ + સ્

+ આતામ્

(૬-પ) લેમે - રમ્ ની જોવાજ બધા રૂપો છે. જુઓ

પરિશિષ્ટ - રૂપાવલી.

૦ સ્ફાયૈહ્. વૃદ્ધૌ (સ્ફાય) વધવું (૧) બ્વાદિ-આત્મને

804. (૧-વ) સ્ફાયતે (૫-અ) અસ્ફાયિષ્ટ - તે વધ્યો.

[૭૭૫]

(૧૨૫) હાન્તસ્થાઙ્ગીહ્મ્યાં વા ૨/૧/૮૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- હ અન્તસ્થાત્ જિ હ્મ્યામ્ વા

★ વૃત્તિ :- હાદન્તાસ્થાયાશ્ચ પરાઙ્ગેરિટશ્ચ પરાસાં પરાક્ષાદ્યતન્યાશિષાં ઘો દ્ વા સ્યાત્. અસ્ફાયિદ્વમ્ / અસ્ફાયિધ્વમ્.

■ પસ્ફાયિધ્વે/પસ્ફાયિદ્વે ૬૬. સ્ફાયિપીષ્ટ/સ્ફાયિપીદ્વમ્

૭૭. સ્ફાયિતા ૮૮. સ્ફાયિષ્યતે ૧૧. આપ્યાયતે ૧૪

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અન્તે હ્ હોય કે અન્તરથા

(ય, ર, લ, વ) હોય તેવા ધાતુને લાગેલા જિ અન્તે

હદ્ પછી આવેલા પરાક્ષા-અધતની અન્તે આશી: ના

પ્રત્યયોના ધ્ નો દ્ વિઠલ્પે થાય છે.

(૫-અ) ખી પુ બ વ. અસ્ફાયિદ્વમ્ પક્ષે અસ્ફાયિધ્વમ્ -

સ્ફાય + ધ્વમ્ = સ્ફાય + હદ્ + ધ્વમ્ (હદ્ લાગતા

વિઠલ્પે ધ્ નો દ્) સ્ફાય + હ + દ્વમ્

★ અનુવૃત્તિ :- (નામ્યન્તાત્) પરાક્ષાઽદ્યતન્યાશિષો

ઘો દ્: ૨/૧/૮૦

❧ વિશેષ :- ૦ હાન્તસ્થા કેમ ક્ષુ ?

આસિપીધ્વમ્ - આસ્ - બહીં સ અન્ત્ય છે તેથી ધ્ નો

દ્ ન થયો

■ શેષવૃત્તિ :- (૬-પ) ખી. પુ બ વ.

૦ સ્ફાય + ધ્વે - પસ્ફાયિધ્વે પક્ષે પસ્ફાયિદ્વે (સ્ફાયૂસ્ફાયૂ

+ ધ્વે = અગ્રોવેશિટ: ૪/૧/૪૫ થી શિદ્ લોપ - વ્યક્તનસ્ય

અનાદે - સિફા સ્ફાય + ધ્વે = દ્વિતીયતુર્યયો ૪/૧/૪૨ પાસ્ફાયૂ

+ ધ્વે = દ્વસ્વ: ૪/૧/૩૯ પસ્ફાયૂ + ધ્વે = સ્તાદ્યશિતો ૪/૪/૩૨

પસ્ફાયૂ + હ + ધ્વે)

(૭-આ) સ્ફાયિપીદ્વમ્ પક્ષે સ્ફાયિપીધ્વમ્

સ્ફાય + હ + સીધ્વમ્ - વિઠલ્પે ધ્ નો દ્

(૮-ભ) સ્ફાયિતા - સ્ફાયૂ + હ + તા

૦ આપ્યાયૈહ્. (પ્યાય) વૃદ્ધૌ - વધવું (૧) બ્વાદિ-આત્મને 805

(૧-વ) "રાયનં - તે વધેડ - ચારે દાળના સ્વાગ્ મુખ્ય

[૭૭૬]

(૧૧૫) શીપજનશુષિપૂરિતાયિષ્યાયો વા ૩/૪/૬૭

★ મુદ્-પૃથક :- દીપ - જન - શુષિ - પૂરિ - તાપિ
"રાય" વા

★ વૃત્તિ :- ઘટ્ટરઃ પદ્મચોડવત્યાસનં પરે ત્રિચ્ વા
સ્થાનઃ, સ્થાનં છુદ્ધ ચ । ત્રચાત્તરી । આપાયિ ચોઃ ।
અપાયિષ્ટ । ૫ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દીપ્, જન્, શુષ્ - (દિવાદિ-
ગણ), પૂર, તાપ્ અને પ્યાપ્ ધાતુને અવગતી ના તે
ની પુ એ વ પછી ત્રિચ્ પ્રત્યય વિરૂપે થાય છે ત્રિચ્ પ્રત્યય
થય ત્યારે તેનો લેખ થાય છે. ત્રિચ્ મા ત્ર્ચ્ જાને રૂ છે.
0 આપાયિ ચોઃ આ + પ્યાપ્ + ત્રિચ્ (ઃ) + તે =
વિરૂપે આપાયિષ્ટ આ + પ્યાપ્ + ઃ + મ્ + ત

★ અનુવૃત્તિ :- ત્રિચ્ તે પદઃ ન છુદ્ધ ચ ૩/૪/૬૬
(૨) નિજવત્કયામ ૩/૪/૫૪

❧ વિશેષ :- 0 શુષ્ મા ઇ દાર મુદ્ધે. તે
ન થા મુદ્ધેનો લેખ માટે છે

0 તે ઠેમ હયું ।

અર્જાવિપાતામ્ - આતામ્ પ્રત્યય છે.

0 ધાતુ પદીત્ય - ગણ (૪) દિવાદિ - આત્મને દાપ્
(દારોવિ - કાર્તો) પ્રદાશયુ 1266

() જન્ (જનીવિ - પાકુર્માન) ઉત્પન્ન થયુ 1265

(૩) પુર (પુરિવિ આપાયનં) પુરુ 1268

(૪) શુષ્ (શુષિવ્ જાને) - જાશુ 1264

(૫) તાપ્ (તાપૃદ્ સ્નાનસાલનયોઃ) પાળયુ ગણ (૧)
બાદિ - આત્મને - 806

[૭૭૭]

(૧૨૩) વ્યાયઃ પીઃ ૪/૧/૬૧

★ વૃત્તિ :- "વ્યાયઃ પરાશ્ચા યદો પીઃ પ્યાપ્" આપિવ્યે ।
આપિવ્યે । ૬ ।

❧ આપિવિરીટ 1૭1 આપાયિવા 1૮1 આપાયિચો
1૫1 આપાયિવત 1૨૦1 તાપૃદ્ સ્નાનસાલનયોઃ ।
તપનં 1૪1 અતિયિ રૂપાદિ । અયિ ચયિ પ્રમુત્તયો મનો ।
મનં ઉર્ગજાપી । જો ભઃ । વ્યાયને - વ્યાયને 1૪1
વ્યાયિષ્ટ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પરાશ્ચાના પ્રત્યયે અથવા યદ

શામ્બો હોય ત્યારે વ્યાયનો પી થાય છે. આપ્યાવ+અ=
આપી+અ આપિરી+અ=આપિવ્+અ=આપિવ્યે

★ અનુવૃત્તિ :- (વા) પરાશ્ચાવટિ ૪/૧/૬૦

❧ વિશેષ :- 0 પી એવો દીધં નિદેશ યદ
લેખ થયે છેને પછી આ મુત્રના મદ્ધને માટે છે

0 ઉદા - વ્યાય+અ+તે=(1) ૩/૪/૧૪ થી યદ્ લેખ
થતાં ચાતુ મુત્રની પી આદેશ (૧) પ્રથમ ભેપેડપી.
ન્યાયથી યદ્ નુ ૬૫૧ થતાં દિવ-પીપી+તિવ્=આ મુત્રી
૪/૧/૪૮ થી પંચાં + તિ, (યજ્) - પંપેતિ

❧ શીપવૃત્તિ :- (૭-આ) આપાયિરીટ આપ્યાપ્+
દ્ + શીટ

(૮-ય) આપાયિરી - આપ્યાપ્ + ઇ + તા

(૯-મ) આપાયિચ્યં (૧-કિ) આપ્યાપિયત

0 તાપ્ (તાપૃદ્-સ્નાનસાલનયોઃ) પાલન ૬૧૩ું.

(૧) બાદિ - આત્મને 806

(૧-વ) તાયતે - તે પાલન ૬૨ છે.

અષા રૂપો વ્યાપ્ એવાન થશે. માત્ર પરાશ્ચામા
તનાયે-તતાયાતે-તતારિરે વગેરે રૂપો થશે.

0 "અયિ, ચયિ, પયિ, મયિ, નયિ, વયિ, રયિ - મતો
(કર્માદ 790થી 796-બાદિ-આત્મને) આ અષાં ધાતુ

"અતિ ૬૨વી" અર્થમાં છે. અયતે-તે ગતિ ૬૨ છે

(૨૫) ઉપસર્ગસ્થાયો ૨/૩/૧૦૦ ઉપસર્ગ મં અંધિ રૂનો
અપ્ ધાતુ ૫૨ ખતા છુ થાય પ્ર+અપ્+તે=પ્લ+અપ્+તે=

વ્યાયતે વગ + અપ્ + તે = વ્યાયતે - તે નય છે.

(૧-વ) વ્યાયતે (૨-ઘ) વ્યાયેત (૩-વ) વ્યાયનામ્

(૪-જ) વ્યાયત (૫-અ) વ્યાયિષ્ટ [૪૮૩]

[૭૭૮]

(૧૨૮) દયાયાસ્કાસઃ ૩/૪/૪૭

★ મુદ્-પૃથક :- દપ્ અપ્ આમ્ કાઃ

★ વૃત્તિ :- ઘમ્મશ્ચુર્મ્મ. પરાશ્ચાયા આમ્ વ્યાપ્ ।
વ્યાયાચક્રે । ૬ ।

❧ દયિ દાન ગતિ દિવાદાનેપુ ચ । દયને 1૪1 અદયિષ્ટ
1૫1 દયાચક્રે પેટ્ટ સેટ્ટ સેત્તે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દપ્, અપ્, આમ્, કાપ્
ધાતુને પરાશ્ચાને સ્થાને આમ્ થાય છે. (આમ્ થયા
પછી ક્, મ્, અમ્ ના રૂપો લાગે છે) પરાશ્ચા ત્રી.પુ એવ,

અયિ ચયિ સમુપક્રિયા - શીપયુ-૧૧ પ. ૨૫૬

પલાયાંચક્રે - તે પલાયન થયો પરા+અયૂ+આમ્+ચક્રે
(કુ - કુકુ - કકુ ચક્ર + એ = ચક્રે)

★ અનુવૃત્તિ :- ઘાતો: આમ્ પરાશ્રયાં કુ મૂ
અસ્તિ ચાનુતદન્તમ્ ૩/૪/૪૬

❧ વિશેષ :- અન્ય કાર્યો કર્યા બાદ પરાશ્રાનું
૩૫ પ્રયોગવું

૦ ઉદા. (અસ્) પલાયામાસ (મૂ) પલાયાંચમૂવ (ધાતુ-
આસ્) આસાંચક્રે

૦ ધાતુ પરીચય :- (૧) ભ્રાદિ - આત્મને.

અયૂ (અયિ - ગતૌ) ગતી કરવી 790

કામ્ (કાસઙ્ - શબ્દ કુત્સાયામ્) ખાંસવું. 845

દય્ (દયિ - દાનગતિર્હિંસા દહનેષુચ) દેવું, ગતી કરવી -
હિંસા કરવી. 799

ગથુ - ૨ - અદાદિ :- આસ્ (આસિક્ - ઉપવેશને)
એસવું. 1119

■ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ.) પલાયિષીઘ્ટ

(૮-શ્વ) પલાયિતા (૯-ભ.) પલાયિષ્યતે

(૧૦-કિ.) પલાયિષ્યત

૦ દય્ (દયિ) (૧-વ) દયતે - તે આપે છે / બાળે છે

હિંસા કરે છે. દય્ ના રૂપો અયૂ (પલાય) મુગ્ધ
સમજવા. ભૂતકાળોમાં આ ને બદલે અદ...યશૌ, જેમકે
અદયત...વગેરે.

૦ (પેવૃઙ્ - સેવૃઙ્ - સેવને) સેવ - સેવા કરવી.

(૧) ભ્રાદિ - આત્મને. 818 - 819

(૧-વ) સેવતે (૨-સ.) સેવેત (૩-પં) સેવતામ્

(૪-ભ.) અસેવત (૫-અ.) અસેવિઘ્ટ (૬-પ.) સિવેવે

(૭-આ.) સેવિષીઘ્ટ (૮-શ્વ.) સેવિતા (૯-ભ.) સેવિષ્યતે

(૧૦-કિ.) અસેવિષ્યત

[૭૭૮]

(૧૨૯) પરિનિવે: સેવ: ૨/૩/૪૬

★ સુત્રપૃથો :- પરિ - નિ - વે: સેવ:

★ વૃત્તિ :- અમ્: પરસ્ય સેવ: સો દ્વિત્વે ડપ્યદ્યપિ

પ્ર સ્યાત્ । સેવતે, પરિવેવતે પર્યવેવત । ૪ । પર્યવેવિષ્ટ । ૫ ।

પરિપ્રવેવે । ૬ । પરિવેવિષીઘ્ટ । ૭ । પરિપ્રિવેવે । ૮ ।

પરિવેવિષ્યતે । ૯ । પર્યવેવિષ્યત્ । ૧૦ ।

■ પહિ મર્ષણે । સહતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પરિ - નિ - વિ ઉપસર્ગ પછી

આવેલા સેવ્ ધાતુના સ્ નો પ્ર થાય છે. તે પ્ર દિર્ઘાવ

અને અદ બન્ને સંજોગોમાં પણ થાય છે.

(૧-વ) પરિવેવતે - તે સેવા કરે છે. પરિ + સેવતે

(૪-ભ) પર્યવેવત - પરિ + અ + સેવ + ત

(અહીં અદ આગમ છતાં પ્ર થયો.)

(૬-પ) પરિવિવેવે - દ્વિત્વ છતાં પણ પ્ર થયો.

પરિ + સેવ્ + એ = પરિ + વેવ્ + એ = પરિ + વેવેવ્ + એ =

(દ્વસ્વ: ૪, ૧/૩૯ થી) પરિ + વિવેવ્ + એ

૦ આ રીતે બધા રૂપોમાં પ્ર થયો છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્થાસેનિસેધસિચ સજ્ઞાં ૨/૩/૪૦
થી દ્વિત્વેડપિ

(૨) ઉપસર્ગાસુગ્ધસોસ્તુસ્તુભોડદ્ય પ્ય દ્વિત્વે ૨/૩/૩૬ થી
અદ્યપિ

(૩) નામિજ સ્તયો: ષ: ૨/૩/૮ થી ષ:

❧ વિશેષ :- ૦ પરિનિવે: કેમ કહ્યું ?

અનુસેવતે - સ્ નો પ્ર ન થયો.

૦ * પેવૃઙ્, સેવૃઙ્, કેવૃઙ્, સેવૃઙ્, મેવૃઙ્, મ્લેવૃઙ્, પેવૃઙ્,

પ્લેવૃઙ્, મેવૃઙ્, મ્લેવૃઙ્ એ પ્રમાણે 818 થી 827 (૧૦)

ધાતુઓ સેવ્ અર્થમાં છે - બધીજ ક્રદિત્ અને સેદ્

એવા આત્મનેપદી ધાતુ છે.

■ શેષવૃત્તિ :- સહ્ (પહિમર્ષણે) સહેવું (૧) ભ્રાદિ
- આત્મને 990 (૧-વ) સહતે તે સહન કરે છે.

[૭૮૦]

(૧૩૦) અસોઙ્ સિવ્ સહસ્સટામ્ ૨/૩/૪૮

★ સુત્રપૃથો :- અ - સોઙ્ - સિવ્ - સહ - સ્સટામ્

★ વૃત્તિ :- પર્ણિવિભ્ય: પરસ્ય સિવુસદ્ઘા: સ્સટશ્ચ સ:

પ્ર સ્યાત્ (અટિ ચ વા) ન ચ સોઙ્વિપયે । વિપહતે ।

પર્યપહત - પર્યપહિષ્ટ । ૫ ।

■ સેહે । ૬ । સહિષીઘ્ટ । ૭ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પરિ - નિ - વિ ઉપસર્ગ પછી

આવેલા સિવ્ તથા સહ્ ધાતુના અને સ્ (સ્સટ) આગમના

સ્ નો પ્ર થાય છે ઙ્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય કે સહ્ નું

સોઙ્ ૩૫ થયું હોય તો સ્ નો પ્ર ન થાય. - અદ વચ્ચે

હોય ત્યારે સ્ નો પ્ર વિદ્યે થાય છે. (સ્તુસ્વઙ્ઞશ્રાટિ

નવા - ૨/૩/૪૮ - અદાદિ - ઉભયપદી - સુત્ર - ૬૨.)

૦ વિપહતે = વિ + સહ + શવ્ + તે

- તે વિશેષ સહન કરે છે

• • • • •

* પેવૃઙ્ - વગેરે ધાતુ - ધાતુપારાયણમ્ - ૫. ૧૦૫

❧ વિશેષ :- ૦ ધાતુ: (વહીં પ્રાપ્તો) વહૂ-૧૯૫.

(૧) શ્વાહિ - ૫૨૨૨૧ - ૯૯૬

૦ અ વણુ'નો ઓ કેમ કહ્યો ?

ઝડ: અહીં ઝ છે માટે ઓ ન થયો

■ **શેષવૃત્તિ :-** (૬-ભાવિ.) સહિષ્યતે

૦ ગાહ (ગાહૌઙ્-વિલોડને) અવગાહન કરવું.

(૧) શ્વાહિ - આત્મને - ૮૭૧

(૧-વ.) ગાહતે - ગાહ+શ્વ+તે ધુગૌદિત: ૪/૪/૩૮ થી

ઇટ્ (સ્તાચશિતો) વિદ્યે (૫-અ) અગાહિષ્ટ પક્ષે અગાહ

ગાહ+ત = અ+ગાહ+ઇ+સિચ્+ત પક્ષે અગાહ+ત = (હૌધુદ્ર

પદાન્તે) અગાહ + ધ (અધશ્વતુર્યાન્ ..) અંગાહ + ત

(તર્કશ્વર્ગ) અગાહ + ઢ (ઢસ્તઙ્ઢે) અગાહ

(૫-અ ત્રી.પુ દિ.વ.) અગાહિષાતામ પક્ષે અઘાક્ષાતામ-

ગાહ+આતામ - જે ઇદ ન લે તો ગાહ+સિચ્+આતામ

(હૌધુદ્ર પદાન્તે) અગાધ + સિચ્ + આતામ =

(ગડદવાદે...) અઘાધ + સ્ + આતામ =

(ઘઢો: કરિસ) અઘાઢ + ષ્ + આતામ =

અઘાશ્ + આતામ

૦ (૧ પ) જગાહે - ગાહ + એ = ગાગાહ + એ

(ઢસ્વ:) ગગાહ + એ (ગહોર્જ?) જગાહ + એ

ખી પુ એ વ.-ગાહ+સે (ધુગૌદિત:) વિદ્યે ઇટ્ - જગાહિપે

પક્ષે જઘાક્ષે - (સાધનિકા અઘતની જેવીજ છે.)

૦ આશી: વગેરે ચારે દાળના રૂપો વૃત્તિ મુજબ

૦ ર્હિષેષ્ટાયામ્. ઇહ્ શેષ્ટા કરવી (૧) શ્વાહિ-

આત્મને ૮૫૭ - વૃત્તિ મુજબ સીધાજ રૂપો લાગશે

- ધાતુ અનિદ્ર છે.

૦ ર્હિષિ - દર્શને (ર્હિષ્) જેવું વૃત્તિ મુજબ અનિદ્ર

ધાતુ - પરોક્ષમાં આમ લાગશે.

શ્લોક-વિશિષ્ટ અર્થવાળા જે ઉપસર્ગો જેની આદિમાં છે-તે

ધાતુ પ:૨૨૧૫દી કે ઉત્તમપદી હોવા છતાં પણ આત્મનેપદી

થાયછે. (તે હવે પછીના સૂત્રોમાં દર્શાવેલ છે. - જે

સિદ્ધહેમ વ્યા માં સૂત્ર ૩/૩/૨૨ થી ૩/૩/૯૯ સુધી

આત્મનેપદી પ્રાક્યા રૂપે વણુ'વાયા છે.)

[૭૮૩]

(૧૩૨) દેવાર્ચામૈત્રીસજ્ઞમપથિકર્તૃક મન્ત્રકરણે સ્થ:

૩/૩/૬૦

★ સૂત્રપૃથો :- દેવ-અર્ચા, મૈત્રી, સજ્ઞમ, પથિકર્તૃક મન્ત્રકરણે સ્થ:

★ વૃત્તિ :- એતદર્થાદુપૂર્વાસિષ્ટતેરાત્મનેપદં સ્યાત્ | દેવાર્ચા જિનેન્દ્રમુપતિષ્ઠતે. ઉપતિષ્ઠત ૧૪ |

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દેવાર્ચા-દેવપૂજા, મૈત્રી, સજ્ઞમ

મળવું એમાંના કોઈ એક અર્થમાં સ્થા ધાતુનો કર્તા પથિ

રસ્તો હોય અને સ્થા ધાતુનું કં:ણ મન્ત્ર રૂપ હોય તો

ઉપ+સ્થા ને આત્મનેપદ થાય. દેવાર્ચા-જિનેન્દ્રમ્ ઉપતિષ્ઠતે-

તે જિનેન્દ્રને પૂજે છે. (૨-સ.) ઉપતિષ્ઠેત

(૩-પ) ઉપતિષ્ઠતામ્ (૪-છ.) ઉપતિષ્ઠત

★ અનુવૃત્તિ :- ઉપાત્ ૩/૩/૫૮

❧ વિશેષ :- ૦ મૈત્રી :- રથિકાન્ ઉપતિષ્ઠતે

સજ્ઞમ - યમુના ગજ્ઞમ્ ઉપતિષ્ઠતે

મન્ત્ર :- એન્દ્રયા ગાર્હપત્યમ્ ઉપતિષ્ઠતે - એન્દ્રી મન્ત્ર વડે

ગાહ'પત્યની આરાધના કરે છે.

[૭૮૪]

(૧૩૪) ઇશ્વ સ્થાદ: ૪/૩/૪૧

★ સૂત્રપૃથો :- ઇ: ચ સ્થા - દ:

★ વૃત્તિ :- સ્થાધાતોર્દાસંજ્ઞાચાત્મનેપદ વિષય: સિચ્

કિંત્વ સ્યાત્, તયોગે ચ સ્થાદોરિશ્ચ | સિચ: કિંત્વાદ્

ગુણાભાવ: | ધુહ્ઢસ્વાદિતિ સિજ્ઞે.પેં ઉપાસ્થિત, ઉપાસ્થિષાતામ્,

ઉપાસ્થિષત |

■ ઉપતસ્યે | ૬ | ઉપસ્થાસીષ્ટ | ૭ | ઉપસ્થાતા | ૮ |

ઉપસ્થાસ્યતે | ૯ | ઉપાસ્થાસ્યત | ૧૦ |

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્થા ધાતુ અને દા સંજ્ઞા

ધાતુને લાગેશે આત્મનેપદ વિષયનો સિચ્-કિંત્વ થાય

છે. તેના યોગે સ્થા અને દા ના આં નો ર્હ થાય છે.

સિચ્ કિંત્વ થતાં ગુણ થતો નથી. (ધુહ્ઢસ્વાત્...

૪/૩/૭૦ થી ત્ દારાદિ ચ્ દારાદિ પૂર્વે સિચ્ લોપ

થાય) ઉપાસ્થિત=ઉપ+અ+સ્થા+સ્+ત=ઉપ+અ+સ્થિ+ત.

ઉપાસ્થિષાતામ્ - ઉપ + અ + સ્થિ + ષ્ + આતામ્

★ અનુવૃત્તિ :- ઇન્ધ્યસંયોગાત્ પરોક્ષા કિંત્વ

૪/૩/૨૧ થી કિંત્વ

❧ વિશેષ :- ૦ આત્મનેપદ કેમ કહ્યું ?

અઘાસિત્ - ૫૨૨૨૧૫દી છે.

૦ દા સંજ્ઞા - અઘૌ દાઘૌ દા (સૂત્ર : ૬૦)

૦ સિચ્ - કિંત્વ થાય તે માત્ર અઘતની માં જ લાગુ

પડશે. પરોક્ષાધિમાં નહીં-તેથી ત્યાં સ્થા નો સ્થિ ન થાય.

૦ ઉદાહરણ :-

દા - આદિત - તેણે ગ્રહણ કર્યું.

ધા - દર્શન - તેણે ધાન્ય રહ્યું

☐ શેષવૃત્તિ :- (૧-૧) ડાનમ્ - વગેરે વૃત્તિ મુજબ સમજાવો

[૭૮૫]

(૧૩૫) વા જિન્માયામ્ ૩/૩/૧૧

★ વૃત્તિ :- ડાનમ્ આ જિન્માયામ્ ગમ્યાસામાન્યપદ વા સ્થાન । વિધુર્નશાન્ત્યુર્જાત્યં ।

✠ વૃત્તિ :- ડાન ઉપમર્ગપૂર્વકે સ્થા ધાનુને જિન્મા - વા.સ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા - અર્થમા આત્મનેપદ વિહર્ષે ધાય છે

મિત્રુઃ વશમ્વર ડાનિત્યં-ભિષાગી દર્ષક મીઠું આપીને મળાવવાની ઇચ્છાથી ઉપરિધન ધાય છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ડાનમ્ ૩/૩/૫૮ થી

(૨) દેવાવા .. ૩/૩/૬૦ થી રવઃ

✠ વિશેષ :- વિહર્ષે આત્મનેપદ ધાય તેમ રહ્યું - તેથી પંચ પદગોષ્ઠ ધાય

[૭૮૬]

(૧૩૬) ડોઃનુર્જાત્યં ૩/૩/૧૨

★ મુજબૃથો :- ડાઃ અન્-કર્ત્તે દે

★ વૃત્તિ - અન્-નૈવેદ્યાયા ડાઃ ગર્ગ્યવલ્લભામુક્તાનુજિત્યં ડાન ચન્દ્રાયા નુ આવનાદુક્તિત્તે । અન્વેદ્યાયાનિશ્રામા વ્યર્જનુજિત્તિ ।

✠ વૃત્તિ :- ઉભા થવાની એટલા દરવી એવો અર્થ ન હોયતો (માત્ર એટલા દરવી અર્થમા) ડાન ૧૧૬ રવા ધાનુને (મતીમા) આત્મનેપદ ધાયછે મુજબી ડાનિત્યં - મુક્તિને માટે નેવાય ધાયછે.

0 અન્વે દેમ રહ્યું ?

આવનાત ડાનિત્યં - આમનથી ઉભો ધાયછે.

- ડર્જ - અર્થમા છે.

☐ વેદ્યા દેમ રહ્યું ?

માનન્ ગમન્ ડાનિત્યં - ગામખા (1) નો રૂપિયા ઉભા ધાયઠ. વેદ્યા નથી.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ડાનમ્ ૩/૩/૫૮

(૨) દેવાવા... ૩/૩/૬૦ થી રવઃ

✠ વિશેષ :- 0 રવઃ

[૭૮૭]

(૧૩૭) રવઃ ગ્યાન્તમ્મઃ મઃ ૧/૩/૪૮

★ વૃત્તિ :- ડાઃ પચોઃ સ્થાનમ્મોઃ મુજબ વ્યક્તિ ગ્યાન્ત્ । ડ્યાના ।

✠ વૃત્તિ :- ડાનથી પર રહેલા સ્થા અને મમ્મનો સૂનો લોપ ધાય છે. (ધ ત્રી પુ એ વ)

ડા + રવા + ના =

ડા + થા + ના = ડ્યાના - તે ઉભો થશે

☐ અનુવૃત્તિ :- રવઃ. ૧/૩/૪૧ થી રવઃ

✠ વિશેષ :- 0 રવા ધાનુગ્ લેવાને નિષ્ઠ આદેશ નથી. ડાનિત્યંમાં મૂનો લોપ ન થયો

0 ઉદાહરણ :- ડા + મમ્મિતા - મૂ. લોપ ડાનમિતા - તે સ્તબ્ધ થશે.

0 રવઃ દેમ રહ્યું ?

મુજબા - મન્ + રવાના છે

0 ગ્યાન્તમ્મ દેમ રહ્યું ?

ડ્યાના - સુ ધાનુ છે.

0 સૂ પરમાં દેમ રહ્યો ?

ડાન્યા - ડા + અ + રવા છે માટે સૂ ન લોપાય.

[૭૮૮]

(૧૩૮) ક્રાન્માલ્પેયે ૩/૩/૧૪

★ વૃત્તિ - ક્રાન્માલ્પેયેયે સ્થંઃ કન્યસાંચાંચેયે રથ વ્રામનવદમ્ । નિષ્કંતં કન્યા છાનેમ્ઃ । રથયે નિષ્કંતે વિવાદઃ ।

☐ પ્રતિજ્ઞાચયેયમ । નિષ્કંતં કન્યામાનિત્યં । (મવિગ્રાવાનુ) મનિત્યં જગદિ ।

✠ વૃત્તિ :- ક્રાન્મા - પોતાની જાતને પ્રકાશીત દરવી - (અભિપ્રાય દર્શાવે) સ્થંઃ સબ્ધ પછુ (કેંમયો આપનાર) તે બંને વિષયમા રવા ધાનુને રત્નિમાં 'આત્મનેપદ' ધાયછે

(ક્રાન્મા) નિષ્કંતં કન્યા છાનેમ્ઃ રન્યા (પોતાનો મન રહ્યાં જવા) વિગ્રાધિઓ મારી ઉભી ધાયછે.

(સ્થંઃ) રથયે નિષ્કંતે વિવાદઃ અપાશે વિવાદ (નો નિષ્કંત) તમામમા (તમામ ૫૨) રહે

☐ અનુવૃત્તિ :- પચણી જાનાનગી ચ ૩/૩/૨૦ થી આમનવદમ (૨) દિત્તઃ કર્ત્તે ૩/૩/૨૨ થી કર્ત્તે

✠ વિશેષ :- 0 સ્થંઃ-નિષ્કંતિ અમિન્નુ દિત્તિ સ્થંઃ - મ્થાને ય ઇચ્છાતઃ ૫/૧/૨૮ થી ય પ્રત્યય લાગના આ નો ઇ થશે તેથી સ્થંઃ થયું

☐ શેષવૃત્તિ :- (૨૭) પ્રતિજ્ઞાયામ્ ૩/૩/૬૫ અમુઃ

[864]

[४८९]

(१३८) उपास्थि: ३/३/८३

* 2 शुक्सारिका...रैमप्रकाश - उत्तराध - ५८०.

★ અનુવૃત્તિ :- ગમહનજન ... ૪/૨/૪૪ થી લક્

❧ વિશેષ :- ૦ ધુહાદિ કેમ કહ્યું ?

યમ + ક્ય + તે = યમ્યતે - શાંત કરાય છે. ક્ય-કિત્ છે પણ ય ધુહાદિ નથી.

૦ કિત્કિત્ કેમ કહ્યું ?

યમ+ત્વ=યન્તા-ત્વ પ્રત્યય ધુહાદિ છે પણ કિત્ કિન્ નથી.
૦ વનતિ એવા તિવ્ નિદેશથી યદ્ધ લુપ્તમાં અન્તનો લોપ ન થાય.

યમ્ + ત = યતઃ = શાંતિ પામ્યે

મન્ + ત = મતઃ = માનેશે

તન્ + ત = તતઃ = વિસ્તરે

(ત (ક્ત) એ કિત્ પ્રત્યય છે.

■ શેષવૃત્તિ :- પરોક્ષા ત્રી. પુ. એ. વ. સંજમ્મે સમ્+ગમ્=સમ્+જગમ્+એ=(ગમ હન જન...લક્ ૪/૨/૪૪ સમ્+જગમ્+એ પી પુ. એ. વ. - સંજમિપે (દ્વિચ્ચસંયોગાત્ ... કિદ્ધત્ ૪ ૩/૨૧ થી અવિત્ પરોક્ષા કિત્ એવા થશે) ૦ આશીઃ સંગસીષ્ટ પક્ષે સંગસીષ્ટ આ રીતે બધાં જ રૂપો વૃત્તિ મુજબ સમજવા.

૦ ઔઘૃ (સ્વર) અવાજ કરવો. (૧) એવાદિ-પરસ્મૈ - ૨૧ સંસ્વરતે - તે સારી રીતે અવાજ કરે છે.

સમ્ + સ્વર + શ્ચ + તે

(૫ અ) સમસ્વરિષ્ટ = સમ + અ + સ્વર + ઈ + સ્ + ત
(૧-પ) સંસ્વરે - સમ્+શ્ચ+એ (સંયોગાદદતે ૪/૩/૯) થી ઋ નો ગુણ

૦ દશ - (૧ - વ) સંપદ્યતે

(૫-અ.) - સિજાશિપાવાત્મને ૪/૩/૩૫ થી અનિદ્ પ્રત્યયો કિત્વત્ થાય છે તેથી ગુણ ન થાય - સમ્+દશ્+ત=સમદશ્ ત્રી. પુ. દિ. વ. - સમદશ્કાતામ્=સમ્+અ+દશ્+મ્ + આતામ્ = સમ્+દશ્+સાતામ્ = સમ્+દશ્+ષાતામ્

શ્વ. ભવિ. ક્રિયામાં કિત્વત્ ન હોવાથી અઃ સજિ દશોઽક્રિતિ ૪/૪/૧૧૧ થી અ આગમ થતાં દશ્ તું દ + અ + શ્ થી દશ્ થશે તેથી (૮) સન્દ્રષ્ટ્યા, (૯) સન્દ્રષ્ટ્યતે વગેરે સિદ્ધ થશે

સદ્ધર્મક હોય ત્યારે પરસ્મૈપદ જ થશે. સંગચ્છતિ રવિ શશીત્યાદિ ચંદ્ર સૂર્યને મળે છે. અહીં રવિ, ઈર્મ દેખાડે છે માટે આત્મને ન થાય.

(૩૩) ગમેઃ ક્ષાન્તૌ ૩/૩/૫૫ ક્ષાન્તિ 'વાટ જોવી' અર્થમાં આગમય્ ધાતુને ક્તામાં આત્મનેપદ થાય છે. આગમયતે ગુરુમ્ - ગુરુનીથોડી રાહ જુઓ છે - ક્યારેક

ખમવું એવો અર્થ પણ થાય છે.

[૪૯૧]

૦ ચર ગતિ-મન્નળયો :- ચર - ચરવું-ફરવું (૧) એવાદિ પરસ્મૈ - ૪૧૦ ... [૭૯૫]

(૧૪૫) ઉદશ્ચરઃ સાપ્યાન્ ૩/૩/૩૧

★ સુત્રપૃથઃ :- ઉદઃ ચરઃ સાપ્યાન્

★ વૃત્તિ :- ઉત્પૂર્વાચ્ચરેઃ સર્કર્મકાદ.ત્મનેપદં સ્યાત્ । માર્ગમુચ્ચરતે । ઉત્ક્રમ્ય યાતીત્યર્થઃ । અર્કર્મકત્વે તુ ધૂમ ઉચ્ચરતિ । ઉર્ધ્વં ગચ્છતીત્યર્થઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ઉત્ ઉપસર્ગપૂર્વક ચર ધાતુનો ઈર્મ પ્રયોગ સાથે હોય તો આત્મનેપદ થાય છે. માર્ગમ્ ઉચ્ચરતે-માર્ગને ઓળંગી જાય છે. - અર્કર્મક હોય તો પરસ્મૈપદી થાય - ધૂમઃ ઉચ્ચરતિ-ધૂમાડો ઉપર જાય છે.

★ અનુવૃત્તિ :- પરાણિ...૩/૩/૨૦ થી આત્મનેપદમ્

❧ વિશેષ :- ૦ ઉત્ કેમ કહ્યું ?

ચારં ચરતિ - ચારો ચરે છે. ઉત્ નથી માટે પરસ્મૈ થયું.

[૭૯૬]

(૧૪૬) સમસ્તૃતીયયા ૩/૩/૩૨

★ સુત્રપૃથઃ :- સમઃ તૃતીયયા

★ વૃત્તિ :- સંપૂર્વાચ્ચરેસ્તૃતીયાન્તેન યોગં આત્મનેપદં સ્યાત્ । અશ્વેન સંચરતે । સમચરિષ્ટ । ૫। સંચેરે, સંચેરિષે । ૬। इत्यादि । अन्यत्र तु संचरति । १। समचारीत्

■ આનુતે શૃગાલઃ । આપૃચ્છતે ગુરુમ્ । ક્રીડૃ વિહારે ।

❧ વૃત્યર્થ :- સમ્ પૂર્વક ચર ધાતુને તૃતીયા વિભક્ત્યન્ત પદના સંબંધમાં (કર્તાના અર્થમાં) આત્મનેપદ થાય અશ્વેન સંચરતે - ઘોડા વડે જાય છે. એ-જ-રી-તે (૫-અ) સમચરિષ્ટ, અન્યત્ર - (વિભક્તિ) પરસ્મૈપદ થાય છે. જેમકે સંચરતિ

★ અનુવૃત્તિ :- ઉદશ્ચરઃ ૩/૩/૩૧ થી ચરઃ

❧ વિશેષ :- ૦ તૃતીયા કેમ કહ્યું ?

અમૌ લોકૌ સંવરસે-તું બન્ને લોકમાં જાય છે. તૃતીયા નથી. ૦ *સ્થયા સચ્ચરતિ ચૈત્રોડરણ્યે અહીં પરસ્મૈ કેમ થયું ? ધાતુને તૃતીયાન્તનો યોગ જ નથી.

■ શેષવૃત્તિ :- (૩૪) નુ પ્રચ્છઃ ૩/૩/૫૪ આ પૂર્વક નુ અને પ્રચ્છ ધાતુને ક્તામાં આત્મનેપદ થાય આનુતે શૃગાલઃ :-

[૭૯૭]

[૪૯૨]

* સ્થયા - હૈમપ્રદાશ - ઉત્તરાધ - ૫૯૪

❧ વિશેષ :- ૦ કિયા વ્યતિહાર કેમ કર્યું ?
 ધીન્મ વન્નરં મ્તેજ્ઞનિ ક્ષય લઘને બદલામા થેત્તુ
 ધાન્ય થયે છે - ક્ષય વ્યતિહાર છે માટે આત્મને ન થયું

[૮૦૩]

(૧૫૩) આશિવિ નાય: ૩/૩/૩૬

★ વૃત્તિ :- આર્જ્યશાંદિ નાય આત્મનેવદં મ્યાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આર્થીવાદ અર્થમાં નાથ ધાતુને આત્મનેવદ થાય છે (કેડા મુત્ર ૧૫૪મા જુઓ)

★ અનુવૃત્તિ :- પગિ. ૩/૩/૨૦ આત્મનેવદમ્

❧ વિશેષ :- ૦ આશિવિ નાય કેમ કર્યું ?

/ગદ્યના માગવાના અર્થમાં ન થાય માટે

૦ નાથ (નાથક- ઉપનાયધર્મોગીણુષ)

આર્થીવાદ ન પડે, પીડા કરવી, નાથ થતું (૧) જવાદિ
 આત્મને - ૭૧૬

આમ નાથ ધાતુ આત્મનેવદી છે જના આ મુત્ર
 બનાવ્યુ તે એમ મુચવે છે કે અન્ય અર્થમાં આત્મને-
 ન થાય

[૮૦૪]

(૧૫૪) નાય: ૨/૨/૧૦

★ વૃત્તિ :- આત્મનેવદનિવરથ નાયો વ્યાપ્યં કર્મ યા
 જગત્ । મરિયેનાથત્ । અનાદિટ જગદિ । અનાશિવિ
 તુ "નાથનિ કે નામ નેકનાથમ્"

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આત્મનેવદ વિષયમાં નાથ
 ધાતુના કર્મને વિદ્યે કર્મ સમજવું.

વચ્ચં :- મરિયેનાથત્ - ત્રી વધે એવો આર્થીવાદ
 આપે છે (૫-અ.) અનાદિટ વચેરે આત્મનેવદી થશે

૦ આર્જ્યશાંદિ કિયાવના વિષયમાં પગગીવદ થાય નાથનિ
 - માજત્ અર્થ છે

★ અનુવૃત્તિ :- કર્તુર્જાપ્યં કર્મ ૨/૨/૩ થી કર્મ
 (૨) દુર્જનના ૨/૨/૮ થી નથા

❧ વિશેષ :- ૦ કિદદેમ વ્યા માં નથાવ્યા
 મુજ્જ નાય: મુત્રથી સકર્મેક નાય ધાતુમાં બીજી વિભક્તિ
 અને અકર્મેક નાય ધાતુમાં ૭મી વિભક્તિ થાય છે.
 જેમકે મરિયોનાથત્ - થી ને માથે છે.

૦ અનાશિવિ અર્થમાં નાથનિ, નાથત્, નાથતુ, અનાથત્
 વગેરે રૂપો થાય

[૮૦૫]

(૧૫૫) પગવેજે: ૩/૩/૨૮

★ મુત્રપૃથક :- પગ - વે: જે:

★ વૃત્તિ :- આમ્યા પગવેજેગમનેવદં મ્યાત્ ।

પગવ્રવતે, વિવ્રવતે ૧૪। વ્યદેષ્ટ ૧૫। વિવિદ્યે ૧૬।

વિજેનીટ ૧૭। વિજેના ૧૮। વિજેવતે ૧૯।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પગ અને વિ પૂર્વક જિ (ત્રવતિ)
 ધાતુને આત્મનેવદ થાય

૦ પગવ્રવતે - તે પગવ્રવિત થાયછે

૦ વિવ્રવતે - તે વિવ્રવિ થાયછે.

(૫-મ) વ્યદેષ્ટ - વિ + અ + જિ + સ્ + ત્

(૬-વ) વિવિદ્યે - વિ + જિ + વ્ = વિ + વિજિ +

વ્ (ત્રિગિ...પંચદશો: ૪/૧/૩૫) વિ + વિજિ + વ્ =

(યાડેક. ૨/૧/૫૬) વિ + વિવ્ + વ્

★ અનુવૃત્તિ :- પગિ...૩/૩/૨૦ થી આત્મનેવદમ્

❧ વિશેષ :- ૦ ઉપસર્ગ કેમ ?

મેનાગ્ગ જગતિ - બીજી મેના છને છે, પગ ઉપસર્ગ નથી
 માટે પસર્ગે થયું.

[૮૦૫]

આ રીતે જવાદિ આત્મનેવદીના રૂપો સમાપ્ત-

॥ અર્હમ્ ॥

ભવાદય ઉભયપદિન

ભવાદિ ગણ પરસ્મૈપદી તથા આત્મનેપદી ધાતુઓ બાદ આ વિભાગમાં ઉભયપદી પ્રકારનો અભ્યાસ સમાવિષ્ટ થયો છે. ઉભયપદી એટલે ઉપરોક્ત બન્ને પ્રકારના પ્રત્યયો લે તેવી ધાતુઓ. અહીં વિકલ્પે બધી ધાતુના બે-બે રૂપો થશે. (૧) પરસ્મૈપદી (૨) આત્મનેપદી

સૂત્ર : ૧ ના શ્લોકમાં જણાવ્યા મુજબ દીર્ઘ ઈ તથા ગ્ અનુબંધ ધાતુઓને ઉભયપદી ધાતુ સૂચવે છે. ભવાદી-ઉભયપદી ધાતુઓ ક્રમાંક ૮૮૩ થી ૯૩૬ એમ કુલ-૫૩-ધાતુઓ છે.

(૧૫૬) ઈગિત: ૩/૩/૯૫

★ સુત્રપૃથઃ :- ઈ ગ્ ઇત:

★ વૃત્તિ :- ઈદિતો ગિતશ્ચ ધાતોઃ કર્તુરાત્મગામિનિ ફલે આત્મનેપદં સ્યાદન્યથા પરસ્મૈપદં સ્યાન્ । પચતિ ।૪। અપાક્ષીત્ ।૫। પપાચ, પચ્ચથ / પેચિથ ।૬। પચ્યાત્ ।૭। પક્તા ।૮। પક્ષ્યતિ ।૯। અપક્ષ્યન્ ।૧૦। - પચતે ।૪। અપચત ।૫। પેચે ।૬। પક્ષીષ્ટ ।૭। પક્તા ।૮। પક્ષ્યતે ।૯। અપક્ષ્યત ।૧૦।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ઈ અને ગ્ ઇત્ છે તેવા ધાતુઓને (ધાતુપાઠમાં ધાતુ સાથે ઈ અથવા ગ્ અનુબંધ હોય પણ અંપ્રયોગી હોય) ક્રિયાતું ઈળ કર્તામાં હોય તો આત્મનેપદ થાય, અન્યથા પરસ્મૈપદ થાય છે. (દા. ત. યચ કરનાર બ્રાહ્મણોને દક્ષિણા મળે છે. પણ યચનું જે ઈળ સ્વર્ગ છે તે તો યચ કરાવનારને જ મળે છે. તેથી પ્રધાનઈળ સ્વર્ગ હોવાથી ઈળવાનકર્તા યચ કરાવનાર જ ગણાય. જ્યારે બ્રાહ્મણોને ગોણુ ઈળ મળતું હોવાથી તે ઈળવાન કર્તા ન ગણાતાં તેમને માટે પરસ્મૈપદી પ્રત્યયો લાગે-જેમને સીધું ઈળ મળે છે. તેમને આત્મનેપદી થાય) (૧-વ) પચતિ પક્ષે પચતે-તે રાંધે છે. ૦ હુપચાં પાકે (પચ્) પકાવવું.

(૧) ભવાદિ-ઉભયપદી - 892 (અહીં હ ઉ ઈ પ્ અને અનુસ્વાર ઇત્ છે.)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) પરિમુહાય...ફલવતિ ૩/૩/૨૮ થી ફલવતિ (૨) પરાણિ કાનાનશૌ ૩/૩/૩૦ થી આત્મનેપદમ્ (૩) ઇહિતઃ...૩/૩/૨૮ થી કર્તેરિ

❖ વિશેષ :- ૦ ઈગિન્ કેમ કશું ?

ગચ્છતિ-ગમ્ ધાતુ છે. ઈ-ગ્ અનુબંધ નથી.

૦ પચ્ ૩૫ સાધનિકા :-

(૧-વ) પચતિ - પચ્ + શવ્ + તિવ્ + (પક્ષે) પચતે -

પચ્ + શવ્ + તે

(૫-અઘ.) અપાક્ષીન્-અ+પચ્+સૂ+ઈ+ત્ (ધાતુ-અનિદ્ છે માટે ઇદ્ નહીં લાગે.)

(૧) વ્યજ્જનાનામ ૪/૩/૪૫ થી વૃદ્ધિ થતાં વનો અ દીધ્

(૨) વજઃ ક-ગમ્ થી ચ્ નો ક્

(૩) નામ્યન્તસ્થા..... ૨/૩/૧૫ થી સૂ નો પ્ વિકલ્પે અપચત-પચ્+ત=પચ્+ત્ ઘુદ્ધસ્વાલ્લુગ્ ૪/૩/૭૦ થી ત્ કારાદિ, થ્ કારાદિ પૂર્વે અનિદ્ સિચ્ લોપ થશે.

(૬-પ) પપાચ પક્ષે પેચે - પચ્ + જવ્ પક્ષે પચ્ + ઇ એ-જ-રી-તે આશી. વગેરે વૃત્તિ મુજબ જાણવા.

[૮૦૭]

(૧૫૭) ક્રગૂતનાદેરુઃ ૩/૪/૮૩

★ સુત્રપૃથઃ :- ક્રગૂ - તનાદેઃ ડં

★ વૃત્તિ :- ક્રગૂસ્તનાદિશ્ચ અકર્તૃવિહિતે શિતિ ડઃ સ્યાત્ (નામિનો ગુણો ઇતિ ગુણે, ડઃનોરિતિ ગુણે,) કરોતિ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રગૂ (ક્ર) ધાતુને તથા તનાદિ (ગણ : ૯) ના ધાતુઓને કર્તેરિ પ્રયોગમાં શિત્કાળમાં (શવ્ ને બદલે) ડઃ પ્રત્યય થાય છે (નામિનો ગુણો ૪/૩/૧ થી અને, ડઃનો: ૪/૩/૨ થી શુણ્ થશે) ક્ર + તિવ્ = ક્ર + ડ + તિ = કર્ + ઓ + તિ = કરોતિ = તે કરે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કયઃ શિતિ ૩/૪/૭૦ - શિતિ (૨) કર્તૃયંનદ્મ્યઃ શવ્ ૩/૪/૭૧ થી કર્તેરિ

❖ વિશેષ :- ૦ તનાદિ-તનાતિ તે વિસ્તારે છે તવ્ + ડ + તિવ્

૦ ક્ર - (હુક્ર્ ગ્ કાળે) કર્તૃ. ગ્ અનુબંધ ઉભયપદી ધાતુ દર્શવે છે. (૧) ભવાદિ-ઉભય. 888 અનિદ્-તેમ જતાં તેને ડ પ્રત્યય લગાડી (નવમાં) તનાદિ ગણુ જેવો બનાવેલ છે.

કુસ્તાત્ - કૃ + હિં = કૃ + ડ + હિ (આ સૂત્રથી હિ લોપ) કૃ + ડ = (ગુણ) કર્ + ડ + (અતઃ શિલ્યુત્) કુર્ + ડ = કુર્ પક્ષે કૃ + તાતદ્ધ = કૃ + ડ + તાત્ = કુસ્તાત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અતઃ શિલ્યુત્ લુક્ ૪/૨/૮૫થી લુક્ (૨) હુ ધુટે હે ધિઃ ૪/૨/૮૩ થી હે:

❧ વિશેષ :- ૦ અસંયોગ કેમ હતું ? અંશગુહિ = તું વ્યાપ - ધાતુને અન્તે સંયોગ છે માટે હિ ન લોપાય.

૦ ડ થી પર કેમ હતું ? ક્રીર્ણહિ = તું ખરીદ, ધાતુને અન્તે ઈ છે - ડ નહીં - તેથી હિ ન લોપાય.

૦ પ્રત્યક્ષ ડ થી પર કેમ હતું ? યુહિ - યુમાં ડ છે - પણ પ્રત્યક્ષ નથી.

❧ શેષવૃત્તિ :- કૃ ના અન્ય રૂપો :-

(૩-પ) પ. પુ. એ. વ. કરવાણિ - કૃ + આનિવ્ હું કરું કૃ + ડ + આનિ = કર્ + ઓ + આનિ = કર્ + અવ્ + આનિ પ પુ. દ્વિ. વ. કરવાવ = કૃ + આવવ્ પ, પુ. ય. વ. કરવામ - કૃ + આમવ્ (૪-ભ) અકરોત્ - કૃ + ત્ + અ + કૃ + ડ + ત્ (૫-અ) અકાર્ષાત્ - કૃ + ત્ = કૃ + સિચ્ + ઈત્ + ત્ = (સિચિ પરસ્મૈ ૪/૩/૪૪ થી વૃદ્ધિ) કાર્ + પીત્ = અ + કાર્ + પીત્

(૬-પ) ચક્રાર = કૃ + ગવ્ = કૃકૃ + ગવ્ કૃકૃ + ગવ્ = ચકૃ + ગવ્ = (નામિનો ડકલિહલે થી વૃદ્ધિ) ચકાર્ + અ. (૬-પ.) ખી. પુ. એ. વ. ચક્રર્થ = કૃ + યવ્ (ઋતઃ ૪/૪/૭૯ થી થવ્ પૂર્વે) ઇદ્ નિષેધ - નામિનો ગુણો થી ગુણ - ચકર્ + ય (૬ પ.) પ પુ. એ. વ. ચક્રમ = કૃ + મ (સ્ક. સ્વ. વૃ. પરોક્ષાયાઃ ૪/૪/૮૧ થી ઇદ્ નિષેધ) - ચક્ર + મ (અવિત્ પરોક્ષા કિત્વત્ થાય તેથી ગુણ ન થાય)

[૮૨૨]

(૧૬૨) રિઃ શક્યાશીયે ૪/૩/૧૧૦

★ સૂત્રપૃથો :- રિઃ શ-ક્ય-આશીઃ ચે

★ વૃત્તિ :- ઋદ્ધન્તસ્ય ધાતો ઋતઃ શો ક્યે આશીયે ચ પરે રિઃ સ્યાત્ । ક્રિણત્ । ૭।

❧ કર્તા । ૮। હનુત્ ઇતિ ઇઙાગમે કરિષ્યતિ । ૯। અકરિષ્યત્ । ૧૦। કુસ્તે, કુર્વતે । ૧૧। કુર્વીત્ । ૧૨। કુસ્તામ્

કુરુષ્વ । કરવૈ, કરવાવૈ, કરવામૈ । ૬। અકુસ્ત, અકુસ્થાઃ । અકુર્વિ, અકુર્વાહિ, અકુર્મહિ । ૪।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઋદ્ધન્ત (હસ્વ ઋ ઠારા.) ધાતુ ના ઋ નો શ (તુદાદેઃ શઃ ૩/૪/૮૧, ક્રૂઃ શ ચે વા ૫/૩/૧૦૦) ક્ય અન્તે આશીઃ ના ય ઠારાદિ પ્રત્યયો લાગ્યા હોય તો રિ થાય છે કૃ + યાત્ = ક્રિ + યાત્ (કૃ + ઋ તું કૃ + રિ)

★ અનુવૃત્તિ :- ઋતઃ ૪/૩/૧૦૯

❧ વિશેષ :- ૦ ક્ય - કૃ + ક્ય + તે = ક્રિ + ય + તે = ક્રિયતે ૦ હસ્વ રિ ના વિધાનથી - દીર્ઘશ્ચિવ યદ્ ૪/૩/૧૦૮ કે ઋતો રોઃ ૪/૩/૧૦૯ લાગીને દીર્ઘ થશે નહીં.

❧ શેષવૃત્તિ :- (૮-થ.) કૃ + તા = કર્ + તા = કર્તા - તે ઠરશે (નામિનો ગુણો થી ગુણ) (૯-ભ.) કરિષ્યતે - (હનુતઃ સ્યસ્ય ૪/૪/૪૯ થી ઇદ્) કૃ + ઇ + સ્યત્ = કર્ + ઇ + ણ્યતે ૦ આત્મનેપદીમાં કૃ ધાતુના રૂપો :- (૧-વ) કુસ્તે - કૃ + તે = કૃ + ડ + તે = કુસ્તે (ગુણ - અ નો ડ) આ રીતે વૃત્તિમાં આપ્યા મુજબ બધાં રૂપો ભણવા.

[૮૨૩]

(૧૬૩) ઋ વર્ણાત્ ૪/૩/૩૬

★ વૃત્તિ :- ઋ વર્ણાન્તાદ્ધાતોરનિઙાવાત્મનેપદે સિજાશિપૌ કિદ્વત્ સ્યાતામ્ । ધુદ્ધસ્વાદિતિ સિજૂલપિ અકૃત, અકૃપાતામ્ ... અકૃથાઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઋ વર્ણાન્ત ધાતુને આત્મનેપદમાં અનિદ્ સિચ્ તથા અનિદ્ આશીઃ ના પ્રત્યયો કિદ્વત્ થાય છે. (ધુદ્ધસ્વાત્... ૪/૩/૭૦ થી સિચ્ લોપ.) (૫-અ) અકૃત - કૃ + ત્ (કિન્વત્ થવાથી ગુણ ન થાય. એ-જ-રી-તે ત્રી પુ દ્વિ. વ. અકૃપાતામ્ ખી. પુ. એ. વ. અકૃથાઃ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) નામિનો ડનિદ્ ૪/૩/૩૩ અનિદ્ (૨) સિજાશિપૌ આત્મને ૪/૩/૩૫ (૩) ઇન્ધ્યસંયોગાત્..... ૪/૩/૨૧ થી કિદ્વત્

❧ વિશેષ :- ૦ અનિદ્ કેમ હતું ? અતરિષ્ટ - તૃ + ત - તે તર્થો - સેદ્ ધાતુ છે માટે આ સૂત્ર ન લાગે.

[૮૨૪]

(૧૬૪) નામ્યનાન્ પરોક્ષાદ્યન્યાસિયો ધોઢ: ૨/૧/૮૦

★ મુત્રપૃથો :- ૪ નામિ-અન્નાન્ પરાના-અચત્તી-
નામિય ધ: ઢ

★ વૃત્તિ :- રેખાન્તાસામ્યન્તાચ ધાનેરેનામા ધો ઢ:
સ્વાત । અકુદ્વમ્ ।

□ અકુદ્વમ્, અકુદ્વમ્ ૧૦૧ ચક્રે । ચક્રે, ચક્રે, ચક્રે ।
૧૬ ક્રીયટ । ક્રીયટવમ્ ૧૭૧ કર્તૌ ૧૮૧ કરિયતે ૧૯૧
અકરિયત ૧૯૦

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ૨ હાગ અથવા ન્યન્તે નામિ
૨૨ આપો દોષ તેવા ધાનુઓને લાગેલા પરીક્ષા -
અચત્તી અને આશી. ત્રણે વિખંડિઓના પૂ નોઢ દરેલો
(૫-અ) મી.પુ ૧૧ વ અકુદ્વમ્ - ક + ધ્વમ્
(૧૧) મી.પુ ૧૧ વ અકુદ્વમ્ - ક + ર્વે

❧ વિશેષ :- ૦ ૨ હાગ કેમ હયું ?

અચત્તમ્ - વચ્ + ધ્વમ્ - ચ્ હાગ છે

૦ નામ્યન્ત કેમ હયું ?

નામિયમ્-ધાનુ સૂ હાગ છે-૬ આગમ છે. નામ્યન્ત નથી.

૦ પરાધારિ કેમ હયું ?

કુદ્વમ્ = ક + વ - વર્તમાના છે

□ શેષવૃત્તિ :- (૫-અ.) ૫ પુ દિવ અકુદ્વમ્-ક
+ યદિ-અ+ક+સૂ+ગ્નિ અકુદ્વમ્દિ (૫ પુ. ૧.૧) કુ+મદિ
(૭-આ) ક્રીયટ - ક + તીય

(૮-બ) કર્તૌ = ક + તા (મુખ)

(૯ બ) કરિયતે = ક + ઇ + ચ્ચિ

[૮૨૫]

(૧૬૫) મંપરે કૃગ: સ્મટ્ ૪/૪/૬૧

★ મુત્રપૃથો :- સમ્-પરે: કૃગ: સ્મટ્

★ વૃત્તિ :- આપ્યા પરમ્ કૃગ આદિ: સ્મટ્ સ્વાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સમ્ અને પરે પૂર્વકે કૃ ધાનુ
દોષ નો ક ની આદિમા સ્મટ્ (મ્) આગમ થાય છે.
(ઉના મુત્ર : ૧૬૬ મા)

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રયોગમા સ્ તું જ વિધાન

છે - (પરિસ્કરોતિ - પરિ + સ્ + ક) જાં રહ
કેમ થયો ? મ્ નો વૃ યવાના વિધાનો અહીં લાગુ ન
પડે તે માટે સ્મટ્ થયો (બુદ્ધિ) મુત્ર ન સ્મ: ૧/૩/૪૮

૦ પરિસ્કરોતિ માં સ્ નો વૃ કેમ થયો ?

અગમ્: મિત્રવહન્ટામ્ ૨/૩/૪૮ થી વૃ

૦ ૨ હાગ - સ્મટિ સમ: ૧/૩/૧૨ ના વિરોધમા માટે

[૮૨૬]

(૧૬૬) સ્મટિ સમ: ૧/૩/૧૨

★ વૃત્તિ :- સ્મટિ પરે સમ: સ્ સ્વાત્, અનુચ્ચાગડુના
નામિકો ચ પૂર્વમ્ । મસ્કરોતિ । રીસ્કરોતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સમ્ ૫૫૧ સ્મટ્ પ્રત્યય આવેલો
દોષનો સમ ના મ્ નો મ્ થાય છે અને પૂર્વના વચ્ચે
પર અનુસ્વાર કે અનુનાસિક વિહર્યે થાય છે. (પુટો પુટિ
સ્વે થા ૧/૩/૪૮ થી મ્ મો(પ) મસ્કરોતિ પક્ષે રીસ્કરોતિ
- સમ્ + સ્મટ્ + કરોતિ = સમ્ + મ્ + કરોતિ =
સમ્ + કરોતિ પક્ષે સમ્ + કરોતિ ।

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) દિ: કાન: કાનિ-૧/૩/૧૧ થી સ:
(૨) નોઢગાનાં ..૧/૩/૮ થી અનુચ્ચાગડુનામિકો
ચ પૂર્વમ્

❧ વિશેષ :- ૦ સમ્ કેમ હયું ?

ડગ્મર્કનાં - ડગ - ઉપસર્ગ છે માટે પૂ નો સ ન થાય.

૦ સ્મટિ કેમ હયું ?

સક્રિ: - સમ્ + ક્રિ:

[૮૨૭]

(૧૬૭) હુરુ ૧/૩/૧૩

★ વૃત્તિ :- સમ: સ્મટિ પરે હુરુ સ્વાત્ મસ્કરોતિ ।

□ સમસ્કરોત ૧૪૧ સમસ્કાર્યત્ ૧૫૧ મંચસ્કાર । યજિ-
દધિઃકુ ર્ગાદના વેદિ, કૃચ્ચુનોઢરોતિ ગુણે સ ચત્કરિયા
સંચરકથે, મંચરકથિય સરિયત્ ૧૭૧ મંચુસ્તે ૧૪૧
સમસ્કારાત્ ૧૫૧ મંચસ્કરે ૧૬૧ મંચુક્રીય ૧૭૧ અસોહ
મિત્રુ સહસ્કરમિત્રિ પાલ્વે પરિસ્કરોતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્મટ્ પ્રત્યય પર જનાં સમ્ ના
મ્ નો લોપ થાય છે. નેપ્રકે :-

(૧-ચ) સમસ્કરોતિ = સમ્ + સ્મટ્ + કરોતિ = (આ મુત્રથી
લોપ) સ + મ્ + કરોતિ =

□ અનુવૃત્તિ :- સ્મટિ સમ: ૧/૩/૧૨

❧ વિશેષ :- ૦ મુત્ર: સ્મટિ સમ: થી આ
મુત્ર વૃચ્ચ મદલ્ય દરેવાનું હારજ પૂર્વમુત્રથી આવતી
અનુચ્ચાગડુનામિકો ની અનુવૃત્તિ અટકાવવાનો છે.

□ * વિહર્યની દષ્ટિએ રૂપો :-

* વિહર્ય રૂપો :- દેખપ્રકાશ - ઉત્પાદ - ૫. ૬૦૮

૦ ઉદાહરણ :- *કૃ+ગિગૂ (પ્રયોક્તુ વ્યાપારે ૪/૩/૨૦ થી ગિગૂ), = (નામિનોડકલિહલે ૩/૪/૫૧ થી વૃદ્ધિ) કાર+ગિગૂ +ત=અચતની - (ગિશ્રિદુ...ઙઃ ૩/૪/૫૮ થી ઙ) કાર+ગિગૂ+હ+ત (ઉપાન્યસ્ય ૪/૨/૩૫) કર+ગિ+અ+ત= (દ્વિર્ઘાતુ પેરોક્ષા થી દિત્વ-અને કઙ્ઞશ્ચૂ થી ચ) ચકર+ત=(અસમાન લોપે . હે ૪/૧/૬૩ થી હ, લઘો દીર્ઘો... ૪/૧/૬૪ થી દીર્ઘ, જેરનિટિ ૪/૩/૮૩ થી લોપ) = અચીકરત

૦ કૃ+ત = અતુદુવત્ - તે ઓગળ્યો.

૦ કમ્+ત = અચકમત્ - તેણે ધમ્મ કરી.

૦ કર્તારિ કેમ કથું ?

અદ્યતની કર્તારિ સિવાય સિચૂ પ્રત્યય લાગે નેમકે :-

અક્ષરચિપાતામ્ તે એ વડે કરાઈ. (કમ્ભિ પ્રયોગ છે.)

★ શેષવૃત્તિ :- (૬-પ) શિશ્રીય=શ્રિ+ળવ્=શિશ્રિ+ળવ્=શિશ્રે+અ એ-જ-રી-તે શિશ્રિયતુઃ = શ્રિ+અતુસ્ ખી.પુ. એ.વ. - શિશ્રિયથ = શ્રિ + થવ્ (સ્કસ્ટ્ર...પેરોક્ષાયાઃ ૪/૪/૮૧ થી ઇદ્)

(૮-ભ) વગેરેમાં સ્તાવશિતો...૪/૪/૩૨ થી ઇદ્-શ્રયિતા

૦ આત્મનેપદી - શ્રયતે - તે આશ્રય કરે છે.

બાકી રૂપો વૃત્તિ મુજબ - પરસ્મૈ નેવા થશે.

૦ (શપી આક્રોશે) શપ્ = શાપ દેવો, આક્રોશ કરવો (૧) લવાદિ-ઉભય-૧૧૬ શપતિ તે શાપ દે છે

(૫-અ) અશાપ્સીત્ - શપ્ + ત્

(૬-પ.) શશાપ - શપ્ + ળવ્

આત્મનેપદી :- શપતે - શપ્ + શવ્ + તે

(૫-અ) અશપ્ત = શપ્ + ત

(૬-પ) શેપે - શપ્ = એ (અનાદેશા ૪/૧/૨૪ થી

અ નો એ) - બાકી રૂપો વૃત્તિ મુજબ

[૮૨૨]

(૧૭૨) શપ ઉપલમ્ભને ૩૩/૩૫

★ વૃત્તિ :- ઉપલમ્ભને પ્રકાશનં શપયો વા તદર્થાન્છ-પતેરાત્મનેપદમેવ । મૈત્રાય શપતે । અનુપલમ્ભને તુ મૈત્ર શપતિ ।

■ યજી દેવપૂજા સંગતિકરણ દાનેપુ । યજતિ અયાક્ષીત્ । ૫ ।

★ વૃત્તિ :- ઉપલમ્ભન - હાર્દિક વિચારનું પ્રાગલ્ભ્ય અથવા સોગન ખાવા એ અર્થમાં શપ્ ધાતુને (કર્તારિ) આત્મનેપદ ન્ થાય. મૈત્રાય શપતે = તે મૈત્રને

સોગન ખાધને જણાવે છે.

૦ અનુપલમ્ભને - મૈત્ર શપતિ-તે મૈત્ર પર આક્રોશ કરે છે - અહીં પરસ્મૈપદ થયું.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) પરાણિ...૩/૩/૨૦ થી આત્મને પદમ્ (૨) ઇહિતઃ કર્તારિ ૩/૩/૨૨ - કર્તારિ

★ વિશેષ :- ૦^૧ મૈત્રાય ને અતુર્થી વિભક્તિ થય તે શ્લાઘહનુસ્યાશપા પ્રયોજ્યે ૨/૨/૬૦ થી થય

-: લવાદિ -ઉભયપદી સમાપ્ત :-

★ શેષવૃત્તિ :- હવે યજાદિ ગણનું નિરૂપણ કરે છે.

- ધાતુક્રમાંક ૯૯૧ થી ૯૯૯ - જેમાં ૯૯૧ થી ૯૯૬ ઉભયપદી છે. ૯૯૭ થી ૯૯૯ પરસ્મૈપદી છે.

યજ્ (યજી દેવપૂજા-સંગતિ કરણ દાનેપુ (૧) લવાદિ -યજાદિ ઉભયપદી ૯૯૧ દેવપૂજા - સોખત કે સંગત કરવી - દાનદેવું

૦ (૧-વ) યજતિ - તે પૂજે છે. એ રીતે -

(૫-અ) અયાક્ષીત્ - યજ્ + ત્ = યજ્ + સ્ + ઈ + ત્ = (યજસજ. - ષઢોઃ કસ્સિ) યજ્ + જ્ + ઈ + ત્ = (વ્યજ્જનાનામ્ ...૪/૩/૪૫ થી વૃદ્ધિ) અયાક્ષીત્

[૮૨૪]

(૧૭૩) યજાદિ વશવચઃ સસ્વરાન્તસ્થાયઽવૃત્ ૪/૧/૭૨

★ સૂત્રપૃથઃ :- યજ્ - આદિ - વશ - વચઃ સસ્વર અન્તસ્થા યૃત્ (ઈ ડ ઋત્)

★ વૃત્તિ :- યજાદેર્વશવચોશ્ચ પેરોક્ષાયાં દ્વિત્વે પૂર્વસ્ય સસ્વરાન્તસ્થા યથાસન્નં ઈ ડ ઋ રૂપા યૃત્ સ્યાન્ । ઙિગીતિ વૃદ્ધૌ હયાજ । ૫ ।

★ વૃત્તિ :- યજાદિ ગણના (નવ) ધાતુ-ઓને પેરોક્ષામાં દ્વિર્ભાવ થતા પૂર્વના સ્વર સહિત અન્તસ્થા ને બદલે નજીકમાં હોય તે રીતે ઈ-ઉ-ઋ રૂપ યૃત્ થાય છે. (યૂ નો ઈ, વૂ નો ડ, રૂ નો ઋ)

યજ્ + ળવ્ (પેરોક્ષા ત્રી.પુ. એ.વ.)

યયજ્ + ળવ્ (આ સૂત્રથી યૃત્) ઇયજ્ + ળવ્ = ઇયાજ્ + અ (વૃદ્ધિ) = ઇયાજ

★ અનુવૃત્તિ :- અસ્યાદેશઃ...૪/૧/૬૮ થી પેરોક્ષાયામ્

★ વિશેષ :- ૦ ધાતુ પરીચય :-

વશ (વશક કાન્તૌ) ધમ્મ કરવી. (૨) અદાદિ પરસ્મૈ ૧૧૦૧ વચ્ (વચંકુ પરિમાપણે) બોલવું. (૨) અદાદિ-પરસ્મૈ - ૧૦૯૬

દામી અવસાન થવું એવા અર્થમાં ગુણ+દ્વ ધાતુને
દર્શના અર્થમાં આત્મનેપદ -

નિયમ ૬૧૨ "ગુણ+દ્વ" ૧૧૧

[૮૨૪]

(૧૭૪) યજારિ - યજેઃ વિતિ ૪/૧/૭૩

★ વૃત્તિ :- યજારિ+અ મમ્માત્મા વિતિ પરે ચર
આર । તેથી વિશેષ યજારિ+અનેક વિતિ જુદી, કોઈ
ન ફેરવે ફેરવેઃ । વિર પરોક્ષાયા વિષયમાત્રાવ્ય રજિયિય ।
યજારિ જિતિ યજારિ રજારિ ૧૬ । યજારિ ૧૭ ।
□ રજારિ રજારિ ૧૮ । રજારિ ૧૯ । રજારિ ૨૦ । રજારિ ૨૧ ।
અવ્યય ૧૪ । અવ્યય, અવ્યયાત્મા ૧૫ । રજારિ, રજારિ ૧૬ ।
અવ્યય ૧૭ । રજારિ, અવ્યયાત્મા ૧૮ । રજારિ, અવ્યયાત્મા ૧૯ ।
અવ્યય ૨૦ । આત્મનેપદ+અવ્યયાત્મા । અવ્યયાત્મા
અવ્યય ૨૧ ।

★ વૃત્તિ :- યજારિ ગણન નવ ધાતુઓ
તથા વચ્ચે ધાતુને નિર્ણય પ્રાપ્તિ પર જના રજારિ સહિત
અન્યથા ધાતુ ધાતુ (ત્યાગ પંક્તિ દ્વિત્વ ધાતુ છે)
(અવ્યય અવ્યયઃ ૪/૧/૪૪ થી જુદો) યજારિ + અગ્ર
= રજારિ + અગ્ર = રજારિ + અગ્ર = રજારિ + અગ્ર
= રજારિઃ (અવ્યય યોગાત્મા ... ૪/૧/૪૪ થી પરોક્ષા
નિર્ણય થશે) એમ રીતે ફેરવે, રજારિ વિર પરોક્ષામા
ફેરવે પછાતા અભાવે આશ્ચર્ય ન લાગે તેથી પી પુ એ વ
યજારિ + ધ્ય = રજારિય પરોક્ષ રજારિ (ફેરવે ન લાગે ત્યારે
યજારિય ૨/૧/૮૭ થી જુદો વ અને તરંગ અવ્યય
૧/૩/૧૦ થી જુદો ઢ)

★ અનુવૃત્તિ :- યજારિ... સમ્માત્મા રજારિ ૪/૧/૭૨

★ વિશેષ :- ૦ ફિર કેમ ફેરવે ?
યજારિ + અગ્ર = યજારિ + અગ્ર = યજારિ + અગ્ર = યજારિ + અગ્ર
અગ્ર - નિર્ણય નથી માટે રજારિ ન થાય

□ અનુવૃત્તિ :- (૮-અ) યજારિ - યજારિ + તા
(૧૦-કિ) અવ્યય = યજારિ + અગ્ર
યજારિ આત્મનેપદી રજારિ :-

(૧-અ) યજારિ (૪-અ) અવ્યય (૫-અ) અવ્યય -
અવ્યયાત્મા = યજારિ + મિત્ત + આત્મા
(૧) ફેરવે - યજારિ + અગ્ર = રજારિ + અગ્ર = રજારિ + અગ્ર
૦ (વેંંગ તન્મુખ્યાને) - યજારિ - યજારિ. (૧) યજારિ
યજારિ - ઉચ્ચ - ૭૭૨
(૧-અ) યજારિ - યજારિ+અગ્ર+અગ્ર - તે બધે છે

(૫) યજારિ+અગ્ર ૪/૧/૭૩ થી
યજારિ યજારિ ૪/૧/૭૩
[૮૨૫]
(૧૭૫) વેર્ય ૪/૬/૧૯

★ મુત્રપૃથક :- યજારિ
★ વૃત્તિ :- યજારિ પરોક્ષાયા યજારિ રજારિ । યજારિ ।
યજારિ યજારિઃ વિતિ રજારિ રજારિ યજારિ રજારિ ।
★ વૃત્તિ :- યજારિ ધાતુને પરોક્ષામા યજારિ
વિશેષે ધાતુ છે. યજારિ+અગ્ર=યજારિ+અગ્ર (યજારિ યજારિ
૪/૧/૭૨ થી રજારિ યજારિ+અગ્ર = યજારિ = રજારિ
* રજારિ યજારિ મા યજારિ યજારિ ૪/૧/૭૬ થી યજારિ યજારિ-
યજારિ - યજારિ = યજારિ

★ અનુવૃત્તિ :- યજારિ યજારિ ૪/૪/૧-

★ વિશેષ :- ૦ યજારિ
૦ યજારિ ધાતુને પરોક્ષામા વિશેષે ત્રણ ત્રણ રજારિ યજારિ
જે આગળના યજારિ ખાસ રજારિ
૦ યજારિ. અગ્ર ૨૫ છે - પંક્તિ જુદો યજારિ ૧૭૧

[૮૨૬]

(૧૭૬) ન યજારિ યજારિ ૪/૧/૭૩

★ મુત્રપૃથક :- ન યજારિ યજારિ
★ વૃત્તિ :- યજારિ યજારિ યજારિ પરોક્ષાયા યજારિ રજારિ ।
અગ્ર, યજારિ, યજારિઃ । યજારિ+અગ્ર+અગ્ર રજારિ યજારિ
રજારિય । યજારિ+અગ્ર+અગ્ર રજારિ યજારિ । યજારિ । યજારિ ।
રજારિ, યજારિ, યજારિ । યજારિ+અગ્ર+અગ્ર રજારિ ।

★ વૃત્તિ :- યજારિ (વિ) ધાતુને યજારિ ધાતુ
ખાદ (વેર્ય ૪/૪/૧૯) તેનો યજારિ - યજારિ ન ધાતુ યજારિ +
અગ્ર યજારિ + અગ્ર = યજારિઃ (યજારિ યજારિ રજારિ યજારિ
વિત્ત્વ ન ધાતુ તેથી યજારિ રજારિ. ૪/૧/૭૮ થી
રજારિ રજારિ ખાદ રજારિ યજારિ + યજારિ યજારિ + યજારિ
યજારિ = રજારિય અગ્ર+અગ્ર રજારિ નિર્ણય રજારિ છે મટે -
અગ્ર યજારિ યજારિઃ યજારિ અગ્ર+અગ્ર રજારિ મુખ્ય સમજવા
□ યજારિ યજારિ આત્મા ન ધાતુ ત્યારે (૪/૬/૧૦) મટે જુદો
યજારિ ૧૭૭

★ અનુવૃત્તિ :- યજારિ યજારિ ૪/૧/૭૨ થી યજારિ

★ વિશેષ :- ૦ યજારિ યજારિ અનુવૃત્તિ
* યજારિ-કોષ ૩ નર્થ - નવા યજારિ આગળની પ્રક્રિયા મારે છે.

છતાં માત્ર યૂની વાત હોવાથી ઇતુન્ અલ્પ થયે.
૦ (ને વયૂ થાય તો ને રૂપો થાય તે અહીં સુધી
સમવાયા વિદ્યે - ૨ - હવે પછીના સૂત્રોમાં છે.)

[૮૨૭]

(૧૭૭) વેચ્યઃ ૪/૧/૭૪

★ સૂત્રપૃથઃ :- વેઃ અચ્ચઃ

★ વૃત્તિઃ :- વેગોડચ્ચન્તસ્ય પૂર્વસ્ય પરસ્ય ચ પરોક્ષાયાં
ચ્ચન્ત સ્યાન્ । વચ્ચૌ, વચ્ચતુઃ, વચ્ચઃ ।

✠ વૃત્ત્યર્થઃ :- (વચ્ચ આદેશ ન થાય ત્યારે)
અન્તે ય ન હોય તેવા વેચ્ (વે) ધાતુને પરોક્ષાના પ્રત્યયો
લાગતા (દ્વિત્વ થયા બાદ) પૂર્વના ઠે પરના વ નો ઉ
ન થાય. વે+ળવ્=વા+ળવ્ (આત્મન્યક્ષરસ્ય થી એ નો આ)
વાવા+ળવ્ (દ્વચ્ચઃ) વવા+ળવ્ (આતો ળવ ઓ) ૪/૨/
૧૨૦ થી વવા+ઓ વચ્ચૌ=તેણે વચ્ચૌ.

૦ વા + અતુસૂ = વવા + અતુસૂ = (ઇદેત્પુસિચાતો
લુક્ ૪/૩/૬૪) વચ્ચ + અતુસૂ = વચ્ચતુઃ એ-ન-રી-તે વચ્ચઃ

★ અનુવૃત્તિઃ :- (૧) ન વચ્ચે ૪/૧/૭૩

(૨) યજાદિ વચ્ચ...૪/૧/૭૨ થી ચ્ચત્

✠ વિશેષ :- ૦ અન્તે ય કેમ કહ્યું ?

વે + ળવ્ = વચ્ચ + ળવ્ (વેર્વચ્ચ ૪/૪/૧૯) = વચ્ચાય
અહીં અન્તે ય હોવાથી વ નો ઉ થયો. (ચ્ચત્ થયું)

[૮૨૮]

(૧૭૮) અવિત્તિ વા ૪/૧/૭૫

★ વૃત્તિઃ :- વેગોડચ્ચકારાન્તસ્યાવિત્તિ પરોક્ષાયાં ચ્ચદ્ વા
ન સ્યાન્ । દ્વિત્વે કૃતે પરત્વાદ્ ધાતોરુવાદેશો પશ્ચાન્ સમાન
દોષઃ ળવતુઃ, ળવઃ ।

✠ વચ્ચાય । વચ્ચથ ૧૬ । સ્વરાન્તત્વાદિદ્વિવકલ્પઃ ।
ળવાન્ ૧૭ । વાતા ૧૮ । વાસ્યતિ ૧૯ । અવાસ્યત્ ૧૯૦ ।
આત્મનેપદેડપિ । વચ્ચતે ૧૪ । અવાસ્ય ૧૫ । પરોક્ષાયાં વચ્ચાદેશે
ળચે, ળચિષે । પક્ષે વચ્ચે, વચ્ચિષે ૧૬ । વાસીષ્ટ ૧૭ ।

વચ્ચેંગ સંવરણે । સવચ્ચયતિ ૧૪ ।

✠ વૃત્ત્યર્થઃ :- અન્તે ય હોય ત્યારે વેચ્ (વે)
ધાતુને - અવિત્ - પરોક્ષાના પ્રત્યયો લાગ્યા હોય ત્યારે
ચ્ચત્ વિદ્યે ન થાય. - દ્વિત્વ ધ્યા પછી ધાતુનો ઉચ્
આદેશ અન્તે પછી સમાન...દીર્ઘ થાય. વે+અતુસૂ વચ્ચ+
અતુસૂ = ઉચ્ + અતુસૂ = (ધાતોરિવર્ણો...૨/૧/૫૦)
ઉચ્ચ + અતુસૂ = ળવતુઃ એ - ન - રી - તે ળવઃ

★ અનુવૃત્તિઃ :- (૧) વેચ્યઃ ૪/૧/૭૪
(૨) યજાદિ...૪/૧/૭૨ થી ચ્ચત્

✠ વિશેષ :- ૦ અચ્ચ કેમ કહ્યું ?

ળવતુઃ = વે + અતુસૂ = વચ્ચ + અતુસૂ = ઉચ્ચ +
અતુસૂ = ળવતુઃ

✠ શેષવૃત્તિઃ :- ૦ સૂત્ર ૧૭૫ થી ૧૭૮ સુધીમાં
પરોક્ષા પરસ્મૈ વે (વેચ્) ના રૂપો દર્શાવ્યા છે જેના
પશ્ચ વિદ્યે છે (૧) ઉ નો ઉચ્ (૨) વ નો ચ્ચત્
થવાનો નિષેવ (૩) ઉ તું ઉચ્ થયું તદ્દઉપરાંત આશીઃ
વગેરેના પ્રત્યયો અહીં સંક્ષેપમાં દર્શાવેલ છે.

૦ પરોક્ષા પરસ્મૈ વિદ્યે

(૧) ઉવાચ - ળવતુઃ ળવઃ ઉચ્ચિય

(૨) વચ્ચૌ - વચ્ચતુઃ વચ્ચથ / વચ્ચાય

(૩) વચ્ચૌ - ળવતુઃ ળવઃ વચ્ચથ / વચ્ચાય

૦ પરોક્ષા આત્મને વિદ્યે

(૧) ળચે - ળચાતે ળચિરે - ળચિષે

(૨) વચ્ચે - વચ્ચાતે વચ્ચિરે વચ્ચિષે

(૩) ળચે - ળચાતે ળચિરે ળચિષે

૦ આશીઃ :- (યજાદિ વચ્ચેઃ ૪/૧/૭૬) ળવાન્-આત્મને-
વાસીષ્ટ (વે નો વા)

૦ શ્વ :- વાતા...વગેરે વૃત્તિ મુજબ

૦ વચ્ચેંગ સંવરણે (વચ્ચે) ળક્યુ. (૧) લવા. યજાદિ-ઉચ્ચ
-૭૭૩ વચ્ચયતિ -તે ળકે છે. (૫-અ) અવચ્ચાસીત્-વચ્ચે+સૂ+ઈ+ત્

[૮૨૯]

(૧૭૯) ળવાન્વચ્ચવચ્ચિ વચ્ચેચિઃ ૪/૧/૭૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- ળવા વચ્ચે વચ્ચિ વચ્ચિ વચ્ચેઃ ળઃ

★ વૃત્તિઃ :- ળવાં પશ્ચાન્તં પરોક્ષાયાં દ્વિત્વે સતિ પૂર્વસ્ય
ળઃ સ્યાન્ । યજાદિ વચ્ચિતિ ચ્ચદ્ વાધનઃ ધ્મિકારસ્યાપિ ળઃ ।
નામિનોડ કલિ હલે રિતિ વૃદ્ધી આયાદેશે ચ દિવચ્ચાય ।
યજાદિવચ્ચેરિતિ ચ્ચતિ યોડનેકસ્વરસ્યેતિ ળત્વે ચ દિવચ્ચતુઃ,
વિવચ્ચુઃ ।

✠ વૃત્ત્યર્થઃ :- ળવા-વચ્ચે-વચ્ચ-વચ્ચ-વચ્ચ-
આ પાંચને દ્વિત્વ થયે છતાં પૂર્વના સ્વર સહિત ળ થાય
છે. (યજાદિ વચ્ચ વચ્ચઃ ૪/૧/૭૨ થી ચ્ચત્ ને આ સૂત્ર
બાધક કરવા માટે ળ કરના પશ્ચ ળ આદેશ કર્યો છે.)
(નામિનો કલિ હલે ૪/૧/૫૧ થી વૃદ્ધિ - આયૂ આદેશ)
પરોક્ષા ત્રી. પુ એ વ વચ્ચે+ળવ્=વચ્ચે+ળવ્=વચ્ચે+ળવ્=
(આ સૂત્રથી ળ) વિવચ્ચે+ળવ્=વિવચ્ચાય+અ=વિવચ્ચાય

(૧૮૨) દ્વિત્વે હ: ૪/૧/૮૭

★ વૃત્તિ :- હેગો દ્વિત્વવિષયે સર્વરાન્તરથા ચ્યુત્ સ્યાન્ । તતો હુહુ ઇતિ દ્વિત્વે આજુહાવ । ધાતોરિવર્ણોવર્ણ-સ્વેત્યુત્તરેશો આજુહુવતુઃ આજુહુવઃ । આજુહૌથ/આજુહૌથિય, આજુહાવ/આજુહવ ૬૬।

■ આહ્યાન્ ૧૭। આહ્વાતા ૧૮। આહ્લિઃસ્યતિ ૧૯। આહ્લિઃસ્યત્ ૧૯૦। આહ્યતે ૧૪।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હો (હોગૂ) ધાતુના દ્વિત્વના વિષયમાં સ્વર સહિત અન્તરથા ચ્યુત્ થાય છે. હો-તું હુ- (દ્વિત્વ) હુહુ (મહોર્જાઃ) આ+જુહુ+ળવ્=(વૃદ્ધિ) આજુહૌ+અ=આજુહાવ - તેણે બોલાવ્યો.

૦ ધાતોરિવર્ણો ૨/૧/૫૦ થી ૩૪ આજુહુવતુઃ=આ+હો +અતુમ્ એ-ઝ-રી-તે વૃત્તિ અનુસાર પરાક્ષાના અન્ય રૂપો સમજવા

★ અનુવૃત્તિ :- યજાદિવચ્... ૪/૧/૭૨ થી ચ્યુત્

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ

■ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ) આહ્યાન્-કિન્ પ્રત્યય છે. (યજાદિ... ૪/૧/૭૯ થી ચ્યુત્, દીર્ઘશ્રિયઙ્ ૪/૧/૧૦૮ થી દીર્ઘ)

૦ શ્વરતની વગેરેમાં હોતું હવા જેમકે આહ્વાતા વગેરે.

૦ હો આત્મનેપદી - આહ્યતે

[૮૩૩]

(૧૮૩) વાત્મને ૩/૪/૬૩

★ સૂત્રપૃથઃ :- વા આત્મને

★ વૃત્તિ :- હાદિમ્યલ્લિમ્યોડચતન્થામાત્મનેપદેડઙ્ વા સ્યાન્ । આહુત/આહાસ્ત, આહ્વાતામ્ । આહ્વાસાતામ્

■ આજુહુવે, આજુહવિષે ૬૬। આહ્વાસીષ્ટ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હા, લિપ્ અને સિચ્ ધાતુને અઘતનમાં આત્મનેપદમાં વિદ્યે અઙ્ થાય છે. (અઘતની ત્રી. પુ એ. વ) આહુત પક્ષે આહ્વાસ્ત - તેણે આહ્વાન થયું આ+હો+ત=આ+હ્વા+અ+ત = આ+હુવ્+અ+ત = આહુત પક્ષે આ+હુવ્+સિચ્+ત=આહ્વાસ્ત એ-ઝ-રી-તે આહ્વાતામ્ પક્ષે આહ્વાસાતામ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) લિપ્ સિચ્ ૩/૪/૬૨

(૨) શાસ્ત્યસ્... ૩/૪/૬૦ થી અઙ્

(૩) સિચ્ અઘતન્યામ્ ૩/૪/૫૩

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ

■ શેષવૃત્તિ :- (૬-પ.) આજુહુવે-હુવે+અ=(ચ્યુત્ સૂત્ર : ૧૮૨) આ+હુ+અ=આ+હુહુ+અ=આ+જુહુ+અ=(ધાતોરિવર્ણો ૨/૧/૫૦) આ + જુહુવ્ + અ (૭-આ.) આહ્વાસીષ્ટ - આ + હુવે + સીષ્ટ

[૮૩૪]

(૧૮૪) હોઃ સ્પષ્ટ ૩/૩/૫૬

★ વૃત્તિ :- આઙ્ પૂર્વાત્ હુવ્યંતઃ સ્પષ્ટે ગમ્યે આત્મ-નેપદમેવ સ્યાન્ । મલ્લો મધ્લમાહુવયતે । અન્યત્ર તુ ગામાહુવયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આ પૂર્વઃ હુવેન્ગૂ (હુવે) ધાતુ સ્પર્ધા અર્થમાં આત્મનેપદજ થાય. મલ્લો મલ્લમ્ આહુવયતે મલ્લ ગીઝ. મલ્લને આહ્વાન આપે છે/સ્પર્ધા કરે છે. - ૦ અન્યત્ર-સ્પર્ધા સિવાયના અર્થમાં પરસ્પૃષ્ટ થાય. ગામ્ આહુવયતિ - ગાયને બોલાવે છે.

■ અનુવૃત્તિ :- (૧) આઙોજ્યોતિરદ્ગમે ૩/૩/૫૨ થી આઙ્. (૨) પરાણિ કાનાનશૌ થી આત્મનેપદમ્

❧ વિશેષ :- ૦ * સ્પર્ધ - સંધર્ષ પરાભિભવ - પરાભવ કરવાની ઇચ્છા હુવેન્ગૂ - એટલે જ સ્પર્ધા - સંધર્ષ જનાં અહીં આ પૂર્વઃ એવું તેમ જણાવે છે.

[૮૩૫]

(૧૮૫) સંતિવેઃ ૩/૩/૫૭

★ સૂત્રપૃથઃ :- સમ - નિ - વેઃ

★ વૃત્તિ :- ઇમ્યોડપિ હુવયતેશત્મનેપદમેવે

■ ટુવર્ષી વીજ સન્તાતે । વપતિ ૧૪। અવાપ્સીત્ ૧૫। દ્વિત્વે પૂર્વસ્ય ચ્યુત્, ઉવાપ । ચ્યુતિ દ્વિત્વે ઋપતુઃ, ઋપુઃ । ઉવપિથ/ઉવપ્થ, ઋપથુઃ, ઋપ । ઉવાપ/ઉવપ ૬। ઉપ્યાત્ ૭। વપ્તા ૮। વપ્સ્યતિ ૯। અવપ્સ્યત્ ૧૦।...

વપતે ૧૪। અવપ્ત ૧૫। ઋપે, ઋપિષે ૬। વપ્સીષ્ટ ૭। વહી પ્રાપ્તે । વહતિ ૧૪। અવાક્ષીત્ ૧૫। સહિ-વહેરોચ્ચાવર્ણસ્યેતિ અવોદામ્, અવાકુઃ ૧૫। ઉવાહ, ઉવા-હિથ । ઇડભાવે પક્ષે ઉવોદ, ૬। ઉહ્યાન્ ૭। વોદા ૮। વક્ષ્યતિ ૯। અવક્ષ્યત્ ૧૦।...વહતે ૧૪। અવોદ, અવ-ક્ષાતામ્, અવક્ષત ૧૫। ઋહે, ઋહિષે ૬। વક્ષીષ્ટ ૭। (પ્રાદ્રહઃ પરસ્પૃષ્ટમેવ) પ્રવહતિ । (પરેશ્વ) પરિવહતિ । દ્વોશ્ચિ ગતિવૃદ્ધયોઃ । શ્રવ્યન્, અશ્રવ્યન્ ૧૪। દ્વેશ્વેવેતિ

* સ્પર્ધ મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરિ - ૨, ૫. ૧૨

વેકલિંગે હૈ, ડિવેન્ટુ રિતિ ડિવેન, મયોગાદિનીચારેન,
અશિન્નિય, અશિન્નિયતામ, અશિન્નિયમ્ । પણ કદિન્દિ-
ત્વાદિના વેકલિંગેડદિ, ક્ષયમ્પરવ ક્ષયોદિના આદેન
ચ અશ્ન, અશ્નતામ, અશ્નમ્ । વશે મિત્રાગમે દ્વિગમે
દ્વિગમે નશ્ચિનિ કદિ નિવેષે મુળેડચારેન મિત્રાગમે અધર્મિય,
અધર્મિયમ્, અધર્મિયુઃ । અધર્મી ૧૫ ।

શ્વ વૃત્ત્યર્થ :- સમ - નિ કે નિ પૂર્વે હૈ
ધાતુને આરમ્ભનેપદ થાય છે (વર્તમાન) સંવયને - તે
સારી રીતે યોગાયે છે

અવ્યયવૃત્તિ :- (૧) સ્વર્ગ ૩/૩/૫૬ થી હોઃ
(૨) વળિ કાન નશી ૩/૩/૨૦ થી આરમ્ભનેપદમ

શ્વ વિશેષ :- ૦ ૨૫૯

★ શીપવૃત્તિ :- મુળ સૂત્રને અન્તે આપેલ વધાગની
મિત્રાગમે ત્રણ ધાતુના રૂપો છે

(૧) વપ્ (સ્વર્ગ યીલ સ્થાને) વાનવૃત્ત (૧) ૭૧ -
વપ્નદિ - ઉચ્ચ - ૯૯૫

(૨) વહ્ (યહી પ્રાણે) વહેવૃત્ત (૧) ૭૧ -
વહ્નદિ - ઉચ્ચ - ૯૯૬

(૩) શ્વિ (સ્વર્ગ ગતિ વૃદ્ધ્યે) સ્થાન વ્યવહાર - (૧)
૭૧ - વપ્નદિ - ૫૨૨૨ - ૯૯૭

(૧) (૧) વપ્ - ૫૨૨૨ - (૧-૨) વપ્તિ - તે વાવે છે
(૫-અ) અગાધીત્ - વપ્ + ત્ = અ + વપ્ + ત્ + ર્ + ન્ -

(વજ્ઞનાત્મ ૪/૩/૪૫ થી અની રૂઢિ)

(૧-વ) - દિવ થયા બાદ પૂર્વના વ નુ પૂર્વ થાય
- વવપ્ નુ (ની પુ. એ. વ) ડગલ થશે, 'વૃત્ત' થયા

બાદ દિવ થતા (ત્રી. પુ. દિ. વ.) વપ્ + અનુસૂ = ઉપગુઃ
(૭-આ) - વપ્ + કયાન્ = ડગલ

અનુસૂ આદિમા વૃત્તિ મુજબ થશે
૦ વપ્ - આરમ્ભને - (૧-૨) વપ્તે (૫-અ) અવપ્

(૧-વ) - કપે, આર્થી વગેરેમા બીધાગ પ્રત્યયો લાગે
૦ (૨) વહ્ - ૫૨૨૨ -

(૧-વ) વહતિ - તે વહે છે (૧-અ) અવાધીત્ = વહ
+ ત્ = અ + વહ + મિચ + ત્ = અ + વહ +

મિચ + ત્ = અવાક + ત્ - (૫-અ-ત્રી. પુ.
દિ. વ.) અવોદામ - વહ + તામ = અ + વહ +

તામ = અ + વહ + તામ = મરિવેરેનના ૧/૩/૪૩
થી દ્વિ. સે. પ અને અ નો યો = અંગદામ

(૧ વ) ડગલ - વહ - વપ્, વહનુઃ (ત્રી. પુ. એ. વ)
ડગલ પહે ડગલ વેગલ + ર્ + વપ્ પહે ર્ ન લાગે ત્યારે

વહ + વપ્ - ઉવહ + પૂ (નિ મુટ વગરને થી દ્વિ અને અધશ્વનુયો
થી શ્રુતો ધ્વ) = ઉવહ + દ્વ = ઉવોદ

આર્થી : વગેરે વૃત્તિ મુજબ જાણવા

(૩૯) પ્રાદ્વહ ૩/૩ ૧૦૩ વ પૂર્વે વહ ધાતુને ક્તારિ
મા ૫૨૨૨૫૬ ૪ થાય પ્ર + વહ - પ્રવહતિ - પ્રવાહ

ગાયે છે. [૪૯૭]

(૪૦) પરમુપધ ૩/૩/૧૦૪ વર્તિ પૂર્વે મૃપ અને વહ
ધાતુને ક્તારિમા ૫૨૨૨૫૬ થાય વર્તિવહતિ - વહન

રહે છે [૪૯૮]

૦ (૩) શ્વિ ૫૨૨૨ (૧ વ) શ્વનિ - મોળે છે
(૫-અ) અગ્રનીના ત્રણ વિશેષો (૧ દ્વ (૨) અદ્

(૩) સિચ્

૫-અ (૧) દ્વર્ગવર્તિ ૪/૩/૫૬ થી દ્વિધર્મિય પરાશ
૪/૧/૧ થી દિવ, મયોગા ૨/૧/૫૦ થી ર્વ = અશિ-

ન્નિય (૨) અદ્-કદન્દિય... વા ૩/૪/૧૫ થી અદ્,
અવરતમ્પરવ ૪/૩/૧૦૩ થી ય આદેન - અશ્વન્

(૩) સિચ્-દ્વ, દ્વ આગમ - નમ્રગ્રન્... ૪/૩/૪૬ થી
વૃદ્ધિ નિવેષ - મુજ્જ રેના ય આદેશ, દ્વ - ર્વિ થી

સિચ્ સે. પ અ - ર્વન્ ..

[૮૩૪]

(૧૮૧) વા વર્ગશ્ચ વહિ ૪/૧/૯૦

★ વૃત્તિ :- અંતઃ સમ્પન્નત્વા પરાશ્ચાયદોશ્ચા વ્યાજ્ઞ
તતઃ શુદ્ધ ર્વે દિવે શુશાય, શુશયન્, શુશયન્ । શુશ-

વિષ । વશે નિમ્નગ્, નિમ્નગ્, નિમ્નગ્, નિમ્નગ્ । નિમ્નગ્, નિમ્નગ્ ।

૦ વગાદિ વચેગિતિ રૂઢિ શુશન્, શુશન્, શુશન્ । ૭
અધિતા ૮૦ અધિયતે ૧૧ અધિયતે ૧૨૦

વદ વ્યસ્તાય વાચિ । વદતિ । વદમજ્જ્ઞ રૂઢિ
કુદી અગાધીત્, અગાધીત્, અગાધીત્ । ૧૫ ઉવાદ,

કુદનુઃ, કુદનુઃ । ડગલિ ૭૩ વદિતા ૮૦ વર્તિ નિયતે
વસતિ ૧૪

શ્વ વૃત્ત્યર્થ :- શ્વિ ધાતુના સ્વર સહિત
અન્તઃશ્ચ (વ) નો પરાશ્ચાના પ્રત્યયો કે વહ્. પ્રત્યય

લાગ્યો હોય ત્યારે ર્વત્ (૩) થાય છે તેથી શ્વિ નો
શુ - (દિવ) શુશ - શુશ + વપ્ = શુશો + અ = શુશોવ

(પરાશ્ચા ત્રી. પુ. એ. વ) ત્રી. પુ. એ. વ. - શુશવિષ
- શુ + વપ્ = શુશો + ર્ + વપ્ = શુશો + ર્ + વપ્ = શુશવ + ર્ + વપ્

ર્વત્ ન થાય ત્યારે - શિશ્ચાય - નિમ્નગ્ = નિમ્નગ્ + ર્ + વપ્
= નિમ્નગ્ + અ = નિમ્નગ્ + અ

★ અનુવૃત્તિ :- યજાદિ વશ...૪/૧/૭૨ થી ચતુ

❧ વિશેષ :- ૦ અવિત્ પરોક્ષા કિદ્વ્ થવાથી યજાદિ વચે: કિતિ ૪/૧/૭૯ સૂત્રથી ચત્ થાય પણ વિત્ પરોક્ષા તથા યજ્ઞ માં અપ્રાપ્તિ હોવાથી આ સૂત્ર દ્વારા વિદ્યે પ્રાપ્તિ થાયછે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ) શ્ચિ + ક્યાત્ = યજાદિ વચે: ૪/૧/૭૯ થી ચત્ દીર્ઘશ્ચિવ્યજ્ઞ... થી દીર્ઘચાત્ (૮-શ્ચ) શ્ચિ + તા = શ્ચિ + ઇ + તા = શ્ચે + ઇતા = શ્ચય્ + ઇતા = શ્ચયિતા

(૬-ભ.) શ્ચયિષ્યતિ (૧૦-કિ) અશ્ચયિષ્યત્

૦ વદ્ (વદ્ વ્યક્તાયાં વાચી) બોલવું (૧) વદા યજ્ઞદિ - પરસ્મૈ - 998

(૧-વ) વદતિ - તે બોલે છે. (૫-અ) અવાદીત્ વદ્ + ત્ - (વદજઞ્: ૪/૩/૪૮ થી વૃદ્ધિ)

(૧-પ) -ચત્ - ઉવાદ - વદ્ + ણ્

(૭-આ) -ચત્ - ઉચાત્ - વદ્ + ક્યાત્

(૮-શ્ચ) વદિતા (૬-ભ) વદિષ્યતિ

૦ વસ્ (વસં નિવાસે) રહેવું (૧) વસા. યજ્ઞદિ - પરસ્મૈ - 999 - વસતિ

[૮૩૭]

(૧૮૭) સસ્ત: સિ ૪/૩/૯૨

★ સૂત્રપૃથો :- સ: ત: સિ

★ વૃત્તિ :- સન્તસ્ય ધાતો: સસ્યશિતિ સાદૌ પ્રત્યયે વિષયભૂતે ત: સ્થાદિતિ સિજાગમાત્પ્રાગેવ સસ્ય ત: । અવાસીત્, અવાસ્તામ, અવાસુ: ।૪।

■ ઉવાસ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ દારા. ધાતુનાં સ્ નો આદિમાં સ દાર વાળા અશિત્ પ્રત્યયો લાગતાં ત્ થાયછે. તેથી સિચ્ નો આગમ થતા પુર્વના સ્ નો ત્ થશે. અવાસીત્ - વસ્ + ત્ = અ + વસ્ + સ્ + ઈ + ત્ (આ સૂત્રથી સ્ નો ત્ વ્યક્તનાનામ ૪/૩/૪૫ થી અ દીર્ઘ) અવાત્ + સીત્ એન્ રીતે (૫-અ ત્રી પુ દ્વિ.વ) અવા-ત્તામ = વસ્ + ત્તામ (સિચ્ નો લોપ ઘુઙ્ઘસ્વાત્ ૪/૩/૭૦ થી)

★ અનુવૃત્તિ :- યોડશિતિ ૪/૩/૮૦ થી અશિતિ

❧ વિશેષ :- ૦ સ્ દારા. કેમ કહ્યું ?

યજ્ઞ + સીષ્ટ = યજ્ઞીષ્ટ - જૂ દારાન્ત છે માટે સ્ નો ત્ ન થયો.

૦ સ દારાદિ કેમ કહ્યું ?

વસિસીષ્ટ - વસ્ + ઇ + સીષ્ટ - સ્ દારાદિ નથી પણ આદિમાં ઇદ્ છે.

૦ સૂત્રમાં સિ - સ્ ની વિધાન છે તેથી સિચ્ ના સ્ નો લોપ થયાં પછી પણ પૂર્વના સ્ નો ત્ થાયછે.

જેમકે અવાત્ વસ્ + ત્ અહીં સિચ્ ને સ્થાનીવત્ માનીને નહીં પણ વળ્ વિધિથી સ્ નો ત્ થયો છે. વિષય સન્તમી - પ્રત્યય આવે કે ન આવે પણ તેને માનીને કાય્ થાય.

[૮૩૮]

(૧૮૮) ઘસ્વસ: ૨/૩/૩૬

★ સૂત્રપૃથો :- ઘસ્ વસ:

★ વૃત્તિ :- નામ્યાદે: પરસ્ય ઘસ્વસો: સ: ષ: સ્થાત્ । ઝપ્તુ:, ણુ: ।

■ ઉવસિથ / ઉવસ્ય । ઉવાસ / ઉવસ ।૬। ડગ્યાત્ ।૭। વસ્તા ।૮। વત્સ્યતિ ।૯।

ડુયાચૃગ્ યાચ્ચાયામ્ । યાચતિ ।૪। અયાચીત્ । પક્ષે ઋદિચ્છૂવીત્યાહગમે અયાચત્ ।૫। યયાચ ।૬। યચ્યાત્ ।૭। યાચિના ।૮। યાચિષ્યતિ ।૯। અયાચિષ્યત્ ।૧૦। યાચતે ।૪। અયાચિષ્ટ ।૫। યયાચે ।૬। યાચિષ્ઠ ।૭। ગુહૌગ્ સંવરણે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નામિ સ્વર-અન્તસ્થા કે ક વર્ગ પછી આવેલ ઘસ્ અને વસ્ ના સ્ નો પૂ થાય. (૧-પ. ત્રી. પુ દ્વિ વ.) ઝપ્તુ: = વસ્ + અનુસ્ (યજાદિ વચે: ૪/૧/૭૯ થી ચત્ પછી દ્વિત્વ) ઝસ્ + અનુસ્ (આ સૂત્રથી સ્ નો પૂ) ઝસ્ + અનુસ્ = ઝપ્તુ: - એન્ રીતે - ઝપ્તુ: = વસ્ + ઝસ્ માં સ્ નો પૂ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) નામ્યન્તસ્યા કવર્ગાત્ ૨/૩/૧૫ (૨) નામિન્તસ્યો: ષ: ૨/૩/૮

❧ વિશેષ :- ૦ નામ્યન્તસ્યા કેમ કહ્યું ? વસતિ - અ પછી સ્ છે માટે પૂ ન થાય. ૦ આ સૂત્ર અકૃત્ સ્ દાર માટે છે. કેમકે નામ્યન્તસ્યા ૨/૩/૧૫ કૃત્ સ્ દારનો પૂ કરેછે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧-પ) ત્રી પુ એ.વ. ઉવસિથ પક્ષે ઉવસ્ય (૫.પુ એ.વ.) ઉવાસ પક્ષે ઉવસ (૭-આ) ડગ્યાત્ - વસ્ + યાત્ - (કિન્ છે માટે ચત્

* મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરિ - ભા ૨, પ. ૧૨૨. પરિભાષા :- સ્થાનિવાર્ણવિધૌ - ૭/૪/૧૦૯

(૮-અ) વન્ના (૯-અ.) વાચ્ચતિ (મ નો વ) (મન્નઃ
મિ ૪/૩/૯૨)

0-0 વગાદિ - નવ ધાતુ સમાપ્ત 0-0

0 વાચ્ (કુચાચ્ચુ યાચ્ચાચ્ચ) આગતુ (૧) બ્વાદિ
ઉભય 891 - (૧-વ) વાચ્ચતિ - તે માગે છે
(૫-અ) વિદ્યે - છે તેથી એ રૂપો થયે (૧) મિત્ત
સ ગીતે (-) ક્રિયિત્વિય. વા ૩/૪ ૬૫ થી અટ વાળા
(૧) આગત્વ પદે અદાચત્ અટ છે

0 પ્રોક્તાધા ક્રિયાગિપતિના રૂપો જ્ઞાતિમા દશવિધ
ક્રમ ૧ થી ૧૦ નુસાર થયે

0 વાચ્ - આત્મે (૧-વ.) ધાત્વે (૫-અ) અટ
૫-૨૩૧૫ માં બાંધે છે તેથી અદાં એટલે ૩૫ થાય
અગતિ - (૧-વ) દશાચ્-વચ્ચા - આદીઃ વગેરે
વારે દાખામાં હટ સળે - મન્ન ધિને.. ૪/૪ ૩૨ થી
(૭ આ) વચિરીટ

[૮૩૯]

(૧૮૯) ગોઠઃ સ્વરે ૪ ૨/૯૨

★ વૃત્તિ :- કન ગુગ ગુહ વ્યગદાગુગાન્ય ડમ્પ્યાત્ ।
ગુહન 11 ગૂન 12 ગાનુ 13 અગત્ 14 અગીર

□ હઠમાથે હશિટ દિતિ નરિ અનુત્ત, અગુહિત્તમ/
અનુભાનમ્ અગુપિઃ/અનુભન 15 હુગ, હુગુહત્,
ગુહ, / હુગુહ, હુગોદ, હુગુહ, હુગ 16 ગુગાન્ 17
ગુહતા/ગંદા 18 ગુહિત્વિ/ગોઠવિ 19 અગુપિત્/

અગોશ્વ 120 ગુહને 14 અગુહિટ્ । હઠમાથે સ્ત્ર ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- દાખેયો છે ગુપ્ત જેનો એવા
નહ ધાતુનો આદિમાં સ્વર વાળા પ્રત્યયો ભાગતા ઉપા-
ન્ય એ નો ઋધાયકે. ગુહ (ગુદ્ ગૂનંવરણે) સંતાડુડ
૬૬૫ (૧) બ્વાદિ ઉભય. 935

(૧-૨) ગુહને - ગુહ + ધાત્ + ણિ = ગોહ + અ + ણિ
(ગોશ્વત્વ ૪/૩/૪) થી ગુણ, આ મુતથી દીધું ઋ

(૨-ન) ગૂન્ (૩-૨) ગૂન્ (૪-૧) અગુહત્

★ અનુવૃત્તિ :- ડુડુ રૂપો જી ૪/૨/૪૦

❖ વિધિ - 0 ગોઠઃ ક્રમ હથું ?

(૧-વ) હુગુહઃ અહી ગુહ ના સ્વરનો ગુણ થયો નથી
0 સ્વરે દેખ હથું ?

(૮-અ) ગોદા - અહીં ગુહ + તા છે.

□ શેપવૃત્તિ :- (૫-અ) વિદ્યે એ રૂપો (૧) મિત્ત
૧ થી (૨) સ્વ વાળું - ધુતોદિન્ ૪૪/૩૮ થી હટ

વિદ્યે - હગિટો નાથુ - ૩/૪/૫૫ થી સ્વ

(૧) અગુહીત પદે (૨) અનુભન - ગુહ+ત્=ગુહ+સ+ત્
ત્=હેા છુદ પદાન્તે ૨/૧/૯૨ થી ગુહ+સ+ત્ = (ગદ્વગદ્

અનુર્ધન્ત...૨/૧ ૭૭) (હુદ + મ+ત્ = પટો. કરિત...

૨/૧/૯૨) ધુન્+મ+ત્ = ધુન્+મ+ત્ = ક+ધુન્+ત્

(૧-૫) હુગુહ-ગુહ+જ-વિત્ પ્રત્યય છે ગુણ થતા દીધ

ગોઠાજઃ થી જ - હુગુહ + અ

(૭-આ) ગુગાન્ -

સ્વસ્તી વગેરે તથુમા ધુતોદિન્ થી વિદ્યે હટ

(૮-અ) ગુહિત્ પદે ગોદા-ગુહ+તા ગુહ+તા (અપશ્વરુધાન્ત-)

ગુહ+ષા =ગુહ+ઠા ગોદા (દમ્પિટ્ દ લોપ)

0 આત્મે :- (૧ વ) ગુહને (૫ અ) મિત્ત અગુહિટ્

પદે હટ ન બાંધે ત્યારે સ્વ ભાગતા...જુઓ મુત - 1૯૦

[૮૪૦]

(૧૦૯) દુહદિદિલ્હગુહો દન્યાત્મને ધા સ્વઃ ૪/૩/૭૯

★ મુતપૃથો :- દુહ-દિહ-દિહ ગુહઃ દન્ય આત્મેને વા

★ વૃત્તિ :- ણ્યશ્ચુમ્. પરમ્ય સત્તે દન્યાદાવાત્મને-

પદે હુડ વા મ્માર । (દમ્પિટ્ દિતિ દલેપે ડકારણ વીધે'વ)

અગદ । પદે અનુલ્

□ અગુહિત્તમ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- દુહ, દિહ, લિહ, ગુહ ને ભાગેલા

સ્વ પ્રત્યયને આદિમાં દન્ય વર્ગીય વચ્ચે વાળા આત્મેને-

પદના પ્રત્યય ભાગતા વિદ્યે લોપ થાય □ (દમ્પિટ્

૧/૩/૪૨ થી દ લોપ થતા પૂ. નો ડહાર દીધું) અગદ

-ગુહ+ત્=ગુહ+સ+ત્ (ત્ દન્ય છે તેથી આ મુતથી

સ્વ લોપ) ગુહાન્ (હે છુદ પદાન્તે, અપશ્વરુધાન્ત, વ

વર્ગશ્ચર્મ-તથુથી) ગુહ+દ્=ગુહ અનગુહ-તેણે ડાંધુ.

(વિદ્યે) અનુભન (જુઓ મુત : ૧૮૯ ૫૨૨૩૧૫૯ ૧૫)

❖ વિશેષ :- 0 દન્ય દેખ હથું ?

અનુભામિ - મ દન્ય નથી સ્વ ન લોપાય

0 દન્ય પ્રત્યયો :- ત્, યાસ્, યમ્ (લ વર્ણ - ત

વર્ગ લઘા દન્યા) અને વ (ધો દન્યોદ્ય) એ ન્યાયથી

0 ધાત્ :- દુહ (દુલીક ધરણે) દોડવું (૨) અદાદિ-

1127, દિહ (દિલીક ડવ લેપે) લેપ દરવો (૨) અદાદિ

- 1128, લિહ (લિલીક આલ્યાદને) યાંડવું (૨) 1129

□ શેપવૃત્તિ :- અગુહિત્તમ (૫-અ) ત્રી પુ ક્રિ વ.

વિદ્યે સ્વ માટે જુઓ મુત : 1૯૧

[૮૪૧]

(૧૯૧) સ્વરેડત: ૪/૩/૭૫

★ સુત્રપૃથો :- સ્વરે અત:

★ વૃત્ત :- સકોડસ્ય સ્વરાદૌ પ્રત્યયે: લુક્ સ્યાત્ । અઘુક્ષાતામ્ ।

■ અગૂહીષત/અઘુક્ષન્ત । અગૂહિષ્ઠા: અગૂઢા: / અઘુક્ષયા: । અગૂહિષ્વહિ/અગૂહ્વહિ/અઘુક્ષાવહિ । ૫। જુગુહે । ૬। ગૂહ્વીટ/ઘુક્ષીટ । ૭।

મર્જી સેવાયામ્ । મજતિ । ૪। અમાક્ષીન્ । ૫। વ્રમાજ । ૬। મજ્યાત્ । ૭। મક્તા । ૮। મક્ષ્યતિ । ૯। અમક્ષ્યત્ । ૧૦। મજતે ૪। અમક્ત ૫। મેજે, મેજાતે ૬। મક્ષીટ । ૭। રાજૂ ગૂહ્વાજિ વીપ્તૌ રાજતિ । ૪। ઋદ્વીચ્છ-વીત્યાદિનાડિ । અરાજન્ પક્ષે સિચિ અરાજીત્ । અરાજતામ્ । અરાજિષ્ટામ્ । ૫। રરાજ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- સ્ક ના અનો સ્વરાદિ પ્રત્યય પર છતાં લોપ થાય છે. અઘુક્ષાતામ્ (૫-અ) ત્રી પુ દિ.વ ગુહ્+આતામ્=અ+ગુહ્+સક્+આતામ્=(આ સૂત્રથી) અગુહ્+મ્+આતામ્=અઘુક્+ષાતામ્ સૂત્ર : ૧૮૬ મુજબ.

■ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ છે.

★ શેષવૃત્ત :- (૫-અ) (સિચ્) - અગૂહિષત/ (સક્) અઘુક્ષન્ત - બી. પુ એ.વ. થાસૂ પ્રત્યય (૧) સિચ્-અગૂહિષ્ઠા: (૨) સિચ્ લોપ-અગૂઢા: (૩) સક્ - અઘુક્ષયા: - એન્ રીતે પ.પુ. દિ.વ. માં અગુહિષ્વહિ/અગુહ્વહિ / અઘુક્ષાવહિ

(૧-૫) જુગુહે - આશી: આદિ ચારે ઠાળના બે-બે ૩૫ - પરસ્પૃ. મુજબ જાણવા.

૦ મજ્ (મર્જી સેવાયામ્) સેવા કરવી, ભજવું (૧) ૫-દિ-ઉભય - ૮૯૫

(૧-વ) મજતિ-તે ભજે છે-અઘતની વગેરે દશે ઠાળના ૩૫ ક્રમાંક ૧ થી ૧૦ વૃત્તિમાં દર્શાવ્યા મુજબ સમજવા. એન્ રીતે આ/મનેપદમાં સીધાજ પ્રત્યયો લાગી ૩૫ તૈયાર થશે મજ્+સીષ્ટમાં જૂનો પૂ થઈ થઈ પૂનો ક થઈ મક્+સીષ્ટ થતાં મક્ષીષ્ટ થયું છે

૦ રાજૂ (રાજૂ-વીપ્તૌ) પ્રકાશપુ-ગોભપુ (દુ બ્રાજિ વીપ્તૌ) બ્રાજ - (૧) બ્વાદિ-ઉભય - ૮૯૩ - ૮૯૪

રાજતિ - તે દીપે છે. (૫-અ) વિદ્યે-૧ સિચ્ પક્ષે (૨) અઙ્-અરાજીત્/અરાજત્ અરાજિષ્ટામ્ પક્ષે અરાજતામ્

[૮૪૨]

(૧૯૨) જૂ અમ વમ-વ્રસ-ફળ-સ્યમ-સ્વન-રાજ-બ્રાજ - બ્રાસ મ્લાસો વા ૪/૧/૨૬

★ વૃત્ત :- ઇષામેકાદશાનાં સ્વરભાવિત્વરોક્ષા સેદ્-થવોરેર્વા સ્યાત્ ન ચ દિ: રેજતુ: / રરાજતુ:, રેજુ:, / રરાજુ: । રેજિય / રરાજિય । ૬।

■ રાજ્યાત્ ૭। રાજિતા ૮। રાજિષ્યતિ ૮। અરાજિષ્યત્ ૧૦। રાજતે । ૪। અરાજિષ્ટ । ૫। રેજે/રાજે, રેજાતે/રાજાતે, રેજિરે/રાજિરે । ૬। રાજિષીટ । ૭। એવં બ્રાજિરપિ

■ વૃત્ત્યર્થ :- જૂ-અમ્-વમ્-વ્રસ્-ફળ-સ્યમ્-સ્વન્-રાજ્-બ્રાજ્-બ્રાસ તથા મ્લાસૂ ધાતુઓના સ્વન્નો એ અવિત્ પરોક્ષાના તથા સેદ્ થવ્ પ્રત્યયો લાગતા વિદ્યે થાય છે. - પછી દિત્વ થશે નહીં. જેમકે - રેજતુ: પક્ષે રરાજતુ: રાજ્+અતુમ્ - એન્ રીતે - રેજુ: પક્ષે રગજુ:

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અવિત્ પરોક્ષા સેદ્ થવો- ૪/૧/૨૩ (૨) અનાદેશ... ૪/૧/૨૪ થી મધ્યેડત: (૩) જ્ઞાપોક્ષીપીપ૦ થી ન ચ દિ:

■ વિશેષ :- ૦ ઉદાહરણ :-

(જૂ) જેઠ: પક્ષે જજઠ:, (અમ્) - એમુ: પક્ષે વ્રઅમુ:, (વમ્) વેમુ: પક્ષે વવમુ: વગેરે.

■ શેષવૃત્તિ :- આશી: વગેરે ઠાળમાં ૪૫ થી ૧૦ મુજબ સીધા પ્રત્યયો લાગશે જ્ઞ આગમ સ્તાચ્ચશિતોઽત્રાણાદે થી ધ્યે.

૦ આત્મને બધાં ૩૫ વૃત્તિ મુજબ થશે. પરોક્ષામાં વિદ્યે બે - બે ૩૫ થશે.

૦ બ્રાજૂના ૩૫ રાજૂના ૩૫ નેવા થશે.

[૮૪૩]

(૧૯૩) અંકદૂધિનોચ્ચ રજો: ૪/૨/૫૦

★ સુત્રપૃથો :- અંકદૂ ધિનો: ચ રજો:

★ વૃત્ત :- રજોરકટિ ધિનણિ શવિ જોપાન્ત્યનો લુક્ સ્યાત્ । રજતિ । ૪।

■ અરાઙ્-ક્ષીત્, અરાઙ્-ક્તામ્, અરાઙ્-શુ: । ૫। રરજ્, રરજ્જતુ: । ૬। રજ્યાત્ । ૭। રઙ્-ક્તા । ૮। રઙ્-ક્ષ્યતિ । ૯। અરઙ્-ક્ષ્યત્ । ૧૦। રજતે । ૪। અરઙ્-ક્ત, અરઙ્-ક્ષાતામ્, અરઙ્-ક્ષત્ । ૫। રરજો । ૬। રઙ્-ક્ષીટ । ૭। રઙ્-ક્તા રઙ્-ક્ષ્યતે । ૯। અરઙ્-ક્ષ્યત । ૧૦।

■ વૃત્ત્યર્થ :- અંકદૂ-ધિનળ - શવ્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે રજ્ઞ ધાતુના ઉપાન્ત્ય વૂનો લોપ થાય છે.

અશ્રાસીત્ ૧૫। શશ્રૌ ૧૬। ડ્રાંક્ કુલ્લિત ગતૌ । દ્રાતિ ।
નિયોગે નિદ્રાતિ ૧૪ ન્યદ્રાસીત્ ૧૫। નિદદ્રો ૧૬। પ્રાંક્
પૂરણે । પ્રાતિ ૧૪। અપ્રાસીત્ ૧૫। પ્રૌ ૧૬। પ્રેયાત્/પ્રાયત્
૧૭। પ્રાતા ૧૮। પ્રાસ્યતિ ૧૯। અપ્રાસ્યત્ ૧૯।
વાંક્ ગતિવન્ધનયો: । ર્વાંક્ પ્રકથને । પ્રાંક્ રક્ષણે । લાંક્
આદાને । રાંક્ દાને इत्यादया भातिवत् । માંક્ દાને
દાંવક્ લવને एतावपि तथैव । કિન્ત્વાશિષિ ગાપાસ્થેતિ
મેયાત્, દાયાત્ । ઇંણ્ક્ ગતૌ । એનિ અવિચ્છિતો હિત્વાદ્
ગુણાભાવે इतः ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દ્વિષ્ ધાતુ અને આ કારાન્ત
ધાતુને લાગેલા શિત્તાણના અન્નો પુસ્ (ઉસ્) વિઠ્લપે
થાય છે. જેમકે પ્સા+અન્ (આ સૂત્રથી વિઠ્લપે ઉસ્)
(૪ લ) અ+પ્સા+ઉસ્ (હિદેત્ પુસિ ચાતો લુક્ ૪/૩/૯૪
થી આ લોપ) અપ્સુ: વિઠ્લપે અપ્સાન્-તેઆએ આધું.

❧ વિશેષ :- ૦ પદાર પુસ્યૌ ૪/૩/૩ એ
સૂત્રના સંદર્ભમાં વિશેષણ માટે છે.
૦ ધાતુ :- દ્વિષ્ (દિર્ઘાંક અપ્રીતૌ) અપ્રીતિ થની.
(૨) અદાદિ-ઉક્ષય. 1126
૦ ઉગાહરણ :- અદ્વિષુ: પક્ષે અદિપન્ દ્વિષ્+અન્-
તેઓએ દોષ કર્યો.

★ શેષવૃત્તિ :- (૫-અ) અપ્સાક્ષીત્ = પ્સા + ત્ =
તે જમ્યો.

(૬-પ) પ્સૌ - પ્સા + ણ્વ = પ્સા + ઔ
(૭-આ) સંયોગાદેર્વાશિષ્યે ૪/૩/૯૫ થી વિઠ્લપે આ નો
ए = પ્સાયાત્/પ્સેયાત્ અન્ય રૂપો (૮ થી ૧૦) વૃત્તિ
મુજબ થશે.

૦ મા (માંક્ વીપ્તૌ) દીપયું (૨) અદાદિ પરસ્મૈ 1061
માતિ = તે દીપે છે. આશી: માં માયાત્ - આ નો ए
ન થાય.

૦ યા (યાંક્ પ્રાપ્ણે) જયું (૨) અદાદિ પરસ્મૈ 1162
યાતિ - તે જાય છે (યા ના રૂપો મા જેવા જ થશે)
૦ સ્ના (ણાંક્ - જીવે) નાહયું (૨) અદાદિ 1064
સ્નાતિ - તે નહાય છે.

- પૂ નો સ્ (વ: સોડયૈ...૨/૩/૯૮) - પૂ નો વ્
(* વૃત્ત અભાવ યતાં વૃત્ત પશ્ય અસ.વ) - સ્ના ના રૂપો
પ્સા જેવા થશે.

૦ શ્રા (શ્રાંક્ પાકે) પકવયું (૨) અદાદિ પરસ્મૈ-

* નિમિત્તાભામાવે નૈમિત્તિકસ્યાપ્તમાવ: ન્યાયે

1065 શ્રાતિ-તે પકવે છે શ્રા ના રૂપો પ્સા જેવા થશે.
૦ દ્રા (દ્રાંક્-કુલ્લિત ગતૌ) ભાગી જયું - ઊંધયું
(૨) અદાદિ પરસ્મૈ-1066 દ્રાતિ-તે ઉંધે છે-નિ+દ્રા=
નિદ્રાતિ પ્સા જેવા રૂપો થશે. માત્ર જ્યાં અ આગમ થાય
છે ત્યાં નિ + અ = ન્ય થશે.

૦ પ્રા (પ્રાંક્ પૂરણે) 1072 પુરયું. પ્રાતિ
૦ ર્વા (ર્વાંક્ પ્રકથને) ઠહેયું. 1071 ર્વાતિ
૦ રા (રાંક્ દાને) - દેયું - 1069
૦ દા (દાંવ્ક્ લવને) - લલ્લયું - 1070
૦ વા (વાંક્-ગતિ વન્ધનયો: - ગતિ દરરી - 1063
૦ લા (લાંક્-આદાને) લેયું - 1068 - છેલ્લા ચારે
રૂપો મા જેવા થશે.

૦ મા (માંક્ - માને) માપયું - 1073 -
(૧-વ) માતિ - તે માપે છે. (ગાપાસ્યાદા...હાક: ૪/૩/
૯૬ થી આશી: માં ए) - (૭-આ) મેયાત્ થશે.
૦ ઇ (ઇંણ્ક્ ગતૌ) જયું (૨) પરસ્મૈ 1075 ઇતિ
- તે જાય છે. इतः

નોંધ :- અવિત્ શિત્ - હિદ્વત્ થશે માટે इतः માં
ગુણ ન થાય.

૦ આ જધા ધાતુઓ અનુસ્વાર અનુઅધવાળા છે તેથી
અનિદ્ થશે. માત્ર - યમિનમિરમ્યાત: ૪/૪/૮૬ થી
અઘતનીમાં ઇદ્ થશે અને પૂર્વે સૂ ઉમેગશે - શ્વસ્તની
વગેરેમાં ઇદ્ લાગશે નહીં.

[૮૫૦]

(૭) હિંગોરવિવિતિ વ્યૌ ૪/૩/૧૫

★ સૂત્રપૃથો :- હુ-જ્ઞો: અપૂ-વ્-ઇતિ વ્-યૌ
★ વૃત્તિ :- હોરિણશ્ચ નામિન: સ્વરાદાવપિત્યવિવિતિ યથા
સદ્ધર્મ્યં વ્યૌ સ્યાતામ્ । યન્તિ ।

■ એપિ, હય: , હય । એમિ, હવ: , હમ: ।૧। હયાત્ ,
હયાતામ્ . હયુ: ।૨। एत / હયાત્ , હતામ્ , યન્તુ । હિહ ।
હતાત્ , હતમ્ , હત । અયાનિ, અયાવ, અયામ ।૩।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હુ ધાતુના અને હ (ગણ-૨
(હણ્ ધાતુના નામિ સ્વરનો અપિત્, અવિત્, સ્વરાદિ
પ્રત્યય લાગે ત્યારે અનુક્રમે (૩ નો) વ્ અને (હ નો)
ય્ થાય છે. (૧-વ) યન્તિ હ + અન્તિ = ય્ + અન્તિ
(આ સૂત્રથી હ નો ય્ કેમકે અન્તિ સ્વરાદિ-અવિત્ છે.)

❧ વિશેષ :- ૦ સિદ્ધહેમ વ્યા મુજબ આ
સૂત્ર માત્ર શિત્ દાળમાં જ લાગે.

ઈષતુઃ = તે એ નબ્બે ધચ્છયું - ઇષ્ + અતુસ્ = ઇષ્ + અતુસ્ = ઈષતુઃ - ઇ પછી ઇ છે.

૦ સ્વરે - કેમ કહ્યું ?

इयाज - यज + ण्व = ययजू + ण्व (यृत् यता)

इयजू + ण्व = इयाजू + अ

૦ ઉદાહરણ :- ઉવોષ્ = ઉર્ + ણ્વ = ઉર્ષ્ + ણ્વ = ઉર્ષ્ + અ = (આ સૂત્રથી ઉર્ + ઓમ્) + અ = ઉવોષ્

[૮૫૪]

(૧૧) ઇળ: ૨/૧/૫૧

★ વૃત્તિ :- અસ્ય સ્વરાદૌ પ્રત્યયે ઇય્ સ્યાત્ । દીર્ઘે ઈયતુઃ, ઈયુઃ ।

■ વેટિ દ્વિતીયમ્ય ગુણેડ્યાદેશે ઇયાદેશે ચ, ઇયયિથ / ઇયેથ, ઈયથુઃ ઈય । ઇયાય / ઇયય, ઈયિવ, ઈયિમ । ૬ । દીર્ઘશ્ચિવતિ દીર્ઘે । ઈયાન્, ઈયાન્તામ્, ઈયાસુઃ । ૭ । ઇતા । ૮ । ઇષ્યતિ । ૯ । ઇષ્યત । ૧૦ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- આદિમાં સ્વરવાળા પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે (ઇળ્ ધાતુના) ઇ નો ઇય્ થાય દીર્ઘ :- ઇ + અતુસ્ = ઇઈ + અતુસ્ = ઇઈય્ + અતુસ્ = ઈયુઃ, એવરીતે ઈયુઃ

■ અનુવૃત્તિ :- (ધાતોઃ) ઇયુવ સ્વરે પ્રત્યયે ૨/૧/૫૦

■ વિશેષ :- ૦ યોડનેકસ્વરસ્ય ૨/૧/૫૬ સૂત્રથી યતાં યનું આ અપવાદ સૂત્ર છે

■ શેષવૃત્તિ :- સજિહ્વિ...યથ્ ૪/૪/૭૮ થી યથ્ વિઠ્ઠપે ઇટ્ ડં તેથી એ ૩૫ થશે ઇયયિથ પક્ષે ઇયેથ - ઇ + યથ્ - ઇઈ + યથ્ = ઇઈય્ + ઇ + યથ્ પક્ષે ઇયુ + ઇ + યથ્ એવરીતે પરાક્ષા ખી. પુ. દ્વિ. વ. વગેરે વૃત્તિ મુજબ સમજવા - (૭-આ) ઈયાન્ - ઇ + ક્યાન્ = (દીર્ઘશ્ચિવયજ્... ૪/૩/૧૦૮ થી ઇ દીર્ઘ) (૮-થ.) ઇ નો યથ્ એ - સૂત્ર ૭ થી ૧૧ - ઇળ્ ધાતુ -

[૮૫૫]

(૧૨) આશિપીળ: ૪ ૩/૧૦૭

★ સુત્રપૃથક :- આશિપિ - ઈ - ઇળ:

★ વૃત્તિ :- ઉપસર્ગાદિસ્પયેળ ઈતઃ કિલ્લિત ધાદાવાશિષિ દ્રસ્વઃ સ્યાત્ । ઉદિયાત્ ।

■ ઇન્ક સ્મરણે । અધિપૂર્વ ઇવાયમ્ । અધ્યેતિ, અધિતઃ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપસર્ગથી પર (પછી) રહેલા ઇળ્ ધાતુને કિલ્, કિલ્ એવા ય કાનાદિ આશીઃ ના પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે (દીર્ઘ) ઈનો દ્રસ્વ ઇ થાય છે.

ઉદિયાત્ = ઉદ્ + ઇળ્ + ક્યાત્ = (દીર્ઘશ્ચિવયજ્... ૪/૩/૧૦૮ થી ઈ દીર્ઘ) ઉદ્ + ઈ + યાત્ = (આશિપીળઃ થી હ્રસ્વ) ઉદ્ + ઇ + યાત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઉપસર્ગાત્... દ્રસ્વઃ ૪/૩/૧૦૬ (૨) કિલ્લિતિ યિ... ૪/૩/૧૦૫

■ વિશેષ :- ૦ (નોંધ) દીર્ઘશ્ચિવયજ્... ૪/૩/૧૦૮ થી દીર્ઘ થયા પછીજ આ સૂત્ર લાગે છે. અન્યથા ઇળ્ ધાતું હ્રસ્વ છે.

૦ ઈ નો દ્રસ્વ કેમ કહ્યું ?

આનર્દયાન્ = ઇયાન્ અહીં એ થશે માટે હ્રસ્વ ઈ ન થાય.

■ શેષવૃત્તિ :- ઇન્ક સ્મરણે (ઇ) યાદ કરવું. (૨) અદાદિ-પરસ્મૈ - ૧૦૭૪ અધિ પૂર્વક. (૧-વ) અધિ + ઇ + તિ = અધિ + ઇ + તિ = અધ્યેતિ એ જ રીતે અધીતઃ

[૮૫૬]

(૧૩) ઇકો વા ૪/૩/૧૬

★ સુત્રપૃથક :- ઇકઃ વા

★ વૃત્તિ :- ઇક સ્વરાદાવવિતિ શિતિ ય્વા સ્યાત્ । અધિયન્તિ, અધીયન્તિ

■ શેષમિણૂવત્ । આશિપિ દ્રસ્વાભાવો વિશેષઃ । અધીયાન્, અધીયાન્તામ્ ૧૦ વીન્ક પ્રજનકાન્ત્યસનરવાદનેપુ । વેતિ વીતઃ વિયન્તિ । ૧ । વીયાત્ । ૨ । વેતુ । વીતાન્ । વીહિ । ૩ । અવેન્, અવીતામ્, અવિયન્ । ૪ । અવૈપીત્, અવૈષ્ટામ્ ૫ । વિવાય, વિવ્યતુઃ ૬ । વીયાત્ ૭ । વેતા ૮ । વેત્યતિ ૯ । અવેષ્યત્ ૧૦ । ધુન્ક પ્રસવૈશ્વર્ગયોઃ । પ્રસવોડ-મ્યુનુજ્ઞાનમ્ ।

■ વૃત્ત્યર્થ :- આદિમાં સ્વરવાળા અવિન્ - શિત્ પ્રત્યયો લાગ્યા હોય ત્યારે ઇક ધાતુના ઇ નો વિઠ્ઠપે ય્ થાય છે.

(૧-વ) ત્રી પુ ખ.વ અધિ + ઇ + અન્તિ - ન્ને ય થાય તો અધિ + ય્ + અન્તિ = અધિયન્તિ પક્ષે અધિ + ઇ + અન્તિ = અધિ + ઇય્ + અન્તિ (ધાતોરિવર્ગો... ૨/૧/૫૦ થી ઇય્) અધીયન્તિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) હિણોરપ્વિતિ વ્યૌ ૪/૩/૧૫ થી અવિતિ અને ય

(૨) દ્રયુક્તો ૪/૩/૧૪ થી શિતિ

■ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

★ શેષવૃત્તિ :- શેષમ્ - ખાટીનું ઇળ્ મુજબ સમજવું (૨-સપ્તમીથી ૧૦-ક્રિયાતિપતિ સુધીના) સ્વર્ પ્રત્યયો

૩૫) જી સિવાજી અમરાવા માત્ર એકઃ વિજ્ઞાપના
- સરકાર - ૧૩/૧૯૭૩ સુદ નવામી ૧૦/૯/૭૩
૩૬) એકેને કે કુલ્યુર વરવેરા કુ, જેમણે એ
એને સરકાર

(૧) શ્રી (ગાંધી સરકારસરકારસરકાર) સરકાર આપેલા,
કુલ્યુર કુલ્યુર કે કુલ્યુર (૨) સરકારે ૧૦/૯/૭૩ ૧૯૭૩

૩૭) એકેને કે કુલ્યુર આપેલા સરકાર સરકાર
૩૮) એકેને કે કુલ્યુર છે

(૧) સુ (૧૩) સરકારસરકાર (૨) સરકારે ૧૦/૯/૭૩
- ૧૦/૯/૭૩ - ૧૦/૭૩

[૯૫૭]

(૧૯) જી સરકાર સરકાર ૬૩/૫૬

★ સુપ્રધુષ્ટ - જી સી સિવાજી સરકાર

★ શ્રી - સરકારસરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર

□ સુ સરકાર સરકાર સરકાર - સરકાર સરકાર

■ વૃથર્થ :- સરકાર :- સરકાર નવામી
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર - સરકાર

■ વિશ્વવિદ્યા :- ૦ સરકાર સરકાર

સરકાર - સરકાર સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર

(૧) સરકાર સરકાર

સરકાર - સરકાર સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર

(૧) સરકાર સરકાર

સરકાર - સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર

(૧) સરકાર સરકાર

સરકાર - સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર

□ સુપ્રધુષ્ટ :- ૧ થી ૯ સરકારસરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

[૯૫૮]

• સરકાર (૧) - સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

(૧૫) જી સરકાર સરકાર ૧/૯/૭૫

★ શ્રી - સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

□ સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

■ વૃથર્થ :- સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

(૧) સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

★ સુપ્રધુષ્ટ - (૧) સરકાર સરકાર ૧/૯/૭૫ સરકાર
(૨) સરકાર સરકાર ૧/૯/૭૫ સરકાર

■ વિશ્વવિદ્યા :- સરકાર :- સરકાર (સરકારસરકાર
સરકાર - (૧) સરકાર-1251 (૨) સરકાર-૧૫૫-1430
સરકાર સરકાર (૩) સરકાર-સરકાર સરકાર-૧૫૫ 1520
(૪) સરકાર - સરકાર - સરકાર - 1945
(૫) સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર
સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

□ સુપ્રધુષ્ટ :- (૧-૨) સરકાર - સરકાર સરકાર
(૩-૪) સરકાર - સરકાર સરકાર - સરકાર સરકાર સરકાર
(૫-૬) સરકાર - સરકાર સરકાર (સરકાર)

(૭) સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

(૮) સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર સરકાર

કિન્તુ ક્ષોઃ સેદ્વાત્ અક્ષાવીન્ ૧૫૧ યુક્ મિશ્રણે । ણુક્ સ્તુતૌ ઇત્યાદયોઽપિ સૌતિ વન્ । રુદ્ઃ અશ્રુવિમોચને ।

❧ વૃત્ત્યર્થઃ :- યદ્-લુપ્તના તમામ ધાતુઓ અને તુ, રુ સ્તુ ધાતુથી પર વ્યંજનાદિ (આદિમાં વ્યંજન વાળા) વિત્ પ્રત્યય લાગતાં વહુલમ્ ઈત્ થાય છે (ક્યારેક થાય અને ક્યારેક ન થાય) (૧-વ) તૌતિ / તવીતિ = તુ + તિવ્ (ઉત ઔ ત્રિતિ ૪/૩/૫૯ થી વૃદ્ધિ) = તૌ + તિ વિઠ્ઠપે તુ + ઈત્ + તિવ્ = (ગુણ) તૌ + ઈ + તિ = તવ્ + ઈ + તિ = તવીતિ એનરીતે (૩-૫) તૌતુ પક્ષે તવીતુ (૪-ભ) અતૌત્ પક્ષે અતવીત્ ૦ ઠેટલાંક સર્વત્ર વ્યંજનાદિ શિત્ કાળમાં ઈત્ ધ્વજે છે તેમના મતે બધાં રૂપો બે-બે થશે. જેમકે તુતઃ/તુવીતઃ

★ અનુવૃત્તિઃ :- (૧) તુહઃ સ્નાદ્ ઈત ૪/૩/૬૨ થી ઈત્ (૨) ઉત ઔ ૪/૩/૫૯ થી વિતિ વ્યજ્જને

❧ વિશેષ :- ૦ * વહુલમ્-શિ'ટપ્રયોગાનુસાર ઈત્ ઠરવો - ક્યારેક ઈ થાય, ક્યારેક ન થાય, ક્યારેક વિઠ્ઠપે પણ થાય.

૦ વ્યંજનાદિ કેમ ઠહ્યું ?

તવાનિ = તુ + આનિવ્

૦ વિત્ કેમ ઠહ્યું ?

તુતઃ = તુ + સ્, અતૌત્ = તુ + દિ

૦ યદ્ * ના વિધાન છતાં ૫૨. લુપ્તનું જે પ્રહથ્ય ઠ્યું - તેનું કારણ એ કે યદ્નત ને આત્મનેપદ થવાથી - વિત્ અસંભવ થશે.

★ શેષવૃત્તિઃ :- (૫-અ) અતૌત્રીત વગેરે દશે રૂપો વૃત્તિ મુજબ બાધવા.

૦ ગણઃ ૨ અદાદિ ધાતુઓ :- (પરસ્મૈપદી) (૧) દુક્ષુક્ શબ્દે (ક્ષુ) 1084 (૨) રુ (રુક્ શબ્દે) 1085 (૩) કુ (કુન્ક શબ્દે) 1086 અવાજ ઠરવો-રોપું (ત્રણેનો અર્થ એકજ)

ક્ષુ ના રૂપો સુ જેવા થશે. પણ પરોક્ષામાં દિત્વ થયા બાદ કુ નો ચ્ થતાં સુશ્રાવ રૂપ થશે તેમજ ક્ષુ ધાતુ સેદ્. હોવાથી ઇદ્ લેશે (૫-અ) અક્ષાવીન્ (૮-શ્વ) ક્ષવિતા ૦ રુ - યદ્તુસ્તો વહુલમ્ ૪/૩/૬૪ થી વ્યંજનાદિ વિત્ પર છતાં વિઠ્ઠપે ઈત્ થશે. જેમકે

(૧-વ) રૌતિ / રવીતિ - રૂપો તુ ધાતુ જેવા થશે -

માત્ર સેદ્ ધ તુ છે તેથી (૮-શ્વ, રવિતા (૯-ભ) રવિષ્યતિ ૦ * કુ - ના રૂપો સુ (પુન્ક) મુજબ થશે સુત્ર-૧૪, ૧૫ માત્ર અઘતનીમાં - અકૌપીત વગેરે

(૪) યુ (યુક્ મિશ્રણે) = મિશ્ર ઠરવું - 1080

(૫) તુ (ણુક્ સુતો) સ્તુતિ ઠરવી - 1081 - યુ-તુ બન્નેના રૂપો ક્ષુ - 1084 જેવા થશે.

(૬) રુદ્ (રુદ્ઃ-પ્રશ્રુ વિમોચને) રુદ્ધુ - 1087 - રુદ્ ના રૂપો ભુઓ મત્ર : ૧૭-૧૮

[૮૪૦]

(૧૭) રુપ્પચ્ચકાચ્છિદયઃ ૪/૪/૮૮

★ સૂત્રપૃથક :- સ્ત પચ્ચકાન્ શિત્-અયઃ

★ વૃત્તિ :- રુદાદેઃ પચ્ચતઃ પરસ્થ વ્યજ્જનાદેઃ શિતો-ડયાદેરાદિરિદ્ મ્ગાન્ । રોદિતિ । રુદિઃ (રુદન્તિ) ૧૧ । (સ્વાત્ ૧૨) । રોદેતુ / રુદિતાત્, (રુદન્તુ) । રુદિહિ / રુદિતાત્, રુદિતમ્, રુદિત ૧૩ ।

❧ વૃત્ત્યર્થઃ :- રુદ્ વગેરે પાંચ (રુદ્, સ્વપ્, અન્, શ્વત્, જસ્ર) ધાતુઓને આદિમાં ય કારાદિ સિવાયના વ્યંજનાદિ શિત્ પ્રત્યયો લાગતાં પૂર્વે ઇદ્ થાય છે.

(૧-વ) રોદિતિ - રુદ્ + તિવ્ = રોદ્ + ઈ + તિ તે રોવે છે. એજ રીતે રુદિતઃ, રોદિતુ / રુદિતાત્ વગેરેમાં ઇદ્ થય છે.

૦ વ્યંજનાદિ કેમ ઠહ્યું ?

(૧-વ) ત્રી. પુ એ. વ. રુદન્તિ - રુદ્ + અન્તિ સ્વરાદિ પૂર્વે ઇદ્ ન થાય.

(નોંધ) ત્રણે કાળના રૂપો વૃત્તિ મુજબ થશે

★ અનુવૃત્તિઃ :- ઋ કૃવ્યેડદ ઇદ ૪/૪/૮૦ થી ઇદ્

❧ વિશેષ :- ૦ રુદાદિ પાંચ ધાતુ 1087 થી 1091 ધાતુપાઠમાં છે ગણ-(૨) અદાદિ પરસ્મૈ. રુદ્-રુદ્ધુ, સ્વપ્-સ્વપું, અન્-શ્વસ્ (બન્ને) શ્વાસ લેવો, જીવવું. જક્ષ્ - ભક્ષણ ઠરવું - ઢસવું

૦ ય કાર વળન કેમ ઠહ્યું ?

સ્વાત્ - રુદ્ + યાન્ -

૦ શિત્ કેમ ઠહ્યું ?

શેત્સ્યતિ = રુદ્ + સ્યતિ (ગુણ) રોત્ + સ્યતિ - ભવિ. નો અશિત્ પ્રત્યય છે.

[૮૪૧]

(૧૮) દિસ્પોરિદ્ ૪/૪/૮૯

* 1 વહુલમ્ - બૃહદ્વૃત્તિ - ૧ - ૫. ૩૦૦

* 2 યદ્ - હૈમપ્રદાશ ૨, ૬૩૮

* કુક્ - ધાતુ અનિદ્ છે. કિયારતન સમુચ્ચય-૧૫૧

વ્યજ્ઞનાદેવોપાન્ય ૪/૩/૪૭ થી વિદ્યે આ થતાં અખ્યે
૩૫ થશે જેમકે - અશ્વાસીત્ / અશ્વસીત્

૦ જક્ષ્ (જક્ષ્ મક્ષહસનયો:) ભક્ષણ કરવું - હસવું
(૨) અદાદિ પરસ્મૈ - 1091

(૧-વ) જક્ષિતિ તે ખાયછે. - જક્ષ્ + તિવ્ = (સ્ત્
પચ્ચકાત્ ૪/૪/૮૮ થી ઇદ્ - જક્ષ્ + ઇ + તિ

[૮૭૩]

(૨૦) અન્તો નો લુક્ ૪/૨/૯૪

★ સૂત્રપૃથો :- અન્ત: ન: લુક્

★ વૃત્તિ :- દ્વયુક્તજક્ષપચ્ચકાત્પરસ્માન્તો નો લુક્ સ્યાત્ ।
જક્ષતિ । ૧।

■ જક્ષ્યાત્ । ૨। જક્ષિતુ । ૩। અજક્ષીત્, અજક્ષિતમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દ્વાર્ભાવ પામેલા ધાતુઓ પછી
(જુદોત્યાદિ - ગણ: ૩ ના ધાતુ) અને જક્ષ - પાંચઠ
(જક્ષ-દરિદ્રા-જાગૃ-ચકાસ્ શાસ્ - 1091 થી 1095)
ધાતુઓને લાગેલ અન્ત (પ્રત્યયના) ન્ નો લોપ થાયછે.
(૧-વ) ત્રી.પુ. ૫.વ. જક્ષ્ + અન્તિ = જક્ષ્ + અતિ
= જક્ષતિ - તેઆ ખાય છે.

■ અનુવૃત્તિ :- દ્વયુક્ત જક્ષ પચ્ચત: ૪/૨/૯૩

❧ વિશેષ :- ૦ સિદ્ધહેમ વ્યા. મુજબ અવિત્
શિત્ એવા અન્ત નાં ન્ નો લોપ સમજવો

૦ દ્વયુક્ત ઉદાહરણ ગણ: ૩ માં આવે જુદ્ધતિ-દુ નો દિત્વ
૦ કૃદન્ત :- જક્ષત્ - જક્ષ્ + અન્ત - ખાતો

■ શેષવૃત્તિ :- (૨-સ) જક્ષ્યાત્ (૩ પં) જક્ષિતુ
(૪-લ) અજક્ષિત્ - તેણે ખાધું

[૮૭૪]

(૨૧) દ્વયુક્તજક્ષપચ્ચત: ૪/૨/૯૩

★ સૂત્રપૃથો :- દ્વિ ઉક્ત જક્ષ-પચ્ચત:

★ વૃત્તિ :- કૃતદિત્વાજક્ષપચ્ચકાન્ચ પરસ્ય શિતોડન:
પુસ્ સ્યાત્ । અજક્ષુ: । ૪।

■ અજક્ષીત્ । ૫। અજક્ષ । ૬। જક્ષ્યાન્ । ૭। જક્ષિતા । ૮।
જક્ષિષ્યતિ । ૯। અજક્ષિષ્યત્ । ૧૦। ઇતિ. સ્ત્ પચ્ચકમ્ ।
દરિદ્રાક્ દુર્ગતૌ દરિદ્રાતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દિત્વ થયેલા ધાતુ તથા જક્ષાદિ
પાંચ (જક્ષ-દરિદ્રા-જાગૃ-ચકાસ્-શાસ્) ધાતુઓને શિત્
દાળમાં (હિસ્તની માં) અન્ નો પુસ્ (સ્) થાય છે,
(૪-લ.) ત્રી.પુ. ૫.વ. અજક્ષુ: જક્ષ્+અન્=જક્ષ્+પુસ્

★ અનુવૃત્તિ :- વા દ્વિપાત: ૪/૨/૯૧ થી અન: પુસ્

❧ વિશેષ :- ૨૫૪

■ શેષવૃત્તિ :- સેદ્ ધાતુ હોવાથી ઇદ્ લેશે-આદી
રૂપો વૃત્તિમા દર્શાવ્યા મુજબ.

(૫-અ) અજક્ષીત્, અજક્ષિષ્ટામ્ વગેરે
દરિદ્રા (દરિદ્રાક્-દુર્ગતૌ) દુ:ખી દીન થવું (૨) અદાદિ
1092 પરસ્મૈ દરિદ્રાતિ - તે દુ:ખી થયો.

[૮૭૫]

(૨૨) ઇદ્દરિદ્ર: ૪/૨/૮૯

★ સૂત્રપૃથો :- ઇ: દરિદ્ર:

★ વૃત્તિ :- દરિદ્રો વ્યજ્ઞનાદૌ શિત્યવિત્યાત ઇ: સ્યાત્ ।
દરિદ્રિત: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આદિના વ્યંજનવાળા અવિત્
-શિત્ પ્રત્યયો લાગે ત્યારે દરિદ્રા ધાતુના આ નો ઇ
થાય છે. (૧-વ) ત્રી પુ. દિ. વ દરિદ્રિત: = દરિદ્રા + તસ્
= દરિદ્રિ + તસ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અત: શિતિ ૪/૨/૮૯ થી શિતિ
(૨) વચ્ચવિતિ ૪/૨/૮૭ થી અવિતિ

❧ વિગત :- ૦ વ્યંજનાદિ કેમ કહ્યું ?
દરિદ્રિતિ = દરિદ્રા + અન્તિ = (પ્રત્યયનાત: ૪/૨/૯૬ થી આ
લોપ, અન્તોનોલુક્ થી ન્ લોપ) = દરિદ્રિ + અતિ
૦ અવિત્ કેમ કહ્યું ?
દરિદ્રાતિ - દરિદ્રા + તિવ્

[૮૭૬]

(૨૩) અન્ત્રાત: ૪/૨/૯૬

★ સૂત્રપૃથો :- ઇન: ચ આત:

★ વૃત્તિ :- દ્વયુક્તજક્ષપચ્ચત: અન્ત્રા શિત્યવિત્યાતો
લુક્ સ્યાત્ । દરિદ્રિતિ

■ દરિદ્રાસિ । ૧। દરિદ્રિયાત્ । ૨। દરિદ્રાતુ/દરિદ્રિતાત્,
દરિદ્રિહિ । ૩। અદરિદ્રાત્, અદરિદ્રિતામ્, અદરિદ્રુ: । ૪।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દ્વિયુક્ત ધાતુ (ગણ: ૩) તથા
જક્ષાદિ પાંચ (જક્ષ-દરિદ્રા-જાગૃ-ચકાસ્ શાસ્) ધાતુ-
ઓના તથા અન્ત્રા (ગણ: ૬ નો ૩ ૪/૭૯ સૂત્રથી થતો
પ્રત્યય) ના આ નો શિત્ - અવિત્ પ્રત્યય લાગતા લોપ
થાય છે. દરિદ્રિતિ = દરિદ્રા + અન્તિ = આ લોપ, અન્તો નો
થી ન્ લોપ - દરિદ્રિ + અતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અત: શિતિ ૪/૨/૮૯ થી શિતિ

૦ જાગૃ (જાગૃક નિદ્રાક્ષયે) જાગૃપું (૨) અદાદિ-પરસ્મૈ
1093 જાગૃતિ-તે જાગે છે. અહીં જાગૃ ના ક્ર નો ગુણ
અરૂ થયો છે.

[૮૭૦]

(૨૭) વ્યજ્ઞનાદ્દે: સમ્પ્રચ દ: ૪/૩/૭૮

★ સૂત્રપૃથક :- વ્યજ્ઞનાદ્ દે: સ: ચ દ:

★ વૃત્તિ :- ધાતોર્વ્યજ્ઞનાદ્વરસ્ય દે લુક્ યથાસંભવં
ધાતુસકારસ્ય ચ દ: સ્યાત્ અજાગ: (અજાગૃતમ્)

❧ વૃત્યર્થ :- વ્યજ્ઞનાન્ત ધાતુને લાગેલા દિ
ને લોપ થાય છે અને ત્યારે (યથાસંભવ) ન્યા ધાતુનો
સૂ દાર હોય તેનો દ થાય છે. અજાગ: - જાગૃ+દિવ્=
(દિ લોપ ધાતુનો ગુણ)-અજાગૃ-(૨નો વિસર્ગ)-અજાગ:

★ અનુવૃત્તિ :- ઘુઙ્ઙ દ્રસ્વાત્ લુગ્ ૪/૩/૭૦ થી લુગ્

❧ વિશેષ :- ૦ વ્યજ્ઞનાન્ત કેમ હતું ?

અયાત્ - તે ગયો અહીં યા ધાતુ સ્વરાન્ત છે.

૦ દિ લોપ કેમ હતો ?

અજાગૃતામ્ - તામ્ પ્રત્યય છે માટે લોપ ન થાય.

૦ ધાતુને લાગેલા દિ નો લોપ થાય સિચ્ વગેરે પછી
દિ નો લોપ ન થાય.

ઉદાહરણ :- ચંકાસ્ + દિ = અચકાન્ - તે દીપ્તે.

- (દિ નો લોપ, સ્ નો દ થયો.)

[૮૭૧]

(૨૮) પુસ્પૌ ૪/૩/૩

★ સૂત્રપૃથક :- પુસ્ - પૌ

★ વૃત્તિ :- નામ્યન્તસ્ય ધાતો: પુસિ પૌ ચ ગુણ:
સ્યાત્ । અજાગૃત:

❧ વૃત્યર્થ :- નામ્યન્ત ધાતુઓને ઉસ્ (પુસ્)
અને પ્ (પુ) પ્રત્યય લાગે ત્યારે ગુણ થાય છે. અજાગૃત: =
જાગૃ+અન્=અજાગૃ+પુસ્ (ઉસ્) (દ્ર્યુક્ત જક્ષ:...૪/૨/
૮૩ થી પુસ્) = અજાગૃ + ઉસ્

★ અનુવૃત્તિ :- નામિનો ગુણો...૪/૩/૧

❧ વિશેષ :- ૦ નામ્યન્ત કેમ હતું ?

અજક્ષ: = જક્ષ + ઉસ્ - વ્યજ્ઞનાન્ત કે

૦ પુ-ઉદાહરણ :- અર્પયતિ = ક્ર + ણિગ્ = (અર્તિરીક્ષી
...૪/૨/૨૧ થી પુ આગમ) = (યુથ) અર+પ્+ણિ+તિ=
અર્પિ + અ + તિ = અર્પય + અ + તિ - થયું.

[૮૭૨]

(૨૯) સે: સ્ત્રાં ચ સ્વા ૪/૩/૭૯

★ સૂત્રપૃથક :- સે: સ્ દ્ ધાં ચ રુ: વા

★ વૃત્તિ :- ધાતોર્વ્યજ્ઞનાદ્વરસ્ય સેલુક્ સકાર દકાર
ધકારાણાં ચ યથાસંભવં સ્વા । અજાગ:

❧ અજાગૃતમ્, અજાગૃત । અજાગૃત્ ૧૪ । નશ્વિજાગૃશસેતિ
વૃદ્ધયમાવે, અજાગૃતીત્ અજાગૃતિપુ: ૧૫ ।

❧ વૃત્યર્થ :- વ્યજ્ઞનાન્ત ધાતુથી પં: સિનેા
લોપ થાય છે અને ધાતુને અન્તે જો સ્, દ્, ધૂ હોય
તો તેનો વિકલ્પે (રુ) ર થાય છે.

(૧-વ) ખી.પુ. એ વ અજાગ: = જાગૃ+મિ=અ+અજાગૃ+
મિ (આ સૂત્રથી સિ લોપ) = અજાગૃ (૨નો વિસર્ગ) અજાગ:

❧ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઘુઙ્ઙ દ્રસ્વાત્...૪/૩/૭૦ થી લુગ્
(૨)વ્યજ્ઞનાત્.....૪/૩/૭૦

❧ વિશેષ :- ૦ સે: થી ગિત્ય સ્ત્વ પ્રાપ્ત

હતો - છતાં વિદ્વદ્ પક્ષે પુન: સ્ત્વ વિધાન હોવાથી
ઘુટસ્ત્વતીય: ૨/૧/૭૬ થી સ્ નો દ થઈ શકે. અચકા:
પક્ષે અચકાન્=ચકાસ+સિ (આ સૂત્રથી સિ લોપ સ્ નો
૨ પક્ષે સ્ નો દ થયો.)

૦ રુ-(ઉદિત્ ૨) દરવાથી ઉત્વાદિ દાયં થઈ શકે છે.

[૮૭૩]

(૩૦) જાનુસમિન્વેનવા ૩/૪/૪૯

★ સૂત્રપૃથક :- જાગૃ ઉષ સમ્-હન્વે: નવા

★ વૃત્તિ :- ઇમ્ય: પેરોક્ષાયા આમ્ વા સ્યાત્ । જાગૃ-
રાશ્ચકાર ૧૬ । પક્ષે...

❧ વૃત્યર્થ :- જાગૃ, ઉપ્ અને સમ્ પૂર્વક
હન્ધ્ ધાતુને લાગેલા પેરોક્ષાના સ્થાને આમ્ વિકલ્પે થાય
છે. (આમ્ પછી સૂત્ર : ૨૫ મુજબ ક્ર-મૂ-અસ્ ના
પેરોક્ષાના રૂપો થાય) પેરોક્ષા ત્રી.પુ એ.વ. જાગૃરાશ્ચકાર
= જાગૃ + આમ્ + ચકાર - તે જાગ્યો - (વિકલ્પ
માટે જુઓ સૂત્ર : ૩૧)

★ અનુવૃત્તિ :- ધાતો ...આમ્ પેરોક્ષાયાં ક્રમ્વસિ
ચાનુતદન્તમ્ ૩/૪/૪૬

❧ વિશેષ :- ૦ સમ્ + હન્ધ્ કેમ હતું ?

સમિધે / સમિન્ધાંચક્રે - પ્રદારયું માત્ર હન્ધ્ માં આમ્
વિકલ્પે ન થાય - માટે સમ્ પૂર્વક મુદ્ધુ માત્ર હન્ધ્
માં હન્ધાંચક્રે જ થાય.

[૮૭૪]

(૩૧) આયોગ પદ્યમ્: ૮/૧/૨

★ મુનપૃથઃ :- આદિ: અંજ. અક્ષર:

★ વૃત્તિ :- અનિચ્છામ્ય ધાતુગણ પદ્યમ્: અવઃ
પોષા છે પરે દિ. સ્થાત્ (જાગુ યાગુ દાંડ. સ્થાત્)
નામિના કર્તૃદર્શન કિંદે નિચ્છામિત્મ । અનિચ્છ
નિતિ યાંદર્શન સ્થાત્) જગાગાર ।□ અનિચ્છામ્ય: કિંદે (જાગુ કિંદે ગુણ: રજગુ)
જગાગાર: જગાગાર: । અનિચ્છામ્યગુણ યાગુ દર્શાવ
નિચ્છામ્ય જગાગારિય, જગાગારગુ, જગાગાર / જગાગાર /
જગાગાર, જગાગારિય, જગાગારિય । ૬। જગાગાર ૭।
જગાગાર । ૮। જગાગારિય । ૯। અજગાગારિય । ૧૦।વચામ્ દીપ્તી / જગાગાર રૂ । વચામ્, વચામ્,
વચામ્ને । ૧। વચામ્ના ૨। વચામ્, (દીપ્ત: સ્થાતિ
વા દા) વચારિ / વચારિય । ૩। અવચામ્, અવચામ્નામ્,
અવચામ્: । અવચા: / અવચામ્ । ૪। અવચામ્ના
અવચામ્નામ્, અવચામ્નિયુ । ૫। અવચામ્નામ્
૬। વચામ્ વચાર । ૭। વચામ્ના ૮। વચામ્ના ૯।
વચામ્નામ્ । ૧૦। અવચામ્નિયુ । ૧૧।

જાગુ અનુચિતી । જાગિ ।

★ વૃત્તિ :- અનેક સ્વરી વાગુના આદિના એક
૨૨૨ વાળા અવયવનો પદોક્તિના પ્રત્યયો કે દ સામ્યના
દિર્ઘવાચ છે.(૧) જાગુર્નિર્ણય ૪/૩/૫૨ જાગુ વાગુને જાગુર્નિર્ણયો
ત્રિ પ્રત્યય છે પદોક્તિના જાગુ પ્રત્યય સાથે તેજા વૃદ્ધિ
થાય છે - જગાગાર - તે જાગુએ જાગુ + જાગુ = જગાગાર +
જાગુ = જગાગાર [૬૬૬]
(નોંધ :- નામિના કર્તૃદર્શન: મુનપૃથ વૃદ્ધિ થઈ શકે છતાં
આ * મુન બતાવ્યું ને નિષ્કર્ષને માટે છે. - તેનાથી
નિષ્કર્ષને જાગુ + જાગુ વૃદ્ધિ થાય અને નિત નિત પ્રત્યયો
પર છતાં પણ ન થાય)

□ અનુવૃત્તિ :- દિર્ઘત્વ પોષા છે ૪/૧/૧

★ નિર્ણય :- ૦ દિર્ઘત્વ પોષા ૪/૧/૧ મુન
આના વાગુનો દિર્ઘત્વ છે - તેને જાગુને જાગુને આ
મુન માત્ર આજ અગ નો દિર્ઘત્વ કરવા માટે અધગ
પનાવેલ છે

□ દીપ્તવૃત્તિ :- અદિ પદોક્તિ નિત જેના અજાગ

છે તેથી :-

(૨) જાગુ: કિતિ ૪/૩/૬ જાગુ વાગુને કિત્ પ્રત્યય
સામ્યનાં મુજ થાય છે - જાગુ + આગુ = જગાગુ + અનુમ
(૧) મુનપૃથ મુજ જગાગુ + આગુ = જગાગુ: એજ રીતે
જાગુ + અગુ = જગાગુ: [૫૦૦]૦ જાગુ વાગુ અનેક સ્વરી દોવાથી રૂ નિર્ણય થશે નહીં
તેથી જરૂર પ્રત્યય નિત રૂ થશે (૧-૫) બી પુ
એ વ જગાગારિય૦ ૭-આથી ૧૦ - દિ - મુખીના રૂપો ત્રિ મુનપૃથ
૦ ચકામ્ (ચકામ્નામ્) દીપ્ત (૨) અદિ ૫૨૨
1094 (૧-૫) નર નિર્ણય દીપ્ત છે - ચકામ્ના રૂપો
રૂતિ મુનપૃથ છે. મદ્યના રૂપો અને નોધ છે.(૧) - ચકામ્ + અનિ (મન્તો નો દુક્ ૪/૨/૬૪ થી તુ
લોપ) ચકામ્ + અનિ = ચકામ્નિ - (૨) - ૫ બી. પુ એ. વ
ચકામ્ / ચકામ્ - (દુ પુટા છે ધિ: થી) ચકામ્ + વિ =
(ના વિ વા ૪/૩/૭૨ થી વિદ્યે લોપ) = ચકામ્ પદે
(પુટ મુનપૃથ: થી ૬) = ચકામ્ - થશે. (૩) - અગ
વિદ્યે (૧) મિચ્ - અવચામ્ પદે (૨) (જ-જા) છે
અદ - અવચામ્૦ જામ્ (જામ્ના અનુચિતી) અનુચિત ૬૨૩ :-
1095. જામ્નિ - તે અનુચિત ૬૨ છે.

[૮૭૫]

(૩૦) ટમામ: જામોદ્ધવ્યજ્ઞે ૪/૪/૧૧૮

★ મુનપૃથઃ :- જામ-આજ જામ: અદ્યજ્ઞે

★ વૃત્તિ :- જામોદ્ધવ્યજ્ઞે ૬૬ કિંદિ નિચ્છામ્યોદ્ધવ્યજ્ઞે
વ પરે જામ સ્થાત્ । કિંદિ: (જામિ/જામિ:) કિંદિ:
કિંદિ । (જામિ) કિંદિ: , કિંદિ: । ૧। કિંદિના ૨।
(જામ્) કિંદિના, કિંદિના, (જામ્) /★ વૃત્તિ :- જામ વાગુના હેજા આપ્ને
અદ્ય. કે વર્જનાદિ કિંદિ કિંદિ પ્રત્યય સામ્ય દોવા ત્યારે
આપ્નો જામ થાય છે જેમકે કિંદિ: = જામ + જામ + કિંદિ +
અગુ = કિંદિ + ટ: (કિંદિ ૪/૩/૨૦ થી કિંદિ સંગા.
જામ્યજ્ઞ... ૨/૩/૧૫ થી વ, તથા જામ્યજ્ઞ... તુ નો દ)૦ એ-સ-રી-તે કિંદિ, કિંદિ, કિંદિ: , કિંદિ:
વગેરે રૂપો થાય૦ (નોંધ:) ગતિમાં જે રૂપો દોસમાં આપેલા છે તે
અપ્નો જામ ન થતાં રૂપો છે કેમકે કિંદિ - કિંદિ છે માટે
કિંદિ જેવા ન થાય.

★ અનુવૃત્તિ :- જામોદ્ધવ્યજ્ઞે ૪/૪/૧૧૮ થી કિંદિ

(व) श्री पु. ओ.प. वक्षि = वच् + सि = वक् + सि

- આ રીતે વર્તમાના વગેરેના રૂપો સમજાવા
(૫-અચ્છ) કામ્યવ્યવસ્થિત ૪/૪/૧૦ થી અદ્ય અત્યવ્યવસ્થ
...૪/૩/૧૦૩ થી વચ્ચે નુ વોચ્ચ વચ્ચે + ત્ = અ +
વચ્ચ + અદ્ય + ત્ = અંગોચત્
(૬-વ) વચ્ચ + જાત્રુ (યજાદિ વચ્ચ વચ્ચ : ૪/૧/૭૨ થી
જાત્રુ - ડગાવ - યજાદિ સ્વંચે નિતિ ૪/૧/૭૨ થી જાત્રુ
પડી દિત્વ - વચ્ચ + અત્રુ = ડગાવ
(૭-આ) ડગાવ = વચ્ચ + અત્રુ
૦ ધાતુ અનિદ્ છે. અત્રની વગેરેમાં વૃત્તિ મુજબ
મીધા રૂપો થશે

૦ મૂજ (મૂજીર જુદો) સાફ કરતુ 1097-જ્યોત્સના-
ત્યજ્ય ૪/૩/૪ થી મુજ. રૂપો જુઓ સ્વ ૩૫ મા

[૮૭૮]

(૩૫) મૂજાડ્ય વૃદ્ધિ: ૪/૩/૩૨

★ મુજપૃથો :- મૂજ: અત્ય વૃદ્ધિ

★ વૃત્તિ :- મૂજેગુણે સ્વરજાત્ય વૃદ્ધિ: વ્યાજ્ઞ ।
વજમ્જનિ, માત્રિ (મૂટ:)

❖ વૃત્ત્યર્થ :- મૂજ પાતુનો મુજ થયે હોતે
(મર્) જ હારની ગદિ થાય છે
(૧-૨) મૂજ+તિત્-યજ્ઞ મર્જ+તિ-(આ અત્રથી) માર્જ+
તિ=(યજ્ઞવજ્ઞ .. ૨/૧/૮૭ થી) માર્જ+તિ=માર્જ+તિ=માર્જિ
-તે સાફ કરે છે.

૦ મુજ થયે હોતે કેમ કહ્યું ?

જો. પુ દિ. વ મૂટ: = મૂજ + ત્ - અર્ધો મુજ થતો
નથી તેથી વૃદ્ધિ પછી ન થાય

❖ વિશેષ :- ૦ ૨૫૮

[૮૭૯]

(૩૧) જ્ઞત: સ્વરે વા ૪/૩/૪૩

★ વૃત્તિ :- મૂજે જ્ઞત: સ્વરો પ્રત્યયે વૃદ્ધિ વાં સ્થાત્
માર્જનિ / મૂજનિ

❑ પદો: ૪: ગીતિ વચ્ચે, માર્જિ, મૂટ, મૂટ. માર્જિ
મૂટ, મૂટ: ૧૨ મૂટાત્ ૧૨ માર્જિ / મૂટાત્, મૂટાત્
મૂજનુ/માર્જનુ । જુદાં હેપિરિતિ, મૂટિદ / મૂટાત્,
મૂટાત્, મૂટ । માર્જનિ, માર્જોત્, માર્જોત્ ૧૨ અમાર્જ / હં,
અમાર્જાત્, અમાર્જ / અમાર્જાત્ । અમાર્જ / હં,
અમાર્જાત્ અમાર્જ । અમાર્જાત્, અમાર્જ, અમાર્જ, ૧૨
અમાર્જાત્, અમાર્જાત્ । અમાર્જાત્ ૧૨

મમાર્જ, મમાર્જાત્ / મમાર્જાત્: મમાર્જાત્: ૧૨ મમાર્જિ ૧૬
મૂજાત્ ૧૭ માર્જિ ૧૮ માર્જિ રિતિ/માર્જિ ૧૯
અમાર્જિફ / અમાર્જિફ ૨૨ ૦૧ વિદ્યુ: જાતે । વેતિ, વિદ્યુ:
વિદ્યુ: । વેતિ, વિદ્યુ: વિદ્યુ: । વેદિ, વિદ્યુ: વિદ્યુ: ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- મૂજ પાતુનો જની ૨૨૨ાદિ
પ્રત્યય લાગતા વિદ્યુ: ગ્રન્થિ થાય છે, (૧-૨) જો પુ
એ વ મૂજ + અર્જિ = માર્જિ પદો મૂજનિ - તેઓ
સાફ કરે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- મૂજાડ્ય વૃદ્ધિ: ૪/૨/૪૨ થી મૂજ: વૃદ્ધિ

❖ વિશેષ :- ૦ જ્ઞત કેમ કહ્યું ?

મમાર્જ - તેજે માફ કહ્યું - મૂજ+જાત્રુ-(દિત્વ) મમાર્જ+
જાત્રુ (મૂજાડ્ય ૪/૧/૨૨ થી) મમાર્જ - મૂજ નથી માટે
સ્વ ન લાગે

૦ ૨૨૨ કેમ કહ્યું ?

મૂટ: = મૂજ + ત્ - ત્યજાત્ છે

★ શેષવૃત્તિ :- વ-ની પુ. એ વ મૂજ+તિ+(યજ્ઞવજ્ઞ-
૨/૧/૮૭) મૂજ+તિ (પદો:કરિષ) મૂજ+તિ=(યજ્ઞ)મર્જ+
તિ (મૂજાડ્ય થી આ) માર્જ+તિ=માર્જિ બાકીના રૂપો
૨ થી ૧૦ જ્ઞતિ મુજબ સમજાવા. - તેની વિશેષતા
અત્રે નોંધેલ છે :-

(૩૫) જો પુ દિ વ - મૂટિદ = મૂજ+તિ=મૂજ+તિ=યજ્ઞ
(યજ્ઞવજ્ઞ ..) મૂજ+તિ=મૂજ+તિ=તયજાત્ય મૂજ+તિ
(૪-ભ) અમાર્જ / અમાર્જ - વિગમે વા થી વિદ્યુ:
(૫-અ) ધુગોદિત ૪/૪/૩૮ થી વિદ્યુ: જુદાં જો. પુ
દિ. વ. - અમાર્જાત્ પદો અમાર્જાત્

૦ અત્રની વગેરેમાં વિદ્યુ: જુદાં છે માટે બે-બે રૂપો થશે.

૦ વિદ્યુ: (વિદ્યુ: જાતે) બાકીનાં. 1099 (૧-૨) વેતિ-
વિદ્યુ: - તે બાકી છે (યજ્ઞ) વેદ+તિ=અંગો વ પ્રથમો =
વેત્ + તિ

[૮૮૦]

(૩૭) તિવાં જવ: પાત્મો ૪/૨/૧૧૭

★ વૃત્તિ :- વેતિ: પદોમાં તિવાંનીમાં પરસ્પરપદાત્યેવ
જવાદ્યો નવ વ્યાસજ્ઞાત્યં વા સ્વ: । વેદ: , વિદ્યુ: , વિદ્યુ: ।
વેદ, વિદ્યુ: , વિદ્યુ: । વેદ, વિદ્યુ: , વિદ્યુ: ।

❑ વિદ્યાત્, વિદ્યાતાત્, વિદ્યુ: ૧૨

❖ વૃત્ત્યર્થ :- વિદ્યુ: પાતુથી પર તિવ્ વગેરે
(નિત્, ત્, અતિ આદિ નવ) ને નવે (પરેક્ષા-
પરસ્પર) જાત્રુ અત્રુ, ડગ વગેરે નવ પ્રત્યયો. અનુક્રમે

વિકલ્પે થાય છે. જેમકે - વિદ્+તિવ્=વેત્તિ પક્ષે વિદ્+
ળવ્=વેદ-તે જાણે છે. એ રીતે નવે રૂપો સમજવા.

■ અનુવૃત્તિ :- વેત્તે નવા ૪/૨/૧૧૬

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૫૮

■ શેષવૃત્તિ :- (૨-સ) વિદ્યાન્ - વિદ્ + યાત્

[૮૮૧]

(૩૮) પદ્મસ્યા: કુર્ગ ૩/૪/૫૨

★ વૃત્તિ :- વેત્તે: પરસ્યા: પદ્મસ્યા: કિંદામ વા સ્યાત્,
આમન્તાચ્ચ પદ્મમ્યન્ત: કુર્ગનુપ્રયુજ્યતે । વિદાંકરોતુ ।
પક્ષે વે-તુ/વિત્તાત્, વિત્તામ, વિદન્તુ । હુ ઘુટો હેધિરિતિ
વિદિધ/વિત્તાત્, વિત્તમ્, વિત્ત । વેદાનિ, વેદાવ, વેદામ ।

■ વ્યજ્ઞનાદેરિતિ દિવ્ લુપિ, અવે-ન્ અવેત્તામ્ । સિજિવેદો
મુવ્વ ઇતિ ડસિ, અવિદુઃ । સેઃ રુદ્ધાં ચ રુર્વા ઇતિ સે
લુપિ, દસ્ય રુવે । અવે, અવિત્તામ, અવિત્ત/અવેદમ્,
અવિદ્વ, અવિદમ્ । ૪। અવેદીન્, અવેદિષ્ટામ્, અવેદિષુઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વિદ્ ધાતુથી ૫૨ ૫ંચમીના
(તુવ્ તામ્, અન્તુ વગેરે) પ્રત્યયને સ્થાને કિત્ત સંજ્ઞાવાળો
આમ્ વિકલ્પે થાય છે આમન્ત એવા રૂપને કુર્ગ (કુ)
ધાતુના ૫ંચમીના રૂપો લાગે છે (અનુ-તન્તજ) દા.ત.
વિદ્+તુ=વે-તુ પક્ષે વિદાંકરોતુ - વિદ્ + આમ્ + કરોતુ - તે
જાણે છે એ - જ - રી - તે વિદ્+તામ્=વિત્તામ્ પક્ષે
વિદાંકુરતામ્ આ રીતે બધાં રૂપો જાણવા.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) વેત્તે: કિત્ ૩/૪/૫૧

(૨) ધાતો:...આમ્ પરોક્ષાયાઃ કુ અનુતદન્તમ્

❧ વિશેષ :- ૦ કિત્ સંજ્ઞા આમ્ કહેવાથી
કિત્ પ્રત્યયેનું તમામ કાય અન્તે થાય. જેમકે વિદાંકરોતુ
અહીં વિનો ગુણવેન થયો કારણ કે આમ પ્રત્યય કિત્ છે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૪-હ) વ્યજ્ઞનાદે: સપ્તદ: ૪/૩/૭૮
થી દિવ્ લોપ. વિદ્ + દિ = (અદ્ધાતોરાદિ:) અન્વેત્
= અવેત્, અવિતામ્, (સિજિવેદોડમુવ: ૪/૨/૯૨ થી પુસ્
વિદ્ + પુસ્ = અવિદુઃ

૦ હા. બી.પુ. એ.વ. - અવેદ્ પક્ષે અવે: સે: રુદ્ધાં ચ
રુર્વા ૪/૩/૭૮ થી સિ લોપ. વિકલ્પે દ્ નો ૨ થતાં
અવેદ્ પક્ષે ૨ નો વિસર્ગ અવે: થશે. એ-જ-રી-તે
વૃત્તિ મુજબ અવિત્તમ્ વગેરે રૂપો જાણવા.

(૫-અ) અવેદીત્ - અવેદિષ્ટામ્ - અવેદિષુઃ

[૮૮૨]

(૩૯) વેત્તે: કિત્ ૩/૪/૫૧

★ વૃત્તિ :- વેત્તે: પરસ્યા: પરોક્ષાયા આમ્ વા સ્યાત્,
સ ચ કિત્ । વિદાશ્ચકાર પક્ષે વિવેદ, વિવિદતુઃ, વિવિદુઃ ।
વિવેદિથ । ૬।

■ વિદ્યાન્, વિદ્યાસ્તામ્, વિદ્યાસુઃ । ૭। વેદિતા । ૮।
વેદિષ્યતિ । ૯। અવેદિષ્યત્ । ૧૦। હનંકુ હિંસાગત્યોઃ ।
હન્તિ । નેદ્દર્માદેતિ જાવે, પ્રણિહન્તિ । યમિરમીતિ ન્ લુપિ,
હતઃ । ગમહનેત્યુપાન્ત્ય લુપિ, હનોહનો ધન ઇતિ દ્વાદેસો,
ધન્તિ । હો ધીતિ જાત્વ પ્રતિષેધે, પ્રધન્તિ । હંસિ, હથઃ,
હથા । હન્તિ, હન્વ હન્મઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વિદ્ ધાતુને લાગેલા પરોક્ષાના
સ્થાને આમ્ વિકલ્પે થાય છે. તે કિત્ સંજ્ઞા થાય છે. તે
કિત્ (સંજ્ઞા) છે. (આમ્ પછી ક-મૂ-અસૂ ના પરોક્ષાના
રૂપો લાગે) - (૧-પ) વિદ્ + જાવ્ = વિવેદ પક્ષે વિદાં-
ચકાર - તેણે જાણ્યું. - વિદ્ + અનુસૂ = વિવિદતુઃ
પક્ષે વિદાંચક્રતુઃ...એ રીતે સર્વ રૂપો જાણવા

★ અનુવૃત્તિ :- ધાતો:...આમ્ પરોક્ષાયાઃ કુભ્વસ્તિ
ચાનુ તદન્તમ્ ૩/૪/૪૬

❧ વિશેષ :- ૦ વિદાંચકાર ને બદલે વિદાં-
ચમૂવ કે વિદામાસ પણ થઇ શકે.

૦ કિત્ આમ્ હોવાથી વિદ્ નો ગુણ વેદ થશે નહીં.

■ શેષવૃત્તિ :- (૭-આ) વિદ્યાત્ = વિદ્ + ક્યાત્
(૮-થ) સેદ્ છે વેદિતા

૦ હન્ (હનંકુ હિંસાગત્યોઃ) હણ્યુ 1109

(૧-વ) હન્તિ - તે હણે છે - નેદ્દર્માદાપત્ત પદન...
૨/૩/૭૮ થી ન્ નો જ્-પ્ર + નિ + હન્ + તિવ્ =
પ્રણિહન્તિ (વ-દિ વ.) યમિરમિનમિ ૪/૨/૫૫ થી અન્ત્ય
ન્ લોપ હન્ + તસૂ = હ + તમ્ = હતઃ - તે બે હણે છે.
(વ-બ.વ.) - ગમ હન જન...૪/૨/૪૪ થી ઉપાન્ત્ય અ
લોપ થયે છે - હનો હનો ધન - હન્ + અન્તિ = ધન્ +
અન્તિ = ધન્તિ - હનો ધિ ૨/૩/૯૪ થી પ્રતિષેધ થતાં ન્ નો
જ્ ન થાય. - પ્ર + હન્ + અન્તિ = પ્રધન્તિ - હુ ક્ષમાં હન્તિ,
હતઃ, ધન્તિ, હંસિ...વગેરે થાય.

[૮૩૩]

(૪૦) (હનો) વમિ વા ૨/૩/૮૩

★ સૂત્રપૃથક :- હનઃ ૨/૩/૮૨ વમિ વા ૨/૩/૮૩

★ વૃત્તિ :- અદુરુપસર્ગાન્તસ્યાદ્રાદેઃ પરસ્ય હન્તેનો જ્
સ્યાત્, બ્વોઃ પરયોસ્તુ વા/પ્રહણિમ/પ્રહન્મિ પ્રહણ્વઃ/પ્રહન્વઃ

□ હજાર - પ્રજાન ૧૦ હજાર/હજાર જગમ અનુ ।
મામડમ્ જન રૂપિ, રૂપિ । જગમ, હજમ્. હજ । હજમિ
હજાર, હજામ ૧૦ પ્રજા પ્રજામ. પ્રજન્ પ્રજન્
અહમ્ પ્રજન । અજન, અહ વ. અજન. ૧૦

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (નેપ - બે અલગ થત છે
પણ અહીં અલગ થાયેલ નથી મનના મન પશિ-
'આ આપેલ છે) વૃત્ત મિથ્યાના ઉપરગમ - રૂપ ૨
વ છે ન. વળે પડી આવેલા જન થતુના નનો જ
થાય છે પણ આગિયા વ હો કે મ હાવાના પ્રત્યયો
લાગે તો નનો જ વિમલે થાય છે પ્રતિન પદે પ્રતિન,
પ્રજા પદે પ્રજા :- અમ બે હજુએ છે એ

★ અનુવૃત્તિ - (૧) અનુવૃત્તિઓ ૪ ૨/૧૭
(૨) ૨-૫ ક વગર ન ૨ ૨/૧૨

❧ વિશેષ :- ૦ અરુ દેન હજુ ?

હજન = હર + જન
૦ જન નુ હર - પ્રજાન

□ મપવૃત્તિ :- (૦-૪) હજાર - તે હજુ
(૨-૪) જન મુજામ થશે હજાર મા જન + મજ
હર - હમિમિ ૪/૦/૫૫ થી ન સેપ થયો હ જન
જન + અનુ હતા હજા જનઃ ૨/૧/૧૧૦ થી જન થયો છે
(૩-૪) અનુ અનુદે જાત મુજામ હ

[૯૯૪]

(૪૧) અવતત્ત્વો થા જામને ૮/૬/૨૨

★ મુત્રપૃથક :- અનુવૃત્તિ થા નુ આમને

★ વૃત્તિ :- અનુવૃત્તિઓ હતા થવ જાગ, આમ-
નુદે નુ થા । હર દેવિતિ મિત્ર મિત્ર ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અગતી ના વિષયમાં હજુ તો
જન થાય છે, આત્મનેષમાં વિદ્યે (૨ આદેશ) થાય
છે (હર દેવિ ૪/૨/૧૩ થી મિત્ર સેપ) જન. ૪૨

★ અનુવૃત્તિ :- જનઃ થવ :- ૪/૮ ૨૧

❧ વિશેષ :- ૦ આત્મનેષ વિદ્યે કેમ ?

આરવર પદે આટન = અટન + ન

૦ અગતી માં કેમ હજુ ?

જગમ - જન તો વૃત્ત આદેશ ન થયો

□ નેપ :- * અપમવૃત્તિ માં જગમના મુજામ થવ

એવો જ હજાર આદેશ થશે નેપી અ હો સેપ
આનંદન થવાથી અનુવૃત્તિઓમાં ૪/૨/૧૩ થી
(૧) અ ની વૃદ્ધિ થઈ વહેતી નથી

[૯૯૫]

(૪૨) જનઃ ૪/૩/૮૨

★ વૃત્તિ :- અનુવૃત્તિઓમાં અનુવૃત્તિ પ્રત્યે થવો
નુ જગમ હજાર જન । અગતી, અગતીમાં,
અગતી ૫ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અગતી થાતી વિદ્યે એવા
અનુ પ્રત્યે લાગે ત્યારે અનુ અનો સેપ થાય છે,
તેમ રીને જગમ અને સેપ થતા - અગ - અગતી-
નેપ હોયો જનન (મત્ર : ૪૧ મુજામ) અગતી -
અ મુજામ મજા + જ + જ + જ (મિત્ર સેપ થયો છે)
અ - જ - રી - તે અગતીમાં, અગતીમાં થશે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આદેશ ૪/૩/૮૦ થી અનુવૃત્તિ
(૨) અનુવૃત્તિ ૪/૩/૮૦ થી જન

❧ વિશેષ :- ૦ અનો સેપ આનંદન થતા
અનુવૃત્તિઓ... ૪/૩/૮૫ લાગીને વૃદ્ધિ થશે નહીં.

૦ વૃત્તિ અનુવૃત્તિમાં કેમ ન હજુ ?

થવ એવો અનુ આદેશ હજવાથી થાતુ અનેક મુદી થશે
અનેક મુદી મેદ થાતુ થતા હર સેપ માટે થવ હજુ

૦ અન કેમ હજુ ?

જાગ આ હો છે માટે સેપ ન થાય

[૯૯૬]

(૪૩) અનુવૃત્તિ - જન ૪/૩/૧૦૧

★ વૃત્તિ :- જો જન ન પો અનુવૃત્તિ જગમ । હજો
જિત્ત. જિત્તી મુદીમાં જગમ થવે, મંદાદે દેવિ જગમ જગે
જુદો જ જગન ।

□ હજો જિત્તે જગમને જગમ જન ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જિ અને જન પ્રત્યય લાગ્યા
દેવ ત્યારે જન થાતુના પત્ર આદેશ થાય છે. (પડી દિવ
થયે અને-જિત્તે તુર્ગે પડી ૪/૧/૧૨ થી પૂર્વ થતો
ગ અને મંદાદે : ૪/૧/૪૦ થી ગતો જ થશે. તેમજ
વૃદ્ધિ થતાં અનો આ થઈ જગમ જન - જન - જન + જન =
જન + જન = જન + જન = જન + જન = જન + જન

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) હજો જી વંચે ૪/૩/૮૬ થી જન
(૨) જિત્તિ જન ૪/૩/૧૦૦ થી જિત્તે

• • • • •
* અજાગમઃ - અપમવૃત્તિ અનુવૃત્તિ ૨, ૫ ૧૩૨

❧ વિશેષ :- ૦ * અહો' હિ હનો ૪/૧/૩૪

થી ઘન સિદ્ધ હતું છતાં આ સૂત્ર ૪/૩/૧૦૦ ઙિણિતિ ધાત્ ને અટકાવવા બનાવેલ છે.

૦ ઙિણિતિ કેમ ઠહું ?

હન્તિ - હન્ + તિવ્ છે.

■ **શેષવૃત્તિ :-** હન્ દ્વિત્વ થતા ગમહન જન...૪/૨/૪૪ થી ઉપાન્ત્ય અ લેાપ.

[૮૮૭]

(૪૪) અહો' હિ હનો હો ઘ: પૂર્વાત્ ૪/૧/૩૪

★ **વૃત્તિ :-** હિ હનોહ'વજે' પ્રત્યયે પરે દ્વિત્વે સતિ પૂર્વસ્માદ્યસ્ય હો ઘ: સ્યાત્ । જઘ્નતુઃ, જઘ્નુઃ । જઘ્નિથ । જઘ્નન્થ, જઘ્નન્થુઃ, જઘ્ન । જઘ્નન/જઘ્નન, જઘ્નિવ, જઘ્નિમ । ૬ ।

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** હ સિવાયના પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે હિ અને હન્ ધાતુનો દ્વિભાવ થયા પછી પૂર્વથી પર રહેલા (ખીખ) હ નો ઘ થાય છે - જઘ્નતુઃ=હન્+અતુસ્=હહન્+અતુસ્=હહ+અતુસ્=(આ સૂત્રથી ઘ) હન્+અતુસ્=(ગોહર્જ:) જઘ્+અતુસ્=જનઘ્તુઃ એ જ રી તે જઘ્નુઃ, જઘ્નિથ વગેરે રૂપો વૃત્તિ મુજબ સમજવા.

❧ વિશેષ :- ૦ (ધાતુ :- હિ - ગણુ : (૫)

સ્વાદિ - (હિંદ ગતિવૃદ્ધયોઃ) જ્વુ - 1295

[૮૮૮]

(૪૫) હનો વધ આશિષ્યઞૌ ૪/૪/૨૧

★ **સૂત્રપૃથો :-** હનઃ વધઃ આશિષિ અ-ઞૌ

★ **વૃત્તિ :-** આશીર્વિષયે હન્તેર્વધ. સ્યાત્ ન તુ ઙિટિ । વધ્યાત્, વધ્યાસ્તામ્, વધ્યાસુઃ । ૭ ।

■ **હન્તા । ૮ ।** હનૃતઃ સ્વસ્યેતીઢાગમે, હનિષ્યતિ । ૧ । અહનિષ્યત્ । ૧૦ । વશક્ કાન્તૌ/યજસુજેતિ ષત્વે ત વર્ગસ્ય શ્વર્ગેતિ ટ્વે, વણિ ।

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** આશીઃ ના વિપયમાં હન્ ધાતુનો વધ થાયછે. જિટ્ પ્રત્યય (સ્વરગ્રહ...જિહ્વા વ ૩/૪/૬૯) લાગ્યો હોવો જોઈએ નહીં. વધ્યાત્ = તે હણે. હન્+ક્યાત્ = (આ સૂત્રથી) વધ + યાત્ (અતઃ ૪/૩/૮૨ વધ્ + યાત્

❧ વિશેષ :- ૦ વધ એવો અ કારાન્ત આદેશ

થવાથી ધાતુ અનેક સ્વરી બની સેટ ધાતુ થતાં હ્રદ્

* અહો' હિ હનો...હેમપ્રકાશ - ઉત્તરાધ - ૧૪૯

લેશે - જેમદે આત્મને પદમાં આવધિપીટ

★ **શેષવૃત્તિ :-** (૮-થ) હન્તા - હન્ + તા (૮-બ.) હનૃતઃ સ્વસ્ય ૪/૪/૪૯ થી હ્રદ્ આગમ-હનિષ્યતિ - હન્ + ઇ + સ્યતિ

૦ વશ્ (વશક્ કાન્તૌ) ધ્વજા કરવી. 1100 - સેટ્ પરસ્મૈ. - યજસુજ...૨/૧/૮૭ થી પૂ, તવર્ગશ્વર્ગ... ૧/૩/૬૦ થી ત્ નો દ્ થતા વશ્+તિ=વણિ- તે ધ્વજ છે.

[૮૮૯]

(૪૬) વશેરયાહિ ૪/૧/૮૩

★ **સૂત્રપૃથો :-** વશેઃ અ - યહિ

★ **વૃત્તિ :-** વશેઃ સસ્વરાન્તસ્યા અયહિ કિઙ્કિતિ ચ્વૃત્સ્યાન્ ણ્ટઃ, ણ્શન્તિ । (વશિ), ણ્ટા, ણ્ટ । વશિમ, ણ્શ્વઃ, ણ્શ્મઃ । ૧ ।

■ **ઉચ્યાત્ । ૨ ।** વણ્ / ણ્ટાન્, ણ્ટામ્, ણ્શન્તુ । ણ્હિઢ ણ્ટાન્, ણ્ટામ્, ણ્ટ । વશાનિ, વશાવ, વશામ । ૩ । અવદ્-હ ચ્વૃનિ સ્વાદેસ્તાસ્વિતિ વૃદ્ધી, ઔષ્ટામ્, ઔશન્ । અવદ્-હ ઔષ્ટમ્ । ઔશ્વ, ઔશ્મ । ૪ । વ્યજ્ઞનાદેર્વોપાન્ત્યસ્યાત્ હિતિ વૃદ્ધ-વિકલ્પે, અવાશીન્ / અવશીત્ અવાશિષ્ટામ્ / અવશિષ્ટામ્ । ૫ । દ્વિત્વે યજાદિ વશ્ હિતિ ચ્વૃતિ, વૃદ્ધી ઉવાશ । વશેરયાહિ હિતિ ચ્વૃતિ દ્વિત્વે ચ ણ્શતુઃ, ણ્શ્વઃ । ણ્શશિથ, ણ્શશ્વઃ, ણ્શ । ઉવાશ/ઉવશ, ણ્શિવ, ણ્શિમ । ૬ । ણ્શ્યાન્, ણ્શ્યાસ્તામ્ । ૭ । વશિતા । ૮ । વશિષ્યતિ । ૯ । અવશિષ્યત્ । ૧૦ । અસક્ ભુવિ/અસિત

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** વશ્ ધાતુને યહ્- પ્રત્યય ન લાગ્યો હોય ત્યારે અન્તસ્થાનો સ્વર સહિત ચ્વૃત્ થાય છે. (વ નો ણ) વ. ત્રી પુ દ્વિ.વ ણ્શ્વઃ=વશ્+તમ્=ઉષ્+ટઃ (વ નો ણ, શ્વ નો ષ, ત્ નો દ) - બ. વ. ણ્શન્તિ -વશ્+અન્તિ આ જ રીતે વર્તમાના ના બધા રૂપો બાધવા.

★ **અનુવૃત્તિ :-** (૧) જ્યાવ્યધઃ ૪/૧/૮૧ થી કિઙ્કિતિ (૨) યજાદિ વશ્ . ૪/૧/૭૨ થી સસ્વરાન્તસ્યા ચ્વૃત્

❧ વિશેષ :- ૦ કિઙ્કિતિ કેમ ઠહું ?

(૧-વ ખી. પુ. એ.વ) વશિ=વશ્+સિ=વષ્+સિ=વક્+ધિ તું ધ્વજ છે.

■ **શેષવૃત્તિ :-** (૨-સ) ણ્શ્યાત્ = વશ્ + યાત્ (૩-પ) વણ્...વગેરે વૃત્તિ મુજબ થશે. ખી પુ એ.વ.માં હુ ધુટો હે ધિ ૪/૨/૮૩ થી હિ નો ધિ થશે.

(૪-થ) અવદ્ / અવહ્ - વશ્ + દિવ્ - વ્યજ્ઞનાદ્દેઃ... ૪/૩/૭૮ થી દિવ્ લેાપ, યજસુજ...૨/૧/૮૭ થી વષ્,

[illegible]

[440]

(४५) $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{8}$

大 22240 :- 27 11/11 1

★ 2011 年 10 月 1 日 11 月 1 日 12 月 1 日

[illegible]

★ 2017-18 (1) 1/1/17 to 31/12/17
(2) 1/1/18 to 31/12/18

॥ १५॥ :- ० ॥ १॥ ॥ १॥ ॥ १॥

$$q(t) = \mu_1 + (q - \mu_1) e^{-\lambda t}$$

1) કાંઈક એક મુદ્દામાં લખવાથી મત નીચત મળ્યો જ
14 માત્ર લેવો.

1) * ૧૯/૧૧/૭૬ના તારીખના મુજબ અત્ય મ. રોય માય પત્ની અ ને અધિકાર આપના હોવાથી અર્દા અ ને રોય મરી

[୮୯୭]

(૪૮) અર્થ: મિલ્કતેનિ ૪/૩/૭૩

* 242249 2017, 6th Fl. 2, 107

* श्रीगणेशाय नमः ।

[illegible]

ક્રિયાર્થ :- આદિમાં મહાવાણી પત્ર
મુ. ૧૧૫ ના મનો ભોજ યાવ છે અને ૮ પ્રત્ય
મનો - ૧૧૫ છે. ગ્રંથ-નું છે. (૧-૪-૫) પ્ર
ત્ય - ૧૧૫ = ૧૧૫

□ आवृत्ति :- "दृष्टांत" ४/३/१९० पृ. १३

॥ प्रश्न :- ० उत्तर :-

[illegible]
$$x_1 + x_2 + x_3 = 100$$

□ आपूर्ति :- (१-७) - अग्नि, स्वः, मय पक्षे
युनि भूतल १८५५५

$$(2-11) \quad \text{मन्त्र} - \text{अन्त्र} + \text{यन्त्र} = \text{न} + \text{यन्त्र}$$

(3-4) બીજી આજીવન - સામાન્યજન ૪/૨/૮૪
બીજી આજીવન - અગ્રણી, ૫મું સ્તર = અગ્ર + પ્રમુખ
= ૪ + ૫

(૨-૧) ગઃ સિન્નત્તિંગિઃ ૪/૪/૧૫ થી દિ અને સિ
પૂર્વે ઃ આગમ, ધામ્ભાત્તિઃ ૪/૪/૩૦ થી અ નો આ
- અમ્ + ય = અમ્ + ઃ + ય = આમ્ + ઃ + ય
= આર્મા એ-અ-મી-તે આર્મીઃ = અમ્ + સિ
આર્માના રૂપે મુનિ મુદ્દમ્ સ્વરૂપા.

[୮୮୨]

(४६) अग्निप्रयोगे भव्यायति ४/८/१

४ सुत्रपृथः :- अग्नि स्तोमः भू-वसो अग्नि

★ पृति :- अस्मिन् अंगे धाम्नीयं भू-मन्त्री स्याताम्
अनिति विषयं । अमृता १५। यमृता १६। इत्यादि प्राप्नुत ।

❧ વૃત્તર્થ :- અગિજ (હાગિના) પ્રત્યયો જાગ્યા હોય ત્યારે અગ્ (અગ્ : ૨) અને ઙ ને બદલે અનુક્રમે

મૂ અને વચ્ચે આદેશ થાય છે.

(અચ.) અસૂ+ત્=(આદેશ) મૂ+(દિ) ન્ (અઙ્ઘાતોરાદિ)
અ+મૂ+ત્=અમૂત્-તે થયો/હતો (પરોક્ષા) (૧) અમ્+
ળ્=(૨) મૂ+ળ્=(૩) (દ્વિત્વ) મૂમૂ+ળ્ વમૂ+ળ્=
(૪) મૂસ્વપારદુતૌ થી મમૂ+ળ્=(૫) દ્વિતીયતુર્યથા થી
વમૂ+ળ્ (૬) (૩દ્વિ) - વમૌ+ળ્=(૭) વમાવ્=અ
(૮) (મૂવો વ: થી) વમૂવ-તે થયો.

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદાહરણ :-

બ્રુ + ણ્ = વચ્ + ણ્ = હવાચ - તે બોલ્યો.

૦ અશિત્ - એટલે અદ્યતની, પરોક્ષા. આશી, શ્વરતની,
ભવિષ્યન્તિ અને ક્રિયાત્તિપત્તિ - એ ૭ ઠાળ.

૦ અશિત્ કેમ કહ્યું ?

અસ્તિ - વર્તમાના - શિત્ ઠાળ છે.

૦ બ્રૂ ધાતુ - બ્રૂગૂ - રૂપ ૫ બોલવું 1125

ગણ : ૨ - અદાદી - ઉભયપદી.

૦ બ્રૂગૂ - અનિદ્ ધાતુ છે માટે વચ્ચે પણ અનિદ્ ધાતુ જ
થશે.

૦ અસ્તિ ના નિદેશથી અસૂ ગણ : ૨ નો લેવો

૦ વિષય સંપત્તીના નિદેશથી પ્રથમ અસૂ નો મૂ આદેશ
થયા પછી મળ્યમ્ (ય એચ્ચાત્ ૫/૧/૧૨૮) રૂપ સિદ્ધ થશે.

[૮૮૩]

(૫૦) પ્રાદુરુપસર્ગાદ્ય સ્વરેડસ્તે: ૨/૩/૫૮

★ સૂત્રપૃથક :- પ્રાદુર-ઉપસર્ગાત્ ય-સ્વરે અં-સ્તે:

★ વૃત્ત :- પ્રાદુ: શબ્દાદુપસર્ગસ્થાચ્ચ નામ્યન્તસ્થાક-

વર્ગાત્પરસ્થાસ્તે: સકારસ્ય યાદૌ સ્વગદૌ ચ પ્રત્યયે ષ: સ્યાત્ ।
પ્રાદુષ્યાત્, નિષ્યાત્, પ્રાદુષ્યન્તિ, નિષન્તિ । શિઙ્ઘાન્તરેડપિ
નિ:ષન્તિ ।

❧ વૃત્તયથ :- પ્રાદુર શબ્દ પછી અને (બીજા)
ઉપસર્ગોમાં રહેલ નામી સ્વર, અન્તસ્થા અને ક વર્ગથી
પર અસૂ ધાતુના સ્નો ય કારાદિ, સ્વરાદિ પ્રત્યયો
લાગ્યા હોય તો ષ થાય છે.

૦ પ્રાદુર+સ્યાત્=પ્રાદુષ્યાત્ - તે પ્રગટ થાય. -

પ્રાદુર + સન્તિ = પ્રાદુષ્યન્તિ

૦ નિ + સ્યાત્ = નિષ્યાત્ - તે નિરંતર થાય છે.

૦ નિ + સન્તિ = નિષન્તિ

૦ શિઙ્ઘાન્તરેડપિ - શિદ્ અથવા ન કાર વચ્ચે આવ્યો
હોય તો પશુ સ્નો ષ થાય છે. નિસૂ+સન્તિ=નિ:ષન્તિ

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રાદુરુપસર્ગાત્ કેમ કહ્યું ?

દષિસ્યાત્ - સ્નો ષ ન થયો.

૦ ય સ્વર કેમ કહ્યું ?

પ્રાદુ: સ્ત: - પરમાં ત કારાદિ પ્રત્યય છે માટે ષ ન થયો

૦ અસૂ પરમાં કેમ કહ્યો ?

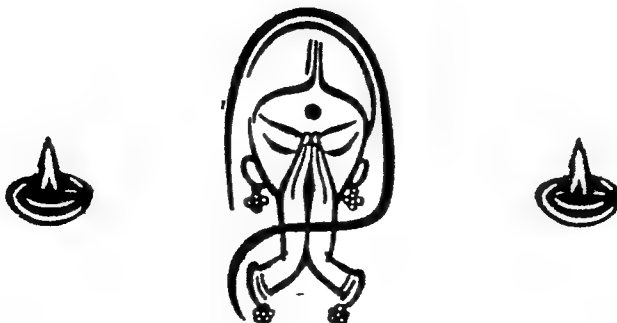
વિસૃતમ્ - પરમાં સુ છે.

[૮૮૪]

આ પ્રમાણે અદાદિ ગણ : ૨ પરસ્મૈપદ ધાતુના
રૂપો પૂરા.

—X— —X— —X—

નોંધ :- હૈમ પ્રકાશ ઉત્તરાધ પૃ. ૬૫૨ “યદ્વલ્લુવન્ત
ધાતુઓને કોઈ (વિકરણ) પ્રત્યય લાગતો નથી - માટે
અદાદિ જેવાજ સમજવા.

અહાલય આત્મનેપાદિવ:

અદાદિ ગાન આત્મનેપદી - ધાતુઓ 1104 થી 1129

દટ્ઠ-કુ-અધ્યયને (ક) - અધ્યયન કરવું - ભણવું - 1104 ક કાર - આત્મનેપદ માટે છે.
 અધિ પૂર્વક ક (અધિ + ક) = અધીને = તે ભણે છે (૧-૨) અધિ + ક + તે
 (વ-પ્રી.પુ. દ્વિ.વ.) - ધાતુસ્વરો ૨/૧/૫૦ થી ટૂચ્ આદેશ - અધીવાતે - તે બે ભણે છે.
 (વ. પ્રી.પુ.અ.વ.) અધીવતે - અધિ + ક + અને અધિ + કય + અને - તેઓ ભણે છે...અન્યદીને
 (૧-વ) અધીને, અધીવતે, અધીવાત, અધીવે, અધીવાય, અધીવે, અધીવે, અધીવે, અધીવે
 (૨ મ) અધીરીત, અધીધીવાતમ અધીધીવ, અધીધીવા...
 (૩ વ) અધીવાતમ, અધીધીવાતમ, અધીધીવાત, અધીધીવ, અધીધીવાતમ...
 (૪-અ) અધીત = અધિ + ક + ન = અધિ + ક + ત = અધીત, અધીધીવાતમ =
 અધિ + ક + આતમ = (કય અને વૃદ્ધિ) અધિ + કય + આતમ = અધીધીવાતમ = અધીધીવાતમ - વધેરે

(૫૧) યાદચતુર્ની ક્રિયાતિપત્તગીઠ ૪/૬/૨૮

★ સૂત્રપૃથ :- યા અચ્છની-ક્રિયાતિપત્તયાઃ ગીઠ.

★ વૃત્ત :- અનયોઃ પરોક્ષાદો ગીઠ વા સ્વાત્
 અચ્છની, અચ્છનીવાતમ, અચ્છનીવત. અચ્છીટ,
 અધીધીવાતમ, અચ્છીવત ૧૫.

❖ વૃત્તપૃથ :- અચ્છની અને ક્રિયાતિપત્તિ પ્રત્યયો
 સાગ્યા દોષ ત્યારે દટ્ઠ-નુ ગીઠ- ૩૫ વિદ્યે ધાય છે
 (અચ ની પુ એ વ) અધિ+ક+ન = 1 અચ્છનીટ પક્ષે
 2 અચ્છીટ - 1 અધિ+અચ્છી+ન+ત પક્ષે 2 અધિ+ક+ન+ત =
 (સ્વાદેશનામ) અધિ+ક+ન+ત એ ૧૪ રી તે
 (પ્રી.પુ દિ ૨) અચ્છનીવાતમ પક્ષે અધીધીવાતમ

★ અનુવૃત્તિ :- મનિ દટ્ઠ ન ૪/૪/૨૫ થી દટ્ઠ

❖ વિશેષ :- 0 ગાઠ મા દટ્ઠ ગુણ નિષેધ
 માટે છે.

[૮૮૫]

(૫૨) ગા પરોક્ષાયામ ૪/૬/૨૬

★ વૃત્તિ :- દટ્ઠ: પરોક્ષાનિયંયે ગાઃ સ્વાત્ અધિજગે ૧૬.

❖ વૃત્તિપૃથ :- ૧૭ અચ્છની ૧૮ અચ્છીવતે ૧૯
 અચ્છીવત/અચ્છીવ ૧૦ ગીઠ-૨ ને. (ગીઠ-૨
 વિનિ) એને શાયતે

❖ વૃત્તિપૃથ :- પરોક્ષાના પ્રત્યયો સાગ્યા દોષ
 ત્યારે દટ્ઠ ને ૧૬ દોષ થાય છે. - અધિજગે-તે ભણે.
 અધિ+ક+ન=અધી+ન+ગા+ન=અધિ+ગા+ન=અધિ+ગા+ન
 = (દટ્ઠવૃત્તિ નાને વૃત્તિ ૪/૩/૬૪) અધિ + ગા + ન

★ અનુવૃત્તિ :- મનિ દટ્ઠ ૪/૪/૨૫ થી દટ્ઠ:

❖ વિશેષ :- 0 પ્રતિમા પરોક્ષા વિવચે શય
 મધ્યો દોષાયા ગા આદેશ થયા પછી ૧૮ દિવ ધાય છે
 અધજગે, અધિજગાતે.

❖ શયવૃત્તિ :- અધિ + ક ના અન્ય રૂપો

(૭) આચીઃ અચ્છીટ = અધિ + ક + કીટ (નામિને
 ગુણ ૪/૩/૧ અધિ + ક + કીટ

(૮) ચ :- અચ્છની = અધિ + ક + તા (ચુષ)

(૧૦) ડિ - અચ્છનીવત પક્ષે અચ્છીવત - 'યાદચતુર્ની
 ...૪/૪/૨૮ થી વિદ્યે ગીઠ

0 ગી - (ગીઠ-૨ રવચે) યુ-યુ - 1105 એને - તે
 સુરે છે. - ગી + તે = શે + તે - શાયતે - ગી +

આતે = શે + આતે = ગય + આતે

(૩) ગીઠ ન: ગિતિ ૪/૩/૧૦૪ શિલ્ પ્રત્યય સાગ્યા
 દોષ ત્યારે ગીઠ ધાતુના અંત્ય કં નો દાય છે. (આ
 યતથી ઉપરોક્ત ઉદાહરણમાં ૮ થયો છે) [૫૦૧]

[૮૮૬]

(૫૩) ગીઠોત ૪/૨/૧૧૫

★ સૂત્રપૃથ :- ગીઠ: ચ

★ વૃત્તિ :- ગીઠ: પરસ્પાત્મનેપદસ્પાત્મો ચ સ્વાત્
 એને ૧૨.

❖ ગર્વાન ૨. એનામ, શયાનામ, શેરતામ ૩. અચેન ૪.
 અચાચિટ ૧૫. શિદ્યે ૧૬. અચિનીટ ૧૭. અચિત ૧૮.
 અચિયતે ૧૯. અચિયતે ૧૦.

પુરોહિત પ્રાણિ ગર્ભ વિમોચને । સૂત્ર ૧૨ । ધાતોરિ
વર્ણોવર્ણસ્યેતિ ઉવાદેશે સુવીત । ૨ । સૂતામ વિચિન્નોડિક્ક
ત્વાદ ગુણે પ્રાપ્તે (સૂતે: પદ્મમ્યો ગુણો ન સ્થાત્) સુવે । ૨ ।
અસૂત । ૪ । ઓદિત્વાદિદ્વિકલ્પ: । અસવિષ્ટ, અસવિપાતામ્,
અસવિપત । અસોષ્ટ, અસોષોતામ્, અસોપુ: । ૫ । સુપુવે,
સુપુવિપે । ૬ । સોપીષ્ટ/ સવિપીષ્ટ । ૭ । સોપા/ સવિપાતામ્ । ૮ ।
સોપશ્વતે/ સવિપશ્વતે: । ૯ । અસોષ્યત/ અસવિપ્યત: । ૧૦ । ઇત્યાદિ,
ઈડિક્ક/ સ્તુતૌ: । ૧૧ । ઇટ્ટટે: । ૧૨ । ઇટ્ટાતે: । ૧૩ । ઇટ્ટતે:

ક વૃત્ત્યર્થ :- શીઠ્. ધાતુને લાગેલા આત્મને
પદના: અન્ત:નો: સ્વ: થાય છે. એરેતે: શી + અન્તે: (૧-વ)
શે + રતે: (૨-સ) સૂતામ્ (૩-પ) સૂતામ્ (૪-લ) સૂતામ્
(૩-પ) સૂતામ્ (૪-લ) સૂતામ્ (૫-અ) સૂતામ્ (૬-ઇ) સૂતામ્
(૪-લ) સૂતામ્ (૫-અ) સૂતામ્ (૬-ઇ) સૂતામ્ (૭-ઇ) સૂતામ્
તેઓ: સૂતામ્ (૮-ઇ) સૂતામ્ (૯-ઇ) સૂતામ્ (૧૦-ઇ) સૂતામ્
અન્ત:પદના:

★ અપુવૃત્તિ :- અનતોડન્તોડવાત્મને ૪/૨/૧૦૪૫૫૫
અન્ત:પદના:

ક વિશેષ :- ૦ શિડ્ એ શિતિ ૪/૩/૧૦૪
સૂત્રથી શિતિ કાળમાં શીનો શે થશે.
૦ અન્ત થી અન્તે-અન્તામ્, અન્તે ત્રણેનું પ્રલય થશે.

■ શપ્તવૃત્તિ :- (૧-વ) શેતે - શયાતે - શેરતે
(૨-સ) શયીત - શયીયાતામ્ - શયીરન્
(૩-પ) શેતામ્ - શયાતમ્ - શેતામ્
(૪-લ) અશેત - અશયાતામ્ - અશેરત
(૫-અ) અશયિપીષ્ટ. વગેરે ૩૫૦ વૃત્તિ મુજબ સમજવા
૦ સૂ (પુરોહિત ગર્ભ વિમોચને) ૪-૫ આપવા-1107
(૧-વ) સૂતે: - તે ૪-૫ આપે છે. (૨-સ) સૂ + રત =
= (ધાતોરિવર્ણ) ૨/૧/૫૦ થી રત = સુવ + રત =
સુવીત (૩-પ) સૂતામ્ અહીં નામિના ગુણો... ૪/૩/૧
થી ગુણ પ્રાપ્ત છે પણ -

(૪) સૂતે: પદ્મમ્યામ્ ૪/૩/૧૩ - ગણ: ૨ ના સ
ધાતુને પદ્મનીના પ્રત્યયો લાગે ત્યારે ગુણ થતા નથી.
(૩-પ) સૂતામ્ (૪-લ) સૂતામ્ (૫-અ) સૂતામ્ (૬-ઇ) સૂતામ્
(૪-લ) અસૂત = સ + ત
(૫-અ) ધાતુઓ-ઈત્વાળી છે તેથી ઇટ્ટ નિહલ્પે થશે.
જમકે સૂ + સીષ્ટ = અસવિષ્ટ પદ્મે: અસોષ્ટ-અસૂત
હ + સિચ્ + ત - (ગુણ) સો + રત = સુવ + રત = સુવીત
સુવ + રત + ર = અસવિષ્ટ પદ્મે: અસોષ્ટ-અસૂત

ક વૃત્ત્યર્થ :- શીઠ્ અને ઇટ્ટ ધાતુઓને લાગેલા
સે, ધ્વે, સ્વ, ધ્વમ્ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઇટ્ટ થાય છે. દા. ત.
(૧-વ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૨-સ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૩-પ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૪-લ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત

* લઘુવૃત્તિ ભાષાન્તરે ક્તા માત્ર અન્તે લખે છે તે અસવિષ્ટ નથી

(૧-વ) સુપુવે - સૂ + રત = સુવ + રત = સુવીત
(૭-આ) વિષ્ટો: ઇટ્ટ સોપીષ્ટ પદ્મે: સવિપીષ્ટ = એ રીતે
જસ્ટી: આસિ, સમજવું
૦ ઇટ્ટ (ઈડિક્ સ્તુતૌ) સ્તુતિ કરવી. 1114
(૧-વ) ઇટ્ટટે: = તે સ્તુતિ કરે છે. ઇટ્ટ + તે = (અધોપે પ્રથમો)
ઈટ્ટ + તે = ઇટ્ટ + તે

[૮૮૭]

(૫૪) ઇટ્ટીઠ: સે ધ્વે સ્વ ધ્વમો: ૪/૪/૮૭

★ સૂત્રપૃથક :- ઇટ્ટ - ઇટ્ટ: સે ધ્વે-સ્વ-ધ્વમો:
★ વૃત્તિ: સૂત્રપૃથક સ્વાત્. ઇટ્ટિપે, ઇટ્ટિયે, ઇટ્ટિયે, ઇટ્ટિયે

ઈટ્ટીત ૨, ઇટ્ટામ ૩, ઇટ્ટાટ ૪, ઇટ્ટાટ ૫, ઇટ્ટાટ ૬,
ગુણમ્પાદેરિત્યામ્ ઇટ્ટાત્ત્રકે ૬, ઇટ્ટિપીષ્ટ ૭, ઇટ્ટિતા ૮,
ઈટ્ટિયતે ૯, ઇટ્ટિયત ૧૦, ઇટ્ટિયત ૧૧, ઇટ્ટિયત ૧૨,
ઈટ્ટિક્ ગતિકમ્પત્ત્યો ઇટ્ટે: ૧૨, ઇટ્ટીત ૨, ઇટ્ટામ ૩,
ઈટ્ટાટ ૪, ઇટ્ટાટ ૫, ઇટ્ટાટ ૬, ઇટ્ટાટ ૭, ઇટ્ટાટ ૮,
ઈટ્ટાટ ૯, ઇટ્ટાટ ૧૦, ઇટ્ટાટ ૧૧, ઇટ્ટાટ ૧૨,
ઈટ્ટાટ ૧૩, ઇટ્ટાટ ૧૪, ઇટ્ટાટ ૧૫, ઇટ્ટાટ ૧૬,
ઈટ્ટાટ ૧૭, ઇટ્ટાટ ૧૮, ઇટ્ટાટ ૧૯, ઇટ્ટાટ ૨૦,
ઈટ્ટાટ ૨૧, ઇટ્ટાટ ૨૨, ઇટ્ટાટ ૨૩, ઇટ્ટાટ ૨૪,
ઈટ્ટાટ ૨૫, ઇટ્ટાટ ૨૬, ઇટ્ટાટ ૨૭, ઇટ્ટાટ ૨૮,
ઈટ્ટાટ ૨૯, ઇટ્ટાટ ૩૦, ઇટ્ટાટ ૩૧, ઇટ્ટાટ ૩૨,
ઈટ્ટાટ ૩૩, ઇટ્ટાટ ૩૪, ઇટ્ટાટ ૩૫, ઇટ્ટાટ ૩૬,
ઈટ્ટાટ ૩૭, ઇટ્ટાટ ૩૮, ઇટ્ટાટ ૩૯, ઇટ્ટાટ ૪૦,
ઈટ્ટાટ ૪૧, ઇટ્ટાટ ૪૨, ઇટ્ટાટ ૪૩, ઇટ્ટાટ ૪૪,
ઈટ્ટાટ ૪૫, ઇટ્ટાટ ૪૬, ઇટ્ટાટ ૪૭, ઇટ્ટાટ ૪૮,
ઈટ્ટાટ ૪૯, ઇટ્ટાટ ૫૦, ઇટ્ટાટ ૫૧, ઇટ્ટાટ ૫૨,
ઈટ્ટાટ ૫૩, ઇટ્ટાટ ૫૪, ઇટ્ટાટ ૫૫, ઇટ્ટાટ ૫૬,
ઈટ્ટાટ ૫૭, ઇટ્ટાટ ૫૮, ઇટ્ટાટ ૫૯, ઇટ્ટાટ ૬૦,
ઈટ્ટાટ ૬૧, ઇટ્ટાટ ૬૨, ઇટ્ટાટ ૬૩, ઇટ્ટાટ ૬૪,
ઈટ્ટાટ ૬૫, ઇટ્ટાટ ૬૬, ઇટ્ટાટ ૬૭, ઇટ્ટાટ ૬૮,
ઈટ્ટાટ ૬૯, ઇટ્ટાટ ૭૦, ઇટ્ટાટ ૭૧, ઇટ્ટાટ ૭૨,
ઈટ્ટાટ ૭૩, ઇટ્ટાટ ૭૪, ઇટ્ટાટ ૭૫, ઇટ્ટાટ ૭૬,
ઈટ્ટાટ ૭૭, ઇટ્ટાટ ૭૮, ઇટ્ટાટ ૭૯, ઇટ્ટાટ ૮૦,
ઈટ્ટાટ ૮૧, ઇટ્ટાટ ૮૨, ઇટ્ટાટ ૮૩, ઇટ્ટાટ ૮૪,
ઈટ્ટાટ ૮૫, ઇટ્ટાટ ૮૬, ઇટ્ટાટ ૮૭, ઇટ્ટાટ ૮૮,
ઈટ્ટાટ ૮૯, ઇટ્ટાટ ૯૦, ઇટ્ટાટ ૯૧, ઇટ્ટાટ ૯૨,
ઈટ્ટાટ ૯૩, ઇટ્ટાટ ૯૪, ઇટ્ટાટ ૯૫, ઇટ્ટાટ ૯૬,
ઈટ્ટાટ ૯૭, ઇટ્ટાટ ૯૮, ઇટ્ટાટ ૯૯, ઇટ્ટાટ ૧૦૦

વસિક્ આચ્છાદને । વસ્તે । ૧ । વસીત । ૨ । વસ્તામ્ । ૩ ।
અવસ્તે । ૪ । અવસિષ્ટ નિષ્કર્વસેવદા । વસિષીષ્ટ । ૭ ।
વસિતા । ૮ । વસિયતે । ૯ । અવસિયત । ૧૦ ।
વસિયત । ૧૧ । અવસિયત । ૧૨ ।
આઈ: શાસ્ત્રિકે "ઈચ્છાયામ્" આશાસ્તે । ૧૩ ।
આઈ: પૂર્વે "પ્રાયિકે" તેને પ્રશસ્ત્રહે । ૧૪ ।
આસિક્ ઉપસેક્ષ્ણેના વાસ્તે । ૧૫ । આસીત । ૧૬ ।
આસ્તામ્ । ૧૭ । આસ્તમ્ । ૧૮ । આસિષ્ટ । ૧૯ । આસિયત । ૨૦ ।
આસિયત । ૨૧ । આસિયત । ૨૨ । આસિયત । ૨૩ ।
આસિયત । ૨૪ । આસિયત । ૨૫ । આસિયત । ૨૬ ।
આસિયત । ૨૭ । આસિયત । ૨૮ । આસિયત । ૨૯ ।
આસિયત । ૩૦ । આસિયત । ૩૧ । આસિયત । ૩૨ ।
આસિયત । ૩૩ । આસિયત । ૩૪ । આસિયત । ૩૫ ।
આસિયત । ૩૬ । આસિયત । ૩૭ । આસિયત । ૩૮ ।
આસિયત । ૩૯ । આસિયત । ૪૦ । આસિયત । ૪૧ ।
આસિયત । ૪૨ । આસિયત । ૪૩ । આસિયત । ૪૪ ।
આસિયત । ૪૫ । આસિયત । ૪૬ । આસિયત । ૪૭ ।
આસિયત । ૪૮ । આસિયત । ૪૯ । આસિયત । ૫૦ ।
આસિયત । ૫૧ । આસિયત । ૫૨ । આસિયત । ૫૩ ।
આસિયત । ૫૪ । આસિયત । ૫૫ । આસિયત । ૫૬ ।
આસિયત । ૫૭ । આસિયત । ૫૮ । આસિયત । ૫૯ ।
આસિયત । ૬૦ । આસિયત । ૬૧ । આસિયત । ૬૨ ।
આસિયત । ૬૩ । આસિયત । ૬૪ । આસિયત । ૬૫ ।
આસિયત । ૬૬ । આસિયત । ૬૭ । આસિયત । ૬૮ ।
આસિયત । ૬૯ । આસિયત । ૭૦ । આસિયત । ૭૧ ।
આસિયત । ૭૨ । આસિયત । ૭૩ । આસિયત । ૭૪ ।
આસિયત । ૭૫ । આસિયત । ૭૬ । આસિયત । ૭૭ ।
આસિયત । ૭૮ । આસિયત । ૭૯ । આસિયત । ૮૦ ।
આસિયત । ૮૧ । આસિયત । ૮૨ । આસિયત । ૮૩ ।
આસિયત । ૮૪ । આસિયત । ૮૫ । આસિયત । ૮૬ ।
આસિયત । ૮૭ । આસિયત । ૮૮ । આસિયત । ૮૯ ।
આસિયત । ૯૦ । આસિયત । ૯૧ । આસિયત । ૯૨ ।
આસિયત । ૯૩ । આસિયત । ૯૪ । આસિયત । ૯૫ ।
આસિયત । ૯૬ । આસિયત । ૯૭ । આસિયત । ૯૮ ।
આસિયત । ૯૯ । આસિયત । ૧૦૦

ગિણિકિ ચુમ્બને । ઉદિત: સ્વરાદિતિ નુમાગમે,
નિસ્તે । ૧૧ ।
ચક્ષિક્ જગ્મતાયા વાચિ । સંયોગસ્યેતિકલ્પિ, આચષ્ટે,
આચક્ષાતે, આચક્ષતે । આચક્ષે, આચક્ષાયે, આચક્ષદ્વે । ૧ ।
આચક્ષીત । ૨ । આચક્ષામ્ । ૩ । આચક્ષ આચક્ષાતામ્,
આચક્ષત

ક વૃત્ત્યર્થ :- ઇટ્ટ અને ઇટ્ટ ધાતુઓને લાગેલા
સે, ધ્વે, સ્વ, ધ્વમ્ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઇટ્ટ થાય છે. દા. ત.
(૧-વ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૨-સ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૩-પ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત
(૪-લ) સૂ + રત = સૂવ + રત = સુવીત

(૫-અ) ધાતુઓ-ઈત્વાળી છે તેથી ઇટ્ટ નિહલ્પે થશે.
જમકે સૂ + સીષ્ટ = અસવિષ્ટ પદ્મે: અસોષ્ટ-અસૂત
હ + સિચ્ + ત - (ગુણ) સો + રત = સુવ + રત = સુવીત
સુવ + રત + ર = અસવિષ્ટ પદ્મે: અસોષ્ટ-અસૂત

[666]

